

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

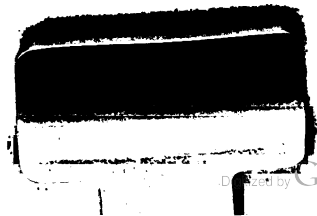
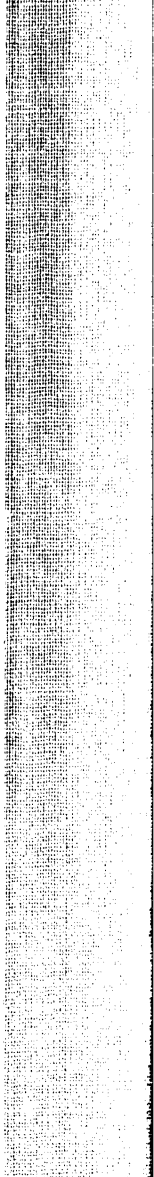
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

UC-NRLF

QB 67 410

1/4 BIND

Fjórða ár, 1838.

Fimmta ár, 1839.

Sjölmir

1838

Konráð Gíslason.

Ljósprentað i Lithoprent

Digitized by Google

Útgef: Lithoprent 1944

Tjöldnir

Konráð Gíslason.

Ljósprentað í Lithoprent

FJÖLNIR.

ÁBRIT HANDA ÍSLENDÍNGUM.

“Gjefið út”

af

**BRINJÓLVI PJETURSSINI, JÓNASI HALL-
GRÍMSSINI, KONRÁÐI GJÍS LASINI,
TÓMASI SÆMUNZSINI.**

Fjórða ár, 1838.

KAUPMANNAHÖFN.

Prentað hjá J. D. Kvisti, bóka-prentara og nótta.

1839.

DL 301
F 5
v. 4-5

ÍFIRLIT EFNISINS.

I. ÍSLENZKJI FLOKKURINN.

	Bla.
Fjöldur	3.
Ágrip af raðu	19.
Frá skjirnarfonti Thorvaldsens	28.
Gunnarshólmur	31.
Stjörnuskoðarinn	31.
Blamentesc	31.
Álpaskjöttur	35.

II. ÚTLENZKJI OG ALMENNI FLOKKURINN.

Frá Thaddæus Kosciuszko	3.
-----------------------------------	----

III. FRJETTABÁLKURINN.

Þptirmæli ársins 1837	33
---------------------------------	----

	Bla.
Vibhātir	54.
1.	54.
2.	55.
Athugacemd	56.

I.

ÍSLENZKJI FLOKKURINN.

F J Ö L N I R.

Fjölnir hefir nú þegar verið 3 ár á ferðalsgi sínu meðal Íslendinga; og er það sannast af ferðum hans að seigja, að honum hefir verið margvíslega tekjið, eins og lundarlag þeirra skoðunarháttur og ásigkomulag hefir verið margbreitt og ólíkt, er hann hefir firir hitt. Þegar hann fer að minnast, og líta aptur til, vegarins sem farið er, gjetur hann ekkji hjá því komist, að bera lánsmönnum nokkuð ólíkt söguna, og þó því betur, sem hann fór að verða kunnugri, og þeir, sem á götu hans urðu, voru gjæddir mefri vitmunum, nærgjætni og velvild. Það er aldrei so, að sá sem víða fer, hittji ekkji nokkra, sem heldur sjæu ófúsir til fararþeina við hann; enn þess gjætir ekkji, þegar fjöldi fólks, og þeir sem mest er markjið að, veita góða viðtöku. Þegar á allt er litið, þarf Fjölnir ekkji að kvarta um, að löndum sínum hafi illa til sín farið. Hann hefir að seigja af námsísi þeirra, ekkji síður enn hvort annað rit, er birst hefir á vorum dögum, og hann kjemur því enn til ættjarðar sinnar, að hann á þar ekkji allsáa kunnsgja, sem taka við honum feigins hendi.

Samt sem áður ber eigi þess að dilja, að bísna margjir hafa gjörst til að mæla í móti; og má það telja óhrigðulan vott þess, að bókjin hefir sætt athigli manna, og ekkji farið á mis við tilgáug sinn með öllu. Fjölnir ætlaði sjer ekkji, að tala eptir allra gjæði, og bjóst ekkji

heldur við að gjeta það. Við höldum ekkji, að þau ritin — meðal þesskonar rita — komi mestu til leiðar, sem fæst er um talað, og eingjinn er í móti, og við vildum hvorki nje ætluðumst til, að so færi fyrir Fjölni okkar. Enn þar sem mótmælin eru komin af heimsku, eða ill-vilja, eða hálfærðri sjervizku, má nærri gjeta, okkur þikji ekkji tilvinnandi að gjegna þeim. Við eigum bísna mikjið af brjefum og þessháttar, sem bragðar að ein-hvurju eður öllu af þessu þrennu, og ekkji þirfti annað enn gjefa á prent, til þess almenníngur finndi að því bragðleisuna, eður óbragðið, og þikjir okkur það ekkji á borð beranda. Við erum ekkji hræddir um, að þessháttar óvinum takjist að vinna sigur á Fjölni. Með þau mótmælin er öðru máli að gjegna, sem annað-hvurt eru sprottin af því, að menn hafa ekkji skjilið rjett bókina og tilgáng hennar, eður og af því, að það sem hún hefir haft með að fara, er ekkji eins af hendi lefst og menn mundu hafa ætlast til; og er það sjálf-sagt, að Fjölnir hefir skjildu til, að leiðrjetta slíkt, eins og hann megnar. Í því skjini eru þessar athugasemdir ritaðar.

Um hið frsta ár Fjölnis er mönnum kunnugt, að nokkrar greinir hans urðu fyrir aðkasti af almenníngji. Hefir það helzt leítt af því, að menn hafa ekkji rjetti-lega skjilið, hvurnig á þeim stóð, eður hvursu þær gjætu átt við tilgáng ritsins. Má einukum þar til nefna athuga-semdir *Müllers*, brjefið frá Íslandi, útlögðu þættina úr bókum þeirra Heinis og *Lamennaiss*, og Eggjert glóa. Enn brjefið frá Austfjörðum í öðru ári Fjölnis hefir so greinilega úthítt, hvurnig á þessum greinum stendur, að varla þirfti annað, enn vísa þángað, og gjetum við leítt hjá okkur, að fara um það mörgum orðum. Athugasemdir *Müllers* voru, sem kunnugt er, komnar á prent áður, og við gjörðum ekkji annað, er við tókum þær í Fjölni, enn láta landa okkar vita, hvað um þá væri sagt annar-

staðar; og gat okkur sízt til hugar komið, það mundi baka okkur nokkra óvild, so sem hefðum við ljóstað upp lognum óhróðri, með því, að gjöra það kunnugt á Íslandi, sem kunnugt var orðið öðrum þjóðum. Verst komu þessar athugasemdir sjer, af því almenningur þikj-ist reka sig á so mörg ósanuindi í þeim. Nokkuð eru það samt missýningar, af því menn sjá sig ekkji nema til hálfu, meðan ekkji er færi á, að bera sig saman við aðra. Þessvegna veitir mönnum so tregt, að sjá og kann-ast við það, sem þeim er sjálfum áfátt í. Og sannara mun hið, þegar á allt er litið, að ekkji hafi annar út- lændingur list okkur rjettar, enn *Müller*, eins og við erum, í samamburði við aðrar þjóðir. — Brjefið frá Ís- landi hafði að vísu þann tilgáng, eins og fleira í ritinu, að vekja eptir megni athiglið á ímsu því, sem þjer fer óskjipulega og laglegar mætti fara; og er örðugt að tala eptir allra gjæði, þegar so á stendur. Þar er um ærið tæpt að tebla, og mislíkar það öðrum, og þikjir ofhermt, er öðrum þikjir við hæfi. Enn allt er undir því komið, að aðferðin spilli ekkji firir því málefni, er aðstoða átti, og livunær sem hún gjörir það, er hún aðfinnisverð. Enn ósint er, hún gjöri það, þó einhver verði til að mæla í móti. Sá gjörir órjett sem ritar, ef hann ber meira í orðin, enn tilgángur hans og sanuleikurinn heimtar; enn ekkji verður hann firir minna órjetti, ef að allt ritið er áfellt firir það, þó þar kunni að finnast fáein orða- tiltækji, sem ekkji eiga við alþýðugjæð. Ef dómar um ritgjörðir eiga að vera sanngjarnir, stoðar aldrei, að lafa í einstöku orðatiltækjum, og enda rángfæra þau, og toga út úr þeim alla aðra þíðingu, enn þeim er eðlilegust, eptir því sem tíðkanlegt er að haga þeim í málinu, eður gjörvöll ritgjörðin bendir til. Þar sem t. a. m. sagt er, að hórbrotsmenn sjeu við annaðhvurt sótmál, sjer hvor heilvita maður, að ekkji má skjilja eptir orðunum — so sem væri okkur ókunnugt, að á landi voru eru tæplega

fjórir tugjir manna á ferhirndri mflu hvarri. Um af-
 bragsmenn, er so til orz tekjið, að þeir sjeu ekkji á
 hvarju strái. Mundi ekkji af því meíga ráða, að hinir
 mennirnir sjeu að minsta kosti einn á hvarju-strái, first
 sona kveður að um þá eina saman, er öðrum taks fram?
 Mörgum verður að seígja — og er ekkji til þess tekjið
 — að allir viti hitt eður þetta, þar sem “allir” gjetur
 þó ekkji merkt nema marga eður nokkra. Sunnanpóst-
 urinn tók so djúpt í árinni eínhvurstaðar: að víst væri
 um það, allir vildu kaupa eítt band af Fjelagsritunum á
 ári, ef þau írðu prentuð að nú. Nú vita menn, (því
 það hefir verið anglist á prenti — firir víst í Skjírni,
 ef ekkji víðar) að íslenzka bókmentasfjelagjið hefir þau
 á boðatólum, firir 16 skildínga hvurt, og kaupa fáir; og
 er ekkji líklegt, fleiri írðu til að kaupa, þó þau væru
 prentuð að nú, og látin kosta 6 eður 8 sinnum meíra.
 Kríngumstaðurnar heímta því á þessum stað, að “allir”
 þíði sama og fáir, og — ef til vill — sama og alls eíngj-
 inn. Kjennir ritsmíður á hörðu, ef lesendur gjöra sjer
 far um til áfellis, að lafa í þeim orðatiltækjum, er verða
 að tómri vitleisu, þegar þau eru skjílin eptir stöfunum.
 Þeir sem að öðru leíti firrtast því, og hafa það firir fjas
 og íkjur, að drikkjusvall og lauslæti kjesri nú úr hófi í
 landi voru, vita líklega ekkji af því ófrægðarorði, sem
 komið er á það firir þessa sök meðal annarra þjóða, sem
 haft hafa firir sjer skjírslur embættismanna, sem ráðið
 er af, hvílíkt að sje síðferði vort; og ekkji hafa þeir
 heldur gjefið gaum að því, sem við ber hjá oss, og að
 því hnígur, að síðseminnar sje ekkji gjætt eíns og skjildi.
 Tveunt af því, sem eínakum er haft til marks um síð-
 ferði þjóðanna, eru barneígnir í lausalefk og hjónaskjíl-
 aðir. Í einu merkasta máuadarítinu frakkneska — *Biblio-
 theque universelle*, sem prentað er í “Genf” (*Geneve*),
Octobre 1835 — var það að furðu haft, að á Íslandi væri
 í 4 ár (1828-31) flimmta hvurt barn fætt í lausalefk eður

hórdómi; er þó mælt, að Frakkar takji allra þjóða ljettast á þessháttar ífirtroðslum. Þeir hefðu átt að sjá í Klausturpóstinum, að árið 1819 var í Suðurmúlasíslu, Ilegrannessíslu, Strandasíslu og Dalasíslu annað og þriðja hvurt barn laungjetíð; enu í Húnavatnssíslu mart ár í sífellu þriðja og fjórða hvurt, so að hún komst til jafnaðar við spilltustu höfuðborgjir Norðurálfsunnar (sjá Klp. 1820 bls. 146). Það dregur ekkji úr þessu, þó að Klausturpósturinn hendi að því skop. Það er sjálfsagt, að Ísland vantar enn nokkuð á, að komast til jafnaðar við hina fornu Rómaborg, undir endalok hennar, þegar að eins þriðja hvurt barn var sætt í hjónabandi, enda leið þá ekkji langt um, áður hún irði að hníga, og börn hennar með henni. Og so skjilur mikjið siðferðið hjá oss, og t. a. m. Færeyíngum, þjóðinni sem oss bir næst, og líkt er ástætt fyrir og Íslendingum, að hjá þeim er talið 28. hvurt barn óskjilgjetíð. Of skammt er og síðan, að lífiát var hjer á landi lagt við hórdómsbrot í þriðja sinu, og að þvílíku skapi við öðru lauslæti eptir málavögstum, til þess, að varla sje nú framar tekjið eptir því, þó að 5 sistur eigi 9 eða fleiri börn í lausaleik, og kvennurnipt, sem fimm sinnum hefir verið dæmd, og fjórum sinnum hidd, eignist 5 börn, sitt með hvorjum, og sum með gjiptum mönnum. Eru þessi dæmi því hjer til færð, að þau eíga sama fæðingorhrepp, og brjefið í Fjölni. Enn fyrst að þessu er nú þannig háttað, virðist það firirgjefanlegt, þó að slíkt aldarfar sje tekjið til greina, og þjóðinni sje á það bendt, og þeim sem firir henni ráða. Ef að nöfn þeirra væru árlega sett á prent, er sundra hjónaböndunum algjörlega — kárlmenn eíga optast meíra hlut í því enn konur — þá mundi gjefa á að líta, hvursu að þessi annar votturinn, um spillíngu manna og harðúð hjartna þeirra, eíkst ár frá ári.

Fjölnir hafði að sönnu ætlað sjer, að hafa ættjörðu sína í firirrámi firir öllu öðru, og stuðla til þess, að

hún í öllum grefnum írði sem kunnugust þeim er á henni búa. Enn nái ekki þekkjing manna út fyrir það, sem næst þeim er, og verði það ekki borið saman við neitt annað, hlitir hún ætíð að verða óskjír og ófullkomin. Það er því nauðsinlegt, að kinna sjer önnur lönd, hattsemi og ásigkomulag annarra siðadra þjóða, og hvurnig þeir fara að hugsa og tala, sem best eru kallaðir að sjer, og mestu koma til leiðar um heíminn. Enn um þetta bera nú bækurnar efnna ljósast vitni; og það var því ætlun vor, að kjinna stuttlega frá einstöku bókum, sem einna best lisa tímanum, eður beina honum eitt-hvað áleiðis, eða í einhverju tilliti þikja, eða hafa þótt, vel samdar, merkjilegar og aðgjætnisverðar; og er þá auðskjilið að þessháttar bókum á ekki að sníða stakk eptir Íslandi. Það verður að taka þær, eins og þær eru, og þær eru því betur valdar, sem þær lisa betur tímanum, eða þær eru í sjálfu sjer merkjilegri, og þeir eru fleiri, af þeim sem vit hafa á, er mikjið þikjir í þær varið. Sjeu nú bækurnar þannig valdar, þá er auðskjilið, að það er ekki þeim að kjenna, nje þeim, sem gjörðu þær kunnar, þó alþíðu vorri gjæðjist ekki að þeim. Það merkjir ekki annað, enn að smekkur vor og dómar sjeu ólíkjir annarra þjóða; og þegar mikjið ber á milli, vekur það grun um, að vorum smekk og uppfræðingu sje ábótavant; því ekki þarf fyrir hinu ráð að gjera, að dómur okkar sje einn saman rjettur, enn hinum öllum skjáttlist. Sona stóð nú á sínishornum þeim, er Fjölnir hafði með að fara af ritum þeirra Heinis og *Lamennais*. Formálarnir listu því, ef alþíða hefði tekjið eptir þeim; og eflaust þætti mörgum hjá oss gaman, að gjeta lesið þau rit, og önnur því lík, frá upphafi til enda. Líkt var því háttað um Eggjert-gíoa. Hann er búinn til af þeim manni, sem taliinn er eítt hvort hið mesta skáld nú á dögum; hann hefir ritað feskjilega mikjið, og eru prentuð meir enn 20 bönd af því, sem hann hefir skáldað og samau

tekjið. Mest þikjir varið í ævintírinu hana, og er þó þetta haldið með þeim bestu. Það sáir sig líka sjálfst. Enn alþíðu vorri gjedjast ekkji að því, og er það eflaust með fram því að kjenna, að menn eru ekkji mógu rámskjignir í skáldskap, og miða dóma sína í þessu efni við rímur, og annan leifburð, sem búinn er að aflaga tilfinningar þeirra og ált á eðli hins rjetta skáldskapar; og með því eingjin þjóð á meira í kveðskap og ljóðum að tiltölu, enn vjer, væri það illa, ef það reindist ganumæli, sem *Müller* seigir (bls. 37): að skáld-andi og fegurðartilfinning muni vera sjaldgjæfast á Íslandi. Enn hvað sem því líður, mun það ekkji sízt hafa spiltt fyrir Eggjerti glóa — eins og nú var sagt — að fáir hafa skjilið ævintírið, og tilgáng þess, og hvað það hefir sjer til ágætis. Við ætlum ekkji, að það sje óbrigðult einkjenni góðs skáldskapar, að hann leiði fyrir sjónir “framtaksemi og kjænsku”, heldur hitt, að hann samsvari kröfum skáldlegrar fegurðar, og sannleikans og siðseminnar, að því lefði, sem fegurðin í snilldarverkum þarf ætíð að stíðjast við það hvurutveggja. Enn það veftti ekkji af heilli ritgjörð, til að útlista, í hvorju fegurð og snilld alle skáldskapar sje sólgiu. Enn hjer nægir að vikjið sje á, þeim til frekari ihugunar, er vita vilja hið sanna í þessum efnum: að skáldin gjeta tekjið sjer til irkjisefnis hvurt sem þau vilja — hinn sínilega heíminn eður hinn ósínilega, hinn ítra eður hinn innra, hinn líkamlega eður hinn andlega. Með þessu móti er allur skáldskapur undir kominn, að efnið er annaðhvurt tekjið að utan eður að innan, af hinu einstaka, sem fyrir sjónir ber, eður hinum almennu lögunum, sem það allt fer eptir. Þegar irkjisefnið er tekjið af hinu sínilega, er tvennt til: annaðhvurt að taka það af náttúrunni — ef “náttúra” er látið merkja allt hið sínilega, að fráteknum mannum; eður af mönnunum, og háttsemi manna og þjóða, eins og hún hefir verið, og sögurnar lisa henni, eður eins og hún er, og

hana gjefur að virða fyrir sjer. Þegar ósínileígi heimurinn er gjerður að irkjisefni, hvarflar auga andans frá útbörði hlutanna til hins ósínilega, er í þeim er fólgtíð, og kjemur til leiðar hinum sínilegu breiðingum, með sama hætti, og sálin veldur breiðingum líkamans. Með þessu móti má gjöra að irkjisefni hið ósínilega eðli og leindardóma náttúrunnar; og að því leíti, sem til mannsins nær, sálu hans og físnir hennar og tilhneigingar; og að síðustu andanna heim eður guðlega hluti. — Nú þó að þessar tvær tegundir skáldskaparins sjeu hjer aðgreindar, þá eru þær ekkji að síður skjildar og margvíslega samflæktar, og hvurug gjetur annarrar án verið. Allt er komið undir því, að skáldmælunum sje komið fyrir eptir ástæðum í hvurt sinn, og að mindin sje eins og hún átti að verða. Þegar nú eitthvurt skáld ætlar að lisa manlegum verum, þá gjetur hann, eptir því sem nú var sagt, annaðhvurt farið eptir frásögum þeim, sem til eru um háttu manna á einhverjum tilteknum tíma, hvurt sem þær eru sannar eður ekkji, og sniðið úr þessu efni sögu eða ævintíri, eins og honum líkar; hefir þá skáldinu því betur tekjst, sem saga hans er líkari þeim tímum, þegar hún átti að hafa gjörst, og þeim mönnum er sagan er um gjörð, sjeu þeir af frásögum kunnir — eður að öðrum kosti því, hvurnig menn þá mundu hafa hagað sjer í hugrenningum orðum og gjörðum, hvurt sem það var með “framteksemi eður fákjænsku” vel eður illa. Þeir sem lesa þessháttar sögu sjá þá tímana í huga sínum, er hún seígir frá, og hún verður, þegar lítið er til háttsemi þeirra tíma, eins líkleg, og þó sönn væri, þó hún raunar sje einber samsetningur; enn ekkji er hún lígi að heldur, þegar hún fer so nærri því, sem hún átti að leiða í ljós. Hún er sönn að því leíti, sem skáldskapurinn er sannur; enn hann er ætíð fólgtinn í því, að smíða af hugviti og ímindunarabli, og í því er hann frábrugðinn sagnafræðinu, er aldrei má herma annað enn

það, er nóg eru rök til, að í raun og veru hafi við borið. Enn ef skáldið tekur ekkji frásögur um menn, nje það sem firir augu hans ber, þegar hann fer að irkja, verður hann að smíða tilefnið sjálfur af ímindunarabli sínu, og fer hann þá eptir þekkjingu sinni á mannlegu eðli, að öllu samanteknu; fer þá skáldskapurinn eptir því, sem þessi þekkjing er fullkomnari, og hann lísir betur gjeds-hræringum þeirra og sálarásigkomulagi, sem um er kveðið. Enn auðsjeð er nú, að hin firnefnda tegund skáldskaparins verður að gjæta þessa hlutar líka, og hin síðarnefnda hefir að sínu leíti stuðning af því, að virða firir sjer lif-erui manna, eins og dagleg reínsla leiðir það firir sjónir, so hvurug má sunarrar án vera. Hin seinni tegundin var leíngjil meir tíðkuð, þá sögur og ævintíri voru skráð. Það var algjeíngast, að skáldin tóku sjer ekkji tilefni af neínu, sem í raun og veru hafði gjörzt, nje höfðu neína viðleíftni á, að leiða í ljós þá tímana, sem um voru líðnir, eða voru að líða, heldur bjuggu þeir sjálfir til irkjísefnið, ímínduðu sjer menn, og ljetu þá vera so skapi farna, að þeir ætti sjálfir sem hægast með að lísa þeim, og veíttist sem best tækjífæri til, að leiða í ljós mannlegar sálar og gjeds-hræingar. Enn núna um aldamótin, eptir það ófirðurinn hófst á Frakklandi, og so fram eptir, fóru flestar þjóðir í Norðurálfunni, að sinna meir ættjörðum sínum, er við sjálfst lá, að þær — sumar hvurjar — írðu að láta kúgast til, að sjá þeim algjörlega á bak, og selja þeim ífirráðin, er meíra höfðu máttinn, þegar þróttur og samheldi sjálfra þeirra var ónógt, til að hrinda af sjer ofureblínu, er að sótti að utan; enda mátti þá best sjá, hvurju ættjarðarástin fær til leiðar komið. Gjörði sjer þá hvur og einn far um, að glæða hana sem best í huga sínum. Menn tóku að gjefa meíri gjætur að því, er landi þeirra eður þjóð var vel gjefið, og öllu því, er hún hafði til að bera fábreítíð eður eínkjennilegt. Þá var auk annars farið að taka eptir því, hvílíkan fjársjóð

ættjarðarástin á, þar sem eru umliðnu tímarnir. Bók-námsmennirnir tóku sig nú til, að safna sem vandlegast öllum menjum hinna fornu tímanna, og varðveita þær eins og þjóðdirindi. Skáld og sagnafræðingar gáfu sig að öllum þeim sögum og munnumælum, sem loðað hafa við hjá alþíðu öld eptir öld, og borizt mann frá mauni, og lögðu á það mikla stund, að finna þær óbrjálaðar. Flestar þjóðir eiga nóg til af þesskonar sögum, og eru þær ímist sprotnar af einhverjum atburðum, er gjörzt hafa í fornöld, eður þær eru spunnar upp úr hugum manna smátt og smátt, er efun bætir við, og tekur við af öðrum. Út úr sögum þessum gjörðu skáldin kvæði og ævintíri, og höfðu þau, sem vonlegt var, meira suid eptir þeirri þjóðinni, er þau voru undir kominu, og hennar kjörum og forlögum, enn hin eldri, er síður áttu að lísa nokkurri þjóðefnkunn sjer í lagi, enn mannlegu eðli með þeim kostum og anmörkum, er finnast með hverri þjóð. Hinar þjóðkunnu sögur, eptir Valtara Skott á Bretlandi, eru flestar til búnar út úr gömlum almúgasögum, hálsaönnum eður algjörlega ósönnum, sem verið hafa í munnumælum, og alþíða hefir skjemt sjer að, mann eptir mann. Bretar gáfu næstum úr sjer vitið firir sögur þessar eptir Valtara sinn, og er so mælt, að hana hafi látið dóttur sína kjósa, hvurt hún vildi í heimanflgju eitt þeirra (*Kenilworth*, sem hann var þá nábúinn með, og þó er hvurgji nærri talið með hinum beztu), eður 10,000 £ — það er meir enn 40,000 spesíur — og kaus hún heldur söguna, enda var þar enn meiri ávinningsson, eptir því sem bækur gánga út á Bretlandi. Valtari hefir ritað grúa af þessháttar sögum (sumar eru taldar í 1. ári Skjirnis á 97. bla.), og eru þær komnar um allan heiminu. Sá er þeirra beztur kostur, að þær lísa þrídilega umliðna tímanum á Bretlandi og víðar um lönd, eins þó að vera meigi, að sumir þeir, sem þær eru um gjörðar, hafi aldrei til verið. Líkt er varið í Danmörku sögunum

eptir þá *Suhm* og *Samsöe*, og einkum eptir *Ingemann*, og sætt hafa þar almúgasögurnar athigli lærðra manna, t. a. m. *Rahbeks*, *Nyrups*, og annarra fleiri, so búið er að tina saman mikjið af þeim og prenta. Alþiða vor, og einkum eldra fólk — karlar og konur — kunna mært af þesskonar sögum, sem hætt er að hirða um, og almennt eru kallaðar: ligasögur, “bábiljur” og kjerlingabækur. Það er þó meira satt í þeim enn menn higgja, og margar munu þær reinast merkjilega eður kátlega undir komnar og eptirtektaverðar; stundum hafa þær atvikast af einhverju, sem hjer hefir við borið, stundum eru þær langt að komnar, stundum algjörlega uppsunnar, og margopt feikjigamlar. Hið sama er að seigja um mörg forukvæði, sem enn eru til um landið. Það væri betur, að prestar og aðrir fróðleiksmenn, sem hægast eiga aðstöðu, tækju sig til, og lægju út firir allt þessháttar, hvor í kringum sig, ljeti skrifa það upp, og kjæmu því so á óhultan samastáð, sosem t. a. m. í bókasafnið í Reiskjavík, so það glatist ekkji hjeðan af, sem enn er til. Sona voru einusinni á hrakningji kvæðin, sem nú eru komin í Eddu, og allar þjóðir öfunda okkur af; og þó nú irði minna til feingjar, er þó samt ekkjert so vitlaust, að ekkji fari að þikja eign í því, þegar stundir liða fram, og hvurt sem það er merkjilegt eður ómerkjilegt, gjetur það æfulega komið þeim að nokkru haldi, er rannsaka vilja umliðnu tímana, af því það ber ælið með sjer að nokkru leiti, hvurnig þá var hugsað — hvurt sem var vel eður ekkji. *Grimm* og fleiri með þjóðverjum hafa tint saman þízkar almúgasögur, enn skáldin þeirra sum hafa tekjið úr þeim irkjisefni, og er *L. Tieck*, sem enn lifir í *Dresden* á Sagslandi, fremstur þeirra, og í næstum eins miklu áliti hjá þjóðverjum, og Valtari hjá Bretum. Sinishorn af því, sem hann hefir ritað, er nú ævifntrið af Eggjerti glóa, og var það tilgangur okkar, er við snjerum því á íslenzku, að gjefa lanzmönnum að-

kjenning af því, hvílik að sjeu ævintíri þessa manns, er so mikjið þikjir í þau varið annarstaðar; enn þó var hitt ekkji síður, að við vildum gjera hjer kunna þessa skáldskapartegund — ævintírin, er Íslendingar eiga slíkt efni í. Allur búningur ævintírsins, og háttsemi þeirra manna, sem þar er um gjetið, er látin vera, eins og um Þizkaland var títt á miðöldinni. Lendir menn eiddu þá í köstulum sínum, því sem jarðirkjumennirnir öbluðu í ánaud sinni. Hver höfðingiinn varð að vera var um sig fyrir öðrum, því so var ótriggjilegt og róstusamt, líkt og hjer á Íslandi um sama leitið á Sturlungaöld. Híðili þeirra voru því optast nær umgjirt með rambliggjilegum múr, upp á hæstu leitum eður hólum, so langt mætti til sjá, ef ófriður færi að. Þetta er nú allt látið koma saman við stað og tíma í ævintírinu, þó líkast til hafi hvurkji Eggjert nje Berta nokkurn tíma verið til. Hitt sjá og allir, hvursu vel fer á, þegar verið er að lisa náttúrunni; enn þó er snildin mest í því, hvað þríflega hefir tekjist, að leiða fyrir sjónir það sem var aðaltílgangur skáldsins: hvað af sindinni gjetur leitt, stundum eptir lánigan tíma; hvursu tilhneigíngarnar fara að koma manninum til að ifirgjefa götu sannleíkans, ef þeim er leift að komast upp í huga mannsins; hvursu efna sindina leiðir af annari, enn samvizkan breitir máli sínu eins og fuglinu, að því skapi sem sakleisið er varðveitt, eður því er tint, og steipir þeim í skjelfíng og óhamíngju, er ránglega hefir breitt; og hvursu hegndin að lokunum dinur ifir vægðarlaust. Trauðla mun nokkur sú andleg ræða til, er þessi almennu sannindi sjeu sett fyrir sjónir almennilegar og tilfinnanlegar, enn í þessu ævintíri; og so framarlega skáldskapur er til nokkurs, sem efngjinn mun í móti bera, má þikja meín að því, að so skuli vera hjer á statt, að ekkji tjái hjer enn þá að bjóða mönnum þær ritgjörðir, er so mikjils eru verðar.

Í öðru og þriðja ári Fjölnis hafa þættirnir um stafsetninguna orðið fyrir mestri aðfinndni, að því er við vitum til. Við óttumst það ekkji mjög, þó menn ætli, að framburðurinn eigi ekkji að vera einkaregla stafsetningarinnar, því í þeirri grein fara þeir bísna flatt, og það er þó undirstaðan undir öllu því, er rætt irði um þetta efni. Öðru máli er um hitt að gjegna, hvurt því irði við komið allt í einu, so að vel færi, að breita stafsetningunni algjörlega að því akapi, sem af þessari einkareglu leiðir; og fyrir þá sök höfum við víða hvar hlíft okkur við því að so komnu (sjá annað ár Fjölnis 17. bls. o. s. f.). Enn það þikjumst við sjá í hendi okkar, þó við sjeum ekkji miklir spámenn, að ekkji líði margjir mannsaldrar, áður sú einkaregla íslenzku stafsetningarinnar, sem þar er nefnd, verði upp tekjin mótmælaust. Við leiðum hjá okkur, að fara hjer um þetta flestrum orðum; enn ef einhvurn lesenda vorra físr að sjá svipað álit annarra manna um þenna hlut, þá gjetum við vísað þeim á danskan ritling: *Undersøgelse om, hvorvidt den danske Retskrivning bør forbedres, Odense 1826*, sem herra N. M. Petersen, er nú er *Registrator* leindarskjalasafnsins í Kaupmannahöfn, handgjeíngnasti vinur Rasks heítins, hefir saman tekjið um þetta efni. Orð hans eru mjög merk; því allt, sem eptir hann liggur lísr afbragz lærdómi og skjilningi. Enn hann seígir so á bls. 14-15: "Það er varla trúlegt, að neinu í raun "og veru efrist um, að framburðurinn sje eínkalögmál "stafsetningariinnar, þar sem það er frambuðurinn (hið "heíraulega), er menn eru að bera sig að leiða í ljós "með hinum sínilegu mindunum "(stöfunum); og enn á 17. bls. "Framburðurinn er undirstöðulögmál, æðsta og "eínka-lögmál, stafsetningarinnar. Ef stafamindir vorar "væru með þeim hætti, að livur og eínur gjæti leítt fram- "burðinn algjörlega í ljós með þeim, þá væri það, að "lesa orð hans, sama og að heíra hann tala, og meíra

“verður ekkji heimtað af rjetttri stafsetningu. Enn þar
 “eð stafamindir vorar eru ónógar, og ruglingur á, enn
 “sem komið er, gjetur stafræðin að so stöddu ekkji
 “meira gjört, enn leiða fyrir sjónir, hvurnig komizt verði
 “so nálægt þessu takmarkji, sem auðið er, með þeim
 “mindum, sem tíðkaðar eru, og smátt og smátt með
 “öðrum níum”.

Nú komum við að því, sem borgfirðingurinn hefir
 látið prenta, og gjetum við ekkji verið að svara því orði
 til orz. Þegar hann er búinn að fara ífir firsta árið,
 og þó hann enda látist hæla sumu og vera því samdóma,
 þá verður þó áliktanin sú hjer um bil: að bókjin sam-
 svari ekkji tilgángji sínum, eður hafi mistekjist. Honum
 finnst vanta síðsemi, og að þar sje leítast við að “út-
 breiða sannleiðkann, þó vel grundaður væri”, með “dramb-
 semi og harðfíggi”. Það hefði þurft, að finna þessum
 orðum stað. Það er valt á að gjizka, til hvað mikjils
 hann kann að ætlast af bókum, og hann gjætir þess
 ekkji, að Fjölnir þó að öllu samtöldu leingdi lífið í
 Sunnanpóstinum um 2 eða 3 mánudi, og kom sumum
 til að hugsa og tala, sem áður bar lítið á; enn í sumum
 þikknadi, og ekkji er það eínskjis vert; því þó ekkji
 væri annað, enn að vekja menu af svefninum, þarf þess
 með, áður nokkuð verði að hafzt, og ekkji var þetta
 fráleítt tilgángji ritsins. Enn spirja mætti nú, hvurt
 betur hefði tekjist, að dæma ritið, enn að semja það, og
 að visu skortir dóminn það, sem allir dómur þurfa að
 hafa, eígi þeir að gjeta verið rjettir, enn það er: að þeir
 sjeu biggðir á góðum rökum; enn rökjin verða varla
 góð, nema dómurinn hafi gjört sjer far um, að þekkja
 alla málavögstu. Þegar á að meta bækur með rjettvísi
 og sanngjirni, riður á, að lítið sje á allt, eíns og ritið
 gjefur tilefni til, og ritdómurinn gjöri sjer far um, að
 komast sem næst því, er rithöfundurinn hafði í huga
 þegar hann ritaði, enn láti aldrei eptir sjer að bera orð

hans aflaga, so það verði upp á, sem hægst er að finna að, þó þeim sem skráði aldrei kjæmi slíkt til hugar. Orðin eru þau vopn, sem bækurnar hafa að bers firir sig, og sjeu þau rángfærð er ráðist á þær vopnlausar. Þetta hefir þó dómara Fjölnis — viljanda eður óviljanda — orðið á hvað eptir aunað. Hann loðir í orðunum, eða rángfærir þau, enn fer ekkji að því víða hvar, hvað mefúingjin hlaut að vera; eða mundi okkur, t. a. m., hafa komið til hugar, er við hældum forfeðrum vorum, að taka upp háttu þeirra í öllu, eins og sitt eigi ekkji við hvurn tíma. Hitt er auðsjeð, hvurjum heilvita manni, af orðum okkar og anda, að við vildum menn skjildu líkjast þeim í því, að eiða deifðinni með framtakssemi og dugnaði. Það er firir þjóðunum eins og hvurjum einstökum manni, að þær fisis ekkji að lifa upp aptur það sem þær eru búnar að lifa. Við minntumst forfeðra vorra í því skjini, að við vildum við værum ekkji minni á vorri öld, enn þeir voru á sinni. Við stærum okkur af atorku þeirra og mentun; og þó ekkji væri annað til merkjis um hana, enn Íslendingasagan mikla, þá ætlum við marga þjóð hafa þótzt af minnu; og víst er hún so mikjið snilldarverk sagan sú, að ekkji eru margar þvílíkar til í heíminum, og eingjin frá þeim öldum, nema ef það væru þær, sem um það leiti voru skráðar á Íslandi. Varlega er það fortakandi, að ættjarðarástin glæðist við það, að hugleiða fornöldina sína. Naumaest hefðu Grikkjir núna í frelsisstríðinu staðið so leingji í Tirkjum, ef þeir hefðu ekkji munað til þess, að þeir voru komnir af þeim mönnum, sem firir meir enn 2000 árum síðan fjellu eða báru sigurinn úr bitum við *Marabón* og *Salamis*. Og bágt er að skjilja í því, hvurnig nokkrum Íslendingji fer að þikja vænt um landið sitt til hlítar, án þess honum finniast neitt til fornaldarinnar, sem við eigum, nje hirði neitt um sögurnar okkar og málið og bókleifarnar.

Að vísu má oss þikja vænt um ættjörðu vora af fleiru enu þessu, eins og í Fjölni er á vikjið, og þó einna sízt af því (so framarlega sem ættjarðarástin hlítur, eins og öll ást, að vera biggð á einhverjum skjinsamlegum rökum), hvað hjer er mikjið af “eldhraunum, eíðisöndum, berum, graslausum fjöllum, uppblásnum melum og fúaslóum” — nema að því leiti, sem landið verður breítilegra firir þá sök; og ekkji heldur so mikjið vegna hins, sem af þessu leiðir, að vegna fátaektarinnar gjeta ekkji líf-ernishættirnir orðið efus margbreittir, og vera þirfti til alþjóðlegra framfara og fullkomnunar. Þetta gjetur þá og verið til merkjis um hitt, sem annað er helzt að brjefnu, að það fer heldur grunnt, þegar rekur til hiuna almennu sanninda, og þess, sem hjá vísindamönnum er að lögum haft. Það sem sagt er um landið okkar, og það sem þar eígi við, er flest hvað á ástæðum biggt; enn verr hefir tekjast, þegar á að sjá leíngra frá sjer. So er t. a. m. sagt um dönskusletturarn í Fjelagsritunum og Kvöldvökunum, að “þær standí aungvum í veígi”, “þeir hafi ekkji af þeim að seígja”. Hitt átti þó betur við, og líkjist heldur aðferð vísindamanna, að grennslast eptir, hvurt þær væru þar eður ekkji. Ef þær eru þar ekkji, höfum við rángt að mæla; enn ef það verður ekkji varið, að þær sjeu þar, þá er ekkji tiltökumál, þó á þær sje minnst, og þær þikji bókunum til ópríði og hnekkjis. Líkt stendur á því, sem kjemur þar á eptir um tímaritin. Þeim er varlega niðrandi, ef þau eru flestum hlutum hæfari til, að fleíta fram lífstraumi þjóðanna, og auka framfarir þeirra; þó þau meígi vanbrúka, eins og aðra góða hluti. Valla munu tímaritin, núna á seínustu árunum, hafa komið miklu illu til leiðar í Danmörku; og vel sje tímaritunum, ef þau hafa flítt stjórnaarbíltíngunni frakknesku; því hvað gjífurleg sem hún var meðan á henni stóð, hefir þó af fáum atburðum í veröldunni leítt eins

mikjið gott fyrir mannkjinið; og meiri framförum mun það hafa tekjið á hinum síðustu 50 árum, enn á einhvirjum 1000 árum öðrum.

ÁGRIP AF RÆÐU¹ ÁHRÆRANDI ÍSLENZKUNA.

Landar mínir! góðir herrar!

Það eru nú liðnir segs tugir vetra síðan Magnús síslumaður Kjetilsson varð að eiða orðum og tíma til að svara þeim, sem vildu láta Íslendinga leggja niður íslenzkuna, og taka upp dönsku í stað hennar. Og Magnús Kjetilsson var þá ekkji sjálfur sterkari á svellinu, enn að hann gaf út *Íslandske Månedstidender* á dönsku, og svaraði þeim á dönsku — þjóðblendíngunum; að jeg ekkji fái mjer til orða, hvað svarið er einhvirneíginn afllaust og álappalegt — hjá því sem von var á af því líkum manni. Í þenna mannsaldur, sem er á milli okkar og hans — ellegar að minnsta kosti: okkar og Mánaðatiðindanna — hefir íslenzkunni (eíns og kunnugt er) heldur miðað á fram enn aptur á bak. Hún hefur náð nokkurum þroska, hrist af sjer dálítið af útlenkzuslettunum, og öðlast það vald ífir hugskoti þjóðarinnar, að — so jeg viti — láta nú augvir sjer um munn fara, að þeir vilji hreínlega skjipta henni við útlendar túngur. Þeir eru nú dauðir, sem að so töluðu, og eíngjinnu hefur feíngið í arf alla heímsku þeirra, eíns og hún var; hún hefir líkast til farið í moldina með þeim. Enn upp af þeirri mold er nú sprottin

¹⁾ Hún var flutt á fundi nokkurra Íslendinga í Kaupmannahöfn, 1837.

önnur kjinslóðin, skjild hinnu firri, og þó ekkji að öllu eins. Það eru þeir, sem halda að einu gjildi, hvurnig þeir fara með íslenskuna, og bæta hana og staga með bjöguðum dönskuslettum, í orðum og talsháttum, greinum og greinaskjipan — af einberri heimsku og fákunnáttu. Þessi meining er að sönnu ekkji eins heimskuleg og hin firri; því hún er sjálfri sjer so gagnstæðileg, að ef nokkur kjarkur er eptir í þjóðinni, gjet jeg varla smindað mjer annað betra ráð til að vernda íslenskuna, enn væri fólkjinu skjipað að fara að tala dönsku; og það hafa þeir líklega viljað, sem nefndir eru í Mánaðatíðindunum. Að þessu leiti er meining hinna síðari ekkji eins heimskuleg; enn hún er eingu að síður ekkji minna aðhlátursefni, og þó (að mínu viti) hættulegri enn hin. Því þegar skólagjeingnir menn, eða jafnvel háskólagjeingnir, eru so hörmulega fákjænir, að óbjagað orð gjetur varla komið úr munni þeirra, þá er ekkji á öðru von, enn ólærðu mennirnir hafi það eptir: sumir af háði, ef til vill — og so gjetur það samt komizt upp í vana — enn sumir af einfeldni. Með þessu móti er málinu hætta búin. Og jeg tel ekkji eptir mjer, að verja lítilli stundu til að fara um þetta fáeinum orðum.

Öll heimska, herrar mínir! er sprottin af einhverri missinngu. Og ef það er rángt, að Íslendingar eigi að vanrækja málið sitt, eða taka upp annað mál: þá hlítur þeim að missínast, sem eru þeirrar meiningar. Við skulum athuga, hvað þeir hafa borið fyrir sig, og bæta því við, sem þeim kjinni koma til hugar að bera fyrir sig.

Það er firsta röksemdin, hvað málið á að vera "ósveigjanlegt" (so ætla jeg þeir komist að orði) og óhæfilegt til að taka á móti skáldskap og vísindum. Mjer vitanlega hafa nokkrir gjörzt til að seigja þetta, enn eingjinn til að sanna það. Og — hvað áttu þeir að gjeta sannað vesælingar? Nefni þið einn, sem hafi sagt þetta, og haft nokkurt vīt á málinu okkar! Og hvaðan átti þó

að taka ástæðurnar, nema úr málinu sjálfu? Eina ástæðu eiga þeir að sönnu, og henni eru þeir vanir að gleíma, líklega af því að þeir finna, að hún er hræðilega ónít; því það eru sjálfir þeir — það eru þeir, þessir ósveigjanlegu atorkumenn, golþorskarnir með efurtjáníngssálirnar, sem vaða á bægslunum í gjegnum vísindin, og gleípa hugmyndirnar eins búnar og þær verða á veigi fyrir þeim. Og þá vill nú stöku sinnum so óheppilega til, að hugmindin sjálf skreppur í burtu, so ekkji er annað eptir, enn danskji búníngurinn; og þá er ekkji kjin þó það fari stundum óhönduglega að koma honum í íslenzkan búníng. Sona er því varið, hjer eins og annarstaðar: illur ræðari kjennir um árinni. Og íslenzkan gjetur verið notanleg fyrir því, þó að sumir gjeti ekkji lært hana, og hafi ekkjert vit eða lag á að beíta henni rjett. Og það er hún og — notanleg! það er eflaust. Jeg vil ekkji tilgreína þá, sem hafa borið henni þann vitnisburð — hvurkji Rask, nje heldur aðra! Því með mannanöfnum ætla jeg mjer ekkjert að sanna, heldur með ástæðum. Enn ástæðurnar þarf jeg ekkji annað enn drepa á að eins, því þær eru ikkur öllum kunnar, sumar af reínelunni og sumar af skjínseminni. Síni ekkji öll saman Sæmundaredda, og Ragnars kviða loðbrókar, og Hákonarmál, og kvæðin hans Eigils Skallagrímssonar, og vísurnar hans Gjísela Íllugasonar, og hans Ívars Kolbeínssonar, og Lilja, og sumir sálmarnir hans sjera Hallgríms Pjeturssonar, og Sigrúnarljóð — síni ekkji allt saman þetta, og mart annað fleira, að það er ekkji málinu að kjenna, heldur skáldunum, ef það sem þeir irkja er bæði sjálfum þeim til mínkunar og landinu til svívirðingar? Er það málinu að kjenna, þó landið sje fullt af rímum, og rímurnar aptur fullar af málleísu? Eða er það málinu að kjenna, þó að maðurinn með “egtabanz-snærið” kalli Ódin “herra”, láti hann “rymja”, og vera “rembilátann” og “gjóta brúnaljórunum”, o. s. f., af því verið er að drekka

brúllaup í Flóanum. Og — ef við lifrgjefum skáldskapinn, og förum í sögurnar — þekkji þið nokkra bók ágjætarí í sinni tegund, heldur enn sumar þeirra eru? Gjætu þið á kosið, að Noregskonúngasögur væru samdar öðruvíis enn þær eru? Eða hefir málið stadið þeim firir, höfundum Njálssögu og Eígilssögu? Jeg er ekkji hræddur um, að neínn okkar fari því á flot; enn hitt kjinni eínhvur að seígja, að málið sje að vísu hæfilegt bæði firir skáldskap og sagnafraeði, enn ekkji önnur víslíndi, t. a. m. heímsspekjina. Jeg drap á að eíns firir skömmu, hvað því er vant að valda, að menn hugsa þetta: sem er, í firista lagi, að þá vantar ekkji nema það sem við á að hafa — þá vantar ekkji annað enn hugmíndirnar. Það gjetur vel verið, að hugskotið sje fullt (eg meír enn því sætir) af því sem þeir hafa lært. Enn þessi lærdómur er þá sona nokkurs konar *“rudis indigestaque moles”*, eða (ef íkkur líkar það betur) eíns og útlend bók, sem þeir skjilja ekkji öðruvíis enn so, að þeir hafa flött upp orðunum, so þeir skjilja orðin — eða fínust, þeir skjilji þau — enn ekkji greínirnar. Og hvurnig eíga þeir að snúa þessu á annað mál, so að vel fari? Í öðru lagi þá er ekkji æfínlega eínhlítt, að þekkja (eða víta) vel hugmíndir, sem teknar eru úr öðru máli, til að gjeta skjírt þær á sína túngu, hvursu fullkomin sem hún kann að vera; og þá líggur á að muna eptir þessu: hvur hugmínd er partur af hugmíndaveröldinni (ef jeg má so að orði komast), álíka, að sínu leíti, eíns og hvurt svið eða svæði á jarðarhnettinum er partur af hinni líkamlegu veröldu. Nú eíns og litmíndamaðurinn (pentarinn) er sjálfráður að því, hvar hann sezt að, og hvaða útsíni hann dregur á spjaldið sítt, eíns, og öllu fremur, eru þjóðirnar sjálfráðar að því, hvurja sjónarhóla í hugmíndaveröldinni þær kjósa first — það er sama og jeg segði: hvaða hugmíndum þær veíta first móttöku; því hugmíndirnar eru ekkji annað, enn ímíaleg útsíni í veröldu hug-

mindanna. Sá sem ekkji vill aflaga málið, hann þarf að vita þetta, hann þarf að gjeta áttað sig í hugmindunum og má ekkji vera buðinn eins og þræll við þær sem hann hefir fundið í túngum annarra þjóða. Og þó er þetta ekkji nema helmíngur þess, sem af honum verður heímtað. Því á hinn bóginn þarf hann að kunna málið — Íslendingar þurfa að kunna íslensku; og þá vonar mig að dugi — þá vonar mig hver og einn sanni, að klaufadómur þjóðleisíngjanna er ekkji sjálfu málinu að kjenna. Því hvurnig ætti á því að standa? Hvernig ætti málið okkar að vera óhæfilegt handa heímspekjinni? Reinslan sínir það ekkji, mjer vitanlega, og skjinsemin því síður. Athugum ætterni íslenskunnar, og athugum eðli hennar. Þið þekkið allir hina miklu túngua ætt, sem ekkji að eins er töluð nálega ífir alla Norðurálfuna, heldur frá Miklabotni á Indlandi til Horns á Íslandi — og sjálfsgagt var töluð um mikjinn hluta þessa svæðis laungu firr enn sögur hófust? Og á hvaða túngum hafa verið ritaðar heímspekjilegar bækur (so nokkru nemi), öðrum enn þessum túngum, ættisatrum íslenskunnar? Og haldi nú einhver, að hún hafi orðið ein út undan, þá er ekkji gott á að gjízka, hvað sá hefir firir sjer. Því gríska og þízka eru henni líkastar í því sem hjer ríður mest á; og á hvaða málum eru til flestir þesskonar bækur, enn á þeim báðum? Énda þarf ekkji so lángt að fara. Því það er alkunnugt, hvað hægt er að búa til ní orð á íslensku, bæði samfellínga og allekonar nígjörvínga. Og hvað er það sem heímspekjínagarnir þurfa mest á að halda, til að gjeta komið orðum að því sem þeir hugsa — eru það ekki ní orð handa níum hugmindum? hvað er það annað, enn þessi frjóvsemi málsins, sem íslenzkan hefir til að bera meír enn flest önnur mál?

Nú væntir mig, hh. mm., að við sjeum allir samdóma í þessu efni. Mig væntir, að allir, sem það hug-

leiða, muni hljóta að verða okkur samdóma. Enn gjæti nú ekkji verið, að einhver, sem á þetta fjellist, kjinni að sitja fram aðra ákjæru, ekkji á hendur málinu, heldur okkur, sem viljum ekkji breita því fyrir skör fram — og kjinni að kalla það nokkurskonar harðstjórn, ellegar, að minnsta kosti, heimskulega vanafestu, að láta ekkji málið fara sinna ferða, og biltast og breita sjer eíns og það vill; því það sje eðli þess, að vera ekkji alla jafna eíns. “Harðstjórn” — “heimskuleg vanafesta” — það eru ljót orð! enn hamingjunni sje lof: það eru líka heimskuleg orð, ef þau eru sögð um okkur. Það væri harðstjórn, ef að einhver kúgaði þjóðina til að tala og rita eíns og hann vildi; enn er það harðstjórn, þó við sjeum að athuga, hvurnig skjinsamlegast sje að rita og tala? Eða er það heimskuleg vanafesta, þó við viljum ekkji leggja niður — eða, rjettara að seígja: þó við viljum taka upp — það sem okkur virðist vera rjettast? Enn, að það sje hreín og ómeínguð íslenzka, ætla jeg að reína til að leiða okkur fyrir sjónir í öðrum parti þessa máls. Það er satt að vísu: það má kalla eðli málsins, að vera ekkji alla jafna eíns. Enda mun eíngjinn okkar heímta, að það sje og verði óumbreítanlegt. Enn hitt heímtum við, að því sje ekkji breítt að þarflausu og raunarlausu, og sízt til verra vegar. Við heímtum af íslenzkunni að hún sje íslenzka, og annaðhvurt standi í stað, eða takji framsförum. Við kúgum aungvan, heldur biðjum við og setjum fyrir sjónir. Við finnum, að hin íslenzka túnga er sameígn okkar allra saman, og við finnum, að hún er það bezta sem við eígum; þessvegna biðjum við meðeígendur okkra, að skjemma hana ekkji fyrir okkur. Bræður mínir! er þetta harðstjórn? sínum við í þessu nokkurn ifirgáng? Eða væri það harðstjórn, ef þjóðin hreínsaði málið? Málið er tvennt í eínu: bæði ávögstur og verkfæri sálarinnar. Enn — er sláttumaðurinn harðstjóri fyrir það, þó hann lagi orðið

sitt eptir því sem hentugast er? Eða er það harðstjórn jarðarinnar, að hún beri korn og hveíti, enn ekkji arfa og illgresi?

Jeg ætla mjer ekkji í þetta sinn að sminda mjer fleiri ástæður, sem teknar verði af eðli málsins, enn þessar tvær, sem nú voru taldar: að það sé „ósveigjanlegt“, og, eptir eðli allra túngna, umbreitanlegt, og snúa mjer heldur að hinum, sem eru komaar, eða eru væntanlegar, annarstaðar að. Ef við horfum leingji í Mánadatiðbladin, þá mun okkur verða so sem litið á röksemd — ást á milli þjóðana, hh. mm.! ást á milli Dana og Íslendinga. Leggjum niður íslenskuna, herrar mínir! og tölum dönsku, so að Danir elskji okkur! Enn er ekkji eptir að vita hvurt Danir mundu unna okkur öllu meir firir það? Ást og vinátta ná ekkji að þróast án virðingar. Og haldi þið Dönum mundi þikja meira í okkur verið, þó þeir vissu það væri skrifuð danska út á Íslandi? Jeg fæ mjer það ekkji til orða. Því first er nú auðvitað, hvaða mál það mundi verða — rambjöguð danska fram eptir öllum öldum, leingur, ef til vill, enn danska irði töluð í Danmörku sjálfri, og þá væri vel að verið! Og í öðru lagi, þó að danskan okkar irði fullgöð — hvorju værum við bættari firir það, vesællir menn!? Atli við irðum ekkji Íslendingar eptir sem áður, ætum „hráan fisk“, hressstum okkur á lísi, lægjum niðr í jörðunni, þvæum höfuðin úr kjeitu og fremdum ímislega siðsemd og kurteisí, er sumir leggja í vanda sinn að hæla okkur firir? Það, sem að gagni væri, kjinni að verða danskt, ekkji síður enn hingat til, enn hitt íslenskt, eins og verið hefir. Það er töluð danska í Noreígi; og þó eru Norðmenn ekkji danskjir, og voru það ekkji meðan bæði löndin höfðu einn konúng ífir sjer. Mundum við þá ekkji verða það miklu síður, sem erum enn ólíkari Dönum í þjóðerni okkar og öllu háttalagi? Og hvað irðum við þá annað, enn brjóstumkjennanleg aumíngja-

þjóð, sem hefði reínt til að murka úr sjer lífið, enn ekkji tekjizt það nema til hálfis? Hvað irði úr okkur, seígi jeg enn og aptur, utan fíráð apturgánga (eða so sem því sætir), enn ekkji lifandi þjóð?

Nú er þetta búíð, og kjemur fjórða röksemdin! Enn jeg seígi ikkur firirfram, að hún er ekkji á marga fiska. “Við eígun að tala dönsku, so við eígun hægra með að verzla við Dani”. Enn tækjizt nú so vel til — sem vonanda er — að eínhvurn tíma rímkaði so um verzlun Íslendinga, að þeir færu að eíga kaup við fleíri þjóðir, enn Dani eína: ættu þá á Íslandi, að vera töluð mál allra þeirra, sem landinu væri lagur að verzla við? Allir sjá, hvað það er viðurkvæmilegt — so jeg nenni ekkji að fara um það fleírum orðum, og sní því heldur að seínustu röksemdinni. Hún er eptir sjálfan mig, og er næst, jeg veíti henni sjálfur banatílæðið. Hún er sona. Ef allir Íslendingar töluðu dönsku, og hún væri tíðkanleg um landið allt, þá irðu allar bækur á Íslandi-ritaðar á dönsku; og væru þær góðar, irðu þær að líkjindum kjeíptar og lesnar ekkji að eíns um Ísland, heldur bæði í Noreígi og Danmörku, og það irði þjóðiinni til góðs, þar eð það, sem ritað irði, hliti þá að verða bæði betra og fleíra, enn það er nú. Því hvurkji mundi neínna rithöfundur ráðast í, að bjóða almenningji annað eíns og nú er títt, og sumum hvurjum þikjir vera öllu gott; enda irði það mörgum til uppörvunar, bæði til að rita, eg eíns til að vanda sig á því sem hann ritaði, ef það, sem nokkurt tíð væri í, feíngji so marga lesendur og kaupendur, að höfundurinn þirfti ekkji að vinna firir gíg. Þetta er röksemdin! Enn þið sjáið allir, að hún er á völtum fæti: í fíresta lagi vegna þess, að eptir henni ættu allar þjóðir að leggja niður sín mál og taka upp eína túngu. Enn það væri ofdirfska að heímta slíkt, og líkast til óvízka að æskja þess — að minnsta kosti eíns og enn er á statt í heíminum.

Í öðru lagi er það auðsæð, að ef Ísl. vildu á annað borð taka sjer nítt mál vegna rithöfundanna, þá væru margar túngur — t. a. m. enska, sem gjeingur um mikjinn hluta hefms, og óteljandi firirtaksrit eru samín í — miklu haganlegri, heldur enn danska, sem hvurgji er tíðkanleg, nema hjer í Danmörku, og í Noreígi. Nú kjemur að hinu þriðja — sem mest á ríður. Þegar að er gáð, gjetur okkur farið fram í mentum og vísindum, þó við breítum ekkji málinu okkar. Það er að sönnu ekkji fisilegt — á batans vegna — að rita bók á þá túngu, sem ekkji er tíðkuð nema af eítthvað 50 þúsundum. Enn ef þjóðerni Íslendinga ætlar sjer nokkurn tíma að lifna við: þá er meíri von, að birti upp holtaþokuna, so menn sjái hvað um er að vera, og þurfi ekkji að taka með þökkum allt sem að þeim er rjett, þó það sje landinu til skammar og skaða. Og komist nú þetta lag á, þá eru líkur til, að góðu bækurnar öðlist því fleiri lesendur og kaupendur. Enn ef það hrökkur ekkji, þá er bókmentafjelagið, sem aldrei mun telja það eptir sjer, að hlaupa undir bagga með rithöfundunum, so þjóðin missi ekkji af þessháttar bókum, sem nokkuð er í varið. Og að endíngu þá er enn sá hlutur einn, er eg bið ikkur alla saman athuga og meta rjettilega. Þið vitið, hh. mm., að öldin, sem við lifum á — hún er öld endurbótanna, og verður því líka að vera öld umbreítínganna, ekkji að eins í málefnum þjóða og ríkja, heldur einnig í málefnum vísindanna. Túngurnar, eins og annað, eru að brjóta af sjer fjótrana, og vilja ekkji leíngur þola eínveldi grískunnar og latínunnar, heldur ætlast til, að sjer sje og gaumur gjeínn. Og það verðskulda þær — ekkji sízt aðaltúngur hinnar miklu indversku mála ættar. Eín af þeim er norrænan okkar. Hvaða útlenda túngu ættu Norðurlandamenn — Noregsmenn, Svíar og Danir — hvaða túngu ættu þeir fremur að stunda, heldr enn þá túngu, sem er uppspretta og

undirrót allra þessra mála, er ganga nú um Norðurlönd? Enda er ikkur kunnugt, að þeir, sem norrænu stunda, fara fjölgandi dag eptir dag, ekkji að eins um Norðurlönd, heldur einnig um Þizkaland og víðar um heim; og þið vitið, að sá, sem norrænu kann, gjetur orðið fullnuma í íslenzku á einni eíkt. Með þessu móti gjetur það farið so, þess verði ekkji óvenju langt að hída, að íslenzkum bókum, þeim sem nokkurs eru verðar, hlotnist lesendur og kaupendur, ekkji að eins um Norðurlönd, heldur um gjörvalla Norðurálvuna, og enda um gjörvalla veröldina. Og ef þetta rættist, þirftu ekkji bókmentir Íslendinga þaðan af að standa á bakí aunarra þjóða, sökum lesendafæðar.

Nú hefi jeg leíftast við að hrinda þeim ástæðum, sem virtust gjeta verið í mót málinu okkar; næsta sinn, þegar við finnumst, atla jeg (ef þið leífið) að minnast á þær, sem eru með því, og bæði eru margar og traustar.

FRÁ SKJÍRNARFONTI THORVALDSENS.

1807 kom Dönum first til hugar að fala smíðar hjá Thorvaldsen, og það var kvennmaður, sem first varð til þess. Hún het Karlóttu *Schimmelmann*, greífafrú, og bað hann um skjírnarfont, sem hún ætlaði að gjefa kjirkjunni á Brátröllaborg. Hún er á Fjóni. Thorvaldsen fór að smíða, og árið eptir var fonturinn búinn, enn komst ekkji frá Rómaborg sírr enn 1815. Þá var hann fluttur til Danmerkur, og stendur nú í Tröllaborgarkirkju, eins og greífafrúin hafði til ætlaút.

1825 fór Thorvaldsen að hugsa um að senda Íslandi eitthvað eptir sig. Hann var þá níkominn til Rómaborgar norðan úr Danmörku, og hefir líklega ætlað að sína Dönem, hvort hann væri með öllu búinn að glefma ættjörðu sinni, þó þeir hefðu haft mikjið við hann, og kjeppzt hvor við annan, að kalla hann landa sinn. Hann bjó þá til nían skjárnarfont, eptir sömu minðinni, og þann í Tröllaborg, og ætlaði að senda hann Miklabærkjirkju í Blönduhlíð ¹⁾ í Skagafirði, og lauk við hann um sumarið 1827. Þessi fontur var í því frábrugðinn hinum firra, að þar var á blómhríngur, fagurlega til búinn þar utanum sem skjárnarfatið á að standa; það eru rósir, skornar í steininn, og mesta snilldarverk. Að baka til, firir neðan einglana (er síðar verða nefndir) stóð þetta letur:

“Opus hoc Romae fecit

et Islandiae

terrae sibi gentiliciae

pietatis causa donavit

Albertus Thorvaldsen

A. MDCCCXXVII.” ²⁾

Norskur kaupmaður kjeipti samt þenna font, og letrið var afmáð; enn Thorvaldsen fór undir eins að búa til nían, og ljét höggva marmarann í *Carrara*, enn lauk sjálfur við fontinn í Rómaborg. Þessi fontur er allt að einu og sá, sem kaupmaðurinn fjekk, nema hvað marmarinn er dálítið

¹⁾ Enn ekkji í Óslanzhlíð, eins og selgir í Suðnanpóstinum (1885, á 110. bls.).

²⁾ Þ. e.:

Albert Thorvaldsen
gjörði smíðisgrip þenna í Rómaborg,
og gaf hann
Íslandi,
ættjörðu sinni,
í réttar skjini,
1827.

gráleitur, og ekkji fullt eins góður — því hinn hafði verið afbragð. Hann var fluttur hingað til Kaupmannabafnar sumarið 1833, á herskípi því, er *Galathea* heitir, og stendur hann nú í mindasmidju Thorvaldsens í Karlóttuhöll. Firirmindin (úr gjipsi) var komin laungu áður, og stendur þar í höllinni uppi í mindasalnum stóra.

Þessi skjírnarfontur er ferstrendur stöpull, 27 þumlúnger á hæð og 20½ þumlúngur á hvorn veg.

Á framhliðina er skorin:

Skjírnr Krists.

Frelsarinn stendur í Jórdan, með handleggjina krosslagða á brjóstinu, og hneigir hofuðið, til að láta skjírastr. Ásjóna hans og limaburður eru fegursta eptirminni þess, sem var hógvær og af hjarta líttillátur. Jóhannes skjírari hefir í vinstri hendi guðslambsstafinn (*agnus - dei*-stafinn); enn í hægri hendi heldur hann á hafskjel, og hellir vatninu ífr höfnuð lausnarans. Hátígn og alvörugjefni skjína af andliti hans.

Á vinstri hliðinni er:

María með barnið og Jóhannes.

María situr hugsunarfull með barnið Jesúm í fángji sjer; hún heldur handleggjunum utan um hann, og hendurnar eru signar niður á kjöltu barnsins. Jesús snér sjer við í faðmi móður sinnar, rjettir vinstri höndina að Jóhannesi, til að klappa honum, og er að lipta hægri hendinni til að blessa hann. Jóhannes heldur á guðslambsstafnum í vinstri hendi, enn leggur hina hægri hönd með trúartrausti á knje María, og þiggur blessun og blíðlæti frelsarans með lotníng og tilbeiðslu.

Hægrameigin á fontinum er:

Kristur, að blessa börnin.

Þar situr Kristur, í þann mund, er hann hefir mælt hin guðdómlegu orð: "leifið börnunum til mín að koma."

Tvö börn standa fremmi fyrir honum. Íngra barnið hefir af sjálfs ðaðum hlaupið frá móður sinni til hins blíða vinar barnanna og stíðst við knje hans, með barnslegri ást og trúartrausti. Eldra barnið kjemur auðmjúkt og lotningarfyllt. Móðir þess hefir lagt saman à því hendurnar, og sagt því að fara sona, til að láta blessa sig. Á audliti Krists skjín háleit blíða og hresnleskji sálarinnar. Hann horfir að sönnu à eldra barnið, og leggur hægri höndina à höfuð þess, og blessar það, enn vinstri höndina leggur hann à handlegg litla barnsins, eins og hann ætli að halda því hjá sjer — því honum er iudi að sacleisi þesse.

Að baka til er letrið, sem áður er nefnt, og þar firir ofan:

Þrír eínglar líðandi í lopti.

Það er ekkji með öllu ljóst, hvurt meistarinn hefir ætlast til, að þessir eínglar hefðu nokkra eínkar þíðingu; og þeir, sem hafa list fontinum, tala hvurgji um þá öðruvísi enn helga þíði (*Gloria*) — nema “prófessor” *Thiele*. Honum virðist þíðing þriggja höfuððigða kristinnar trúar hafa smiðnum óafvitandi birzt í þessum mindum; “Því” (seigir hann) “er ekkji eín þeirra, er rjettir út “höndina í þolinmæði og lítillæti, og horfir til himna, “eptirmind trúarinnar? og er ekkji hin glaða mind, er “auðsáánlega kjeppir áfram, áþekk voninni? og gjetur “ástin betur sameínað, enn sú hin þriðja mind, er faðm “er hinar báðar?”

GUNNARSHÓLM.

Sunnau á Islandi, í hjeraði því, sem gjeingur upp af Landeíum millum, Eíafjalla og Fljótslíðar, er allmikjið

sljettlendi, og hefir firrum verið grasi gróíð, enu er nú nálega allt komið undir eírar og sanda, af vatnagángji; á einum stað þar á söndunum, firir austan Þverá, stendur eptir grænn reitur óbrotinn, og kallaður Gunnars-hólmi, því það er enn sögn manna, að þar hafi Gunnar frá Hlíðarenda snúið aptur, þegar þeir bræður riðu til skjips, eins og alkunnugt er af Njálu. Þetta er tilefni til smákvæðis þess, sem hjer er prentað neðan við.

Skjein ífir landi sól á sumarvegi,
og eilfurbláan Eíafjallatind
gullraudum loga glæsti seint á degi.
Við austur gnæfir sú hin mikla mind
hátt ífir sveit, og höfði björtu avarar
í himinblámanu fagurtæru lind.
Beljandi foss við hamrabúann hjalar
á heingjiflugji undir jökulrótum,
þar sem að gullið gjeíma Frosti og Fjalar.
Enn hinumeígin föstum standa sótum
blásvörtum feldi búin Tindafjöll
og grænu belti gjirð á dala mótum;
með hjálminn skjignda, hvíttri líkan mjöll,
horfa þau ífir heiðavötnin bláu,
sem falla niður fagran Rángárvöll;
þar sem að una biggðar bílin smáu,
dreifð ífir blómguð tún og grænar grundir.
Við norður rísa Heklu tindar háu.
Svell er á gnípu, eldur gjeísar undir
í ógna djúpi, hörðum vafin dróma
Skjelfing og Dauði dvelja langar stundir.
Enn speigilskjignd í háu lopti ljóma
hrafntinnuþökjin ífir svörtum sal.
Þaðan má líta sælan sveistarblóma;
því Markarfljót í sögrum skógardal
dunar á eírum, breiða þekur bakka
fullgróinn akur, fegurst eíngja val
þaðan af breiðir hátt í hlíðar slakka
glitaða blæu, gróna blómum smám.
Klógulir ernir ífir veiði hlakka;
því fiskar vaka þar í öllum ám.

Blikar í laufi birkjǫprasta sveismur,
 og skógar glimja, skreittir rolnitrjám.
 Þá er til ferðar fákum snúð tveimur
 úr rausnargarði hætum undir Hlíð,
 þángað sem heirst öldufalla címur;
 því hafgáng þann ei hepta veður blíð,
 sem voldug reisir Rán á Elasandi,
 þar sem hún hefir heimsins lánga stríð.
 Um trausta streingji liggur firir landi
 borðfögur skjöld, með hundin segl við rá;
 skjínandi trjóna gjín mót sjávar grandí.
 Þar eiga tígurir tveir að flitjast á
 bræður af fögnum fósturjarðar ströndum,
 og lánga stund ei litíð aptur fá,
 fjarlægum ala aldur sinn í löndum,
 útlagar verða vinar augum fjar;
 so hafa forlög fært þeim dóm að höndum.
 Ná er á brautu borinn vigur skjær
 frá Hlíðarenda hárn; því Gunnar ríður,
 atgjefnum beitta búinn — honum nær
 dreifraubum hesti hleipir gumi friður
 og bláu sagði gjirður ífir grund;
 þar mátti kjenna Kolakjegg allur líður.
 So fara báðir bræður enn um stund;
 skjöldfráir jóar hverfa fram að fljóti,
 Kolakjeggur starir út á Elasund.
 Enn Gunnar horfir hlíðar brekku móti,
 hræðist þá ekkji frægðarhetjan góða
 óvina fjöld, þó hörðum dauða hótí.
 "Sá eg ei firir so fagrau jarðargróða,
 "fjennður droffir sjer um græna haga,
 "við bleikan akur rósin blikar rjóða.
 "Hjer vil eg una æfi minnar daga
 "alla, sem guð mjer sendir. Farðu vel,
 "bróðir og vinur!" — So er Gunnars saga.
 Því Gunnar vildi heldur bíða hel,
 enn horfinn vera fósturjarðar ströndum.
 Grimmleigir fjendur, flárri studdir vjel,
 fjötruðu góðan dreing í heljarböndum.
 Hugljúfa samt eg sögu Gunnars tel,
 þar sem eg undrast, enn á köldum söndum

lágan að sigra ógna bilgju ólma
 algrænu skrauti þriddan Gunnars hólma.
 Þar sem að áður akrar huldu völl
 ólgandi Þverá veltur ífir sanda;
 sólroðin líta enn hin öldnu fjöll
 ástrauminn harða fögrum dali granda;
 flúinn er dvergur, dáið hamra tröll,
 dauft er í sveitum, hnipin þjóð í vanda;
 enn lágum hlífir hulinn verndarkraptur
 hólmanum, þar sem Gunnar snjeri aptur.

J. H.

STJÖRNUSKOÐARINN.

Blaðstjarnan þó skarti skjær,
 hún skal ei framar þína sjón mína;
 því aðrar fegri eru tvær,
 er mér tindra miklu nær,
 og undir Svövu angnabrunum skjína.

22.

BLUMENLESE EÐA LÍTILFJÖRLEGT FLORILEGIUM.

"Framstóð" maður forðum
 "fyrir Protocolnum"
 gróðrareiri á;
 mörgum mjúkum orðum
 miðlaði upp úr bolnum
 "fölsku" lettri frá:
 sáttmál hann við sig "uppréttad" grunar,
 seldi skjal "til Forhørs Vidheftunar";
 "afstóð rétti, á burt tók" og brunar,
 "án að stansa", fram að haga dunar.

22.

ALPASKJITTAN.

(snúið úr *Schiller*).

Viltu ekkji gjimbrar gjeta?
 gjimbrin er so hæg og blíð:
 leikur sjer þar lækjir væta
 laufum þakta fjallahlíð.
 “Móðir kjær! eg vil á veiðar —
 “veiða dír um fjöll og heiðar”.

Viltu ekkj' á kjindur kalla,
 kjirja margfalt hó, hó, hó?
 frítt er að láta lúður gjalla
 langt og snjallt í þikkum skóg.
 “Æ'nei, móðir! upp á heiðar
 “eg vil fara, minnar leiðar”.

Viltu ekkji rækta róur
 í reitnum? það er meira vert;
 um auðan mel fer aldrei plógur,
 allt er kalið þar og bert.
 “Lát þú, móðir! lauka gróa,
 “lofaðu mjer um fjöll og skóga”.

Sveinninn fráí fer á veiðar,
 fótvið hleipur klett af klett',
 um gnípur brattar, gráar heiðar,
 gjeiglaus, eins og túnið sljett;
 meðan ljett á steinum stökkur
 steingjeftin og undan hrökkur.

Og um nakjin kletta klúngur
 klífrast gjeftin ljett og frá,
 ísír jarð- og jökul-sprúngur
 jafat sem ísír gljúfrin há;
 enn á eptir fljótum fleigir
 flíðjörfastum bogasveigi.

Enn er þverra þramir gnípa,
 þrotin er hin bratta leið,
 á gnípubarmi gjeftin hnipna
 gnótrar sirir opnum deid:
 sirir neðan fertug hæðin,
 sirir aptan skjittu bræðin.

Bænarauga biður friðar
 bráðan gjeftin hrædda dreifing;
 enn hann sinjar grimmur gríða,
 gláður leggur ör á streifing.
 Í því gjeifingur, grár af elli,
 gljúfra drottinn út úr helli.

Og hans bak við greifar gjildu
 gjeftin hrædda selur sig;
 enn hann drinur: "dreifingur villa:
 "dauð" og kvölum óngra mig?
 "ætlaður er öllum reitur,
 "eltu varlega mínar gjeftur!"

X.

II.

ÚTLENZKJI OG ALMENNI FLOKKURINN.

FRÁ THADDÆUS KOSCIUSZKO¹.

Kasimir *Kosciuszko* hefir maður heitið — á Lithaugalandi (*Lithauen*)². Hann var lendur maður, og þó fjelstíll, starfsmaður mikjill. Hann átti tvær dætur, þó ekkji sjeu þær hjer nefndar. Sonur hans hjet *Thaddæus*, og kallaður *Kosciuszko* eptir föður sínum. Hann var fæddur 1746, enn sumir seígja 10 vetrum síðar, og þikjir það líkara. Kasimír föður hans skorti fje til, að fá kjennslu börnum sínum; enn hann hafði áður verið í liði þess höfðingja, er „Adam Czartoryski” er nefndur. Hann tók að sjer *Thaddæus*, og kom honum í foringjaskólann, er þá var nístofnaður í Varskárborg (*Warschau*) af Stanislási konúngji „Poniatowsky”.

¹) Sjá „*Dansk Ugeskrift No. 174 og 175: Kosciuszko. Efter K. Falkenstein Thaddæus Kosciuszko nach seinem öffentlichen und häuslichen Leben geschildert. Leipzig, 1834; og Foreign Quarterly Review, No. 29. March 1835*”.

²) Lithaugaland liggur flrir austan Sljettumannaland, og er á stærð 5000 ferhirndra mílna. Það var í öndverðu stórhertogadæmi, enn varð sameínað Sljettumannalandi 1569. Nú er það í valdi Rússa, og er því skípt í 5 umdæmi (*Statthalterschaften*), er so helta: *Mohilew, Witebsk, Minsk, Wilno, Grodno*. Það er eitt merkjilegt um Lithaugaland, að þar er skógur einn ákaflega mikjill, 25 mílur ummáls. Í þeim skógji eru 3 smáþorp. Ekkji er þar biggð önnur. Enn elgjir og víseundar ganga þar hjörðum saman.

Kosciuszko var so iðlnn í foringjaskólanum, að varla finnast dæmi til slíks. Hann tók það til bragz, til að gjeta vaknað um óttu, að binda strefng um handlegg sjer, og ljét streingjinn liggja út á milli hurðar og dirustafs, og beiddi ofuheitumanninn, að kjippa í á mornana (um leið og hann leggði að í ofninum). Seint á kvöldum, þegar svefn sótti á hann, firr enn hann hefði lokjið dagsverkji sínu, hafði hanu fæturna niðr í köldu vatni, eða kjældi með því háls og höfuð, og hjelt so vöku firir sjer.

Hann hafði áður í heimahúsum lagt mesta stund á sagnafræði og mælingafræði, og so var enn. Sljettumannakonungur hafði heitið, að fá fje til utanzlanzferðar fjórum þeim, er reindust bezt að sjer, af foringjaefnunum í Varskárborg, og voru 12 til nefndir að kjeppast um það. Einn af þeim var *Kosciuszko*; og fór það sem líklegt var, bæði sakjir hugvits og iðjusemi, að hann reindist vel. Síðan fór *Kosciuszko* að heíman, og vestur á Frakkland, þangað sem heítir í Versölum (*Versailles*). Í þeirri borg er foringjaháskóli. Þar var *Kosciuszko* nokkra vetur, og stundaði bókmentir í skjóli þess höfðingja, sem áður er nefndur, “Adams Czartoryski”, vinar síns og velgjörðamanns.

Eptir þetta snjeri *Kosciuszko* aptur heim á Sljettumannaland („Póllnaland“). og kom sjer í herinn. Leið ekkji á laungu, áður hann irði sveitarforingji (*Compagnie-Chef*). Enn skjótt urðu umskjipti á högum hans, og olli því ástin, sem eingjinn fær í móti staðid, hvursu vitur sem er.

Jósep “Sosnowski” var í þann tíma ifirmaður Lit-haugalanz, stórauðugur maður, og mikjill höfðingji. Hann átti dóttur, þá er “Lovisa” hjet. Hana sá *Kosciuszko* í Varskárborg, og lagði ástarhug á hana. Ári síðar — undir árslokjin 1777 — hafði sú herfilkjng, er *Kosciuszko* var sveitarhöfðingji í, vetursetu á Lithaugalandi,

og voru honum feingjin herbergji í garði landstjórans. Þar fann hann aptur landstjóradótturina, og dró þá fljótt saman með þeim. Þau duldu þess ekkji, og báru það upp, hann firir föður hennar, og hún firir móður sína. Enn so var mikjið ættardramb foreldra hennar, að þeim þótti svfvirðing til þess að hugsa, ef dóttir sín eignaðist ólíginn sveitarhöfðingja, og bönnuðu þeim að sjást, og settu menn til að hafa gjætur á þeim. Enn hvurnig sem þau voru umsetin, *Kosciuszko* og unnusta hans, tókst þeim sungva að síður að hittast. Fer so fram nokkra stund, þángað til *Kosciuszko* þoldi þetta ekkji leingur, og biður unnustu sína, að þau skuli hlaupast á burt. Hún leggur það á hans vald. Síðan búast þau til ferðar, og komust úr garðinum á næturþeli, og fóru um hríð, so þau urðu ekkji vör við, að þeim var eptirför veitt; þikjast nú komin úr allri hættu, og faðmast af mikjilli gleði. Í því bili hefra þau kríngum sig hark og háreisti, og voru þar komnir menn landstjórans. *Kosciuszko* bregður sverði, og ver af öllu megni unnustu sína, og særir marga menn. Enn so lauk, að hann fellur firir þeim, ífirkominn af sárum og mæði, og veit ekkji til sín: enn unuusta hans er dreisgin heim í landstjóragerðinn.

Kosciuszko lá í sungviti fulla eíkt; og er hann rakuði við, gjekk hann til næsta þorps, þar sem einn vinur hans var í vetursetu; og var hann þá bæði þreittur og örvínglaður. Nú var horfin farsæluvon hans, og ekkjert eptir af henni, nema endurminningjin og hvítur klútur, sem unnusta hans hafði misst, nóttina sem þau skjildu.

Kosciuszko lagði aldrei hug á nefna konu aðra, hvurkji firr nje síðar, og var með öllu ófáanlegur til að kvongast, þótt honum biðust síðan optlega góðir kostir, bæði á Frakklandi og Sljettumannalandi. Unnusta hans gat honum aldrei úr minni liðið, og á gamalsaldri varð hann eíns og úngur í annað sinn, þegar hann miuntuist hennar.

. Sá maður, sem áður er gjetíð að *Kosciuszko* leitaði til, er nefndur *Julian Ursyn Niemcewicz*, nafnafrægur rithöfundur á Sljettumannalandi. Þar var *Kosciuszko* haldinn á laun; og var þá so uppvægur, að hann sendi þegar brjef til konungs, og beiddist að fara frá hernum. Það veitti konungur honum. Síðan skundar *Kosciuszko* vestur í heim, þegar sem hæst stóð á uppreisninni, og ófriðurlun var þar sem mestur, og var þá so á sig kominn, að bæði var hann fjelstíll, og hafði eingi firirbónabrjef. Hann fór á fund *Washingtons*, og beiddi hann viðtals. "Hvað viljið þjer hingað" ? seigir *Washington*; því hann var stutturður laungum. "Jeg kjem að berjast í gjesta-filkingunni firir frelsi Vesturálfunnar", seigir *Kosciuszko*. *Washington* seigir: "Úl hvurs eruð þjer hæfir?" *Kosciuszko* svarar honum beint áfram, eius og hann átti að ejer: "Þjer gjetíð reínt mig". Það varð; og veittist honum brátt tækjifæri til að sína, að hann var hugvítssamur, braustur og vel að ejer, og þar á ofan bezti dreíngur.

Kosciuszko hafði verið skamma stund í Vesturálfu, áður honum auðnaðist að gjeta sínt hreisti sína, þar sem hann var höfðingji ífir einni sveit gjesta. *Wayne* og *Lafayette* voru firir hernum, og þóttust hafa nóg að vinna, meðan á orrustunni stóð, enu tóku þó eptir því, að ein sveit fór firir líðinn um daginn, og bardist fast, enu riðlaðist ekkji. Um kvöldið eptir orrustuna, spir *Lafayette*, hvur firir þeirri sveit hefði verið. Honum var sagt, að það var Sljettumaður einn, úngur og eðli-borinn, og þó fjelaus, og mundi heíta *Kosciuszko*. (Það nafn átti *Lafayette* ördugt með að hafa eptir). Síðan lætur *Lafayette* söðla hest sinn, og ríður í það þorp, er gjesta-herinn hafði tekjið ejer náttstað.

Þegar hann kjemur að húsinu, þar sem hann frjetti, að *Kosciuszko* væri inni, gjefíngur hann inn, og ejer *Kosciuszko* sitja við borð, rikugan, sveíttan og blóði stökkjinn, með hönd undir kjinn, og landabrjef og blek og

penna á borðinu flír framan sig. Ræður að líkjindum, hvursu glaður *Lafayette* varð við þessa sjón, og hvurnig *Kosciuszko* hníkti við, að sjá hershöfðingjann koma þar inn til sín í þá mund, og heilsa sjer með handabandi og mikjilli blíðu. Upp frá þessu voru þeir vinir til dauðadaga.

Kosciuszko var síðan í mörgum umsátrum og stórrustum, meðan þessi ófriður stóð, og komst í mikla kjærleika við *Washington*, og gjerðist frægur af hreísti sinni og hjartapriði, og þó ekkji síður sakjir manngjæsku sinnar, og þess, að hann rjeb öllu við gjestaherinn, þó hann væri útlendur sjálfur. Það bar til eftthvurt sinn, að ráðist var á enska herflkjingu sofandi, og drepið so nálega hvurt mennabarn, að ekkji stóð uppi, nema 40 liðsmanna og fáeinir foringjar. Þeir voru teknir höndum, og áttu *Kosciuszko* líf sitt að launa; því hershöfðingjinn hafði bannað, að láta neinn í burtu komast; enn *Kosciuszko* gaf því ekkji gaum, og lagði við lífatjón, ef nokkrum væri meín gjert, þeim er gríða beiddist. Þegar setið var um kastala þann, er *Ninety-Six* er nefndur, síndist það, sem optar, hvursu hann var vinsæll af mönnum sínum. Eínum flokkji af landvarnarliðinu var haldið í hernum, miklu leingur enn í firstu var tiltekjið, af því annar flokkur, sem átti að koma í stað þessa, var ókominn; og kölluð menn, að þetta væru svik við sig, og kurruðu illa. *Kosciuszko* þótti sem var, að þeir höfðu sett að mæla, og munðu eíga bágt með, að vera leingur heíman að. Hann tók so til orða: "Góðir fíelagar! iður er heítið lausen, og það heft vil eg enda; og ef iður þóknast, þá farið í friði; eg veíti iður lausen. Enn eg má ekkji fara frá því starfi, sem mjer er á hendur falið, og ætla að verða hjer eptir með liðsmenn vora, þó þeir sjer fáir". Þessi orð voru betri enn fortölur. Þeir æptu allir senn, og kváðust hvurgji mundu fara, og ekkji skiljaast við höfðingja sinn. Og upp frá þessu vildi eíng-

inu þeirra fara frá hernum, nema ef velkjindi báru til, eða önnur fullkomin nauðsin.

Þegar friðurinn var saminn millum Eíngla og Sambanzríkjanna 1783, sneri *Kosciuszko* heim til Sljettumannalanz, og var áður orðinn hersveitarforingji (*Brigade-General*) að nafnbót. Honum voru veitt í Sambanzríkj-unum öll hin sömu rjettindi, og hafa þarlendir menn, þar á ofan "Clincinatus-riddaramerkjið", árleg eptirlaun (*Pension*) og jörð efn góð, er honum var leift að efða öllum ágóða af, hvar sem hann vildi. *Kosciuszko* fjeck góðar viðtökur af Stanislási konángji og öðrum Sljettumönnum, og tók við sömu völdum í Sljettumannaher, er hann hafði seínast haft í Sambanzríkjunum. Eptir þetta situr hann um kjirt nokkra vetur, þar til Stanis-lás konúngur hafði hugfest, að brjótast nndan veldi Rússa, og veita ríki sínu nía stjórnarbót, so að þegnar hans þirftu ekkji að vera neíns nauðúngarmenn. Þetta gjörðist 1791. *Kosciuszko* lagði á það allan hug, að ebla þetta ráð. Eunn því fór sem fór, að margjir menn voru því sundurbikkjir. Lendir menn á Sljettumannalandi voru ekkji lásir á, að láta eínkarjettindi sín. Þeir áttu stefnulang sín í millum, þar sem heftir í *Targomica*, og sórust í fjelag, er þeir kölluðu þjóðræknisfjelag (*patriotisk Forening*), til að frelsa "þjóðríkið forna"², og töldu landinu það eítt til úrræða, að leita liðs til hinnar dírdlegu drottningar, Katrínar rússamóður. Síðan sendu þeir drottningunni liðsbónarbrjef, það er dagsett er 22. febr.-mánaðar 1792. Hún tók því feiginsamlega, og sendi her á Sljettumannaland, til liðs við lenda menn. Nú var so komið, að allt Sljettumannaland var gjeíngjið í tvo flokka, og höfðu lendir menn stirk miklu meíra.

¹) Eunn það "merkji" lagði *Kosciuszko* niður litlu síðar — og þeir *Washington* báðir.

²) So kölluðu menn Sljettumannaland.

Enn þótt konungur, og þeir sem honum fylgdu, ættu við ofurebli að etja, veittist *Kosciuszko* tækjifæri til, að berjast fyrir ættjörðu sína, með jöfnum dug og karlmeunsku, og hann hafði áður síst, þá er hann barðist fyrir frelsi annarrar þjóðar. Eína orrustu átti hann hjá *Dubienka* á Bugárbökkum. Af henni varð hann frægstur á Sljettumannalandi. Konungur hafði boðið, að banna Rússum ísferð ísfr Bugá (*Bug*) *Kosciuszko* flikti liði sínu á bakkanum við *Dubienka*. Rússar rjeddust til orrustu við hann — 18000 manna, og höfðu 40 “fallbissur”. *Kosciuszko* hafði lið lítið: 4000 manna og 8 “fallbissur”. Þar vörðust þeir í fulla 5 daga. Þá fær *Kosciuszko* njósn, að her fór að honum sunnan af “Galliziulandi”, og leitar nú undan með liði sínu, og kjemst vel á burt, og hafði áður misst að eins 900 manns, enn Rússar ekkji færra enn 4000. So seigja vitrir menn, að “Dubienku”-bardagi væri aungvu minna háttar, enn afreksverk Rómverja og Grikkja, og þó að ekkji Langaskarð (*Thermopylae*) væri á Sljettumannalandi, hefði eigi þar á láglendinu vantað þann, er jafnaðist við *Leonidas*¹.

Viku eptir bardagann á Bugárbökkum, gjerði Stanislás konungur uppskált, að hann mundi samþykkjaast gjörðina í *Targonica*. *Kosciuszko* vildi ekkji vera viðstaddur litillækkun ættjarðar sinnar. Honum voru boðin beztu kjör í her Rússa; enn hann kaus heldur fátækt og útleigð, lagði niður metorðin, og steig í vagn. Þá tekur hann til orða: “láti guð þar enn koma minnar “æfi, að eg meigi berjast fyrir ættjörðu mína!” *Ko-*

¹) *Leonidas* spartverjakonungur varði, með litlu liði — 7 þúsundum manna, eður 6 — Laugaskarð í Ötufjalli fyrir 100 þúsundum Persa, er *Sergses* (*Xerxes*) konungur þeirra herjaði á Grikkland. Enn 10 þúsundir af her Persa komust ísfr fjöllin á öðrum stað, og á bak Grikkjum. Þá sendi *Leonidas* frá sjer mestan hluta liðs síns, og rjeddast á herbúðir Persa með því, er eptir var. Þar fjell *Leonidas* konungur, og svelt hans öll — 180 vetra fyrir burð Krists.

sciuzsko fór first til “Dresdenar”, og þaðan til “Leípzigar”. Segstán úngjir menn, af hinum beztu ættum, gjörðu að hans dæmi, og fóru burt af Sljettumannalandi.

Meðan *Kosciuszko* dvaldist í “Leípzíg”, bárust honum brjef og skjilríkji frá þjóðfundarmönnum (*Assemblée nationale*) á Frakklandi. Þar á var ritað, að þeir veittu honum þar öll rjettindi til jafns við frakkneska menn. Eigi að síður sat hann um kjirt í “Leípzíg”, og fór ekkji til Parísarborgar; því hann hafði nóg að vinna, að koma fótum undir uppreist þá, er hófst á Sljettumannalandi tveim vetrum síðar. *Kosciuszko* fór dult með firirætlun sína, og ljet sem hann hefðist ekkji að; enn raunar var hann oddviti samsærismanna, og hafði mest ráð fyrir þeim. Þá kom honum sá kvittur, að orðið væri bert um ráðagjerð þeirra; og verður nú að fara burt úr “Leípzíg”, og suður á Rómverjaland (“Ítalía”).

Um þessa mund var Sljettumannalandi skjipt í annað sinn (14. okt.-s. 1793), og var þá sem mestur kurr í landinu; enn *Kosciuszko* ljet, sem hann vissi það ekkji. Maður hjet Ígulstraumur (*Igielström*). Hann var barón og sendiherra Rússa á Sljettumannalandi. Hann gaf það ráð, að fækka herliði Sljettumanna allt að 16 þúsundum, og reka hinn herinn undir merkji Rússa. Þá laust upp ófríðinum. *Madalinski* er maður nefndur, er stírdi miklu riddaraliði þeirra Sljettumanna. Honum var sagt, að þeim flokkji væri ætluð vist í her Rússa. Nú tekur hann það ráð, að hefja uppreistina, og höndlar nokkra af foringjum prússakonúngs, gjetur náð hersjóði (*Militairkasse*) hans, og kjemst með brögðum undan Ígulstraumi, suður á *Sandomir*-sveitir, og biður lenda menn, þá er þar áttu bú, að þeir safni liði, og frelsi landið úr höndum óvinarins; enn lendir mennu báru ekkji traust til þess, firir hinum útlenda her og íllsku annarra þjóða. Uppreistarmennu skorti þann oddvita, er bæði væri reindur og hraustur. — Nú er að seigja frá Ígulstraumi, að hann

dregur saman herlið úr öllum áttum, og stefnir því liði til Varskár. Enn lanzmúgurinn espaðist því meir; taka nú að brenna firir óvinaum sínum, bera rauðar húur¹ og annað því um líkt. Þó voru Krakármenn miklu ákafastir.

Það er nú frá *Kosciuszko* að segja, að honum þljkjir mál, að sitja ekkji leingur um kjirt. Hann bír sig sem bráðast, og fer bæði nótt og dag, til þess er hann kjemur til Krakár, með nokkra vini sína, aðfaranótt hinc 24. dags marzmánadar (1794). Liðurinn flíkkstí til móts við hann með logandi blisum, og konur gjeingu út á stræti, til að sjá kappann. *Kosciuszko* var í serðaklæðum, alríkugur, og gjeingur þegar til ráðhúss, og biður, að menn lokji borgarhlíðunum, og beri saman öll þau vopn, er finníst í borgjinni. Enn á meðan æpti múgurinn í sífellu: "lífi *Kosciuszko*! lífi Sljettumannaland, og frelsari þjóðarinnar!" Lendír menn, þeir sem þar voru saman komnir; listu því ífir, að þeir gjerðu hann að höfðingja ífir öllu sljettumannaliði. Þá var og samið skjal það, er á var, að honum voru feingjin öll ráð á Sljettumannalandi, til þess er Stanislás konúngur næðist úr valdi Rússa. Undir þetta skjal urðu margar þúsundir manna til að rita nöfn sín.

Næsta morgun suemma, gjeingur *Kosciuszko* til togs, og með honum borgarliðurinn. Þar talaði *Kosciuszko*, og bríndi firir þeim, hvursu mikjið þjóðinni var undir því komið, að nú tækjst vel til; og beiddi þá dresngjilegrar liðveizlu. Allir menn gjerðu góðan róm að máli hans. Síðan nefnir *Kosciuszko* menn í þjóðstjórnarráðið, og kveður upp að nýu stjórnaarbótina, er áður var af tekjin. Þvínæst rítar hann eggjunarbrjef til þjóðarinnar, og annað brjef rítar hann konum og mešum. Þar seigir so:

"Þjer hafði ešiníg funndið, hvursu hriggjilega land "þetta er þjád, af lífgángji óvina vorra. Vitið nú, að vjer

¹) Sem uppreistarmönnum á Frakklandi var títt í stjórnaarbítingunni miklu.

“karlmenn viljum frelsa iður úr þessari þjáning, og leiðið
 “mjer, að biðjast eins hlutar. Bændur iðrir, sinir og
 “bræður, búast til bardaga. Vjer hljóttum, að kaupa iður
 “frelsi með blóði vörn. Konur og meíar! Látið það
 “vera iðart starf, að ala önn fyrir oss, þegar vjer erum
 “örðnir sárir. Búið til línaskaf og umbúðir handa hernum.
 “Það verður sárum mönnum til fróunar, að vita það
 “komið úr iðrum höndum”.

Við þetta vakuði þjóðin öll. Þá var ekkji annað
 að heíra á Sljettumannalandi, enn vopnabrák og hárefsti.
 Smiðir gjeíngu frá verkji sínu, og höfðu egsar í höndum,
 enn bændur höfðu ljái, og sumir pála, og kaupstaðar-
 menn sveðjur og broddatesingur. Lendir menn luku upp
 köstulum sínum, og feíngu þeim, er hafa vildu, bissur
 og vesðivopn. *Kosciuszko* héimti einn mann af hverjum
 5 bílum; enn margjir fleiri þustu að úr öllum áttum,
 og gjeíngu undir merkji hans. Lendir menn og smábændur,
 gamlir og úngjir, stóðu þar samsíða, og konur í dular-
 klæðum fóru með hernum, og hirtu hvurkjí um dauða
 nje erfíði. Vissu menn ekkji til þeirra, firr enn þær
 fjellu eða urðu sárar. Enn þær, er heíma sátu, sendu
 hernum skjirtur og allskonar klæði, umbúðir og línaskaf,
 áburð og plástra, tegrar og mart annað. Heím í Var-
 ská seldu firirkonur á laun gjímsteína sína, og sendu
Kosciuszko andvirðið.

Fjórdi dag aprílmánaðar (1794) mætti *Kosciuszko*
 óvinaliði. Þar voru saman 6000 manna. *Kosciuszko*
 filkti liði sínu. Hann hafði 4000 liðsmanna, og nokkurt
 lið annað, er komið var af sjálfedáðum. Það var lítt
 vopnað, og óvant orustum; og aungvar hafði hann “fall-
 bissur”. Nokkrar sveítir af liði Rússa rjeddust á hinn
 vinstra filkjíngararm þeirra Sljettumanna, og veíttu harða
 atgaungu, enn urðu þó frá að hverfa. Þá gjeíngu Rússar
 að filkjíngarbrjóstinu, og fór það á sömu leið. Og enn
 hið þriðja sinn ráða Rússar tveímmeígiu fram, og stefna

á hvurutveggja flkjíngararminn. Enn *Kosciuszko* sækjir fram í móti þeim, og með honum allur sljettumannaher, og fóru so hratt, að Rússar feingu ekkji ráðrúm til, að hleipa á þá úr "falbissunum" optar enn tvíveigis; því Sljettumenn höfðu brotist á flkjíngarnar, óðar enn varði, og feingu bændur tekjið 3 "fallbissur". Þá var barist ákaflega um allan herinn, og fjell mart af hvurutveggjum; var þá bæði, að eingji beiddist gríðanna, enda voru þau þá og eingum boðin. Þá gjörðust Sljettumenn so óðir, að ekkji stóðst við þeim. Og þó að bændur hefðu ekkji önnur vopn, enn ljáorf og pála, þá berjast þeir ekkji að síður með so mikjilli grimmd, að *Kosciuszko* og meiginherinn fær komið Rússum á flóttu, og vinna þar fullan sigur. Tveir bændur eru til nefndir, að bezt höfðu fram gefngjið um daginn, so að *Kosciuszko* setti þá efsta í bardagaskjírslunni (*Bulletin*). Hjet annar þeirra *Purle Glowaeki*, enn annar *Thomas Switacki*. Þeir höfðu haft ljáorf að vopnum.

Nú vikur sögunni þar til, er Ígulstraumur situr í Varská, og frjettir hann, að landið allt er í uppnámi, og sjer ekkji annað ráð, enn senda frá sjer her manns í allar áttir. Á þann hátt fækkadi setulið Rússa í Varskárborg allt að 6 þúsundum. Þetta þótti borgarmönnum vel að hendi bera, og óspekjast æ því meir. Maður hjet *Wolti*, höfðingji prússaliða. Ígulstraumur sendir mann á fund hans, og biður hann koma sem skjindilegast til liða við sig, enn heimtírf af Stanislási konúngji, að hann láti þegar sljettumannalið leggja niður vopnin, fái sjer í hendur vopnabúrið og púðurkastalann, og láti aflífa 20 menn, þá er Rússum þikjl ótriggjilegastir. Og annan dag apríls samþikkti konúngur dauðadóm *Kosciuszko*s og fjelaga hans. Þegar þetta varð bert firir alþíðu, urðu borgarmenn í Varská æfari, enn frá meigi seigja; og so lauk, að Ígulstraumur varð að hrökkva úr borgjinni, með allaun rússaher — enn fallið áður mart

manna af hvorutveggjum. Þetta varð tíðinda þriðjudag-
 iun seínastan í vetri (17. apríls). Enn er *Kosciuszko*
 varð þessa vís, bregður hann við sem skjindilegast, og
 fer heím til Varskár með liði sínu. Herinn ógs dag frá
 deigi, og fór so fram nokkra mánuði, að vel þótti á
 horfast um þeirra mál. Meðan þetta fór fram rjeð *Ko-*
sciuszko einn öllu á Sljettumannalandi með stillingu og
 viturlesk, og síndi það jafnan, að hann var rjettvís og
 hjartaprúður, og gjætti sanns, hvað sem á eptir færí.
 Má hjer nefna til eítt dæmí. Það bar tsi einhverju
 sinni, að einn herflokkur Sljettumanna hafði fefngjið
 ósigur í orrustu. Enn er þau tíðindi komu til Varskár,
 þá vildi skrillinn hefna þess á þeim mönnum, er áður
 voru grunaðir um landráð, og í fangjelsi höfðu verið
 settir; fer nú æpandi um stræti borgarinnar, reísa
 gálga, og draga þá úr fangjelsi hvurn með öðrum. *Ko-*
sciuszko var ekkji í borginni, er þetta gjörðist. Þá urðu
 til góðgjarnir menn, og vildu sefa skrillinn; enn þess
 var eíngji kostur. Síðan var farið eptir böðli; hann
 kvaðst ekkji mundu vinna það glæpaverk, að hefngja
 menn ódæmda; enn skrillinn fór ekkji að því, og tóku
 þar af lífi 8 menn af hinum beztu ættum á Sljettumanna-
 landi (28. júní). Nú þótt líkur sjeu til, að eíngjinn
 þessara manna væri síkn saka með öllu, þá var þetta
 ekkji að síður mikjið fólkuverk. Og er *Kosciuszko*
 komu þessar fregnir, sendir hann þegar til Varskár, og
 bíður að höndla þá menn, er verið höfðu að þessum
 manndrápum, og senda til herbráðanna þá er óspakastir
 væru, so þeir gjætu avalað sjer á óvinum sínum; enn
 firrmann þeirra rekur hann úr landi. Sá hjet Kasimír
Kanopka. Hann var síðar í sljettumannaliði, því er filgdi
 Napoleóni kjeisara, og fjeck mikjinn orðstír. Um þenna
 viðburð sagði *Kosciuszko* so, að honum mundi miuna
 um fallast, þótt hann hefði ósigur beðið í tveímur orr-

ustum, enda mundi það miður spilla þeirra hlut, enn slík óhappaverk.

Nú var *Suvarov* orðinn höfðingji ífir liði Rússa, og þótti þá ekkji vænlega á horfast. *Kosciuszko* setti herbúðir sínar firir utan Varská, og bjóst þar um. Hann lætur gjöra vígi umhverfis herbúðirnar, og voru að því starfi smiðir og ráðherrar, klerkar og liðsmenn, og sumir með öllu sínu heimafolkji. Þar voru og konur, hærri stjetta og lægri, og hlóðu sem karlar, og firir þeim kona vopnuð á hesti, og höfðu trumbur og lúðra.

Í þessum herbúðum sátu þeir *Kosciuszko* lánga hríð, so óvinaherinn rjedad ekkji að þeim. Enn með því sveftir uppreistarmanna urðu á öðrum stöðum ofurliði bornar, bar nauðsin til, að fara á móti *Suvarov* og mönnum hans. Um mikjálsmessu um haustið fer *Kosciuszko* með 20000 manna ífir ána *Weichsel*; og er þeir komu ífir ána, talar hann so firir liði sínu: "Hraustir dreingjir og góðir fjelagar! Er það enn vilji iðar allra, ekkji síður enn minn, að vinna sigur, eður falla að öðrum kosti? Ef sá er nokkur iðar á meðal, að ekkji sje öruggur, gángji sá úr filkjingu, leggji niður vopnin, og fari heim í friði". Þessu máli *Kosciuszkos* varð eingjinn til að svara, og eingji maður bærði sig í öllu liðinu. Þá tekur *Kosciuszko* aptur til orða: "Enn", scigir hann, "heíti eg iður því, við þau völd, sem eg hefi í liði þessu, að hvur, sem ekkji er einráðinn, skal fá heímsfararleifi". Þá æpti allur herinn, sem einu maður væri, og sögðust honum sigja skjildu, og aldreígi við hann skjilja. *Kosciuszko* fannat um þetta so mikjið, að varla mátti hann tára bindast. Hann bregður upp sverðinu, lítur upp til himins, og sver það guði, að hann skal frelsa fósturjörðu sína. Þá æpti herinn í annað sinn, báðu höfðingja sínum fagnaðar, og hófu upp þjóðsaung þeirra Sljettumanna, er þetta er upphaf að:

"Enn er ekkji út' um Sljettuland".

Það var ráðgjörð *Kosciuszkos*, að hætta ekkji til höfuðbardaga við óvinu sína, enn fara móti einum flokkji í senn, og vinna þá so í mörgum orrustum og smám. Enn so bar til ógjæfusamlega, að Rússar féingu njósn af þessari firirætlun, og taka nú það ráð, að fara að honum óvörum. *Kosciuszko* hafði sett herbúðir sínar við *Macziewice*. Þar komu Rússar í birtling 10. dag októbersmánadar, og ráðast á herbúðirnar. Síðan slær í bardaga með þeim, og listur upp herópl. Enn það voru orðtök þeirra, að Rússar æptu: "Varská og hefndir", enn Sljettumenn: "sigur eða dauða". Rússar sækja djarflega á vígin, enn Sljettumenn skjóta sem tíðast, og drepa hvuru er upp kjemur. *Fersen* hjet höfðingji rússaliðs; hann eggjar fast liðið, og sækja nú á vígjinn í annað sinn, og berjast sem óðir væru. Ekkji fá þeir að gjört að heldur, og falla þar hvor um annan. Og enn hið þriðja sinn filkjir hann liðinu til aðsóknar, hlaupa nú fram, og hafa firir sjer bissustíngjina, og fá tekjið eitt vígi. *Denison* er nefndur firirliði kósakkaliðs, hinn mesti garpur. Hann kallar til manna sinna: "ef vjer berum lægra hlut", seigir hann, "þá standi eingjinn uppi að seigja frá svívirðingu vorri". Nú vinna Rússar eitt vígi enn, og því næst annað og þriðja, og gjefat þar eingjinn upp af þeim, er vígin áttu að verja, enda var aungvum manni hlist. Nú er að seigja frá *Kosciuszko*, að hann er þar hvervetna firir, sem mest er mannraun, og gjekk þá so hraustlega fram, að bísnum þótti gjegna; og mátti af því sjá, að þar var *Kosciuszko*; enn ekkji var hann auðkjennilegur í klæðabúnaði. Þrisvar höfðu Rússar orðið frá að hverfa, áður *Suvorom* kom til með óþreittu liði. Bar þar nú saman fundi þeirra tveggja manna, er þá voru ágjæztir hershöfðingjar um alla Nordurálfu; enn liðsmunur var helzt til mikjill. Rússar höfðu lið hálfu meira, og þó vel búð og vant orrustum. Sljettumenn höfðu ekkji önnur vopn, enn ástina á ættjörðu sinni, og

það, sem hver hafði fengjið sjer í hönd — blassu eða sveðju, ögsi eða ljá. Þarf ekkji það að undra, þótt þeir irði undan að láta, er færri voru og verr búair. Brestur nú flótti í fótgaungulið þeirra Sljettumanna. *Kosciuszko* leitar við alla vega, að rjetta bardaganum með riddaraliðinu; enn fjekk eigi að gjört. Þrír hestar voru skotnir undir honum, og nú er hann lagður spjóti í ögulina, og fellur hann við. Þá er so mælt, að first slægi ótta á sljettumannalið. *Kosciuszko* raknar við litlu sðar, og kjemst enn á hest með liðsinni *Niemcewicz*s, vinar síns, og ríður sem hvatlegast eptir riddaraliðinu, og vill stöðva það, og halda uppi bardaganum; og nú gáir hann ekkji vegarins, sakjir ákafa síns og mikjils áhuga, og fellur hesturinn í grifju eina. Komu þar að honum Kósakkar og ríðandi skotmenn; og einn skotmaður listur hann mikjið högg aptan á höfuðið, og í sama vefþángi fær hann lag af broddstaung eins þeirra Kósakkanna. Var *Kosciuszko* þá so mjög lífrkominn af sárum og mæði, að hann varð að hníga til jarðar, og í því bili kallar hann hátt: "*Finis Poloniae!*"*)

Þessi orð *Kosciuszkos* voru endurtekjia lífr allt Sljettumannaland.

Nú spirst til Varskár handtekning *Kosciuszkos*, og það með, að hann sje látinn. Fjellst borgarmönnum við það allur hugur, og hörmuðu það meir enn frá verði sagt. Og so seigja þeir menn, sem þar voru þá staddir í borgjinni, að á marga slægi mikjilli sótt, er áður væri lítt kránkjir, og sumir irði vitstola, enn þúngaðar konur fæddi börn sín ófullaldrá. Konur og karlar runnu um stræti borgarinnar, ljeta hörmulega, börðu höfðum á múrana, og æptu af mikjilli örvílnun: "*Kosciuszko* er dauður! nú er útsjeð um móðurland vort!"

*) "Nú er úti um Sljettumannaland!"

So varð og; því ekki var líðinn einn mánuður frá "Macziewicar"-orrustu, áður *Suwarow* hafði tekið Varská og unnið Sljettumannaland. Vetri síðar komu Stanisláel konungji boð Katrínar drottningar, að hann legði niður konungdóminn; og so gjörir hann. Þá lögðu Rússar, Prússar og Austurrikismenn undir sig landið allt, og skjiptu því með sjer, sem kunnigt er orðið.

Nú er að segja frá *Kosciuszko*, að hann er fenginn til gjæzlu liðsmönnum nokkrum, og farið með hann vægdarsamlega. So hafði *Kosciuszko* látið mikjið blóð, að hann vissi ekki til sín í firstu. Ekki vildu læknar, að sár hans væri bundin firr enn hinn næsta dag, so að þau mætti ekki taka sig upp, og irði það hans bani. Hann var fluttur til Pjetursborgar. Þá var drottning hin reiðasta, og biður að setja hann í kastala Pjetura og Páls, og hafa í öruggu varðhaldi. Þar var hann gjefmdur, til þess er Katrín drottning andaðist — undir árslokjin 1796 — enn kom til ríkis Páll kjeisari, sonur hennar. Hann gjekk þar til, er *Kosciuszko* var í fangjelsinu, og með kjeisara 2 elztu sinir hans. Hann gaf *Kosciuszko* lausn, og tók so til orða: "Tak við sverði þínu hershöfðingi, enn heit mjer því, að bera það ekki mót Rússum!") Þá spurði kjeisarinn *Kosciuszko*, hvurt hann ætlaði ferð sína. "Í Vesturheim" — segir hann — "og vitja þar fjelaga minna og góðs orztírs". *Kosciuszko* þág af kjeisara 1500 bænda. Og er kjeisarinn vissi ætlun þeirra fjelaga, *Kosciuszko*s og *Niemcewicz*s, að eftt skjildi ifir þá liða, gaf hann *Niemcewicz* lausn og þar með 1000 bænda. Kjeisari bauð, að gjefa *Kosciuszko* 12000 "rúblur", og gjöra hann að hershöfðingja sínum,

*) Það er sögn sumra manna, að *Kosciuszko* vildi ekki taka við sverðinu, og segði so: "Nú þarf eg ekki sverð, er eg hef misst ættjörð mína".

og skjildi hann hafa að launum 6000 rúblur hvur missíri. Enn það þekktist *Kosciuszko* ekkji, sem von var.

Nú fer *Kosciuszko* með *Niemcewicz*, vini sínum, vestur til Eínglanz, og var þar vel og vingjarnlega við honum tekjið*). Þaðan fór hann í Vesturheim, og fjekk þar alla hina sömu sæmd í viðtökum og íðrlæti, og síðar *Lafayette*, er verlið hafði firirmaður hans í liði Vestur-álsmanna, sem áður er sagt. Þjóðfundarmenn sambanzríkjanna síndu honum þakklæti sitt, á þann hátt, er þeir ætlndu, að honum mætti best koma, útlægum manni og fje-litlum; og greiðdu honum laun hans með leígu; enn þá voru ógreidd so árum skipti. Þar að auk gáfu þeir honum so mikjið fje, að hann gjæti goldið upp penínga þá, er rússakjeisari hafði feíngjið honum. *Kosciuszko* sendi kjeísaranum fjeð, og beíddist um leíð, að skjila aptur öðru því, er hann hafði þeíngjið af kjeísaranum, og þar með þeím 1500um þræla, sem firr eru nefndir; og kvaðst ætla að hafa sjer til framfæris það er hann hafði aflað með sæmd þar í Vesturheimi.

So var mikjill orztir *Kosciuszkos*, að mælt er, frægð hans væri komin til hinna rauðu villiþjóða í Vesturálfu, er hafast við á skógum og eíðimörkum; og er þetta sagt til sannindamerkjis. Einn af höfðíngjum þessarra þjóða, er kallaður var "skjaldbakan litla", var um þær mundir í *Philadelphia*; og eíthvurt sinn kjemur hann í heimboð, þar sem voru stjórnarmenn nokkrir og herforíngjar, og töluðu um afdrif Sljettumannalanz og fláræði Katrínnarússa-drottíníngar. Enn skjaldbakan sprettur á fætur, æðir um stofuna með mikjilli reði, og skjekur ögi sína so mælandi: "Herkjerlíng sú hefði átt að láta sjer skjiljast, hvorju maður þessi, sem er vinur minn, muni fá til leíðar komið". Hershöfðíngji nokkur, sá er *Harrison* het, sagði honum síðan, að hinn síðasti sljettumannakonúngur,

*) Enn þótt hann hefði barist mót Eínglum í Vesturheimi, sem áður er á vikjið.

Stanislaus Poniatowsky, væri fríður maður sínum, og væri það einkum vænleikur hans, er hefði áunnið honum hillu Katrínar drottningar og konungstign á Sljettumannalandi. Þá svarar skjaldbakan, og heldur svívirðilega: væri Kotekó*) vinur minn fríður maður, skjilst mjer, hann mundi enn eíga sjer móðurland. Hefir varla nokkurt sinn meíra biturirði sagt verið um ógjæfu Sljettumannaþjóðar. Það er enn títt á vorum dögum, að Vesturálfumenn kalla börn sín eptir *Kosciuszko*, *Washington* og *Lafayette*, til virðingarmerkjis við hetjur þessar, er áður börðust fyrir frelsi þeirra.

Árið 1798 fór *Kosciuszko* af Vesturheími til Frakkland. Þar á milli og sambanzrskjanna var í þann tíma sundurþíkkji nokkurt um verzlunarheímild. Skjildi *Kosciuszko* koma þar samningji á. Til þeirrar ferðar þurfti þann mann, er bæði væri einarður, og reíndur að rjettvísi; og fyrir þá sök kaus stjórnarráðið *Kosciuszko* til ferðarinnar, að áeggjan *Franklins*. Áður þeir *Kosciuszko* ljeti í haf, seldi hann fje nokkurt í hendur einum vini sínum, er *Jefferson* hjet, og bað, að með því lrði stofnaður skóli handa svörtumannabörnum, og var það síðan gjört að tilstílli *Jeffersons*. Það er og sagt, að *Kosciuszko* legði mikjið fje til uppeldis eg heímanfílgu úngum ambáttum, og þó einkum til að kaupa þeim frelsi. — Í Parísarborg var gjörð í mót honum veísla virðuleg, er að voru 500 manns; mæltu menn þar fyrir skálum. Þau firrmæli flgða hínni firstu skál, að árna Sljettumönnum frelsis. Þá stóð upp sá maður er *Bonneville* hjet, og tók so til orða: “frelsinu er óhætt — *Kosciuszko* er kominn til Norðurálfu”. Þessi orð féngu so mjög á *Kosciuszko*, að hann tárfelldi; hann leístaði að svara, og biðja sig undan slíku oflofi, og mæla fyrir skál um frelsi Frakka; enn í því bili reís upp allur boðsmannamúgurinn, og drukku “mínni tára *Kosciuszkos*”.

*) Hannu kunni ekkji að kveða betur að nafninu.

Nú dvelst *Kosciuszko* í Parísarborg. Ekkji rækti hann heimbod hinna útlendu sendiherra, enn leitaði viðkjinníngar þeirra manna, er hann vissi vera afbragð annarra í stjórnuarefnum eður vísindum. Í einu samsæti komat hann í kunningskap við þann mann, er *Zeltner* hjet, sendiherra af Svissaralandi; gjörðist þar brátt mikjil vinátta, og fór *Kosciuszko* til haus, og var með honum. *Zeltner* varð síðan að selgja af sjer embætti sínu (sakjir þeirra tíðinda, er þá gjörðust), og þola margskonar skort ásamt fjölskjildu sinni; enn *Kosciuszko* sætti með þeim sjerhvorri örbirgð og áhiggju. Það var iðja *Kosciuszkos*, meðan hann var á heimili *Zeltners*, að hálfum deigi varði hann til þess að loka vísindi sjálfur, enn öðrum heimaíngi dags til að kjenna börnum *Zeltners* vinar síns.

Napoléon Buonaparte, er þá var æðsti ræðismaður Frakka, tók *Kosciuszko* með virktum, og taldi hann á, að gjöraast herforíngjt í liði Frakka; enn hann neftti því. Þá bauð *Napoléon*, að taka hann í ráðið; enn *Kosciuszko* svaraði: “hvað ætti jeg að hafast að þar?” — Þá er þjóðrskji Frakka var breitt í kjeisaraðæmi, þág margur lenz manns nafn, er áður var ótíginn. Og eíahvurju sinni spurði *Kosciuszko* kunníngja sínu einu úr ráðinu, hvað hann ætti að kalla hann. Enn sá maður svaraði: “jeg er einn vagsmoli”, selgir hann, í “hendi hátígnarinnar”. *Kosciuszko* bauð so við þessu svari, að hann mátti ekkji sjá þann mann framar.

Þegar *Kosciuszko* tók að leiðast ónæðið í Parísarborg og heimbod höfðíngjanna, fór hann þaðan, og settist að í *Fontainebleau*, og skjemti sjer að garðarækt og annarri jarðrskju. Þar bjó þá sírir *Zeltner* vinur hans.

Það varð þessu næst, að ófríðuríinn hófst millum Rússa og *Napoléons* kjeisara, og vildi kjeisaríinn færa sjer í nit vinsældir *Kosciuszkos* á Sljettumannalandi. *Kosciuszko* lofar liðsinni sínu, með því skjilirði, að kjeisaríinn ritaði samníng, þann er so segði, að kjeisaríinn skjildi hefja

að nýu Sljettumannaríkji, og gjöra þjóðina sjálfráða. Það vildi kjeisariinn ekkji, og fjeck enn til *Fouché*, að telja hann á, að fara með kjeisaranum. Hafði *Fouché* í frammi við *Kosciuszko* allekonar brögð, og jafnvel hótanir. Og er þeir töluðu síðast, mælti *Kosciuszko*: kvaðst eíngjil afskipti. mundu af hafa firirætlun þeirra á Sljettumannalandi, nema því að eíns, ef þjóðin ætti víst áður, að hún feíngji innlenda stjórñ og frjálslega ríkjisskjipan og hin fornu landamæri. Þá seígir *Fouché*: enn ef kjeisariinn flitur iður nauðgan þángað? *Kosciuszko* svarar: að þá mindi hann gjöra það bert firir allri alþíðu Sljettumanna, að hann væri nauðigur í líði kjeisarsans, og í eíngu ráði með honum.

Enn kjeisara varð ekkji ráðfátt. Hann lætur njósnarmenn sína hafa leísnilega vörð á, að *Kosciuszko* bærist hvurkji brief nje fregnir, enn bíður jafnframt alla Sljettumenn líðsinnis, og lísir því ífir, að *Kosciuszko* muni sjálfur gjörast oddviti firir líði Sljettumanna. Og þeím ósannindum fjeck *Kosciuszko* ekkji hrundið, so alþíðu írði bert, firr enn 1814, er Parísarborg var í valdi bandamanna.

Um þessar mundir situr *Kosciuszko* í náðum á lanæbiggðinni, í þeím garði, er *Berville* heitir, til þess 1814 um voríð. Þá varð sá atburður, er nú skal seígja. Eín hersveft Rússa, Kósakka og Sljettumanna var þar komiñ í þorp eítt, er *Cugny* heitir, og höfðu tekjið að brenna firir bændum, og ætluðu að ræna. Þetta spir *Kosciuszko*, stígur á hest, ríður þángað eíun saman, og hleípir inn á meðal þeirra, snír þar að, er Sljettumenn voru firir, og kallar hátt: “Látíð kjírrt, líðsmenn! Þá er eg rjeð firir líði “Sljettumanna hugði eíngjinn á rán; og harðlega mundi “jeg hafa refsað hvurjum eínun, er slíkt hefði dirfst að “gjöra. Þó er firirliðunum enn meíri sök á gjefandi, er “þeir venja líðsmenn á slíka hegðan, með eptirlátsemi, “eður dæmum sjálfra sín.” Sem *Kosciuszko* hafði þetta

mælt, svöruðu margjir í senn, og spurðu, hvur sá maður væri, er rjett higðist til kominn, að ávarpa þá slíkum orðum? Hann svarar: "eg em *Kosciuszko*". Enn þeim brá so við öllum samt, foringjum og liðsmönnum, að þeir leggja frá sjer vopnin, og falla á knje fyrir alræðismanni (*naczelnik*) sínum, eptir sið Sljettumanna. Enn þeir, sem næstir honum voru, snurtu knje hans hinni hægri hendi, tóku ofan, og dreifðu dupli á höfuð sín til iðrunarmerkjis. Síðan var eldurinn slökktur. Hann gjekk þar sjálfur að, og fór ekkji firr þaðan, enn öllu var aptur skjilað, er rænt hafði verið. Um þetta varð mönnum all-tiðrætt.

Þegar *Alexander* kjeisari var kominn til Parísarborgar, bauð hann *Kosciuszko* á sinn fund. Enn sakjir þess að *Kosciuszko* var hinn mesti þjóðfrelsismaður, varð hann ekkji búinn til þeirrar ferðar; enn kjeisarinn sendi eptir honum vagn sinn og filgdarmann sinn einn, og tók honum blíðlega, og faðmaði hann að sjer á hallarstjettunum. Síðan vikur hann máli sínu að um hag Sljettumanna, og hvursu á horfðist fyrir þeim. Landabrjef eítt lá þar á borði. *Kosciuszko* bendir á landabrjefið, og síuir kjeisaranum hin fornu landamæri millum Rússaveldis og Sljettumannalanz, og tjáir fyrir honum, hvur nauðsin honum þikjir á vera, að þar sjeu biggðir kastalar og settar varnir, so að Sljettumönnum sje við eíngu hætt af hendi Rússa. Eptir þessa viðræðu sagði *Constantin* kjeisarason á mannamótum í Parísarborg, "að karlinn væri gamalóra". Enn kjeisariinn gaf *Kosciuszko* leifi til, að skjíra brjeflega frá, hvað hann vildi vera láta um þetta mál, og gjöra grein fyrir því. Síðan ritaði *Kosciuszko* kjeisaranum. Það brjef er merkjilegt, bæði sakjir þess, hvursu það er einfalt og viðhafnarlítið, og hins, að hann heldur þar fram hinu sama ráði, og síðar *Londonderry* lávarður í Víuarborg, er hann vantreístist, að fá meíra að gjört í hag Sljettumönnum, sakjir ágjirndar

Rússa og afskjiptaleysis annarra sambanzmanna. Enn þetta er upphaf brjefins:

Herra!

Þar sem eg dirfist að bera upp bæn mína fyrir þann mann, er bæði er ríkur efnvaldhöfðingji og mikjill hermaður, og þó efnkanlegaverndarmaður mannlegra rjettinda: þá ber það til, að mjer er gagnkunnur dreíngskapur iðvar og göfuglindi. Eg beðist þriggja hluta. Sá er hinn fyrsti, að þjer heitið sjerhvarjum Sljettumanni fullum friði og griðum, og að bændur þeir, sem úr landi hafa stökkjið, og dreifðir eru víðs vegar, sjeu frjálsir, ef þeir leita sjálfviljandi hefmila sinna. Sú er önnur bæn, er eg vil biðja iður, herra! að þjer gjörist sjálfur konúngur Sljettumanna, og veitið þeim stjórnarbót og frelsi líkt og á Eínglandi er, enn skólar sjeu settir handa bændunum, og ljett af þeim ánaud á 10 vetra fresti, og látnir eíga lönd sín með frjálsu. Nú ef þjer veitið mjer þessa hluti, þá skal eg ekkji dvelja, þótt eg sje mjög vanheíll, að falla til fóta hátígn iðvarri, og tjá iður þakklæti mitt, og sverja iður hollustu firstur manna. Og ef menn hjeldi mig færan um, að starfa það nokkuð, er að notum mætti verða, skjildi jeg þegar skunda heim á Sljettumannaland, til að þjóna fósturjörðu minni og höfðingja mínum sæmilega og trúlega. Hin þriðja bæn, herra! snertir ekkji lönd og líði, eun þó er hjarta mínu mjög annut um hana. Maður heitir *Zeltner*, sveisskur, og hefir verið sendiherra Sveíssa hjer á Frakklandi. Með honum hefi jeg dvalizt 14 ár, og á honum mikjið gott upp að iuna. Enn við erum fátækjir báðir, og hann hefir sjölskjildu mikla. Eg beðist sæmilegs embættis handa honum — annaðhvurt á Frakklandi í hinni nýu stjórn, eður á Sljettumannalandi. Hann er maður vel að sjer, og jeg ábirgjist ráðvendni hans, o. s. fr.

Á *Berville*, 9. dag apríls 1814.

Kosciuszko.

Kjéisari sjálfur reit aptur brjef til *Kosciuszko* á þessa leið:

Mjer er indælt, að svara brjefi iðru, hershöfðingji! Það skal verða veitt, sem iður þikjir mestu máli skjipta. Ef guð vill, vonar mig, að eg muni koma til leifar endurfæðingu Sljettumannaþjóðar, er bæði ei hraust og virðingarverð. Eg hefi heitið því staðfastlega, og leingji verið áhugasfullur um farsæld Sljettumannalanz. Hefir það eitt firir staðið, er stórtíðindum gjegndi. Enn nú er þeirri firirstöðu lokjið með skjelfilegri tveggja ára stíkjöld, er leingji mun í minnum höfð. Ef Sljettumenn fara skjinsamlega að, skal ekkji á laungu líða, áður þeir ná aptur nafni sínu og áliti; skal eg vinna mjer það til ánægju, að sína þeim, að sá, er þeir ætluðu fjandmann sinn, mun gleíma hinu umlíðna, og framkvæma óskir þeirra. Gjarna vildi eg, hersforingji! njóta iðvars fulltingjis í starfi þessu. Orztír iðvar og skaplíandi og vizka irði mjer að mesta líði. Vitið, hershöfðingji! að eg virði iður mikjils.

Í Parísarborg, 3. dag maímán. 1814.

Alexander.

Meðan stóð á fundinum í Vínarborg bjóst *Kosciuszko* af Frakklandi, og ætlaði að ferðast um Ítalíu. Enn er hann var kominn suður ífir Mundíafjöll, kom þar til fundar við hann sendimaður sá, er stjórnnarráð þeirra Sljettumanna hafði gjört á eptir honum, og biðja þau haun firir hönd þjóðariunnar, að hann fari til Vínar, til að annast um hag barna sinna, so sem triggur faðir allra Sljettumanna, og verndi málefni þeirra. *Kosciuszko* var þá maður gamall, og hafði hann tekjið köldusótt er honum komu þessi orð. Ekkji að síður brá hann við samstundis, og fór sem hann var til kvaddur. Enn er hann kom til Vínar, var það um seínan; menn höfðu þá slitið fundinum, og það var einber heppni, að

hann gat náð fundi rússakjéisara í *Braunau*. Kjéisarinn tók honum með jafumikjilli blíðu og áður í Parísarborg; ber nú *Kosciuszko* upp fyrir honum erindi sín. Að so búnu snír hann suður aptur á Ítalíu. Enn þótt rússakjéisari síndi honum sjálfum allskonar virðing, sagði þó *Kosciuszko* þúnglega hugur um lausn og frelsi Sljettumanna. Þetta var eitt í svari *Alexanders*, er þeir ræddust við: "Sljettumaður!" seigir hann, "víst virði eg "mikjils og víst kann eg að meta viðleifni þra, að afla ætt-
 "jörðu iðvarri skkra kosta, sem henni eru samboðnir; enn "grein sú, er sniðin er af trje, grær við það aptur, sje hún "þar að nín gróðursett. Endurfæðing iður er samteíngd "endurfæðingu hinnar slafnesku þjóðar". *Kosciuszko* skjildi hvar til þetta var talað; og leízt honum so á þetta svar, sem fósturjörð hans ætti litla farsæld í vændum. Eptir þetta ritaði hann kjéisaranum enn eitt brjef frá Vínarborg, og seigir so: "að hann biður kjéisaranum þjónustu sína alla þá stund, er hann eígi ólífaða; enn biður hann um fram alla hluti, að fríða samvizku sína, og láta sig víta, hvur verða eígi forlög Lithaugalan, so hann gjeti huggast við það á defanda deígi, að allir þegnar kjéisarans á Sljettumannalandi verði við að kannast, að kjéisarinn hafi gjört vel til þeirra". Um sama leíti reit hann og brjef Adami *Czartoryski*, víni *Alexanders* kjéisara, og kjemst hann þar beinna að orði. Hann seigir so: "að það sje að vísu þakka vert, er kjéisarinn hafi gjeíð Sljettumönnum nafn sitt aptur, enn nafnið sje ekkji einhlítt; hann hafi ekkji betur vít á, enn að kjéisarinn efni þá að efus loforð sín, ef hann færí takmörk Sljettumannalan til fljótanna *Dvina* og *Dniepr*; ef þetta írði so, og Sljettumenn feíngji frjálslega stjórnaarskjilpun út af fyrir sig, enn rússneskum mönnum væri ekkji veítt hin æðstu völd í landinu, þá míndi Sljettumenn kalla sig sæla, að þjóna undir sama höfðíngja og Rússar". Í niðurlagi þessa brjefs kjemst hann so að orði: "að

með því hann gjeti ekkji orðlö ættfjörðu sinni að líði, ætli hann að setjast að í Sveíss". — Hann kom aldrei síðan á Sljettumannaland.

Þegar *Kosciuszko* hafði lokjið ferð sinni á Ítalíu, hjelt hann til *Solothurns* á fund *Zeltners* og ættingja hans. Þar var fyrir bróðir *Zeltners*, og virðist *Kosciuszko* so vel til hans, að hann settist að hjá honum, og dvaldist þar þá stund, er hann átti ólífada. Hann hjelt sig ekkji ríkmannlega, og varði tekjum sínum til hjálpar þurfandi mönnum, og var það mikjið fje. Fæða hans var óbreytt hversdagslega. Hann var að jafnaði so búinn, að hann var í blárri lífrhöfn, heldur snjádri, og blómknappi stúngjið í hneslu á barminum; og so miklu ljét hann sig varða um þetta skart, að hann mátti ekkji af því sjá um hávetur; ljetu konur og meiar í *Solothurn* sjer mjög annt um, að birgja hann að blómum, eíns og með þurfti. Hann svaf hvarja nótt á harðri dínu, og hafði ífir sjer eína voð þunna. Á sumrum reís hann úr rekkju eínni stundu fyrir miðjan morgun, enn á vetrum stunda seínna. Að morgunmálinu sat hann að borðum með þeim *Zeltner*, og að lokjinni máltíð gjekk hann til stofu sinnar; reit hann þá brjef og iðkaði vísindi, eður sagði til elztu dóttur *Zeltners*; hún var þá 12 vetra; unni *Kosciuszko* henni eíns og faðir barni sínu. Þegar stund var af dagmálum steíg hann á hest, og reif eín samann að heíman; var það lítill hestur, brúnn að lit, er hann hafði jafnan til þeirra ferða. Hann hvarflaði víða um í nágrenninu; og kjæmi hann þá að bóndabíli, er honum þætti fátlelegt, var hann vanur að fara af bakji og binda hest sinn við trje; að því búnu gjekk hann inn, og tók þá tali, sem fyrir voru; var hann blíður og vingjarnlegur, spurði þá um hagi þeirra, og gaf þeim gjafir, eptir því sem hvarjum kom best; síðan fór hann af stað sem skjótast, til að komast undan þökkum þeirra. Bærist honum sú fregn,

að einhverur maður fátækur væri orðinn veskur, var hann vanur að seigja þeim hjónum. að biða hans ekkji til miðdeigisverðar; ljét hann þá söðla hest sinn, og reifð af stað með sína vínflösku í hvorjum vasa, og sína í hvorjum poka við hnakknef sitt, og vitjaði sjúklingsins; gaf hann honum þá ekkji að eins gjafir, heldur hughreisti hann, eins og faðir barn sitt, og talaði mörgum fögrum orðum um miskunsemi guðs og hið cilffa líf; og þegar hann kvaddi og fór af stað, var hann vanur að vara sjúklingjinn við, að drekka of mikjið af víninu, so honum irði það ekkji til meíns, þar sem það ætti að stirkja hann.

Þótt *Kosciuszko* færi leínt með velgjörðir sínar, urðu þær eígi að síður hljóðbærar með mörgu mótti. Það var einhverju sinni, er *Kosciuszko* hafði ljeð *Zeltner* hest sinn, að hesturinn gjörði sig stadan og vildi hvurgji fara úr sporunum, í hvurt skjipti sem förumaður varð á götu hans. Veturinn 1816—17 var harðæri mikjið í *Solothurn*. Þá gjörðist *Kosciuszko* frumkvöðull að því, er fjelag var stofnað til liðsinníngar þurfandi mönnum, og tókust hínar beztu firirkonur borgariunnar það starf á hendur að úthluta gjöfunum; *Kosciuszko* sjálfur gaf þá á deígi hvorjum 50 þurfamönnum ölmusu. Þá bar einhverju sinni so við, að gjöra skjildi upptækt fje tveggja bænda fjelítilla, er fjölskjildu áttu að annast; leítuðu þeir þá til við konu *Zeltners*, og beíddu hana að tjá *Kosciuszko*, í hvurt óefni hag þeirra væri komið. Hún treífstist ekkji að bera þetta mál upp firir *Kosciuszko*; því þenna dag hinn sama hafði hann gjeíð meíra fje, enn venja hans var, og það var ekkji all-lítið, er menn þessir þurftu, so að þeim væri þá borgjið. Enn um kvöldið, nær miðnætti, er setið var ífir borðum, sá *Kosciuszko*, að hún var döpur í bragði, og spir, hvað valdi ógleði hennar. Hún seígir honum þá alla sögu, og sehur *Kosciuszko* henni þegar fjeð, og biður hana fara sem hraðast, og vekja

þá, ef þeir sjeu gjeingnir í rekkju; kvað hann svöfninn mundu verða þeim varara, er þeir hefði vitneskju um, að þeir þirfti ekkji að láta eignir sínar.

1817 veitti *Kosciuszko* frelsi bændum þeim öllum, er bjuggu á óðalseigu hans, er *Siecnowicze* heitir, á Lithaugalandi.

Þegar hjer var komið æfi *Kosciuszkos*, átti hann skamma stund ólífada; enn þó auðnaðist honum sá fögnuður, að líta þá konu, er hann hafði unnt einni kvenna; var hún þá fyrir laungu gjipt höfðingja þeim, er *Lubomirski* het. Hún dvaldi hjá honum nokkrar vikur, og að skjilnaði het hún að koma aptur á fund hans hið næsta vor. Honum fjellst mjög um skjilnað þeirra, og bað, að hún gjæfi honum einhvern menjagrip; sendi hún honum þá frá *Lausanne* hring með þessu letri: "*L'amitié a la vertu*"; enn þegar hringurinn kom til *Solothurns*, var *Kosciuszko* látinn.

1. dag októbers 1817 tók hann þunga sótt og lagðist í rekkju; ráðstafaði hann þá eigum sínum, og talaði opt og leingji um dauða sinn, er nú bæri að höndum. Hugur hans gjörðist dag frá deigi rósamari, og var það bert af málfæri hans og augnaráði, hve fagur friður bjó í sálu hans. Sást það nú berlega, að þar var hugur hans allur, sem ættjörð hans var; því seínustu dagana, er hann lifði, talaði hann varla um neitt annað, enn Sljettumannaland, og sagði þá mart, er síðan hefir fram komið, um ókomin forlög þjóðar sinnar; fjekk honum það allt saman mikjils trega. Að morgni hins 15. dags októbers, vaknaði hann hið síðasta sinn. Þá er ein stund var af dagmálum settist hann upp í rekkjunni, sem vildi hann mæla það nokkuð, er hann þirfti allt af sitt til. Rjettir hann þá *Zeltner* hina hægri hönd sína, og konu hans hina vinstri, brosir við meinni, dóttur þeirra hjóna, er stóð við fótagafi rekkjunnar, og kveður svo þrjá ástvini sína, og jafnskjótt hnigur hann

hægt aptur á bak, stinur við, og andi hans hverfur til guðs.

Lík *Kosciuszkos* var smurt og veittur hinn sæmlegasti umbúnaður; fylgdi allur borgarlíðurinn í *Solothurn* því til grafar. Það var síðar flutt til Krakár, og skrálagt í höfuðkirkjunni. Enn Sljettumenn og stjórnarráð þeirra vildu reisa *Kosciuszko* so merkan og staðgóðan minnisvarða, að slíkur hefði ekkji settur verið öðrum mönnum, sízt á hinum síðari öldum. Stjórnarráðið úrskurðaði, að honum skjildi reisa haug á Víslobökkum. Allir störfuðu að hauggjörðinni — úngjir sem gamlir, ráðherrar og “borgarar”, lendir menn og bændur, og konur göfgar. So er sagt, að sveítamaður nokkur úr “Volhyníu” væri þar kominn til hauggjörðar; og bar so við einhverju sinni, að hann fjekk háskalegan áverka. Þá komu menn til, og vildu færa hann burt af hauginum og flitja til læknis; enn hann bað þá láta sjer blæða þar sem hann væri kominn; kvað hann það vera þá hina einu fórn, er hann mætti færa hinum mikla alræðismanni (*naczelnik*). Á hauggjörðinni stóð í þrjú ár, frá 16. deigi októbers 1820 til 16. dags októbers 1823. *Kosciuszkos*-haugur (*Mogila Kosciuskzi*) er 276 fet að þvermáli við jörð, og 300 feta að hæð.

III.

FRJETTABÁLKURINN.

EPTIRMÆLI ÁRSINS 1837,

eíns og það var á Íslandi.

Árið 1837 var á Íslandi eftthvurt farsælasta ár til lanx og sjávar. Að vísu gjörði um þrettándann fádæma hörkur og harðviðri, sem tók ífir allt land, og kjíngdi niður so miklum snjó í einu firir sunnan, að varla varð komizt ífir jörðina, er álnardjúpur snjór lá ífir víða á jafusljettu; og þóttust menn varla muna, að so miklu hefði snjóað í einu; voru og um það lefði hríðir miklar og frostharka, og fórust um Norðurland nokkrir menn og helzt í Norður-síslu, og líka 1 skip með 5 mönnum þar úr fjörðunum. Enn bráðum linaði þessum harðindum aptur með hægri sunnanátt eður útsinningum, og mun þess bata hafa notið við um allt landið; og so voru miklar þíður og marar firir sunnan á þorranum, að klaki var að mestu úr jörðu, og sumstaðar í Árnesssíslu og Rángárvallasíslu farið að beíta kúm út á græurnar, sem losnuðu undan fönnum; hjelzt það fram eptir góunni. Enn þegar út á lefð betur, hljóp í aptur öðru hvorju með hörku-frost og norðanátt; enn aldrei kom þaðan af síðra snjór á jörð, að kalla mætti. Voru og harðviðrin sjaldan leíngur enn tvo eður þrjá daga í senn, og gjekk þá aptur með hægð til suðurs eður útsuðurs; voru helztu fhlaupin af norðri 9.—12. dags marzmán.; so í vikunni firir og eptir páska, næstum hálfan mánuð í senn, sem allt af var við norðurátt og feíknakuldi öðru hvorju; og so viku firir sunnar, 14.—16. dags aprilmán.; gjekk so á

vorkuldum leingi fram eptir; enn þó var mest meinið að ihlaupinu síðasta, 24.—26. dags maímán., og kom af því kjirkíngur mikjill í grasvögstíun, og kál skjemmdist víða. Veður var lítið sama norðanlanz, nema hvað meira varð þar af ihlaupunum, og vorkuldarnir voru meínlegri; er so talið, að sumstaðar væru ekkji fleiri enn 4 eður 5 nætur frostlausar fram að þrenningarhátið, þegar síðasta áfellið birjaði; var þar og hafishroði að flækjast um sjóinn. Ilvurgji gjetur samt, að fellir hafi orðið eður heifrot, og víða voru nokkrar firningar, og olli það með fram norðanlanz, að heiskapurinn gjekk so báglega sumrinu firir, að miklum sjenaði var lógað um haustið.

Úr því leið af fardögunum var veðuráttufarið víðast blítt og hægstætt, og optar heldur-vætukjennt; lagaðist so jörðin, að grasár mun alstaðar hafa orðið í meðallagi, og sumstaðar miklu betur. Fjell og nítingjin á hesi að því skapi, og varð hún góð alstaðar, og slátturinn ekkji endasleppur. Heiðsi varð því mikjill og góður, og með því að víða var so sjenaðarfátt undir, mun þorri manna hafa þókzt fær að taka vetrinum, þó hann irði nokkuð svæsinn; hefur þó að minnsta kosti sunnanlanz ekkji á það reínt. Að sönnu var veðurátta heldur hroðaseíngjin frameptir haustinu og rigníngasöm, so lítið varð að verkji — komu og frostin þegar rigníngunum ljetti, og heldur með firra móti; enn þó var sunnanlanz, þegar á allt er lítið, frá haustnóttum — enn sjer í lagi frá því með jólaföstu — og fram á góu einhver staklegasta veðurbliða, optast þíður og sunnanátt. Er það meðal annars til marks um það, að undir 30 menn úr Landeíum sátu tepptir í Vestmannaíum frá 3. deígi nóvembers til 29. í janúar; hefir það ekkji borið til í mannaminnum. Enn úr Eíunum verður ekkji komizt til lanz nema í norðanátt, utan í einstöku góðviðrum og sjódeíðum á sumardag. Má so kalla, það sem líðið er vetrarins, að varla hafi komið snjó á jörð á láglendi, enn aldrei tekjið firir

haga. Útisfjenaður er því víða enn í haustholdum (í Janúar 1838), þó ekkji hafi honum verið gjefið strá.

Firir norðan varð heiskapur víðast með betra móti, eins og firir sunnan; enn með veturnóttum gjörði þar hriðir miklar og eítt hvurt frekasta snjókjingji, eínkum í nirdri síslunum, og komu ekkji upp hagar aptur firr enn á jólaföstu; gjörði þá góðan bata, sem hjelzt úr því leíngji fram eptir vetrinum. Ekkji hefir fjenaður fallið í verði þetta ár, eíns og sjá má af verðlagaskránni; var og í haust skart um skurðarfje, og gafst þó vel það sem skorið var, og varla munu lömb í annan tíma hafa gjeíngjið betur út; enda urðu fáir til að selja, þó rikjisdalur silfurs, og meíra, væri í boði. Landsarsóttar tegund hefir víða stúngjið sjer niður firir sunnan, og þó heldur með hægð og magnleisi; og fátt hefir úr henni dáíð; enn flestir, sem af henni veíktust, áttu leíngji í að stirkjast aptur; líka var þar um tíma faraldur að gulu. Að norðan er sagður ærinn barnadaudi, helzt úr Eíasirði.

Sjávarbúnaðinum reíddi ekkji öllu síður af, enn landbúnaðinum, á ári þessu. Vorvertiðarhlutirnir voru í góðu lagi firir Eíasandi og í Vestmannaefum, jafnaðarlegast þetta 4 hundruð, eða meíra, og vertið eínhver hin hægasta og hættuminnsta, og jafnfiskji mikjið. Var fiskurinn so ör firir Eíasandi um páskana, að kalla mátti hann hlipi lifandi á land; hefði þar orðið dæmalaus fiskjímokstur á fáum dögum, ef norðanáttin hefði ekki orðið harðari enn so, að setið irði á sjó, þó kjirrt væri við sandinn, sem sjaldseíngnast er, og ef menn hefðu ekkji hlífzt við helgjidagana, þegar sætilegt var. Á miðvikudaginn firir skjírdag rjeru t. a. m. öll skjip þau sem þessa vertið gjeíngu firir Söndum úr Rángárvallasíslu; voru það alls 32 skjip, enn 510 hlutir; og voru af þeim skjípum 21 úr Eíasjallasveít, og 385 hlutir (95 voru skjíphlutir), enn hin 11 smærri skjípin úr Landeíunum og Þíkkvabænum; seíngu margjir þetta 70 og 80

til hlutar um daginn; og, að öllu samtöldu, lætur nærri, að í hvurn hlut hafi komið 60 fiskar; og hafa þá komið á land þenna dag 30600 fiskar; ef 200 fiskar eru lagðir í hvurt skjippund, og það metið á 15 rdd., enn 1 kútur lísis gjörður úr hvorju hundraði, og hann metinn á 1 rd., þá hefir aflinn, sem kom upp á sandinn þenna dag, í bolfisk og lísi, verið $(2295 + 306) = 2601$ rdd. Næsta daginn, sem var skjórdagur, var leifið hjer um bil eins gott; og má ætla, að annað eins hefði mátt afla, ef það hefði verið notað. Á föstudaginn lánga og 1. og 2. í páskum var og allt af róðraveður; enn á laugardaginn firir páska og miðvikudaginn eptir þá aflaðist hjer um annað eins og miðvikudaginn firir skjórdag; var og enn róið næstu dagana í vikunni eptir páskana; enn upp frá því tók að mestu firir gjæftirnar, enda var og fiskurinn að mestu farinn, þó út irði komizt. Enn þar sem eins til hagar, og firir Elíasandi, að stundum er so hæpið með gjæftir, að ekkji verður komist út á sjóinn nema 5 eða 6 sinnum á vertíð, og aptur bregður fiskjinum firir so stutta stund, að undir heppni er komið, hann verði þá ekkji allur burt, er komizt verður út til að taka hann mætti vel að spirja, hvurt viðurhlutamefra sje, að taka ekkji við slíkri blessan, þegar hún sona er eins og að manni rjett, og láta hana aptur hlaupa ónotaða úr greipum sjer, til þess að brjóta ekkji helgjidagana, eður hitt, að verja þeim til þess, að veíta henni mót-töku; og fremur lísir það vanþekkjingu, og að maður fari því fram, sem að venju er orðið, hugsunarlaust, enn uppfræddri skjjinsemi og sannri þekkjingu á guðsorði, ef menn ætla það vanbrúkun helgra daga, að lesta atvinnu sinnar með siðsemi, þegar hentugleikjinn bðst; því ekkji gjetur það heitið að óþörfu, þegar að vísun er að gánga því líkum ávinníngji; ekkji er guði mefri dírkun sínd, þó verið sje heima eður farið til kirkju, eins og almennt er; og eingjinn þarf að gjöra sjer samvizku af

brúkun daganna — hvurkji hinna rúmhelgu, nje þeirra, sem eptir manna undirlagi eru ákvarðaðir til opinberrar guðsþjónustu, og firir þá sök helgjir kallaðir — ef þeir vita með sjálfum sjer, að þeir hafi leitað atvinnu sinnar með ráðvendni og siðsemi, ekkji verið tilfinningarlausir, þegar guð blessaði erviði þeirra, nje látið sjer gleímast að fara með gjafir hans eptir hans tilætíun. Ef t. a. m. skjírdagsafíinn hefði orðið annar eíns og daginn áður, og mennu hefðu haft vit og vilja á, að láta helmíng hans koma í almennilegan sjóð handa sveítinni eður síslunni, sem til hefði mátt grípa aptur eínhvurntíms þegar harðnað hefði á, þá hefði sú meðferð á deíginum ekkji þurft að iðra neínn, þó hún væri nístárleg. Síðra hafa vetrarvertíðarhlutir víða orðið með bezta móti; munu þeir hafa komízt hæst í Höfnunum, þetta 5 allt að 6 hundruðum; lítlú minni í Gríndavík og Þorlákshöfn; í Garði, Leíru, Njarðvíkum aptur víðast firir neðan 3 hundruð, og á lunneshjum þaðan af minni. Enn sumarvertíðin og eínkum haustvertíðin bætti það aptur Inneshjamönnum; því hausthlutírnir fram að vetrarvertíð urðu á Seltjarnarnesi hæst 13 hundruð, enn almennt 8 eður 9 hundruð, og á Álptanesi lítlú minni. Firir vestan jókul var ár þetta flakjiafli í betra lagi. Þíljubátaveíðarnar heppnuðust eínnig vel. Í Vestmannaesúm var, þar sem bezt gjekk, vinnumannshluturinn, frá því með vetrarvertíð til þess eptir slátt, eptir reskuíngum kaupmannshins sem víð aflannum tók, 126 rdd. í sílfri; og ef nú á bátnum eru 8 eður 10 sílfjir hlutir, enn bátseíganginn tekur þar að aukji helmíng alls afla, eður jafnt víð alla háseta, þá gjetur ekkji hjá því farið, að þeirri útgerð flgji mikjill ávinníngur. Enn með þetta fer eíns og annað, sem útlendingar og kaupmenn ná að ráða eínir hjer í landi, að hentísemi þeirra er ekkji landinu holl, sem ekkji er von; því þess er ekkji gjætt, hvað landinu sje til nítsendar, heldur hvað kaupmönnum sje ábatamest. Og so þíkjast nú

sveitavinnumenn, sem sú virðing veitist, að komast í kjinni við Dani, sem hafa meðgjörð með þiljubátana, og verða á þeim hásetar, þurfa mikjils með, til að lifa stjett sinni samkvæmt, að ekkji gjeti komið í sjóð hússbóndans af 120 ríkjisdala hlutnum meira enn 20 rdd.; hinu er eitt, meðan verið er á bátnum og í landlegunum, nægast í viðhafnarvörum, kaffi, brennivíni, o. s. fr., sem þeir þikjast ekkji meiga án vera; og sona rennur allt inn hjá kaupmanninum með þeim hætti, sem hanu helzt mundi kjósa, þegar ekkji er um annað hugsað enn ábatann; því first er það, að hann tekur allan aflann, og þar á ofan er tekið út á hann að mestu það, sem honum þikjir best að koma út. Er enda þeim, sem róa á íslenzku bátunum, farið að koma til hugar, að stæla eptir hásetum þiljubátanna í þessu; og þó þeir hafi fulla útgjerð og vökvun, eins og gjörist við sjó, sem húsbóndinn borgar ásamt öðru eptirgjaldi eins og nú er komið — enn vinnumanninum var eptir gamalli venju áður ætlað að borga það af útgjerð sinni — þikjast þeir ekkji meir enn so vel í haldnir, nema þeir meigi taka sjer kaffi í ofanálág til hressingar öðru hvurju. Annað sem hásetum þiljubátanna hefir verið komið upp á er það, að þeir mættu taka í sinn sjóð allan helgjidagahlut sinn; því það stendur bátseigendum á sama, ef þeir eiga ekkji að taka hlut eptir hásetana, og fá sama skipshlut og vant er; og líklegt er, að sirir það gángji betur að þeim hásetar; enn ekkji er það gjört uppskátt, hvursu mikjill þessi sunnudagaafli er; og má vera hann sje eins mikjill og allur hinn aflinn saman lagður; og gjeta aðrir ekkji um það borið, enn þeir sem á skipinu eru, hvað af því, sem kjemur í land, feingjizt hafi á sunnudeigi. Enn þó bátarnir aptur sjeu vikum saman inni á höfninni, og hásetarnir hafist þá ekkjert að, skal húsbóndiun samt eins skjildur að fæða þá, og hafa af þeim kostnaðinn. Það væri ekkji meir enn rjettur jöfnuður, þó landlegurnar

væru látnar mæta helgjidögum, sem þeir kjinnu að vera á sjónum, enn hussbóndinn tækji sjávaraflann óskjertan — enn það sem menn gjætu áunnið sjer í landi, þó á rúmhelgum deigi væri, rinui í þeirra sjóð, sem vildu vinna það til að erviða.

Það er adalannmarkji sjávarútvega vorra, að þeir, sem við sjóinn liggja, venjast á iðjuleysi og óreglu, þegar í landi er verið, einum þar sem so er búið að fara með veiðistöðurnar, eins og t. a. m. í Vestmannaeyum, að leggja verður hvurn fisk inn hjá kaupmanninum undir eins og kominu er á land, með því verði sem hann af miskun sinni vill gjefa, þar eð ekkji tjónkast að herða fiskjinn fyrir þjófsuði og stjórnsleisi; og þó einhver eigi þar marga hluti, er hann samt fisklaus fyrir hefmilið, nema hann gjeti fefugjið hann kjeiptan úr einhverri annarri veiðistöðu. Enn hvað mikjill skaði það sje fyrir bóndann, að leggja fiskjinn blautan inn til söltunar með litlu verði, má sjá, þó ekkji sje á annað litið, enn það eitt: að verkun so mikjils saltfiskjar, er skjipta kann þúsundum að skjippunda tali, mundi verða að kostnaði nokkrar þúsundir ríkjisdala, og verður allur sá kostnaður að koma niður á blauta fiskjinum, til afdráttar verði hans; það er að skjilja: kaupmaðurinn verður að minnsta kosti að gjefa þeim mun minna fyrir óverkada fiskjinn, sem það kostar að láta verka hann; og er líklegt hann leggji so vel í, áður enn hann er búinn að setja á hann verðið, að hann, hvurnig sem fer, verði skaðlaus af öllum þeim kostnaði, erviðisauka og umstángji, sem til þess þarf, ásamt vanhöldum og hættu þeirri, að verkunin kunni að mistakast. Enn sjómaðurinn fer á mis við þann ávinning eður verðisauka, er af því kjæmi, ef hann verði tímanum, sem í landi er verið, til að verka hlut sinn sjálfur, og er það reindar hið sama, eins og að hann takji nokkuð af því, sem aflaðist meðan verið var á sjónum, og kaupi sjer með því gagngjörða hvild alla hina dagana, sem

í landi er verið; því varla er til þess ætlanda af vinnu-
mönnum, að þeir verðu landverudögnum til þess að
ráða aptur bót á þessu, með því að taka erviði hjá kaup-
manninum, og sízt að þesskonar verkalaun væru látin
koma í sjóð hússbóndans; enda fer það ekkji að öllu
saman, að saltfiskur sje verkaður meðan sjómenn eru í
veri; og aldrei gjæti á því sá jöfnuður orðið, að hvor
sem inn legdi, kjæmist að, að verka annað eína aptur fyrir
daglaun hjá kaupmanni, eíns og því svaraði, sem hann
hefði hjá honum inn lagt. Sona fer sjávarútvegurinn
að stefpa landbúnaðinum; því þó ekkji eígi það hefma
hjá nærri öllum eður allflestum, verður ekkji varið, að
sumum hættir til að vilja hafa sömu aðferðina, þegar
kjemur upp í sveítina, og þeir hafa vanizt við sjóinn:
hlífa sjer við að taka væst upp á sig, nema rjett um
sláttinn — eíns og gjæti hann ábatasamur orðið, nema
jörðin sje vel búin undir hann; og þeim tímanum, sem
ekkjí er hafður til hvíldar, er þá aptur köflum saman
varið til útrefða, margopt í viðlíka erindagjörðum, eíns
og þegar menn við sjóinn drögluðust úr fletinu niður að
búðinni. Þessvegna eru og únglingarnir optast víljugir
til sjávarins, þó eíngjir garpar sjeu þeir sumir hvorjir
á sjónum; því þeir vita, að við sjóinn er bæði betra
næði og færri smásnúningar, enn hefma í sveit, og að
þar er meíra sjálfræðið. Iðjuleísið og óreglan eru þau
skjerin, sem flestir únglingarnir farast á, og mest hlotn-
ast íllt af, á landi hjer; enn hvurtteggja læríst það
helzt við sjóinn, eínkum þar sem kaupstaðir eru; og
það er efflaust eín aðalröksemdin, með öðrum fleírum,
til þess að búnaðurinn nírðra fer miklu laglegar, enn
sunnanlanz, að hann skjemmíst minna af sjávarútvegnum.
Enn þó er eíngjinn eífi á, að þiljubátaútegnar, eptir
því sem að framan var af þeim sagt, eru óhollari í þessu,
enn allar hinar; og so framarlega sem aðrir gjefa sig
að þeim enn sjávarmenn, ríður á, að til þess sje stuðlað

af fremsta mætti, bæði að hjer í landi fáist efni til bátanna, og að innlendir læri sjálfir að búa þá til, eins og önnur skip sín, og að formenn úr sveitum komist upp á að halda þeim úti á vertíðinni með sveitahásetum og allri sömu skipun, sem höfð er á róðrarskipum. Ef allt, sem til þiljubáta þarf, væri fasanlegt í kaupstöðum — og líklegt er, kaupmönnum væri sjálfum hægurinn mestur, að sjá so fyrir — þá er það ekkji ofvagsið bændum, þegar þeir legðu saman, að efna til þiljubáts; róðraskjipin gjefa þiljubátum ekkji mikjið eptir að stærðinni til; og takast mundi mönnum að klambra þá saman eins og þau, þegar þeir færu að venjast því. Enn ekkji þirfti það að vera sveitabúskapnum að stórum hnekkji, sumstaðar, þó sveitamenn hefðu úti nokkra þiljubáta frá því með vetrarvertíð, er þeir fara að sjó, og nokkuð fram á sumarið, meðan verið er að gugta við róður og flutninga hvurt sem er; enda hefir sú raunin á orðið, að minnsta kosti sumstaðar, að bezt hefir aflast framan af sumrinu, enn minna þegar komið hefir fram á sláttinn; og ætti áður að vera búið að koma bátunum í naust sitt.

Kaupverzlun var ár þetta sæmilega góð, og á fáu skortur, nema timbri í kaupstöðunum fyrir sunnan. Ull mun víðast hafa verið borguð: hvít 20 skjildingum, og sumstaðar 22, og mislit 2 skk. minna; tólg siðra 16 skk., enn nirdra og vestra sumstaðar 14 skk.; fiskur saltaður 15 ríkjisdöllum, hertur 14 rdd., enn lísi 7 mörkum. Rúgtunnan var á 6 rdd. og 48 skk., sumstaðar líka 6 rdd.; brennivín á 16 skk., kaffi og sikur 32 skk. Í Vestmanna-efum var kaupskapur lakari, enn víðast annarstaðar — á mörgum innlenzku vörunum pundið 2 skk. lægra (t. a. m. hvíta ullin 18 skk.); á mörgu hinu útlenzka að tiltölu 2 skk. hærra á hvurjum 16 skk. — pottur af brennivini 18 skk., o. s. fr.; hættir kaupmönnum til að vilja nota sjer það, hvað örðugt er, að ná til annarra

kaupstaða úr Skaptafellssíslu og Rángárvallasíslu, þegar þeim er látið haldast það uppi, og þeir fá að ráða einir.

Eptir það bústjórnaðsfjelögin hófust í norðurumdæminu og vesturumdæminu var líklegt, suðurumdæmisbúum væri huglefskið að koma á fætur áþekku fjelagi hjá sjer; því öllum var það bert, að ekkji þirftu þeir síður á því að halda; og tókst það árið sem leið. Verður þaðan talin stofnun "húss- og bústjórnaðsfjeldags" suðurumdæmisins, hvort sem því verður lángrar eður skamrar æfi andið. Hefir fjelag þetta ásett sjer að stidja og lagfæra, eíns og fremst andið verður, hússtjórnar og búnaðar efni vor með fjestirk og ritgjörðum; og voru lög þess prentuð í sumar. Hefir það verðlaunum firir afbragð-framkvæmdarsemi í jarðirkjunnui, álíkt og tilskjipanui um túngarðahleðsluna og þúfnasljettunina, sem hið firra árið var af tekjin, og hefir fjelag þetta tekjið þar við, sem hún hætti; og auðsært er, að það hefir verið állit manna, að ekkji gjæti landið þessháttar uppörvunar með peníngastirk í miast að so komnu; enda mun stjórnið ekkji heldur ætla sjer framveígis að draga hana í hlje, ef raun verður á því, betur hjer eptir enn língað til, að tilgángjinum verði framgjeíngt. Enn ekkji er örvænt, að það verði landi voru hvað hollast, að fjelögin — sem stofnuð eru eptir sameíginlegu ráði lanzbúa, og af því allir kannast við, að þörf sje á þeim — takji þar við afskjiptum af högum lanzius, sem stjórnið sleppir þeim; því þá fer ætíð bezt fram, þegar hvor annast það, sem honum við víkur, enn fjelög manna það sem hvorjum einum er ofvagsið, enn stjórnið aptur aðstodar það sem vel er stofnað, og lætur það eítt koma til sinna aðgjörða, sem ekkji kjemst áleíðis af sjálfsu sjer, eða það sem úr lagi gjeíngur. Þessvegna eru Eínglar so voldugir, að fjelögin, sem eínstakjir menn hafa stofnað smátt og smátt, eptir því sem þarfir lanzius útheímta, annast sjálfkrafa það sem gjöra þarf, so stjórnið þarf ekkji að

skjipta sjer af nema so fáu; því bæði er það, að mönnum hættir til að stunda betur það sem gjöra á, þegar þeir vinna fyrir sjálfa sig, enn þó þeir væru í þjónustu konungsins, og líka er þeim hægra að haga verkjina eins og best á við, sem við eru til að sjá um það, enn hinum sem leingra eru burtu, fleira hafa að annast og öllu eru ókunnugari. Og gleðilegt er til þess að vita, hvursu fjelagsandinn örvast hjá oss ár frá ári, og má af því marka, að oss er að fara fram; enn þó verður það ekkji varið, að góðgjörðasemi Íslendinga, sem eínkum sínir sig í gjestrisni þeirra og hjálpsemi hvurs við annan, þegar eínhvurs þarf við, kjemur ekkji, núna orðið, nærri eins niður á því, er allri þjóðinni á að vera til nota, og á firri öldudum var títt, og fjelögin og önnur slík nitsamleg firirtækji verða út undan, meir enn skjildi. Þetta má eínkanlega sjá á því fjelaginu, sem hurjum stendur næst, þar sem er sveitin; því margur lætur sjer verða firir, að gjöra henni skjil sín umtalslaust, þó litlu sje að skjipta, sem miklu meíra lætur daglega úr hendi rakna í greiðasemi, sitt við hvurn. Það eru ekkji nema þeir, sem betur eru að sjer, sem hafa fullan skjilning á, hvað ómissandi fjelögin eru, og að þau þurfi að hafa nokkuð til umráða, eígi þeim að verða framkvæmda auðið. Í nía bústjórnaarfjelaginu er vel birjað; enn raunin verður á, hvað margjir verða til að stirkja það, eður halda fram við það hjálpinni. Það dregur drjúgast, sem bændastjettin leggur fram; því í henni eru flestir; og þó ekkji kjæmi til jafnaðar frá hurjum bónda nema so sem svaraði 1. rd., sem eíngan gjörði ófæran (ef hur gjæfi eptir efnum t. a. m. 8 skk. af hurju hundraði á lanzvísu, sem fram er talið til tífundar); irði það í öllu umdæminu eínar 3000 ríkjisdala, og er það góður stirkur; enn margan dag, þegar vel gjeíngur um sláttinn eður vertíðina, taka menn tífalt meíra í ávinníng, og veíta stundum litla eptirtekt, og þakka litlu. So margjir

dugandi menn og málsmetandi hafa átt hlut að því, að koma þessu fjelagi á stofn, að ekkji er til reínt, nema það veslist upp eptir fáein ár; og raunalegt er það, hvurnig fjelögin fara hjá oss, þó búið sje að hafa mikjið firir að koma þeim á gáng: þau dodna niður hvurt af öðru þegar frá líður, og hefir það hæði verið að kjenna erviðleskanum, sem á því er að sækja fjelagsfundi, og að halda fjelögum saman, og anda þeirra vakandi, og líka stundum eínræði þeirra eður deíð, sem hafa átt að stjórna þeim. Fjelagsmennirnir fara hvað af hurju að hætta að skjipta sjer af því, hvursu um þau fer, þegar þeir annaðhvurt gjeta ekkji, firir ráðríkji eínhvurs, komið því fram, sem þeim virðist hlíða, eða forstöðumönnum verður ekkji að veígi að stínga upp á neínu, er gjeínnu verði gaumur að, eður menu sjá, að eíngu verður á gjeíngt, og eíngjín framkvæmdin. Hvurnig eíga menn úti um landið að skjipta sjer af þeim fjelögum, eður stíðja þau, sem varla gjöra so mikjið vart við sig, að menn víti þau sjeu til, því síður þau stíngji upp á neínu, sem ráð er í; fundirnir verða ekkji sóttir, nema þeir sjeu boðaðir áður, og menn slægjast ekkji til leíngdar til að koma á þá, ef þeir eru so lagaðir, að annaðhvurt sje að gjöra, að kjeppast burt aptur eður fara að sofa. Þegar og að líktum fundirnir fara að verða þunnskjip-
aðir hvað eptir annað, kjemst á eínvaldstjórn, og að því skapi sem ráðgjöfunum fækkar betur, fer hún að verða ótakmarkaðri. Lærdómslistafjelagið er með þessum hætti undir lok líðið. Sona fór og lanzuppfræðíngarfjelagið; enn það var heppni þess, að öll völdin komu í hendurnar á þeim manni, sem fær var um að halda áfram störfum þess, þó það væri sjálft undir lok líðið, so þess gjætti ekkji er það stefptist; og heldur er deíld íslenzka bókméntafjelagsins í Reskjavík orðin lífítíll núna, og eíns Biblíufjelagið, eíns og annarstaðar er á vikjið. Fjallvegafjelaginu er lánngmest vorkun, þó því sje faríð að

óhægjast; því bæði hafa mikjils til of fáir orðið til að stirkja það, so það hefir aldrei gjetað komið fyrir sig neinum sjóði, og líka eru framkvæmdir þess so lagaðar, að mikjinn kostnað þarf til að hafa, sem ekkji fæst með neinu móti aptur bættur, so hjer stendur ekkji á verkj-lau, ef nokkuð er til kostnaðarins, sem fyrir því þarf að hafa. Eptir því sem fjelagsandinn glæðist hjá oss, er að vona, að fleiri verði fjelagi þessu til aðstoðar hjer eptir enn hingað til; því þreifandi nauðsin er á því, eíns og allir finna, að það steípið ekkji að so komnu; og ef iðröldin fara jafnframt að gángast eptir, að vegabætur sjeu gjörðar árlega, eíns og lög standa til, má ekkji vita, nema til nokkurs muni leiða. Vel og þarflega var það hugað, er landstjóri vor fór að hreifa við þessu þegar í haust eð var, með ágjætu umburðarbrjefi til sislumanna í umdæmi sínu; og þau ráð, er hann lagði á, munu vel hlíða, til þess verkjinnu verði sem hagan-legast fyrir komið.

Það liggur annað eptir innbúa auðurumdæmisins á þessu ári, sem tíðindum skjiptir og vert er á að minnast, er þeir tóku sig saman um að senda konúngji bænarskrá, og biðja, að hann veðtti Íslandi fulltrúaþíng sjer í lagi, sem haldin írðu hjer í landi, enn að anuarskostar væri ekkji brugðið af þessri stjórnaarskjipan hjá oss, sem hingað til hefir höfð verið. Í bænarskránni var leítt fyrir sjónir, að tilgángji konúngsins, sem látinn er í ljósi í formálanum fyrir tilskjipaninni um fulltrúaþíngjin, sem dagsött er 28. d. maímán. 1831, gjæti traúðlega orðið framgjeíngt hjer í landi, þó sendir væru 2 eða 3 menn hjeðan á fulltrúafundinn í Hróarskjeldu, eíns og í firstu var til ætlað; því hvurkji gjæti konúngurinn, eður stjórna-ráð hans, öðlæzt með því móti eíns grefnilega þekkjing um það, hvað hjer hagaði, eíns og ef fundirnir væru hjer í landi, og ekkji gjætu heldur þær fulltrúasamkomur, sem vjer hefðum so lítið af að seígja og so fáir af oss

tækju þátt í, orðið til þeirrar endurlífsgunar þjóðerni voru, sem konungurinn ætlaðist til, og land vort hefir slíka þörf á. Þar að aukji væri það til meira kostnaðar, að senda 2 eður 3 menn á fulltrúaþingjið í Hróarskjeldu, enn þó valdir væru undir 20 fulltrúar til að ráðgast um málafni lanzins, ef fundirnir væru hafðir hjer. Eíns og það er álit flest allra Íslendinga, sem nokkurt skjín bera á þarfir ættjarðar sinnar, að hún þarfnist fulltrúaþinga, þar sem efni hennar irðu sameiginlega ihuguð — sem raunin síndi, þegar lestað var atkvæða allra heldri manna hjer um, eptir það tilskjipunin um fulltrúaþingjin var níút-gjefin; eíns var það líka í sumar eð var sameiginlegur vilji nærfelt allra, sem þetta mál varð undir þorið, að senda konungjinum bænaraskrá; gjeíngust helztu embættismennirnir, eínkum veraldlegrar stjettar, mest firir því að semja hana og koma heuni á gáng; enn landstjórnarnir ljetu að sínu leiti á sannast, hvað árfðandi mál þetta væri firir landið, og hjetu báðir liðsemi einni — sá, sem burt fór, með því að koma bænaraskránni á framfæri til konúnga, og hinu með ummælum sínum, ef til hans kjæmi að leggja þar nokkuð til. Flestallir málsmetandi menn, lærðir og leíkjir, sem urðu látnir vita af henni og tilgángji hennar, rituðu nöfn sín undir; og ekkji vitum vjer aðra af heldri mönnum, sem til varð náð, hafa hliðrað sjer hjá því, enn nokkra á Álptanesinu. Afakríptir af bænaraskrá þessarri voru sendar amtmönnum firir vestan og norðan, til þess undirmenn þeirra gjætu beíðst þessa líka, með því að eín er þörsu og óskjin allra fjórðunganna, að fulltrúaþing komist á í landi hjer; enn vera má, að erviðleskjinn á því, að gjöra mönnum þetta kunnugt til hlítar, hafi hamlað mörgum í þeim umdæmum, sem það hefðu gjirnzt, frá að setja nöfn sín undir, áður öll skjip væru farin, er tíminn var orðinn so naumur; og höfum vjer eíngar sögur af því.

Í vor eð var fór landstjóri vor, herra *Krieger*, hjeðan alfarinn við bezta orztír; mun traudla annar landstjóri hjer hafa verið ástsælli lanzmönnum, eg verður hans ætíð minnst í árbókum vorum með virðingu og þakklátsemi. Má honum það first til gjildis telja um fram aðra, að hann varði miklu fje, meðan hann dvaldi hjer, til ímsra nitsamlegra firirtækja, stirkti nokkra fátæka stúdentu til siglingar, og efldi sjelög vor með höfðinglegum gjöfum. Undir eins og hann var gjörður að amtmanni á Íslandi, veturinn 1828—1829, fór hann að láta kjenna sjer íslenzku. Varla hefir annar landstjóri verið kominn betur í skjilning um, hvurs Ísland þarfnist nú eínkanlega til velferðar sinnar, enn hann var undir það hann fór hjeðan — nje heldur hafa haft eínlægari vilja á, að stuðla til, að úr því irði bætt eptir esnum. Hann var um eínigan hlut jafn-sannfærður, sem að landið þirfti fulltrúaþíngs innanlanz, so að lanzmenn gjætu sjálfir íhugað málefni sín hvor með öðrum, og gjört þær uppástúngur þeim til lagfæringar, er best gjætu hentað. Enn var það annað, sem hann áleít eínus nauðsinlegt: að tveir menn væru settir til ífirstjórnar í landinu; væri annar þeirra hjerlendur enn hinn sunnan úr Danmörku, og hefðu þeir aðsetur sitt í Reíkjavík. Þótti honum sem Íslandi mundi þá verða best stjórnað af embættismanna hálfu, ef hvor þessarra manna væri öðrum til ráðaneítis, og þeir legðu báðir saman í eítt — hinn íslenzkji, sem betur væri kunnugur ásigkomulagi Íslanz, og hinn útlenzkji, er meíru gjæti til leiðar komið í Danmörku, er honum væri kunnugra, hvurnig þar til hagar. Skjildu öll ífirvöld lanzins, sem nú eru hjer, vera undir þessum tveímur ífirmönnum, og láta allar skjírslur sínar og málefni bera undir þá, enn þeir leiðbeína því til Danmerkur, sem koma þirfti til aðgjörða konúngsins eður stjórnnarráðanna; mundi þá landið betur farið, ef komið væri saman á eínun stað öllum málefnum þess og stjórnan;

gjæti þá ekkji hvor fjórðungurinn dreigið sinn taum í bága við annan, og irði þá samheldið mefra, til hvurs sem þirfti að ráðast, og gjæti þá ekkji (þegar allt færi til stjórnaðinnar úr sömu höndum) einn rífið niður, það sem annar byggir, sem traðlega verður hjá komið, meðan ífirmennirnir eru sinn á hverju launhorni.

Af bókmentum vorum umliðið ár er það helzt að seígja, að Missiraskjptaoffrið er prentað þrisvar sinnum; þar að aukji er í Víðei prentað Vikuoffrið og Messusaungsbókjin, *Horsters* ágrip af biblíusögunni, með viðbæti, og *Bastholms* höfuðlærdómar. Báðar þessar bækur, er síðast voru nefndar, eru einhverjar beztu almúgabækurnar, sem til eru á íslenzku, þegar hið eldra er prentað aptur, hvort sem er, og ekkji er látið koma nít í staðinn; og það ríður hvað mest á, að sjá allt af so firir, að almenningur hafi í höndum góðar bækur um þau efni, sem í báðum þeim eru; enu að því er biblíusögunum í ágripi *Horsters* við vikur, þá hefði verið nær að prenta aptur *Herslebs* minni biblíusögu í þeirra stað, þó bezt hefði verið hin stærri eptir sama manunn. *Bastholms* höfuðlærdómar verða ætíð ágjæt bók; enn þó er hún farin að gleimast í Danmörku, síðan hin þjóðkunnu rit þeirra *Mynsters* og *Tage Müllers* biskupa, um sama efni, komu á prent; og miklu betur hefði farið á því, að koma öðrnhverju þeirra á gang í íslenskum búaingji, enn *Bastholm*; því þau hafa það um fram hann, að af þeim má sjá, hvort álit menn hafa nú um trúarbrögðin, sem að vísu er í sumu frábrugðið því sem var firir 50 árum; og er það ekkji lítils metanda; því það mun öllum bert, sem þessu eru so kunnugir, að þeir gjeti um það borið, að þetta síðasta tímabil er hið annað happasælasta, sem komið hefir ífir kristnina, Hið firsta verður ætíð þaðan talið, er síðabótin hófet á Þízkalandi, árið 1517. Trúarlæðmunum eptir *Tage Müller* má það líka annað til gjildis telja,

að þeir eru hálfu minni firirferðar, enn *Bastholms*, og hefðu að því skapi gjetað orðið ódírari og betur við almennings hæfi. Skólabóðaritið 1837 voru Forspjallsljóð með útskjíríngum eptir Dr. Schevius, enn 1838 útleggjning 4ra bóka (9.—12.) af “*Odyssseifadrápu*” eptir S. Elgilsson; og er það hvurtteggja eins og að vísu er að ganga, þar sem þessir menn eiga hlut að. Díralækningabók herra Jóns Hjaltalíns er varla til annars, enn blekkja fólk, og hefir traudla önnur bók prentuð verið, er mönnum briggðist efna — bæði þeim er mældu fram með henni að ósjeðu, og þeim er til ljettu leiðast að kaupa hana; og urðu þó margjir til hvurstveggja; því meðan eingjin þesskonar lækningabók var til undir, mátti nærri gjeta, að mörgum bónda væri so annu um skjepnur sínar, að hann mundi ekkji horfa í að láta 4 mörk firir þá bók, er legði ráð til, hvursu með þær skjildí fara, til að gjeta lefugt lífið í einhverri þeirra, þegar þeim hlekkjast á (sem so opt ber við), enn hann er úrræðalaus, og hefir opt skaða af vankunnáttu sinni; þó eru hjer þessi 4 mörkjín ofgjefin, því bókjin er að kalla ónít. Er það því aðfindnisverðara, sem höfundur heunnar hefði líklega verið fær um, að semja betri bók um þetta efni, ef hann hefði nennt að vanda sig á henni; og ef hann hefði ætlað sjer að gjöra ættjörðu sinni gagn með henni, hefði hann ekkji flaustað henni sona af, og heldur farið eptir þörfum þeirra, sem hana áttu að nota. Efnið er tekjið, af handahófi, úr dönskum bókum, sem til eru greindar í formálanum, og á hjer varla ueinstadar við; jfir það, sem oss ríður helzt á að vita, er farið á hundavæði, og sumu algjörlega sleppt. Það hefði verið betra, að gjeta fáeinna meínsemda, sem mest tjón leiðir af, og leggja góð ráð við þeim, enn so margra annarra, sem náttúran græðir sjálf, og ekkji þikjir til vinnanda að leíta lækninga við, efna og enn er komið hjá oss. Bækur, sem þannig eru lagaðar og snidnar

eptir sið annarra landa, enn ekkji vorum, eíga ekkji erindi til Islanz, og er rjettast að senda þær út aptur, so þær beri beíniu þar sem þær fæddar eru, og alþíða hvekkjist ekkji á, að láta fje firir níar bækur. Það er líka skjilt, að hvur, sem kallar sig Íslending, virði túngu vora so mikjils, að hann láti so lítið, að fá eínhvurn, sem betur kann, til að lírfara handrit sitt — ef hann er so stírdur orðinn, að hann t. a. m. verður að kalla “grasgáng” það er íslenzkjir menn kalla “haga” — so bók hans verði ekkji málinu til svívrðingar; og á þess-háttar hirðuleísi skjilið, að því sje hardlega refsað. Prentaðar voru líka í Kaupmannahöfn árlíð sem leíð “ræður við jarðarför Ísl. Eínarssonar, etazráðs”, og hefði mátt við bæta: “í sögu formi”, eður eínhverju því-líku; því þær eru nokkurskonar sambreískja af ræðu og sögu, eíns og vant er að jarðsíngrja firir sunnan; og mest verður í þær varið, þegar frá líður, að því leíti sem þær lísa hinum framliðna; riði þá mest á, að orðum væri so hagað, að menn leíddist ekkji af þeim til að fá um hann rángt álit; so færí þó, ef eínhverjum kjæmi til hugar, af því sem sagt er á 6. bls. um það, hvurnig men stírdni með aldrinum, eptir því sem þeir verði fastari í vananum, að þessi merkjishöfðingji hefði verið orðinn allar götur á eptir öld sinni; enn það væri raunar gagnstætt því sem var; því hann filgdi henni manna bezt, og þessvegna var hann virtur og eískaður af hinum úngu. Um ritlíngjinn “um haganlegustu kjirkna-bíggjíngar”, eptir sjera Jón Gjislason, prófast, í Hvammi, er sama að seígja og um allt það annað, sem reínslan kjennir híggnum mönnum og eptirtektaðmum, að affarabezt verði í búskaparefnum — að það er vel það komi firir sjónir almenníngji, so að sem flestir gjeti hæft þess not. Enn reíndar eru þessháttar ritgjörðir bezt komnar, sjeu þær prentaðar í stærri ritum; því annars kostar hættir þeim til að gleímast of fljótt, og

líða undir lok. Hefir so farið um marga smárittlínga, er skráðir voru á síðustu öld; og er það eitt til merkis um tilveru þessra, að á þá er minnst sumstaðar í bókum. Ritlingi þessum er það enn til gjildis teljanda, að honum er gjefins útbítt meðal brauðanna um landið. Enn ber að minnast á ágjætt rit, er á síðasta ári var prentað, og eingjinn ætti að láta ólesið, einkum þar eð flestir prestar munu hafa það í höndum, og það var sent hingað gjefins. Eg tala hjer um *Ledetraad til nordisk Oldkyndighed*, sem norræna fornfræðafjelagið hefir prenta látið; bókjin er skráð á dönsku, og er makleg þess, að henni væri snúið á vort mál (so almúgji gjæti lesið hana), að minnsta kosti firra hluta hennar, að því leíti sem því verður við komið firir mindunum; enda mundi meíga fá þær til láns, ef ritið væri prentað aptur. Það vestir ekkji af að streka það firir oss hvað eptir aunað, að það er mál vort og fornfræði vor, sem vjer höfum mesta sæmdina af, og aðrar þjóðir virða oss nokkurs firir; njótum vjer þar ómakleígir forfeðra vorra, nema vjer gjörumst þeim áþekkkjir í því, að leggja sömu rækt við fræði þessi, eíns og þeir gjörðu; og ekkji má minna vera, enn vjer kjinnum oss, hvað Danir hafast að, til þess að víðfrægja fornöld vora. Nú safna þeir að sjer öllum menjum fornaldarinnar, varðveíta þær sem helgjidóm, draga þær upp og þíða með ritgjörðum; enn vjer höfum ekkji vit á að meta þær, þó þær verði firir oss, tínum þeim eður sendum þær út úr landinu. Sénni hluti bókarinnar á að koma oss í skjilning um foruleifarnar; og til þess eru þær síndar þar, að menn skuli þegar bera kjennsl á, er eíthvað þessháttar verður firir þeim, og halda því til haga. Nú þó að þetta sje mikjills vert, þá eru þó fornrit vor, það sem mest verður af grætt; og er það leítt firir sjónir í firra hluta bókarinnar, hvurnig á því stendur, og hvað margskonar rit þessi eru; og mart hefir verlið skráð á síðustu tímum til útskjíringar ritum

þessum og til að greiða mönnum götu til skjilnanga á þeim; og ætli eíngjinn skólagjeíngjinn maður á Íslandi að vera því ókunnugur; tel eg eínkum til þess ritgjörðir þeirra *Rasks* og *Müllers* biskups — eptir *Rask*: málfræðina íslensku (*Vejledning til det islandske Sprog*), sem prentuð er í Kaupmannahöfn 1811, enn síðan endurbætt, og prentuð á sænsku í Stokkhólmi 1818, og íslenskufraedina (eða norrænufræðina) litlu, á dönsku, sem prentuð er í Kaupmannahöfn 1832, og bókjina *Om det islandske Sprogs Oprindelse, Kh. 1818*; enn eptir *Müller* biskup: *Sagabibliothek*, í 3 böndum, *Kh. 1817—1820*, og ritin: *Om det islandske Sprogs Vigtighed og Über den Ursprung und Verfall der isländischen Historiographie (Kopenhagen 1813)*, er síðan hefir verið aukju og prentuð á dönsku (í *nordisk Tidskrift for Oldkyndighed*, 1. Bind S. 1—54). Tímarit fornufræðafjelagsins eíga líka skjilið, að hvur maður eígi þau, sem leggur stund á fornufræði vora. Ilvur sem les rit þessi, er nú eru talin, lætur sjer skjiljast, hvað varið er í forurit vor; og væri skjilt, vjer tækjum fefgins hendi við þessum leiðarvísi til fornufræðinnar (sem rifjar allt þetta í stuttu máli upp firir oss), þó ekkji væri hann þar á ofan sendur til að bjóða oss þær sögurnar, sem beztar eru, og oss varðar mest um. Er þetta því betur ráðið, er sumar af sögum þessum hafa aldrei firr prentaðar verið, enn sumar illa og hiruðalauslega, og eru enda óvíða fáanlegar. 11. árgangur af *Skjírni* kom frá bókmentafjelaginu árið sem leið. Það lítur so út, að almennungur sje ekkji enn meir enn so farinn að taka eptir bók þessari; því varla er ætlanda, menn gangjast so lítið firir útlendum tíðindum, að þeir vildu ekkji verja 32 skk. á ári til að kaupa þau; og miklu meira hefir ætíð verið varið í tíðindi bókmentafjelagsins í *Sagnablöðunum* og *Skírni*, enn þau, er tekjin hafa verið saman hjer í landi, og prentuð voru í Minnisverðum tíðindum

og Klausturpóstinum. Því utanlanz er ærnum mun hægra, að komast að sannindum á því, sem fram fer í öðrum löndum, og koma því reglulega fyrir.

Í vesturumdæminu er aptur alekjipaður sísulumanna-bekkurinn; og kjemur mönnum jafnan first til hugar, þegar so ber við, hvurt almenníngur eður landið hafi haft hag á skjiptunum eða ekkji. Sudurmúlasíslu er líka húið að veita, og hlaut hana danskur maður, *Voigt* að nafni; eru hjer nú eptir því: 5 sísulumenn danskjir og 3 læknar.

Af þeim, er látizt hafa umliðið ár, minnumst við hjer að eíns þriggja, sem í lánan tíma voru landinu til mikjilla nota; enn það voru: Sæmundur bóndi Ögmundarson í Rángárvallasíslu, og kaupmennirnir: Gjísli Símonarson og Guðmundur Schevíng, kaupstjóri. Sæmund bónda kól so ífir fje sínu í þrettándahörkunum — 10. d. janúars — að hann beíð þar bana af 15 dögum síðar, liðuglega 61 árs gamall. Hann hafði verið við bú í 35 ár, og átti ekkji sinn líka í síslunni að höfðingskap og hjálpsemi við alla, sem hans lestuðu; og so ljet honum búskapurinn vel, að þó hann birjadi öreígi, voru eísur hans á dánardægri metnar 8000 rdd., og þó vel í lagt. Gjísli Símonarson var í bændastjett, er hann fór first að fara milli landa; og þó honum gjéingju kaupferðirnar ervitt öðru hvarju framan af, átti hann hjer um bil 30000 rdd. skuldlaust, þegar hann ljezt. Hann hraut út af vagni í firra haust í Kaupmannahöfn, nískominn frá Íslandi, og laskaðist höfudið, so að hann dó af 8 dögum síðar; og mun flestum hafa þótt að honum eptir-sjá, þeim er hann þekktu; því eptir Bjarna riddara Sigurðarson hafði hann verið einhver þarfasti kaupmaður ættjörðu sinni í lánan tíma; voru þeir og báðir í því líkjir, að þeir höfðu eíttlhvurt alþrðlegasta og þægi-legasta viðmót. Á Guðmund Schevíng höfum við áður minnzt (sjá 1. ár Fjölnis á 75. bls.); var hann stakur

framkvæmdarmaður, og vegnaði mæta vel, að minnsta kosti leiðgst af æfi sinnar; enn ókunnugt er okkur, hvorsu miklar eigur hans hafi verið, þegar hann skjildi við.

VIÐBÆTIR.

(Tveimur snásögum er hjer við bætt, — so að þessar blaðsíður, sem eftir eru, standi ekkji auðar, enn ekkji í því skjini, að þær muni falla mörgum í gjed; því þó aldrei væri annað, eru þær ekkji til á íslensku áður, það við til vitum).

1.

(*J. P. Hebel's sämtliche Werke. 3. Band — Erzählungen des rheinländischen Hausfreundes — S. 226—227*).

Eínu sinni var konungur í ríski sínu, og átti hest, sem honum þótti so vænt um, að hann ljezt ekkji vita hvað hann tækji til bragz, ef hesturinn dæi; “enn það er sjálfsagt, að jeg læt heingja þann, sem verður fyrstur til að seigja mjer þá sögu”. Hvað um það: hesturinn dó, enn eíngjinn vildi verða fyrstur til að seigja konungji. Loks kjemur hirðfífið fyrir konung. “Herra minn!” seigir hann, “mikil mæða — um hestinn iðar. Aumíngja hesturinn! Í gjær var hann so —” Fífið rak í vörðurnar og komst ekkji leiðgra; enn konungji varð bilt við, greip fram í og sagði: “Er hann dauður? Hann er sjálfsagt dauður; jeg sje það.” Fífið svaraði, og ljet enn aumlegar: “Herra minn!” segir hann, “annað er eun verra.” “Hvað þá?” sagði konungur. “Þjer verðið að láta heingja iður sjálfan. Því þjer urðuð fyrstir til að seigja, hesturinn væri dauður. Jeg hef ekkji sagt það.” Nú var allt í senn, að konungur var hríggur af hestlátinu, reiður fífinu, það skjildi vera so djarft, og

hafði þó gaman að tiltektum þess; og tekur nú það ráð, sem honum hefir þótt konúnglegast, að reka sífið burt, enn fá því rífligan farareiri. “Hjerna, sífi!” seigir hann, “eru 100 gullpenníngar. Láttu heingja þig sirir þá í minn stað, hvar sem þú vilt. Enn komdu aldrei framar sirir mín augu eða eiru. Og komist jeg að því, þú hafir ekkji látið heingja þig, þá skal jeg sjá um, það verði gjört.”

2.

(Sjá sömu bók, á bla. 337.—338.).

Í þann tíma voru kaupstefnur á Íslandi og miklar mannaferðir um hjerð og sljettar brattir, gjörðar af mannahöndum, og á vegunum veftíngahús. Enn so bar til, á einu sumri, að hreppstjórinn frá T.... læk kom af aveítarmarkaði síð kvöls einn góðan veðurdag, og ók í vagni sínum, einum hesti, og hafði nokkuð í kollinum, sem ekkji kann örgrannt að verða út' á voru landi Íslandi — sízt um hreppstjóran þá frá T.... læk. Nú sem hann ekur að einu veftíngahúsi, voru þar menn sirir, ekkji ókátir, og ráku höfuðin út um glugga, að vita hvurt hreppstjóri vildi ekkji koma inn og fá sjer í staupinu; nóttin væri björt. Hreppstjóri kveð miður sirir staupinu, enn að komast úr vagninum og upp í hann aptur, með því honum var það ekkji auðvelt á morgnana, hvað þá að kvöldi dags. Sra. Þ..... hjelt það mætti leggja vagninn á hliðina og ná honum út; enn hitt var þó fljótlegra, að færa honum pittluna þángað sem hann sat. Pittlurnar urðu 4; og maðurinn í vagninum er að verða fátalaðri og fátalaðri, þángað til hann þagnar eíns og steinn. Enn þessir gárúngar, sem sirir voru, leístu kapalinn frá, og leíddu til hesthúss: ljetu hreppstjóra sitja þar í vagni sínum út' á stræti. Enn er morgnaði, vaknar hann við það, að spói vall í túni; kann einhvurneígninn ekkji við sig, og gjetur ekkji áttæð

sig í, hvur *) hann sje, og hvar hann sje niður kominn. Því þegar hann hefir litast um góða stund og núlið á sjer augun, tekur hann til orða við sjálfan sig: “Hjer er allt undír því komið. hvurt jeg er hreppstjórinn frá T.... læk, eður ekkji. Sje jeg hann, þá er jeg búinn að missa hest; enn sje jeg hann ekkji, þá hefir mjer áskotnast þessi vagn.” — Var það ekkji fallega álíktað, úr því sem ráða var?

*) Í minni bók er *Wer*, enn ekkji *Wo*; og eptir því fer eg.
F.

ATHUGASEMD.

Í 1. ári Fjölnis á. 171. bla. er ekkji nefnt, hvaðan tekjin sje greinin “frá Vestmönnum”; enn hún er úr 3. partinum af Austurálfubók Karls Riddara (*Carl Ritters Asien*, 2. Ausg.), sem prentuð er í Berlinni (*Berlin*), og er í mörgum höndum, í átta bláða broti. Vill Fjölnir gjeta þess eigi að síður, þó lísingjin á Vestmönnum sje ekkji merkjileg; enn biður samt lunda sína auðmjúklega firirgjefningar á þeim ósið, að tilfæra, hvaðan hvað sje tekjið, og lofar að gjöra það aldref optar, ef hann meigi ráða.

FJÖLNIR.

ÁRRIT HANDA ÍSLENDÍNGUM.

Samið og kostað

af

TÓMASI SÆMUNDARSINI.

Fimmta ár, 1839.

KAUPMANNAHÖFN.

Prentað hjá J. D. KVISTU, bóka-prentara og nótta.

1839.

ÍFIRLIT EFNISINS.

I. ÍSLENSKI ELOKKURINN.

	Bla.
Draumórar	3.
Freinkjettirnir	5.
Til móður minnar	6.
Um fólksfölgunina á Íslandi	8.
Um bókmentirnar íslensku	73.

II. FRJETTABÁLKURINN.

Eptirmæli ársins 1828	3.
--	-----------

I.

ÍSLENSKI FLOKKURINN.

1.

DRAUMÓRAR.

Man jeg þá rann upp
roða skreittur
brún við fjalla
bjarna dagur,
og hrun við ísa
harmi þrúngin
ellimóð Fjörgin
upp vaknaði.

Sást hún þá roða
sett í kinnum,
hjöðnaðu kaun og
hrúður grjeru;
þróaðist líf af
þægum varma,
er fögur sunna
ferði henni.

Tóku brátt aldini
út að springa,
grænleif með knöppum
gullfjöllum,
enn lítt vagsin
lauf á kvisti
sefildust mót ljettum
loptandvara.

Hófu nú lefka
lömb um dali,
eptir að móður
minnið höfðu
sopið af bikar
sjer vel hentum,
hvíldust þá meður
í hlíðum uppi.

Settist jeg víður
silfurgráa
rennandi æð
um ímis leggi;
læddist hún fram
með lignum straumi
eptir dalverpi
indislegu.

Svam þar með jóðum
sett frá landi
önd í faguðum
fjaðrastakki;
mun búning hennar
manns eí túngu
auðvelt þikja
út að skíra.

Ráðin í flokki
fáráðlinga
hreifði sú fögrum
firirumælum;
meisturum fáam
mundi betur
takast að laga
tilhefirændur.

Lipti jeg upp höfði,
leif hvar mökkur
hvirflaði sjer til
himinskía;
þakti sá fagrar
fjalla hlíðar,
eggjar og tinda
firir augum mínum.

Nú var sem eígló
endurskíni
þíkkum undan
þokuskíum;
brautst fram í resknum
blágráskjóttur
goti, liptandi
glæstum tíum

Beigði hann makka
mjög hnarrefstan,
ljek með sæti
fold við sljetta;
emjaði Fjörgin,
eíns og kviði
hverju jórs firir
hófataki.

Upp jeg lipti
augum báðum,
að sjá hvað líði
sólargangi.

fló mjer í hug
hve framorðið mundi:
það er hádegi,
hugian sagði.

Nú stóðu aldini
og allt í blóma,
þegar mjer náhljóð
nam við eíra —
álíkt hvini
hvirflvinda,
eður þórdunum
þúngra fossa.

Leif jeg nú blika
blindeggjaðan
ljá ífir fögrum
lílu toppi,
fjella unnvörpum
allskins jurtir
og blómstar græn
í búnska niður.

Hljóp þá skí firir
Hlírnis auga,
og firir brá dökkri
brá upp þoku,
hrukku tár af
hvarmi jötuna,
er Kári bljes
köldum anda.

Bráðlega fjella
blóm af kvísti,
en stofa fölleitur
stóð á rótum,
farinn var stakkur
fagurbúinn,
en kúfl mórendur
kom í staðinn.

Síndist mjer húma,
 æig að kvöldi,
 nauðheigð kvikindi
 næði girntust;
 sóttu til flökna
 fuglar glæstir,
 enn gripir heimað
 húsum runna.

Gjekk upp útsuðurs
 eljabakki,
 harðefldum knúinna
 hvirfilvindi;
 sveipaðist Fjörgin
 sorgarkufli
 hrímleítum undir
 höfuðfaldi.

Kvefnaði hún — því
 kól til бага —
 frekum kviðandi
 fanna þunga;

ógs þá spilling
 í æðum hennar,
 þegar að varma
 þegan mistu.

Birgða nú sunna
 brúnir fjalla,
 rann hún til sala
 Ránar dætra;
 tóku því storkna
 tár Fjörginjar,
 að máttu ei þorna
 millum harma.

Nú gillti hjarmi
 norðurljósa
 söðul Hrímfagsa,
 sílfri þakinn.
 Hvert var þá drauma
 horfið indi?
 horfið sem draumur,
 enn í heimi til.

G. Torfason.

2.

FREÍUKJETTIRNIR.

Þú, sem kjarleska kvefkir magn,
 kvöldstjörnu drottning hár!
 þinn gefslarska gullinvagn,
 þar glansaði þú bér,
 :,: segurstu draga dír :,:
 þeir sættmalandi, mjallahvítu, kjettir. .

Ei draga þeir þó ætíð vagn
 hjá ástar blíðri dís,
 af þeim sjer meira gaman og gagn,

hin gullinhærða líe —
 :, þeir veiða menn, eí mís :,
 og optast sendir út hún þá til veiða.

Heimskatta temja hníkki sjer
 himindir veiðum á,
 launsáttra þeirra listin er
 þó lángtum æðri að sjá —
 :, þeir meíum hírast hjá :,
 og undir þeirra augnasteínum liggja.

Þó frá launsátri laugum því
 þeir læsi margan hal,
 sig þessum veiðum sjálfir í
 þeir sína kattaval,
 :, blíðir með mjúkast mal :,
 þeir sara eí neínn, er sjálfur vill það esgi.

Því mann þeir stökkva eíngan á,
 sem eí þeim hørir mót,
 í augun þjóta augum frá
 og annað snerta eí hót;
 :, lítt' ekki' í aug' á snót :,
 því kjettir Freíu kúra þar undir steínum.

Þó ferri gjeti halir um heím
 til hróss það talið sjer,
 að komist hafi frá köttum þeim
 klaklaust og ósárer,
 :, það mínkun ætíð er :,
 úr manni að gjörast músin Freíu katta. —

Þ.

3.

TIL MÓÐUR MINNAR.

Mitt æsku athvarf!
 ást fullordins!
 ráðaneít' og huggun
 í raunum öllum!

besta mín móðir!
 mjer sem ætíð
 fast hjekk við hjarta,
 sem henn' eg sjálfur.

Nú em'k offjarri —
 enn ekkjert megn'eg,
 þó kvalabeð iðar
 kominn var' eg að!
 stendur þar betri
 og stirkari vinnr,
 þó líta megí hann ef
 líkams augum.

Mest leð hann sjálfur,
 og meínia guðhræddra
 því með líkn á lítur;
 telur tár þeirra,
 og tóla með rjettir
 þeim í sjóðina safnar.

Þá til heíms sæðumst,
 til harmkvæla móður
 sóstrið ekki flunur;
 enn í ljós komið
 kvöl það líður,
 með tárnum heílsar heími.

Enn til annars heíms
 öðruvísi
 fer með sæðing vora:
 kvelst þá sóstrið fyrst,
 enn komið í ljós
 hlær á mót himni.

Því ljóssins faðir
 er þar ljósmóðir

og hjúkrar níkomnu
 himinbarni;
 laugar það sjálfur
 af saurindum heíms
 að hinn kjari Kristur.

Ei er það aflvana,
 nje ómálga,
 sem áður hjer í heími;
 ljettfært sígur það
 til ljósheíma drottins.
 og ángurs eínkis kjeunnir.

Man það æfi sína
 alda hjer neðra,
 sem menn fullorðnir
 minnst barnæsku,
 og þakkar hjer liðnar
 hirtíngar drottni,
 sem fullorðinn sonur
 föður besta.

Ei er því að óttast
 sinn elökhuga Kristum,
 sjálfur er borgaði
 og sjálfur skal dæma.
 Sjá hve blíðlega
 hinn blessaði rjettir
 faðmínn helgasta
 mót frelstri aðla

b.

UM FÓLKSFJÓLGUNINA Á ÍSLANDI.

Undir endann á brjefi sínu hefir Borgfirðingurinn minnst á spurningu þá, sem risið hefir út af bókinni dönsku *Om Islands Folkemængde* o. s. fr. — hvurt landið sje fært um, að framfleíta meiri fólksfjölda enn nú er hjer, og hvurt þess beri að óska, að fólkið fjölgi úr því sem nú er. Það er við því að búast, að annrikið verði leingst af látið afsaka höfund aðurnefndrar bókar frá því að leiða í ljós fleira enn komið er til stuðnings því, sem í henni er kjennt, þó hann sje talinn einna færastur til þess. Enn allir sjá, hvað mikið er varið í þessa spurningu, því ekki verður úr henni leist til hlítar, nje komist að rjettri undirstöðu í þessu efni, nema því að cíus, að allt eðli landsins, ástand vort og búnaðarhættir sje lagt undir skoðun; og fírst ekki er til meíra ætlandi af þeim mönnum, er verið hafa so leingi við því lík embætti og á þeim stöðum, er leggja mönnum upp í hendurnar allt, sem þörf er á til þessháttar ritgjörða, væntir Fjölnir þeirrar nærgjætni, að ekki muni verða til þess tekið, þótt höuum takist ekki sem fimlegast, þar sem hann stendur so ójafnt að; enn sanngjarnt er það, þó mælst sje til, að hann taki til íhugunar þetta mál, og ekki þíkist hann gjeta færst undan því, að leggja undir almennings álit þær röksemdir, sem hann gjetur, firir þeirri ætlun sinni: að fært sje landið um að framfleíta fleírum, enn nú eru hjer — væri það rjettillega notað. Og þó ekki væru þessar

hugleðsingar til annars hæfar, gjeta þær — so vel eður illa, sem þær eru færar um — borið um það, hvort hann heldur leitast við að mæla Island á innlendan kvarða eður útlendan. Sú athugasemd, að fólkið hafi ekki gjetað aukist hjer meir enn komið er, er nú að visu góð, af því reinslan virðist að sanna hana, þegar lauslega er á litid. Það er jafnan óhult að reiða sig á, að það, sem reinslan hefir leingi og hvað eptir annað leitt í ljós, hafi einhverjar þær ástæður við að stíðjast, að ekki sje óhætt að fara fram ífir það, nema að undir eins sjeu færð gild rök firir því, að á annan veg sje. Enn þegar farið er að higgja að þessum hlut betur, sínir reinslan first og fremst, að ekki hefir ætíð verið so þunnskipað um landið eins og nú er. Firir því eru gildar röksemdir, að í fornöld, meðan frístjórnin var, hafi hjer verið miklu fólksfleira, enn síðan. Þess var einginn kostur, að forfeður vorir hefðu færst so mikið í fáng sem þeir gjörðu, ef þeir hefðu ekki haft miklu meiri mannafla, enn nú er hjer; því þó iðjusemi þeirra og framkvæmd væri mikil, og húskarlar hafi þá að likindum kunnað betur til verka og afkastað meiru, enn nú er titt — þá er bæði það, að miklu meira land hefir verið ræktað og meira land umgirt þá enn nú; fornu garðlögia lisa því; höfðingjarnir höfðu þá mikinn grúa af hjónum á bæum sínum, og stórmargar jarðir hafa þá verið biggðar, sem nú eru í eðdi komnar*). Sögur vorar

*) Árni Magnússon telur so, er hann tók saman jarðabók sína öndverðlega á 18. öld (1702—12), að á öllu landinu (að fráteikum Múla- og Skaptafells-síslum, sem jarðabók hans náði ekki ífir) væru þá 2906 jarðir og hjáleigur komnar í eðdi, sem einhvernatípa voru biggðar. Enn þegar Ólayius ferðaðist um landið, sumurin 1775—77, voru í báðum Múlasíslum 176 eðdijarðir og hjáleigur (sjá Fjelagerit IV., 176.), enn í þeim 8 síslum, er hann fór um, alls: 656 eðdijarðir. Baldvin Einarsson ætlast á (í hinni ágjætu ritgjörð hana

og einukum gömlu lögin hera það með sjer, að hjargræðisveigirnir, sem nú tíðkast, hafa á firri öldum verið rækilegar stundaðir og með meiri kunnáttu, enn nú um stundir; sumir hjargræðisveigir eru nú aflagðir, sem menn þá lögðu stund á; líka kunnu menn þá betur til að fara með það, sem landið framleiðir og höfðu faung á að verðsala því í öðrum löndum. Forfeður vorir höfðu nokkra kornirkju; þeir höfðu svin og gjæsir (Sturlungasaga í 7. þætti, 55. kap.); þeir stunduðu vatna-veiðar betur enn nú er gjört; nokkur líkindi færa menn til þess, að þeir hafi haft tök á, að rækta hör og hamp, búa til salt, ná jární, o. s. fr. (sjá Erichsen *Om Islands Opkomst* 43. §, bls. 127.—28., og Baldvin Einarsson í áðurnefndri ritgjörð á 225. bls.). Þessu öllu hefði ekki orðið til leiðar komið, ef ekki hefði þá verið fólkfleira,

um mannfækkun af hallærum á Íslandi, sem prentuð er á dónsku í *Maanedsskrift for Litteratur* VIII. b., 209.—244. bls.), að um það lesti hafi á öllu landinu verið hjer um 12 eður 13 hundruð eððijarðir; enn eptir því sem Árna Magnússini telst, er það mikils til of lítið; því ekki má til ætla, að margar jarðir hafi biggat frá því Árni tók saman jarðabók sína, þágang til Ólávius var á ferð 70 árum síðar. Um eððijarðir í Skaptafellssíslunum, er mjer það eitt kunnugt, sem jeg hafi úr skrif- aðri bók nokkurri, er handlæknir herra Sveinu Pálsson hefir verið so góður að ljá mjer; er þar fyrst ritasfa Jóns prófaste Steingrímssonar um kötlugosin og þar næst ritgjörðir, er hann hefir tekið saman sjálfur um kötlugosið seínasta 1823, um kröblugosin og um heklugosin. Það er fróðleg bók og makleg þess að hún lrbí prentuð sem fyrst. Þar eru talðar með nafni 73 jarðir í vestri Skaptafellssíslu, sem smátt og smátt hafa farið í eðði frá því landið biggðist þágang til 1790 (að með töldum þeim biggðum, sem fóru af í Skaptártúnguani 1112 og á Mírdalssandi 1311 og í seínasta eldgosinu 1783); í Örfsum eru talðar 24, enn í eístri Skaptafellssíslu firir austan Breiða- merkursand voru 1783 20 eððijarðir og hjáleigar, enn 85 biggðar og 163 búendur; enn 10 árum síðar voru enn 10 jarðir komnar í eðði, og búendur ekki nema 112.

enn nú er; má nærri gjeta, að landið hafi gjetað fram-
fleitt nokkuð fleírum, þegar það var sona hagnútt; enda
var þá og fjöldi manna, sem ekki lögðu að sjer jarð-
irkju nje búsislu, heldur voru lausir við, fóru til mann-
funda og leska, o. s. fr. Þess gjetur og í Íslendingabók
Ara prests fróða, (sjá Íslendingasögur, Kh. 1829, á 17. bls.),
að á dögum Gissurar biskups, efst á 11. öld, hafi
verið á öllu landinu 38 hundruð búenda, sem þingfar-
ar kaupi áttu að gjegna, er þá var hið sama og nú að
gjalda skatt; enn rúmum 2 hundruð árum síðar (1311)
er í frásögur fært, að þeir væru 33 hundruð og 30 — og
mun hvurttveggja vera stór eða tólfræð hundruð (sjá
Fjelagurit IV., 178. bls.).

Nú munu menn segja, að á firri öldum hafi verið
öðru máli að gjegna; landið hafi þá ekki verið af sjer
geíngið eins og nú, og óárin hafi þá ekki verið so tíð,
að þau gjætu ollað so miklu manntjóni og aptrað
fólksfjölguninni eins og á seinni öldum. Enn með því
eru þá líka einmitt taldar þær orsakir, sem því hafa
valdið, að fólkið hefir síðan ekki gjetað aukist meíra enn
orðið er; enn ekki er með því sínt, að so þurfi að vera
framveígis. Ekki þarf mjög mikla þekkíng á sögu fóstur-
jarðar vorrar til þess að gjeta grillt til, hvað því valdi,
að so er á statt. Landið hefur geíngið af sjer, vegna
þess að óárin fóru að verða tíðari, og vegna
þess menn voru ekki eins við búnir og áður til
að mæta því, sem af þeim leiðir. Enn first að þeir
tímar hafa verið á Íslandi, að óárin voru miklu sjald-
gjæfari og betur var við því spornað að þau kjæmu íllu
til lesðar, er ekki á að ætla, nema álíka tíma kunni
eínhvarntíma optar að að bera. Það ríður jafnan á,
eins og síðar mun betur sínt verða, að gjöra góðan
mun á þessu tvennu: hvað landið hefir af sjer geíngið
að sjálfu sjer til, og — hvað því hefir hnignað vegna
ræktunarleísis.

Hjer á nú fyrst að leiða líkur til þess: að fólk-
ið hafi ekki gjetað aukist, síðan það fór að
fækka á 14. öld; og þessu næst: að það hljóti
að gjeta fjölgað hjer eptir eins fyrir því, eður:
að landið, ef rjett er að farið, gjeti framfleitt fleirum, enn
nú eru hjer.

Viðvikjandi þeirri grein, að fólkíð hafi ekki gjetað
aukist á síðustu öldum, þá munu reínast til þess
tvennar orsakir: hinar firri leiða af eðli landsins,
hinar síðari af þeim, er í því búa; enn hvurutveggju
eru aptur með því móti, að annaðhvurt ber
þær að eínúngis á sumum tímum, eður þær
loða ætíð við landið og íbúa þess. Firir þeim,
sem leiða af eðli landsins og kalla mætti hinar itri eður
náttúrlegu orsakir, gjeta mennirnir ekki ráðið; hinar
innri, sjálfsköpuðu, orsakirnar, eru heldur þeirra með-
færi. Auðsjeð er, að hvurutveggju þessar orsakir eru
eínmitt þær hinar sömu, sem allra þjóða kjör eru við
riðin, í hvorju landi sem er, og það er eín af skildum
sagnafræðinnar að rekja þær og lisa því, hvað af þeim
hafi flotið.

Meðal hinna firrtöldu orsakanna, sem bera ekki að
ætíð jafat, eru jarðeldarnir; og ekki er það efunar-
mál, að af þeim hafi land vort mesta ógjæfu hlótið.
Jarðeldarnir hafa lagt í auðn viðlend svæði til og frá
um landið, eínkum í Skaptafellsislium og Rángárvalla-
sislu. Stundum hafa hraunin flotið ífir bæi og hjeröð.
Annarstaðar hefir eldurinn valðið stórum vatnsflóðum,
með sandi, aur og grjótburði; vikur og aska hafa stund-
um farið um allt land, eítt graslendi og gjört útaf við
skógana á mörgum stöðum; fjenaður hefir veíkt og
fallið hrönnum saman af því óheílnæmi, sem leítt hefir
af öskufallinu á grasi og heíi, og stundum hefir sjórinn
eítrast, so fiskurinn hefir fælst á burt eður dáíð.
Á eptir eldana hafa með jafnaði komið megnustu harð-

inda ár. Í jarðskjálftunum, sem optast eru eldunum samfara, hafa bælrnir hrundið, so menn hafa stundum orðið að verja bjargræðla tímunum til að rjetta þá við aptur. Af öllu þessu var von að leiðdi vanrækt jarðanna, bilin leggjðust í eíði, og fólkið írði húngurmorða. Enn ekki hafa eldarnir geísað ætlið jafnt. Þó mörg brunahraun um Ísland væru komin áður enn það fór að biggjast og þess sje gjetlið, að helstu eldfjöllin hjerna væru að spúa annað veífið á frístjórnaröldunum, þá hefir það ekki ollað stórskjemmdum eður mikilli mannfækkun, sírr enn á 14. öld; þá urðu eldgosin mestu, sem komið hafa á Íslandi: Hekla spjó eldi þrisvarsinnnum með miklum fádæmum: 1300, 1341 og 1380 (að því er herra handlæknir Sveinn Pálsson seígir í áður-nefndri bók um kötlu- og heklugosin, er eg filgi á þessum stað; enn nokkrir áðrir ætla, að þessi 2 seínni gosin hafi gjörat árin 1343 og 1390). Um heklugosið 1300 kveður þar so að orði, eptir Flateýaraunnál og annála-bók Skúla sóeta: Að eldsuppkoman hafi verið með so miklu afli, að fjallið hafi rifnað, so sjást muni á meðan Ísland biggist. Í þeim eldi ljeku laus stór björg sem kol sírr afli, so af samkomu þeirra urðu brestir so stórir, að heírði norður um land og víða annarstaðar. Þaðan sló vikri so miklum á bælon í Næfurholti, að brann þak af húsum; vindur var af laudsuðri, sá er bar norður lífir land sand so þikken, að milli Vatnsskerðs og Axarfjarðarheiðar var mirkur so mikið, að eíngínn maður vissi hvurt var nótt eður dagur úti, meðan niður rígnði sandinum á jörðina og haldi hana alla. Í Borger- og Breiða-fjarðardölum varð hann víða kvartils þikkur. Annan dag eptir fauk so sandurinn, að trautt mátti finna lefð sína á sumum stöðum. Þá 2 daga þorðu menn ekki á sjó að róa vegna mirkurs sírr norðan land; þetta gjörðist *III. idus Julii* (13. júlí). Á þeim tíma brenndi jarðeldur 2 biskupsdæmi á Sikileí, og 6. nótt jóla varð jarð-

skjálfti so mikill firir sunnan land, að bær fjell í Skarðinu eístra. Um gosið 1341 (eptir Flateírarannál og *Crymogæa*): “Eldur kom upp í Heklu fjalli drottinsdagiinn næstan eptir uppstigningardag, með so miklum fádæmum og öskufalli, að eíddust nálega 5 hrepparnir næstu og víða rigndi sandi álnardjúpt. So var dimmt hinn 1. dag sem um hávetrarnótt, so ekki var bókljóst í næstu kirkjum. Dunur heírdust nær um allt land, sem hjá væri”. 1389 var eldsuppkoma (í Heklu) en sjötta (seígir Flateírarannál), með so miklum fádæmum af gní og dunum, að heírði um allt land; vikraköst so megn, að sló hesta til dauðs; öskufall, so fjeuður dó; færði sig rás eldsuppkomunnar í skógana litlu firir ofan Skarð (eístra), og kom þar upp með so miklum blánum, að þar urðu á eptir 2 fjöll og gjá á milli; urðu og þar í nándir við hverir og heít vötn. Skúlasunáll bætir því við, að í þessu gosi hafi tekið af 2 bæi: Skarð og Tjaldastaði; enn aðrir segja: það hafi verið 1436 — seígja, að þá hafi Hekla brunnið milli áranna 1435 og 1445 í sjöunda eður áttunda sinni, og í þeim eldi hafi tekið af 18 bæi norður undan Kjeldum; voru þar á meðal 2 stórir staðir — Skarð eístra og Dagverðarnes, er sagt var um: að so mætti spilla Dagverðarnesi, að eígi væri betra, enn Kjeldnakot. Á hverjum þessara bæa firir sig voru 50 hurðir á járnum. Espólin ber nokkra firir því, að árið 1343, um sama leítlíð, og eldurinn var uppi í Heklu, hafi eldur komið upp í Rauðukömbum, er lagði í eíði Þjórsárdal: 11 bæl firir vestan Þjórsá, eíst í Hreppunum, norður af Skríðufelli í Árnessásíslu, ofan til móts við Heklu; seígir houn so: að aldrei muni á eínu ári jarðeldar hafa ollað so miklum skjemmdum á Íslandi.

Ekki hjeldu heldur austurjöklarnir kirru firir á 14. öld. Katla gaus árið 1311, og var það í það sinn, að því er Jón prófastur Steingrímsson ætlar (heldur enn 1416, þá er hún gaus næst á eptir), að af tók

biggð alla á Mírdalssandi, sem kölluð var Lágeisahverfi; helstu bæir þar er sagt verið hafi: Díralækur, Holt, Lágei og Lambei; komst ekki lífs af nema maður einn, er Sturli hjet, og baru, er hann náði úr bæ sínum; komst hann með því á jaku er flaut út á sjó, enn síðan bar jakann að landi í Medallandinu. Er mælt, að í Lambei hafi verið 50 hurðir á hjörum. Þar varð sá stburður, að vorið eptir, þá er farið var að kanna hlaupið, heirðu menn hund gjelta niður í sandinum og fundu þar stúlku með lifi, er grafið var til; hafði hún verið stödd í fiskiklefa nokkrum, er hlaupið kom, so ekki skorti til fæðis. Sumir ætla að allt þetta eigi að skilja um kötlugosið 1416, enn árið 1311 færi fram Söðujökull, og þá tæki af biggðina flirir austan Landbrotið, er Skjaldbreið heitir, 8 bæi að tölu.

Árið 1350 (að því er seigir í Flateírarannál,) ruddist fram Innappafellsjökull; tók þá af kirkjustaðina Rauðalæk og Breiðumörk og allt Litlahjerað. Eggjert Ólafsson seigir í ferðabók sinni (II., á 787. bls.), að þetta biggðarlag hafi eiðst gjörsamlega 1362; og kjemur það saman við gamalla manna sögu í Öræfum, að tvisvar hafi þau af tekið, og hafi í annað sinn (1302?) farið af 18 bæir (að sumra sögn 16 eða 15) á Skeiðarsandi; enn ekki kunna menn að nefna nokkurn þeirra nje vita hvar þeir hafi verið; enn 24 aðrir, sem líklega að mestu leiti hafi farið af undir eins og Rauðilækur og Breiðamörk, eru taldir með nafni í skjall nokkru, sem enn er til eptir Ísleif stíslumann Einarsson, og samið er að Hofi í Öræfum 1712, eptir því sem þá varð næst komist; hafa þá í báðum eldgosunum saman lögðum, eður alla í Öræfunum, að líkindum farið af 40 bæir (enn ekki allt í einu árið 1350); og er þá eitthvað ofaukið í því, sem Espólin seigir: að 1350 hafi eiðst 40 bæir í Öræfum, enn 1306 (1302?) 70 bæir.

Þessum eldgosum er hjer list með so mörgum orðum, af því að fróðlegt þikur, þegar minnst er á þessi eldgos hvort sem er, að vita hið sauna eður hið saunnasta sem um þau er skráð, þar sem að hins vegar eru so margar frásagnir og munnumæli víða um landið, og af því að þetta eru hin minnisstæðustu og mestu eldgos, sem orðið hafa á landi hjer; hafa þau flestum landaspellum ollað, og mestri landauða, og hefirland vort aldrei síðan náð sjer aptur hvurki að bílafjölda nje fólksafla. Á einni öld fórst þannig og lagðist í auða Þjórsárdalur, mikil biggð kringum Heklu, öll biggð á Mírdalsandi og í Örafum til beggja handa, að fráteknium fáeinum bílum. Öskufall, jarðskjálftar, harðæri og sóttir, sem af þessu leiddu, eíns og vant er að vera, skjemmaðu biggð, eiðdu fjenaði, og fækkuðu so mönnum um allt land, að jarðarnotkun, bjargræðisútveigir og flest, sem manntak var í, minkaði eður fórst firir.

Mörg hafa eldgos orðið á þeim 4 öldum, er síðan eru liðnar: í Heklu 1436, 1510, 1554, 1578, 1597, 1619, 1636, 1693, 1766; í Kötlu 1416, 1580, 1612, 1625, 1660, 1721, 1755; í Kröflu 1724; í Skaptárjökli 1783, o. s. fr.; enn ekki hafa öll þessi eldgos saman lögð grandað biggðinni eíns mikið og þau, er urðu á 14. öld; þó hefir ætíð verið þeim samfara: öskufall, jarðskjálftar, sóttir, harðæri, peningsfellir og menndanði firir húngurs sakir.

Hin önnur aðalorsök mannfækkunarinnar hafa verið stórsóttirnar, sem geíngið hafa um landið. Kringum eldgosin er optast nær gjetíð veskinda á mönnum. Þó tóku ifir drepaóttirnar miklu tvisvar á 15. öld: 1402, er almennt er kallað svarti dauði, og 1495, og bólusóttirnar, er ollað hafa miklu manntjóni á þessum síðustu 5 öldum — og þó eíukanlega á 18. öldinni; því talið er, að þá hafi dáíð 20300 manns úr bólunni. Baldvin Eínarsson telur so til í áðurgreíndri ritgjörð: að í harðærum á

á 14. öld og í svarta dauða á 15. öld hafi farist 100 þúsundir manna; enn á hverri af hinum síðustu þremur öldum: hinni segstánda, seftjándu og átjándu muni af hallærum og stórsóttum að líkindum hafa fækkað fólki, eður tálmost fólksfjölgun í landinu, um 37000. Sje nú so, þá er ekki of drjúgt til tekið, þó að hjer um 20000 mannalát á hverri öld sjeu eignuð eldgosunum með alleiðingum þeirra og bólusóttunum. Enn bæði virðast nú eldgosin að vera farin að hægja á sjer og strjálna, og við bólunni er ráð fundið, so líkindi eru til, að hvurug þessarra orsaka valdi eíus miklu tjóni og mannfækkun hjer eptir og hínagað til, og alls ekki, ef til vill; og þessvegna eru þær hjer taldar meðal þeirra, sem óvíst er, að ætíð loði við landið.

Meðal þeirra orsaka fólksfækkunarinnar, sem líklega munu ætíð loða við landið, er hafísinn hin helsta, næst eptir eldgosin; hefir hann mestu illu til leiðar komið, þar sem hann spillir veðuráttu, grasvegsti, aflaútvægum til lands og sjávar, aðfærslu og siglingum, o. s. fr.; skjepnurnar hafa þessvegna opt hrunið niður, þegar harðindavorin hafa komið, og eptir grasleisissumurin, og fólkið á eptir af bjargarskorti.

Enn kjemur fjórða orsök hallæra og mannfækkunar. Eru það óárin, og hin harða og óhaganlega veðurátt, sem ætíð hlítur að loða við landið, úr því það liggur þar sem það er — so utarlega á hnettinum. Straungu og laungu veturnir valda hefseísi og skjepnufelli; köldu, þurru og gróðurlausu vorin grasleísi og ávagstarleísi fjenaðarins; vætusumurin illri nftingu; stormar og gjæftaleísi taka firir fiskiaflann; enn ætíð, þegar mest hefir að þessu kvedið, hafa jardiðdar eður hafísar lagst á með, og af því hefir veðuróblíðan laungum staðið. So var því háttað á þeim 2 öldum, er hjer hafa mest hallæri orðið, hinni fjórtándu, t. a. m.: 1311—1315, 1355—1362; 1371—1377, og hinni seftjándu: 1601—1605 og 1633—

1639 kríngum Lurk og hvíta vetur; og varla þírfti að verða tjón að harðindum hjer að öðrum kosti.

Þjargræðisveigirnir hafa enn fremur mikilli fólksfækkun ollað, og sjúkdómar, sem ætíð liggja hjer í landi. Í vötnum — bæði þíðum og á ísi, í biljum og óveðrum, og þó helst í sjó, farast árlega margir, og opt úrval úr erviðisfólkinu. Þetta má álíta eins og stríð, sem vjer eigum að hefa við náttúruna um fram aðrar þjóðir; og farast traudlega öllu færri í því hjá oss að tiltölu, enn annarstaðar farast í stríðum. Vjer höfum þetta í þessra stað, sem ekki er óerviðara nje lættumíuna, og eins verður þetta oss tilfinnanlegt, og stríðin þeim, er bliggja hin sælli löndin, meðan á hvurutveggju stendur; enn um fram oss hafa þeir að fagna blíðu náttúrunnar, þegar á milli verður. Í Eptirmælum 18. aldar (á 497. bls.) er talið, að 15 síðustu árin af öldinni hafi fleiri enn 300 manna drukknað í sjó hjá oss; enn miklu fleiri burtkallast þó að tiltölu af landsfarsóttum, taksóttum o. s. fr. Þó er sárust barnavefkin, sem hrifur burt á ári hvorju, so hundruðum skiptir, stofninn undan fólksalla þjóðar vorrar; og væri þess óskandi, að læknað vorir ljetu sjer öllu framar um aunt, að leita allra bragða, til að buga þenna óvin framfara vorra og velvegnunar. — Þessar 3 síðast taldar orsakir fólksfækkunarinnar hljóta að vísu sífelt að loda við landið; og þeim verður ekki útrímt, heldur enn hinum, þegar þær ber að; enn mikið má að gjöra, að ekki verði þær til mjög mikils hnekkis velgeingni vorri, eins og hjer eptir mun verða á vikið.

· Að því leíti sem ófarir landsins hafa risið af mannanna hálfu: þá eru annaðhvort orsakir þessra að nokkru leíti riðnar við umliðnu tímana, og koma því að líkindum ekki aptur, heldur enn sjálfir þeir; eður þær loda við þjóð vora og mannlegt eðli, og verður þeim þá erviðlegar á burtu rímt. Hörðu áranna gjætti ekki á firri öldunum eins mikið og síðar, með fram af því, að fólkið

reiðti allar skorður við, að þau gjætu að grandí orðið, og stjórnaðgjörðirnar voru lagaðar til að setja þeim mót-spirnu. Á hvorttveggja hrast, þegar fram í sótti. Það er talið eitt með fleiru, sem stuðlaði til þess, að firir-fara nitsömum bjargræðisúvegum, að menn fóru að leggjast í iðjuleisi, þegar prestaríkið og papískan ógs, ölmusugjafir tóku að tókast, múnkastjettir voru settar, og mönnum þótti fremd í fátæktinni, so hún var talin einkjenni heilagleika, enn flakk og umferð hjelst uppi átölulaust. Þegar iðjuleisíngjar og húsgángsmenn flokk-uðust með þessu móti um sveitirnar, urðu bæði færri til að starfa að búnaðarefnum, og þessir fáu gátu ekki reist rönd við ifirferð hinna og átroðningi. Atburða-leisi, ómennska, iðjuleisi, ölmusubænir, stjórnsleisi í sveit-inni og á ráðstöfun fátækra, bættu með þessum hætti á mannfellinn úr hungri og harðrjetti (sjá Fjelagsrit XIV., 195.—208. bls.). Þegar eitthvurt land gjetur ekki bjarg-ast af efnum og atburðum sjálfs sín, verður viðleifni manna öll að miða til þess, að hafa aðfærslur frá öðr-um löndum, þar sem betur vegnar, so þá saki ekki; og ekki hefir það aukið lítið á óhamíngjur Íslands, hvað illa var komið verslunarefnum þess í 5 aldir samfleitt. Eptir það þjóðin hætti sjálf að hafa kaupferðir og eiga skip, fór hún ekki að eins á mis við alla þá uppörvun og aðstoð, sem landbúnaðurinn hefir af góðri kaupverslan, þar sem hún leggur honum efni í hendur til margs, er hann þarfnast, og aptur gjörir það arðsamt er hann fram-leiðir; heldur varð þá og landið að sæta staklegri kúgun af hinum útlendu kaupmönnum; þeir litu, eins og út-lendinga og leigufjöna siður er til, einúngis á sinn hag, og alstaðar, þar sem hann gat ekki sameinast við hag landsins, voru þeir velgefingni þess og framförum til niðurdreps. Það skorti gjarnast alla aðslutninga, sem við þurfti til að framfleita lífinu í fellrum og hallærum, þegar miunst var firir að gjefa og mest þörf á björg úr

öðrum löndum, so lítið varð úr því, að kaupverslunin gjæti verið landið húngri og bágingum (*Isl. Opk.* 75. —112. bls., og *Fjelagsrit* VII., 134. bls.).

Enn er að telja þær óhamíngjur, sem af því hafa risið, að þjóðin hætti sjálf að hafa afskipti af stjórninni í landinu, er alþjóðleg málefni voru ekki framar opinberlega um hönd höfð, og menn hættu að álíta landið sitt land, að gleðjast af velgefingni þess, og að hugsa um, hvað hana gjæti stutt. Öll kunnátta og lærdómur kulnaði út, ófrelsi og kúgan leiddu hjer í ljós alla sína illu ávegsti, sem fólgnir eru í eðli þeirra; lögin voru ekki sniðin eptir landinu, sem þau voru gjörð handa, og þeir, sem höfðu á hendi gjætlu þeirra, voru margir útlendingar, er hvurki þekktu landið, nje hirtu um það; hnögu framkvæmdir þeirra mest að því, að auka ríki sitt og tekjur; fór það að líkindum, að hinir veraldlegu embættismenn höfðu alla viðleitni á, að auðga konúngdóminn, er þeir höfðu leingi vel til forráða allar hans eignir í landinu, og guldu efnúngis eptir þær ákveðið gjald; með sama hætti ljeto andlegrar stjettar menn sjer um það hugað, að auka eignir kirkjunnar, og tekjur hennar allar fjellu í þeirra sjód. Enn það gjefur að skilja, að almúginn, er svara átti kvöðum og afgjöldum, hafi ekki ábatast að so komnu máli, og slíkt hafi ekki eflt framfarir sveitabúnaðarins.

Það er torvelt að ákveða, hvað mikinn þátt þessir annmarkar, er leitt hafa af mannanna hálfu, hafi átt í því, að auka á tjón þau, sem staðið hafa af eðli landsins; um eldgos, sóttir, hafisa og vetrarriki er gjetíð, síðan landið biggðist, enn ekki fækkaði fólkinu so stórum firir það, meðan frístjórnin var, og mun það verið hafa meðfram af því, að fleira varð þá til úrræða, so varist irði grandí, þegar óvænlega á horfðist (*Fjelagsrit* XIV., 210. bls.). Sumir hafa ætlað, að miklu meira illt hafi leitt í landi hjer af framantöldum, og öðrum flefrum, innri or-

sökum, sem mönnum eru á sjálfvaldi, enn af hinum itri, er loða við landið sjálfst (*Isl. Opk.* á 71. bls.). Eru þá með því, sem áður er sagt um afleiðingar eldgosa og stórsóttu, fullgildar röksemdir fundnar til þess, að landsfólkinu hefir ekki fjölgað á síðustu fimm öldum, meir enn komið er; enn ekki verður af því ráðið, að landið gjeti ekki meira fólksafla framfleitt, ef að þessar orsakir ljetu í milli verða, eins og líkindi eru til, first að þær má fremur kalla aðvísandi, enn landi voru eðlilegar eður inngrónar.

Að síðustu ber að minnast á þær tálmanir velgeingni vorrar, er ætíð munu loða við fólkið hjá oss, og hafa verður sífeldar gjætur á, að burtu verði rímt, og eru þær hjer, sem sumstaðar annarstaðar: deifð og framtaksleisi, vankunnátta, óframsíni, efðslusemi, regluleisi, ósiðsemi, og annað þessu líkt. Einn allt er þetta mannum sjálfrátt, og er til ætlanda, að lögulegra uppeldi og betri upplýsing fái þessu smátt og smátt viðrjettu, og oss skiljist betur ár frá ári, hvað skaðlegt og viðbjóðslegt það er.

Nú er eptir, að lesða rök til þess, sem í annan stað átti að hugleða: að landið, sje það rjettilega notað, gjeti framfleitt fleirum, enn nú eru hjer. Að vísu sínist við firsta álit meiga ráða af því, sem áður er sagt um það, hvursu landið hafi af sjer geingið við eldgosin, og hvað mörg bíli þar sjeu í efði lögd, að ekki gjeti það nú borlið nærri því annan eins fólksfjölða, og þar var á firri tímum. Enn first er athuganda, að ekki verður um sagt, hvurt landið hafi nokkurntíma verið notað til hlítar, nje aftekið, að á því hefðu gjetað framfleittst miklu fleiri þessu næst ber á að líta: að þó eldgosin hafi ollað miklum jarðekjemmdum, eru þó ekki bæirnir so fjaraka margir, er farið hafa af algjörlega, og orðið undir hraunum, sandi, vikri, og s. fr. Eldgosin á 14. öld báru so mikið upp af hrauneldju og vikri, að fáir bæir hafa síðan orðið

undirkjæfðir að fullu. Gjörum nú: að í Þjórsárdal hafi verið 11 bæir, sem fóru af á 14. öld; enn í heklugosunum þremur, sem urðu á sömu öld, hafi farist 30 bæir; í kötlugosunum og skaptáreldi alls hjer um 40, og í eldgosunum úr Öræfajökli efnis margir — þá verða þetta ekki nema 121 bær að heldur. Það er sjálfsagt, að mikið graslendi hefur þar að auki tekið af í öskufalli og jökulflóðum. Ærið mörg bíli hafa einunig farið af um landið af skriðum og blástri, ifirgángi vatna og landbrotum, ágangi sands og sjávar; enn aðgjætsluvert er með allar þessar jarðir, er þannig fara í auðu, að þó tún eður eingjar taki af, so jörðin sje óbiggileg, þá stendur opt so á, að hagar eður graslendi ekki alllitið, sem eptir er, leggst til hinna næstu bílenna. Í sumum hraunum, sem í firndiuni hafa verið til eínkis nít, eru nú bestu haglendi og góðir skógar og á meðan að á einum stað blæs eður brítur, grær margopt upp á öðrum stað, so valt er á að ætla, hvað mikið landið hefir af sjer geíngið, að því sem til náttúrunnar nær. Það er opt talið í árbókum vorum, að so og so mörg bíli hafi lagst í efði, vegna eldgosa, harðinda, o. s. fr.; enn ekki er þetta ætið þann veg að skilja, að jarðirnar hafi firir það lángevinnan skaða feíngið, so þær irðu óbiggilegar: þær hafa opt lagst í efði vegna þess fjárfellir eður mannfellir hefir orðið so mikill, að búendurnir hafa ekki feíngið þar við haldið (Möðrudalur, Hrafnkjelsdalur og Lángevatsdalur hafa sona efðst firir stórsóttum); margar þær jarðir, er þannig hafa lagst í efði, hafa bráðum verið biggðar aptur, enn sumar, ef til vill, aldrei, af því að so langt hefir um líðið áður fólkinu fjölgaði so aptur, að þær irðu biggðar — að eíngin meíri not urðu höfð af því, sem áður var búið að starfa að húsagjörð og annarri ræktun, enn þó biggja hefði átt hvurja aðra nílendu. Lángefstar jarðir eru eíflaust með því móti í efði komnar, að þær hafa lítið eða ekkjert spillst að jarðlagi eður graslendi til, heldur að rækt-

uninni efnu, enn þær urðu að fara í efði, þegar óárin
 fækkuðu fjenaði og mönnum, so að þeir, sem eptir tórðu
 gátu ekki komist ífir allt; og sje farið að litast eptir
 nöfnum slíkra bíla, eru þau flestöll hjáleigur, sem aldr-
 ei kvað neftt að. Jarðanöfn og bæarstæði efðijarðanna eru
 opt að minnum höfð, stundum sðan á landnámstíðum;
 enn þess er ekki gjetíð, nema þeir bæirnir, sem nú
 eru til, hafi opt verið biggðir sefnu, enn gamla jörðin
 fór í efði, og sje raunar sama jörðin, og noti sama
 landið, enn með öllu öðru nafni — eður, ef til
 vill, bílum hafi fjölgað á næstu jörðum að sama skapi,
 sem bæum fækkaði umhverfis. Það ber opt til, að hjá-
 leigur eru lagðar í efði, til þess að ríma um heíma-
 jarðir, so að heímabændur fjölga, eður bóndinn á heíma-
 jörðinni kjemur fram eíns miklum fjenaði og mannafla
 á heímajörðinni efnu með hjáleiguu í efði, eíns og
 áður, meðan hjáleígan var biggð; enn þó er hitt miklu
 algeíngara, að eptir fáein ár framfleítir ekki heímajörðin
 ásamt hjáleiguu, sem í efði er, meira fjenaði, enn hún
 gjörði, meðan hjáleígan var biggð, so raunar hefir hjá-
 leígan tapast, og eínginn hefir not af henni; enn það veldur,
 að menn líta optast, þar sem þreíngslí eru og heískapur
 lítill, eífnúngia á það, er fóduraflann fái aukið í bráð,
 enn hafa sðan, sjer í lagi í grasleísisárum, er lóga
 þarf fjenaði, oflitta framkróka, til að auka áburðinu að
 sama skapi, og jörðin stækkaði, sem rækta þurfti. Lítið
 mundi það auka vandræði, þó þvsklík bíll tækjust upp
 aptur, eða nslendur væru biggðar þar sem víðlíka á
 stendur; og ætíð verður það að vera frjálat, að haga
 bílum og breíta bæarstæðum eptir tímanna ásigkomulagi.
 Víða má sjá í jarðabókunum, að jarðir framfleíta nú
 ekki eíns miklum fjenaði, eíns og þá, er jarðabækurnar voru
 saman teknar; enn mundi ekki eíns opt meíga af þeim

sjá, að sömu jarðirnar hafi ekkjert af sjer geíngið, nema að því einu, sem orsakast hefir af meðferðinni?

Það sem hjer er gjört að umtalsefni — hvað miklum mannafla landbúnaður vor gjeti framfleítt — er auðsja-anlega að mestu leífti komið undir graslendi því, sem til er í landinu, bæði víðáttu þess og vögstum, og gjæðum grassins. Undir því er kominnu fjenaðarfjöldinn og ávagst-arsemi hans, hvað mikið graslendið er, hvursu það verður notað sumar og vetur, og hvað gjört verður því til umbóta; enn eptir fjenaðinum fer aptur mannaflinn. Best væri nú, ef fjenaðurinn hjeldi sjer sjálfur að jörð-unni, að hennar gjæti allt af notið við, og grasið væri nóg á henni honum til forða, því þá þirftu mennirnir ekki að gjöra neítt, nema að hírða ávögatinn. Enn með þeim hætti framfleítir landið að vísu ekki mörgum; því þótt graslendi sje hjá oss mikið og gott, þá gjetur samt hvurki fjenaðurinn hjer hjá oss geíngið sjálfala, vegna harðviðrana, nje heldur gjetur jörðin, þótt so væri, framleítt so mikið gras, sem nægir handa miklum fjen-aði, ef hún er látin sjálfráð. Hjer ber þá að því, sem mennirnir eíga til að leggja; og er til þess ætlanda, þegar verið er að tala um, hvað miklum fjenaði og mannafla landið gjeti framfleítt, að þeir, sem á því búa leggi eítt hvað fram til ræktunar jörðunni. Það gjefur að skilja, að ekki verði hægra að komast af, þótt fólkið verði fleíra og meíra þurfi fjenaðinn — ef ekkjert er gjört; því hægast væri það raunar, og mest írði þá búsældin, ef ekki væri nema so sem einn bær í hvurri sveít, því þá gjæti fjenaðurinn leístað firir sjer og þirfti ekki að leggja sig niður við líttníta haga; enda þirfti þá ekki að hafa firir að bera á tún, til þess nægur feíngist heí-skapur. Enn það má nærri gjeta, úr því sem nú er

komid, að ekki tjái að láta graslendið afskiptalaust og rækta það að einu. Nú þarf ekki að hafa mikið flir að færa sönnur á, að bjargræðisvegum landeins, bæði til sveita og sjávar, gjeti farið fram; því þar í eru allir samdóma, að þeim gjeti það. Í hinu greinir menn á, hvurt fjenadinum verði so mikið fjölgað, þótt allir starfi að jarðirkjunni, eins vel og færi er á, að ávegstir hans nægðu að tiltölu víðlíka og áður til að framfleita eins miklu fleira fólki, og þá þirfti til að halda honum við; og víst er um það, að land þetta gjetur ekki, heldur enn hvurt annað, borið ávögstu nje menn framar enn að einhverju takmarki, og ofsetja má á það, eins og hvurt annað land; enn ekki higg eg, að það sje nú þegar gjört. Seigi menn, að landið fari ekki vel með fleira fólk enn á því sje nú, first fjöldi þess hafi ekki komist hærra að níúngu, þá mætti, ef í það fer, seigja með ekki öllu minna sanni, að ekki sje landinu óhætt, þótt í því væru þriðjungi færri, first að fólksaflinn hefir áður hrapað niður fyrir það; so að lokunum þætti það, ef til vill, ekki gjeta borið fleira manns, enn í því hafa verið fæstir — sem reínslan þó aptur hrindir. Því meir sem fólkið eskat, því meiri ávagstarpénings þarfnast það, til að gjeta lifað; enn ef fjenadurinn á að aukast, þarf þess og við, að grasið aukist, og það verður nú að því skapi, sem mennirnir stuðla til þess; því so mikill er fjenadur í landinu, að ekki kjæmist hann af á því grasi, sem jörðin framleifir af sjálfri sjer, og hjer er þá aðalatriðið: að komast eptir, hvaða jöfnuður sje (meðan ekki er meira sett á landið, enn nú er) milli grasaukníngarinnar og þar af leifðandi peníngsfjölgunar, og verknaðar manna, að því leíti sem þeirvinnu að grasaukníngunni, enn lifa af fjenadinum.

Það hefir hínagað til verið álit flestra merkra manna, sem nokkuð hafa skráð um þessi efni, að heldur skorti

fólksafla til að slíja jarðirnar á Íslandi, eins og þær ættu að vera setnar. Skúli Magnússon leggur so í, eptir afgjaldi jarða, að þegar hvurt hundrað í landskuldum og fjögur kúgildi sje látið svara til 20 hundraða í jörðu, sjeu á öllu Íslandi að minnsta kosti 5000 tuttugu hundraða jarðir (sjá Fjelagar. IV., á 176. bls.). Aptur telur hann so til (í s. b. á 177. bls.), að 8 verkfæra menn þurfi til að vinna upp hverja 20 hundraða jörð, og að alls sjeu á henni 13 manns; þirftu þá til þess að vera á Íslandi 65 þúsundir manna. Jón Eiríksson kvartar um það hvað eptir annað, að jarðir vorar verði ekki setnar, af því sólkið vanti (sjá *Isl. Opk.*, t. a. m. 162. og 282. bls., og víðar). Þeir telja mannfelliinn hið mesta tjón, sem hallærin valdi (t. a. m. Hannes Finnsson í Fjelagar. XIV. b., á 217. bls.), og Ólafur Stefánsson seigir so (Fjelagsr. VII. b. á 117. bls.): „Að landið gjæti framfært tvöfaldan „mann- og fjár-fjölda, við það sem það nokkurn tíma „átt eður haft hefir, og jafnvel þar iðr, væri það „með iðn og eljun trúlega ræktað og umhirt, þar um „geíng jeg úr öllum skugga, og þeir meður mjer, er „nokkurt skin á bera; enn þá meíga menn eí mæla „landið og bjargræðisvegu þess með ofstuttri alin, nje „heldur álíta hvurttveggja með þvílíku auga, er allt sín- „ist ómögulegt.”

Það virðist raunar so, sem reínslan sanni það líka, að fólkið enn þá sje heldur of fátt, þegar so marga húsfeður skortir nauðsinleg hjú til vinnu á jörðum sínum; því varla fer so, þegar á allt er lítið, að þeim irði meíri vandræði úr, að annast hjúið þegar það er feíngið, enn að komast af án þess, er það fæst ekki. Margir verða sárseígnir að klófesta kaupafólk, af því að vinnufólk fæst ekki nægilegt, og halda það víðast hvar með skaða sínum; því kaupgjaldið, sem kaupamaðurinn fær um sláttinn, nægir til haustútgjörðar vinnumanninum; og tekst þá ílla til, þar sem ekki er því meíri óhægð á að

ná til sjávar (ef mannsins þarf ekki við heíma), ef hausthlutur og vertíðarhlutur hans hrökkur ekki fyrir ferðakostnaði, eptirgjaldi, kaupí og fötum hans; vinnumenn sunnanlands láta sjer optast lunda, þegar samið er við þá um kaup fyrir fram, að taka hálfan vertíðarhlut sinn í kaup, og ráða so sjálfir skiprúmi; og þó húsbóndi tæki eingan frekari ávinning fyrir útgjörðina, er hann samt vel í haldiinn í samanburði við kaupamannshaldið; því vinnumaðurinn vinnur umfram kaupamanninn að jörð hans vor og haust, fyrir og eptir slátt, honum að kostnaðarlausu, nema hvað hann þarf að fæða hann; og so er á þeim tímum optar annrski mikið í sveitum, að ekki fást menn til þess, nema ærið kaup sje í boði; og gjetti nú bóndinn ekki greitt það, missir jörðin hans alla þá umbót, sem hún ella hefði hlotið, og vorverkunum verður ekki af lokið til hlítar. Það er óhult, að hvar bóndi, sem í viðlögum á hægt með að ná til sjávar, ætti jafnan að hafa so marga vinnumenn, sem jörðin þarf til vorvinnu og sumarvinnu; og gjeti kaupamenn komið sjer niður, þar sem so til hagar, er það næstum ætíð vottur þess, að bændur vantar að minnsta kosti eins marga vinnumenn. Álíka mikill er vinnukonuskorturinn, og því tilfannanlegri, sem þær kosta minna, og gjeta jafnvel að mestu lesti, auk sumarvinnunnar, haft ofan af fyrir sjer að vetrartímanum til með tóvinnunni einni saman; og einmitt þar sem karlmenn ná til sjávar þarf þeirra með til allrar fjárgjætslu við heímillin. Ef meiri vól væri á vinnufólki, körlum og konum, held jeg tilvinnandi að halda nokkuð af matvinnunúngum og öðru líðljettu fólki, sem ætíð hlítur að vera innan um.

Þegar góðu árin koma, so að rjett hvar rimi er slægur; þegar ekki verður komist af að slá það sem til slæгна er hæft, og eptirtekjan eptir hvurn dag er að sama skapi meiri — þegar sona vel er sprottið og hefið jafnframt nítist vel, so uppskjeran verður með mesta

móti, og veturnir eru þar á ofan góðir, so hælflans nítur leingi að: þá fjölgar fjenaðurinn ört, og mannfjölgunin fer eptir því, eins og menn til að minna hafa dæmin fyrir sjer árin 1828—33. Mundi eingum koma til hugar, að ofsett væri í landið, þó því færi fram, ef menn að eins ættu að gánga að því vísu, að árin hörðnuðn ekki; því meðan fólkinu fjölgar mikið, er að því vísu að gánga, að ekki er ofsett í bjargræðisvefina, so landið gjetur rísið undir meiru, meðan sama fer fram. Enn eins er nú á statt í rauninni, þegar á allt er litið, þó að harðni í ári, ef jörðin er orðin so ræktuð, að grasið gjetur ekki brugðist so, að ekki sje ætíð nóg til slægna, þó groðurleisisár kjæmu, og eptirtekja sláttarins verður so mikil, að tilvinnandi er að standa við hann; og meðan ræktunin gjetur þessu til leiðar komið, þarf ekki því að kvíða, að ofsett verði í landið þó fólkinu fjölgi töluvert. Enn að góð ræktun gjeti slíku til leiðar komið, efast líklega einginn um, af því það reína so margir á ári hvarju; því þó nokkur verði áramunur með grasvögst, enda á þeirri jörð, sem vel er ræktuð, þá bregðst hún samt aldrei algjörlega; og sama er að segja um nítínguna, so það er óhætt að fullirða, að í eingu landi efgi landirkjumennirnir minna undir árferði, og hvurgi sje landbúnaðurinn óhultari og hættuminni, enn hjá oss, ef jörðin er vel stunduð. Það er líka sem von er; því sá jarðargróðinn, sem vjer leggjum stund á, þarf so lítils með, og er so litlum misbrestum undirorpiinn, að hans hlítur að njóta við, hvunær sem nokkurt sumar kjemur.

Enn mætti taka dæmi, sem á reínslunni eru biggð, af einustaka jörðum eður bændum, sem finnast munu í hvurri síslu, er í búskaparlagi og kunnáttu hafa tekið öðrum fram, og gjetað framfleitt miklu fleira fólki, eður — sem raunar er hið sama — auðgast betur á sömu jörðinni, heldur enn aðrir, að því skapi, sem þeir hafa farið

betur með hana. Það mun ekkjert dæmi til þess finnast, að so hafi nokkur stundað vel jörð sína, að ekki hafi hann komið fram á henni fleiru fólki eptir enn áður, eður auðgast við það — og því meir, sem meira var að gjört. Það eru til óræk og minnisverð dæmi um þetta; og það kinni verða tækifæri til að gjeta einhverra þeirra seínna, þótt jeg leiði það hjá mjer að þessu sinni. Eður hvað á t. a. m. að hugsa um það, ef það fer saman, að einhver jörð hefir verið stórlega endurbætt með girðingum, skurdum, sljettun og áburði, og jafnframt því hefir verið aukið á henni fólki til þriðjunga, og ábatast so af eíntómum búskap, án neínna sjerlegra happa, að svara mundi 3 eða 4 hundrudum ríkisdala á ári hjer um í 20 ár samfleitt, sem vera mundu að líkindum ímist góð eða stírd? Mundi ekki óhult að ætla, að jörðin gjæti, með þeirri aðferð, komið fram allt að því hálfu fleira fólki, ef so væri til hagað, að jafnaðist kostnaður og ávinníngur, eður ávinníngurinn væri lagður til framsæris so mörgu fólki, sem á honum gæti bjargast? Þessháttar dæmi leiða í ljós, hvað verða má úr landi voru, þegar vel er á haldið.

Best verður samt sjeð, hvurnig í þessu liggur, ef farið er að liða sundur jarðirkju vora. Henni verður að fara fram; og án þess má eíngiun ætlast til að fólkinu gjeti fjölgað til leíngdar. Af því jörðin leggur mönnum ekki sjálfkrafa til allt sem þeir við þurfa, og það því síður, sem meira þrefíngist um, og af því mennirnir verða að hjálpa henni til, ef vel á að fara, so hún gjeti haft ofan af sírir þeim, þá gjetur ekki fólkið fjölgað, nema kraptarnir vagsi, sem að jörðunni vinna; og er þá allt komið undir því, að leítt verði í ljós með skinsamlegum röksemdum, hvurnig góð jarðarræktun fer að auka ágóðann, so að sjeð verði, hvurt ágóðinn muni aukast að sama skapi og krapturinn, eður að minnsta kosti, hvurt hann aukist so mikið, að erviðisaukinn borgi sig, það er

með öðrum orðum: hvaða jöfnuður sje á milli erviðis og ávinnings; og skal nú betur á þetta líta.

Það, sem mennirnir gjeta að gjört, til þess að hafa ávögst af jörðunni, er falið í því, í fyrsta lagi: að nota jörðina vetur og sumar, efas og hún nú er; og því næst að auka gróða hennar með ræktuninni. Á hið firra er vikið lítið eitt í þriðja ári Fjölnis, á 7. blaðsíðu frjettabálksins og næstu blöðum. Hjer verður því einúngis vikið á hið síðara.

Jarðarræktunin gjetur komið niður á högum og beíttilandi, útslægjum eður túnnum.

Beíttilandið kjemur varla neinum í hug að bæta, og þó það víða mundi ervitt veita, mætti það samt takast á sumum stöðum án allmikillar firirhafnar: first með því að aptra skjemmdum, sem opt má verða lítið af, ef í tíma er við sjeð. Margir hafa þar sjeð, eptir á stórt blástursflag, jarðfall eður skriðuárennsli, sem þeir einhvern tíma mundu til, að varla mótaði firir, og með hægum erviðismunum hefði mátt hlæða firir eður veita burt í firstu, hefði því þá verið gaumur gjefinn. Enn til þess að gjeta nógu tímanlega spornað við þessu, þarf nákvæmlega vöktun á því, hvar fer að bridda á skjemmdum, og framsíni til, að gjeta sjeð af náttúrlegum rökum, eður gjetlið í vonirnar, hvað af því muni leiða, og því næst þarf útsjón til að gjeta léitt skjemmdirnar haganlega í burtu, þar sem það verður. Árennsli moldar og vatns veldur sumstaðar skjemmdum; sumstaðar eikur það grasvögstinn. Ef mírarnar, sem litlu eru betri, enn flögin — þó þær hefti grasi vagsnar — og ekki eru annað enn fúi og leirrotur, væru skornar fram (sem víða er lægd á; því flestar eru þær so í hallanda, að af þeim gjetur runnið — og miklu fljótar vinnst það, enn menn ætla að óreiðu), þá mundi það sjást best, að bæði eikst grasið stórum með því, og líka batnar það; fjenaðurinn leggur sig betur að jörðinni og grasinu, þegar so er

komið, og nær leiðgur til hennar á vetrum, þegar
 sveillin slá sjer ekki eíns breítt út, og áður. Eíns er
 því varið, þar sem lækir og rennandi vötn fljóta ífir, og
 jeta úr rótina, að sje farvegurinn dípkaður, so hann taki
 vatnið, verður eínmítt besta graslendið þar í kring.
 Enn eíns eskur nú vatnið grasvögstínn — eður moldin, þar
 sem henni veítir á, og ekki verður ofmikið af, so að
 skjemmi; af því er jafnaðarlega grasið mest, þar sem
 lægst liggur, kringum ár og læk, niður af jarðföllum
 og utan við skriður, og eínkum þar sem jökulvötn ná að
 hlaupa ífir öðru hvorju. Með mold og vatni ræktar
 jörðin sig helst sjálf; og opt er það innu handar, að
 greiða henni gáinginn í þessu með litlum erviðismunum.
 Enn er það ótalið, sem hvað mest eskur grasvögstínn,
 og það er skjólið: þúfurnar eru eíns blessaður tilbún-
 ingur í haglendinu, firir það afdrep, er grasið hefir á
 milli þeirra, eíns og þær koma sjer ílla og eru til
 óhagnaðar í slægjunum; í dældum og giljum, er firir þessa
 sök helst grösugt, enn mestallt graslendið, sem liggur á ber-
 svæði, eður hátt, eru vindbarðir móar; því hærri sem
 liggur, því minna verður graslendið, og grasið smærri,
 þar til koma mosar, melar og berir klettar, og að líkt-
 um snjór og jöklar. Með eíngu eíkat grasvögsturinn
 meir, að fráteknum áburðinum, enn með því að auka
 skjólin. Iljer kjemur að því, að minnast girðinganna;
 og er það af þeim sannast að seíggja, að traudliga er
 neínn annar hlutur, sem undir mönnum er kominn, er
 til meíri bóta sje, ekki síður haglendi, enn eíngjum og
 túnum. Ekkjert sínir betur, hvursu mikið jarðræktun
 vorri er ábótavant, enn að menn kannast varla við
 þetta, og aldrei lagast hún, firr enn vjer förum að
 hafa hugaun á og atorku til, að fara öðru ráðlagi fram í
 þessu, enn almennt er; í girðingunum var fólgin aðal-
 jarðirkjan forfeðra vorra; það má sjá af gömlu lögunum,
 er um eíngan hlut landbúnaðarins láta jafn-fjölrætt;

þar um vitna, fremur allri sögusögn, garðlögin fornu, sem enn þá sína sig sjálf; það er aðgjætsluvert, að þau liggja hvað helst í móum og á hálendi, þar sem minnstur er grasvögstur og frjövsemi. Með þessum hætti hefir forfeðrum vorum orðið að notum það sem annars kostar var til lítilla eður eingra nota, nje hefir verið síðan. Menn hafa ímindað sjer, girðingar þessar væru menjar fornrar ákurirkju; enn hægt er að sjá, að því er ekki so varið; því bæði eru sviðin, sem garðlögin afmarka víða hvar, heldur stór til þess, og líka óviturlega valin, þar sem jörðin er hvað ofrjóvsömust og harðhnjóskulegust, og liggur hvað mest firir næðingum og gróðurleisi — því eininn ætlar þó, að jarðvegurinn sje að öllu leíti umbreíttur orðinn; liggja garðlögin hvað flest þar á landinu, sem minnstur er gróður jarðar, og síst var að ætla til kornirkju, eíus og eru móarnir og heiðarnar í Þíngelarsíslu. Það er auð-sjáanlegt, að ímist hafa girðingar þessar verið til landa-merkja, eíus og forfeður vorir hafa vanist við í Noreígi, og eíus og í öðrum löndum er tíðkað, eður þær hafa verið til varnar, eður með þeim hafa verið afgirtar hagaspíldur, eíngjar eður tún; og ekki væri það ábatalaust, að jafn-vel þær afgirðingaruar tækist upp aptur, sem minnst sínist í varið, þar sem eru hagarnir; með því er mart feíngið í eínu; það first, að grasið eíkst ásamt skjólinu með girðingunum, so það verður notað til haga, sem áður var til eínskis nítt; ef rótað er við jörðinni og jarðvegnum um velt, sem-orðinn er fastur og harðhnjósku-legur, losnar hann, og það, sem upp veít, verður betur lagað til grasvagstar; það annað, að fjenadarávögsturinn eíkst, bæði af því grasið er meíra, og af því að með þessu móti verður því komið til leiðar, sem ella veítir torvelt víða hvar, að ávagstarfjenaður og hross sjeu ekki í sambeít, er veldur því optlega að ávagstarfjen-aðurinn dregur ekki ljóst, þegar hrossin fá að gánga um sömu hagana; hann leítar þá og ekki eíus á rás,

þegar hagiinn er betri og að honum heldur, enda má þá og skamta hagana eins og best hagar, ef afgirðingar eru margar.

Enn so áriðandi sem beittilandið er, verður þó aldrei grundvallaður á því búskapurinn, því þess nítur ekki ætíð við, og þegar tekur fyrir það, er fjenadurinn, sem settur var á það eíngaungu, fallinn, og þeir á eptir, sem lifa áttu á honum. Slægjulandið verður þessvegna aðalgrundvöllur búskaparins, og aldrei er ofmikið í sett, meðan slægjurnar þrjóta ekki. Nú má að vísu gjöra beittilandið að slægjum, og útslægjurnar aptur að ræktadri jörð; á útslægjum má, með sama hætti og á beittilandi, auka grasvögstinn með því að skjera fram mýrar og flóa, með því að veita á mold og vatni, enn eínkum með girðingum, að því leíti sem með því verður hindrað, að fjenadur eíði fyrir tímann, og taki það, meðan ekki þarf, og nóg er annað, sem hann á að hafa til vetrarforða, þegar í öll skjól er fokið. Það er auðsjeð, að hvurt það málið, sem fjenadurinn geíngur í slægjulandi, áður enn farið er að slá, dregur eins og þessu svarar frá hefisaungunum á síðan, auk þess líka sem tredst og bælist. Það er það sem gjörir sveitabúskapinn so valtan, að menn eíga so mikið undir vetrarheit og útigaungu, og líka hitt, að hefiskapurinn er so mjög kominn undir útslægjum, því að þeim eru áraskipti so snögg. Eítt árið verður fírr farið að slá þær, enn annað, eður því verður leíngur á haldið; þegar grasárin koma, er allt slægt, enn þegar misbrestasamt er, er sumstaðar ekkjert slægt ef til vill. Hafi maður komið ár sínni so fírr borð með slægjur sínar, að grasið bregðist aldrei, og hann gjætir þess ætíð, að eíga hefírníngar, fer hann torveldlega um koll, því eítt árið er þá fírr honum öðru líkt, að því fráteknu, sem nokkur (enn eígi allmikill) munur kann að verða á grasvegsti og á nítíngu; enn reínslan sínir, að aldrei skiptir þetta mjög

miklu. Það sakar ekki, þó bílin þrífugi hvort að öðru, ef hvort á sína spildu til slæguna, sem ekki bregðst; því þó mikið sje sett í hagana, verður fjenaðinum ætíð eítt-hvad til fæðis, meðan jörðin er í blóma, þó það gjeti aprað nokkuð holdum og ávagstarsemi hans, ef mikið er í sett. Mest er því undir heílinu komið — að það sje til, þegar jörðin er ekki leíngur eínhlít. Enn það er nú hin ræktaða jörðin eín, sem undir minnstum misbresti á með grasvögstínnu, og til þess rekur á endanum, að undir henni so gott sem eíngaungu sje það komið, hvad miklu-m fjenaði landið gjeti framfleítt; enn af því að eínun blettur ræktaður er til meiri nitsemi, enn margur tífalt stærri óræktaður, þó grasi vagsínnu sje, og aptur að so er enn lítið ræktað af því, sem hjer í landi rækta mætti til grasvagstar — eru (að því er mjer sínst) öll líkíndi til, að landið gjeti fleírum framfleítt; og hjer er þá komið að því atríðinu, sem allt ríður á, sem er jarðarrækt-unin í rjettum skilníngi. Enn sú eín jörð gjetur rækтуð heítið, sem með gírdíngum, sljettun og áburði er so umhírt, að grasvögsturínn bregðist aldrei so, að hún verði ekki að mestu eður öllu leíti ljáborin.

Tún heítir það, sem ræktað er með áburði, og á túnnum er það hjá oss næstum eíngaungu að jarðarræktun kjemur fram. Túnaræktunin eínkjennir land-irkjumannínn hjá oss; hún er undirstaða landbúnaðaríns, undir henni er kómín velvegnun sveítarbóndans, og hún er það hjer í landi, sem kornírkjan er í öðrum löndum. Enn fírst af allri túnaræktun er að umgírða túnin alstaðar þar sem velta er og því verður við komið; því bæði er það, að garðarnir sjélfir rækta nálægt sjer, so þar þarf eíngan áburð til þess að spretti, og óvíða verða túnin varín sírír ásókn grípa, bíti og traðki að öðrum kósti. — Það er valt að gjöra reíknúng ífir það, hvad mikið túngarðarnir eður gírdíngarnar auka

gras, so af því verði ráðið, það sje tilvinnandi að búa þá til; því það er mikið komið undir jarðar- og landslagi, og á sumum stöðum eru þeir ábatameiri enn á öðrum; að því slepptu, sem túngarðurinn ver biti, traðkl og sporum, mundi ekki um of; að gjöra, að hvurjir 10 fadmar garðs auki grasvögotinn so sem svarar einum hefhesti, með skjólinu beggja vegna sín, moldinni sem niður berst, áburðinum undan fjenaðinum, sem staðnæmist í skjólum undir honum, og grasinu sem á hann kjemur, ef hann er úr torfi. Aptur kalla jeg það dagsverk, að hlaða 8 fadma torfgarð. Atli telur, að hálfur annar eirisvöllur vel ræktaður nægi til kírfóðurs, eður sá ferhírníngavöllur, sem sje $37\frac{1}{2}$ fadmur á hvurn veg af fjór-um; ef að hvur eirisvöllur væri afgirtur fyrir sig iunan túns, þirfti — þegar þeir firstu eru frá — ekki að umgírða hina nema á tvo vegu einúngis; til að umgírða 16 eirisvelli þirfti ($4 \times 120 =$) 480 fadma lánagan garð, og ef hvur um sig þeirra ætti að vera afgirtur, írði garðurinn alls að vera ($10 \times 120 =$) 1200 fadma lánгур. Ætli maður nú til, að þessu væri skipt á 16 ár, so að á ári hvurju væri umgirt so sem svarar eirisvelli, bæri árlega að hlaða 75 fadma lánagan garð, og væri það, eptir áður sögðu, so sem 10 dagsverk; ljeti maður nú 75 fadma lánaga garðinn, á næsta ári eptir það hann væri óiggður (því sama árið gjætir ekki grasmunar, so teljandi sje), auka grasvögotinn um $7\frac{1}{2}$ hest, og bætti so upp og niður $7\frac{1}{2}$ hesti árlega við það sem var árið á undan, so að á 3. ári feíngist fyrir tveggja undanfarinna ára girðíng, eður 150 fadma lánaga girðíng, 15 hestar — á 4. ári með sama móti $22\frac{1}{2}$ — á 5. 30 hestar, og so fram eptir: þá hefir á 17. ári, að því meðtöldu, feíngist fyrir garðinn 1020 hestar töðu, enn þaðan af árlega 120 hestar (eður vel 3 kírfóður), enda þirfti upp frá því miklu minna erviði til að halda garðinum við árlega, enn áður til að hlaða 75 fadma; því nokkuð væri

þá að mestu nshlaðið, og hið eldra (jafnvel þó farið sje að falla niður í sjálfst sig) til mesta flittis, sje allt af látið berast ofan á það. Vera má nú, að menn leiti margs til að hrinda þessum reifkúningi, so sem first: að ekki verði girðingum alstaðar við komið, og ekki sjeu þær alstaðar til bóta; og ber jeg ekki á móti, að so kunni að vera, og nær reikningurinn þá ekki til þess, er so er háttað; enn ekki mun það verða tuttugasta hvor jörð um allt Ísland. Þar sem, til að minna, er mjög mikil harð-balajörð, næðingar, eður uppblástursamt, og sandi er gjarnt til að fjúka á, verða garðar seíngróulr og blása jafnóðum upp; eins fer með pæurnar, að úr þeim gjeta orðið hættuleg blástrarflög, enn sandurinn nemur þá staðar undir girðingunum, þar sem honum annars hefði feikt burt, ef þær hefði ekki verið; enn alstaðar þar sem lausara jarðlag er, rakameíra og grasgjefnara, so sem milli mívar og vallendis, er óhult, að girðing-arnar eru til bóta; og fáar eru þær jarðir, að ekki sjeu þessháttar svæði í landareígninni, og opt einhvarstaðar út af túni, og mætti þar í nánd hafa sjárhús, stekkjar-tún, stöðul, tröð og annað þvílíkt, so hægra væri með ræktun, ef ekki þætti ráð að flitja bæi algjörlega; því víða er það valið til túna, sem miður tekur ræktun, er harð-ara undir og liggur hærri og verr við grasvegati, enn landið umhverfis, sem einginn hirðir um, og er til lítilla nota. Seigja kunna menn einnig, að ekki sje gjört við því, sem liggi utan garða og nagist upp, sem þó er helmingur allra túngarða — því ætið munda þeir verða látnir gáuga á undan afgirðingum innan túns — og lika sje gjört of mikið úr því, hvað grasið aukist firir sakir garðanna; enn víða er það, að eíngrar liggja einhverju meigin að túni, og sjeu þar garðar hafðir, eru þeir ekki til varnar, heldur til skjóls, og af því að verja verður eíngrar lika, nítur þeirra beggja vegna til aukningar grasvegstinum. Enn þar sem fjeuður sækir

að, þá eru allir samdóma í, að mest riði á gördunum; og mun þá einum sínað of mikið til tekið, þó gjört sje, að hvurjir 10 faðmar garða auki slægjugras um 1 hest af hesti, ef þeir, ofan á skjólið öðru meigin við þá, bæjja frá öllum peningsátroðningi, að því slepptu, sem margopt má höggva úr utan garða, þó sona standi á, vegna þess grasið bælist, fremur enn það bitst, og ef það bitst, nítur þess einhver skjepnan, því varla fer nokkurn tíma so, að gras aukist ekki umhverfis garðana so að ætíð er einhver nitsemi þeirra. Enn þiki ofmikil gjörð sú slægjuumbót, sem gördunum er eignuð, þá er, efus og áður er áminnst, ekki hægt að hriunda þeirri efasemd, so ekki verði eitt hvað í móti mælt, þar þessu er so ólíkt háttuð eptir því sem landslagi hagar, enn reinslu hafa menn nokkra fyrir því, að ekki er í þessu of mikið gjört úr nitsemi garðanna, að öllu samtöldu, eður úr því hvað garðarnir auki grasið, þó sona sje í lagt, og þiki nokkuð á bresta, er þess að minnast, að ekki tjáir að meta garðana eina sjer, því það er enn ótalið sem hvað mest er í varið, að girðingarnar greiða leiðina til þeirrar jarðarræktunar og ávagstarsemi, sem á þeirra aldrei verður til leiðar komið, og sefuna verður á vikið. Eingu að síður kiuni einhver halda, að ekki kjæmi einn maður því af á 10 dögum, að hlada 75 faðma lángau garð; enn þá er aðgjætandi, að í hæsta lagi 480 faðmar af þeim 1200 sem reikningurinn var grundvallaður á var útgirðing, sem þirfti að vera löggarður, 5 fet að neðan, 3 að ofan, og manni í ögl af þrepi, og minna, væru þeir gjörðir í túni eður út af því, og hefðu stuðning af öðrum girðingum, enn allir hinir garðarnir eður afgirðingarnar mættu vera þinnri og lægri, og væri allur garðurinn hlaðinn úr kökkum og ekki sniddum, þá veftir eflaust meðalmanni, sem vanur er við að leggja garð, hægt að koma af 75 faðma laungum garði á 10 dögum. Það eru kallaðir sniddugarðar sunnanlands, þegar hnaus-

arnir eru felldir saman, so að grasinu er snúið út, enn mold troðið innan í garðinn. Enn þá eru garðar hlaðnir úr kökkum, er grasinu er snúið upp, og lítil sem eingin mold er brúkuð; er þrep látið vera á garðinum að utan við hvert lag, eins og hann geingur að sjer; vegs grasið á þrepinu þá upp með stúngusárinu kakkarins, er moldinni úr því rignir niður á það, og hlur sárið að mestu, so lítið gjætir, að flag sje að utan; og eru þessháttar garðar miklu fljóthlaðnari, helst þar sem er vallendisvelta; eru þeir ekki öllu lakar farnir enn hinir, þó þeir eigi að mæta næðingum, því þeir eru eins heflleigir innan sem utan; enn lemji af sniddugarðinum grasrótina að utan, hriuur hann, af því innan í er eintóm mold, enda hlaupa hleðslurnar beggja vegna, ef vatn kjemst ofan í — sem hinum görðunum, er úr kökkum eru, verður aldrei að grandí.

Næst eptir girðingarnar kjemur sljettunin; og verður þá ærið hægra firir með hana og ávinníngur hennar meiri, þegar búið er að girða á undan; því first er það, að ekki er ætlandi til, garðar verði settir um tún annarstaðar enn þar, sem stúngnir irði upp þúfnareitir í þá, og sljettist þá að nokkru leiti jafnóðum, so tvenn verkin eru gjörð í einu. Að því sem túnin eru sljett og í góðri ræktun, koma þau ekki þessu máli við: þeim nægir, sjeu þau vel umgirt, þó ekki sjeu í þeim frekari afgirðingar, og mundu þær olla traðki og vera grasvegsti til hnekkis meðan so fer að. Iljer er ætlað til að rækta út tún, að koma til þúfnareitum og útskjefjum, og að setja þau út og bæta við þau og rækta, þar til búið er að koma þeim til; þá þikir mjer efnna helst marka meiga, hvað jarðarræktunin fær að gjört, er hún kjemur niður á rimum eður móum, sem áður voru til lítils eður einskis nítir, og það sem með því móti ávinnst er ómótælanleg viðbót við slægjur og hef; enda er þess þá minnst von, að ofmikið verði gjört úr ábat-

anum, er þesskonar jörð er lögð til grundvallar; og ætla má til, að sje jörðin betri eður ávinnilegri, þirftu minna að hafa fyrir að koma henni til, og hún launi það betur að tiltölu. Það er í annan stað um sljettanir að segja, að ekki haldast þær ótroðnar, nema girðingar verji þær fyrir gripaágangi, og að síðustu er ekki meir enn hálfajed nitsemi þeirra til aukningar grasvegstinum, meðan þær njóta ekki við skjóls og hollustu girðinganna. Með þeim erviðisljetti, er vinnst með þúfnu-
upptektinni til garðhledslunnar, gjöri jeg, að einu mað-
ur til jafnaðar sljetti á dag ferhírningsrest, 6 faðma í
hvort horn, og er þá eirivöllurinn sljettur á 25 dögum,
eður so sem því svarar að tímaleingd; því best er (eins
og menn vita) að haga þúfnasljettun so til: að skorið
sje ofan af og velt um á haustum, enn jafnað betur á vetr-
um eður vorum, þegar á klaka stendur, enn tirst á vor-
um, þegar klaki er úr; með því vinnst sljettun miklu
hægar, enn garðlagning, að sljettun má opt og með hægu
móti koma við á vetrum, þegar á klaka er, þó sjaldan
þiðni so, að kökkþítt verði. Við sljettun er tvennt á-
unnid: first sparnaður í verkinu, og þar næst aukning
grasvagstarins, þegar sljettan er gróin, fyrir það sem jarð-
vegurinn er lausari og tekur betur ræktun og áburði. Hvað
verkasparnaðinn áhrærir, þá er ekki von, ávögstur hans
komi í ljós allur í einu — þess nítur við, sem sljettað
er, mann eptir mann um margar aldir, ef til vill, og
eingin grefu jarðirku vorrar ber lánggjæðari ávegsti; og
til so mikillar tafar er þífið, hvað sem gjöra þarf við
jörðina — vorirkjur, hefverk eður annað — að firirhöfn sú
er borguð á skömmum tíma, sem sljettunarverkið útheímtir.
Gjöri jeg t. a. m., sem eingum mun þikja ofmikið í lagt, að
hálfu leingur sje verið að slá sama reitinn, meðan hann er
þífiður, enn eptir á, þegar búid er að sljetta hann, og
verkatöfin, sem þúfurnar olla (fram ífir það ef sljett
værl) í raketri, snúníngi, hirðíngum, að vorirkjum og

öðru ótöldu, til samans komi til jafnaðar að tímaleingd við sláttinn einsamlan, eður með öðrum orðum: að á túni, sem eg nú hefi fyrir mér, hvort sem það er heldur sljett eður þíft, þurfi viðlíka lángan tíma til að þurka grasið og koma því í garð eins og að lossa það. Ef eg nú enn fremur ætlast til, að einn maður slái eirísvöllinn, eður ferskeittan blett, 30 faðma í hvort horn, á hálfum öðrum deigi, veitir honum ekki af 3 dögum til þess í þífti, því heldur sem þífti völlurinn, sje hann jafn að ummáli og hinn sljetti, er miklu stærri í sjálfum sjer; nái það heim, sem Búalög gjöra ráð fyrir, þegar meta eigi þíft tón að víðáttu móti sljettum, að stíga niður vaðinu, sem hafður er til mælingar, millum þriðju hvurrar þúfu, irði hann það allt að þriðjungi. Þegar nú hjer við bætið annað $1\frac{1}{2}$ dagsverkið í rakatri og hirðingum, sparar 30 faðma stór ferhvirningssljetta á ári hvorju þriggja daga verk; og 25 daga erviðið, sem eg gjörði ráð fyrir að þirfti til að sljetta hana, er þá endurgoldið á rúmum 8 árum, og þegar þau eru liðin, þarf alstaðar, þar sem sljettur eru komnar í stað þífts, hálfu færra fólk til að afla eins mikils ávinnings, eins og áður, meðan þíftið var, ef grasið er hið sama, eður — sem kjemur í sama stað niður: sami fólkasafllinn fær helmíngi meira aflað, þar sem af þessum slægjum eru gjörðar sljettur, og þeim er eins og hinum í rækt haldið; að sönnu ætla sumir, að þífti tón þurfi minni áburð, og á þeim sje meira gras; enn varla mun það so reínast; því þó ekki þurfi áburðar niður á milli þúfnanna, þá útheimta kollar þeirra, — sem vindurinn ætíð nærir um, blæs rótina af og þurkar í gjega — þeim mun meira, so víðast mun það nægja til ræktunar sljettum, sem nægir þífti; enda mun grasið ofan á þúfunni optast skorta það á hæð og hlitt niður á milli á þjettleika, sem svarar því, er utan á þúfunni er, þar sem hún hjer á ofan opt er flægbarin, að ógleimdu því, sem eptir verður eður skjerst í torfur; og

verður til eingra nota; og sjaldgjæft er, að betur flekkist í þífi, enn á sljettu. Enn mætti athuga, að verksparnaðurinn kjemur niður á þeim tímanum, sem dirmættastur er allra á árinu, enu þeir tímarnir eru best fallnir til sljettunar, sem annars fara firir lítið; og hvað ótal sinnum gjetur hjer af leitt, að bóndinn sje búinn að ná góðum heisla og gjeti forðað undan skjemmdum töðum sínum, meðan aðrir komast ekki áfram, og er þó undir slíku komið líf hans og bjargræði. Það var talið annað til gildis sljettunum, að þær auki grasvögstinn, eður þær spretti betur eptir á, enu önnur tún; og þarf þá að vísu til þess, að á þær sje borið. Eíuhvur kinni að hugsa, að það mætti nú seígja um hvurja aðra jörð, að hún spretti, þegar ekki brestur áburðinn; og er þar til að svara, því first: að sje hún þífi, er hún með sömu annmörkum, eins og allt þífi, og þirfti first sljettunar við, enn jeg þori ekki að gjöra ráð firir því, sem best væri, að sljettur væru nógar til, sem svo haganlega lægju, að teknar irðu til ræktunar, og læt jeg menn því þurfa að sljetta first, eins og annan nauðúngarkross. Enda mun og það, sem sljettað hefir verið, taka betur ræktun og áburði, ekki einúngla af því, að meíra hefir verið við það haft first í stað á eptir, og það opt liggur meðal þúfnareíta, þar sem fleíra að því hrítur, heldur eíukum, að minnsta kosti first um sinn, vegna hins, að jarðvegurinn er laus og gljúpur.

Enn sje eíuhvur búinn að hafa firir að auka og bæta tún sitt, með því að afgirða og sljetta eíuhvurn blett, þá er auðvitað, honum ríður á, að sjá so firir, að honum aukist áburður að tiltölu, so honum borgist erviði sitt að fullu. Undir áburðinum er öll ræktun meðfram komin, og þar sem hann skortir ekki, skortir heldur aldrei grasið á jörðina; enn ekki er oss síður ábótavant í þessarri greín, enn í hvurju öðru, og liggja til þess tvennar batur, first að stínga fram af mikjunni

eins og best verður til annars en áburðar — þar næst að auka hana af fremsta mætti; og er þá first í tilliti til þessa síðara að minnast þess er flestöllum stendur innan handar og mest dregur, enn það er innilega fjárins á sumrum. Það er nokkuð sannað af refndum búmönnum, að það er ekki til nefns hnekkis ávagstarsemi búfjenaðar, þó hann sje látiun liggja inni um nætur árið um kring, og þó tíðkast það enn þá ekki, nema á einstöku stað á öllu landinu. Það má telja so til jafnaðar, að þriðjung ársins hafi kírf af firir sjer sjálfar, og er þá vant að láta þær liggja úti. Magnús Kjetilsson (Fjelagsrit. XII., 11.) leggur sumarmikju kúa að þriðjungi móti vetrarmikju; því þó þær standi ekki inni nema annað dægrið, hafa þær á sumrum þeim mun meira og betra fóður, að undan þeim fæst önnur eins teðsla að kröptum til þetta eina dægrið, eins og vetrardægrið tvö. Það ríður samt á, að þess sje gjætt, að bera á hvorjum deigi mold eður ösku í fjósin, so að vel blændist saman við sumarmikjuna; því annars maðkar hún í haugnum á hitatímanum, og verður að litlu gagni. Sumstaðar, þar sem þó fjenaður er hafður inni á sumrum, vita menn þetta annaðhvort ekki eður skeíta ekki um það (eins og t. a. m. sumstaðar í Þingefarsíslu), og gjöra sjer með því á ári hvorju óbætanlegt tjón. Ætlum nú so til, að teðslan eptir eina kú, sem inni stendur og hefir meðalgjöf, sje taðkapall á viku, enn í 36 vikur, sem eg gjöri ráð firir að sje gjafatími kúa, 36 taðkaplar, og 54 kaplar um árið, er þær eru hafðar inni á nóttunni. Nú gjöri jeg enn fremur, að hvorri kú sjeu ætlaðir góðir vættarbaggar af töðu til viku hvurrar, eður 36 hestar til vetrarins, og að tún sjeu í so góðri rækt, að kírfóður fáist af tveimur eirisvöllum, eður af hvorjum eirisvelli 18 hestar töðu, enn til teðslu á hvurn eirisvöll, þurfi, þegar búið er að umgírða og sljetta hann, eins og að framan er ráð firir gjört, 36 hesta mikju;

þarf þá á tvo eírisvelli, eður kírfóðursvöllinn, 72 hesta áburðar; skortir þá 18 taðkapla, eður einn fjórðung mikjunnar til þess að undan kúnni fáist áburður, sem nægi til þess, að rækta eins stórt tún, eins og þarf til fóðurs henni, þó öllu sje til haldið. Enn það er bót í máli, að sjeu girðingarnar til, má hleípa þar inn kúnum, til að kroppa um, eptir það búið er að hirða, og háin er farin að spretta, og gjetur það orðið til mikils teðsluauka. Enn hjer að auki er til þess að ætla, að með forum, ösku og hesthússhangum, og innilegu sauðfjárus, og færíkviðum á sumrum, og tröðun hrossa, verði eitthvað únt út á það, sem enn vantar.

Ef menn nú enn fremur vildu komast nálægt því, hvað mikils áburðar sje von af öðrum sjenadi um vetrar-tímann, þá mundi helst ráð, að fara eptir því, hvað miklum hefum er etti á hverri jörðu; því eptir því fer nokkuð áburðurinn. Þegar sjenu er ekki gjefið, er það og sjaldan við hús, so lítil verða not teðslunnar; enda fer teðsla undan útigangs-sjenadi eptir grasinu, og ær litils nít, þegar jörðin er orðin mjög dauf. Hún skal hjer því lögð ofan á, og jeg ætla nú so til, að úr hverjum hesthesti, sem sjenadinum er gjefinn, verði áburðarhestur. Enn ætti nú að meta sumaráburðinn, sem með innilegunni gjæti feíngið eptir útisjenadin, þá er auðsært, að hann fer ekki eptir vetraráburðinum; því þar sem sje er opt gjefið, verður sumaráburðurinn hálfu minni, ef til vill; þar sem aptur sjenadur kjemur sjaldan að húsum á vetrum, verður hann margfalt meíri, þegar að notum fer. Hjer verður þá einúngis að fara eptir útipeningsfjöldanum, sem inni irði látinn liggja. Magnús Kjetilsson leggur so í, að 24 ær rækti eins stóran blett, eins og 6 kír, þegar hvurutveggju eru látnar liggja inni (og 120 ær þá eins og 30 kír); 120 ær rækta, eptir kvíastærð hans, sem er 180 ferhirningsálnir, 20 ferhirnda faðma á nóttu, ef þær eru færðar úr stað daglega — og í

18 vikur, eður 126 nætur: 2520 ferhiruda faðma, eður næstum 3 eírsvelli; undan 30 kúm, ef hvur leggur til 18 hesta, ættu að koma 540 teðsluhestar, sem nægir á 10 eírsvelli, ef 54 hestar hrökkva á efnun; enn viðvfkjandi færíkviæræktununni, er aðgjætandi, að ekki þarf að hafa hvurn færíkviæblettinn rjett hjá öðrum, og nægir áburðurinn undan kvfunum á miklu stærra blett, enn þær standa á, helst framan af sumri. Enn gjeti ekki 120 (100?) ásaðar ræktað meíra, enn eírsvöll á ári (á s. st. bls. 30.), er auðsært, að M. Kjetilsson ætlast til, að færíkviærnar sjeu látnar vera 3 nætur í sama stað og ekkjert bil á millum blettanna, og mundi það verða mikils til oftatt, enda kjemur ekki vei saman við hitt hjá honum, og með því verður heldur litill ávinningur færíkvianna; og það á hvurgi við, að með mikju undan 30 kúm allt sumarið (sem hann leggur til jafnaðar við 120 ær) verði ekki ræktaður meír enn einn eírsvöllur, væri hjer að auki almennt tröðuð hross, er það góður viðbætur, þó ekki fésingist meíra, enn t. a. m. 6 teðslukaplar til jafnaðar eptir hvurn hest.

Af þessu má sjá, hvað auka má teðsluna með innilegu fjárlins á snmrum; enn eins má stínga fram af henni, ef hlífst er við, eins og verður, að hafa hana til eldsneftis. Að fráteknum fáeinum sveitum, helst við sjávarsíðu og kringum kaupstaði, er nægast um allt landið ekki brennt öðru til eldiviðar, enn kúamikju eður sauðataði. Það er ekki so hægt að leggja niður, hvað miklu það svari af vetrartaðfalli sjeaðar, sem þurkað er til eldsneftis á hvurju vori; það er líka mikið komið undir því, hvurnig matreiðslu er hagað; og þar sem á henni eru góð tök höfð, má miklum eldiviðarsparnaði við koma. Þar sem sauðfátt er firir sunnan land, og nægast er búið að kúnum, mun algefugt, að tveir þriðjúngar vetrarsjóshaugsins sjeu hafðir til eldiviðar. Þar sem, t. a. m., eru 5 kír, og vetrarhaugur-

inn ætti, eptir því sem hjer er í lagt, að vera 180 taðhestar, mun óvída þikja veita af að hafa til eldiviðar 120; enn á útigáangsjörðum, þar sem kir eru fáar að tiltölu, enn sauðsje fleira og sjaldan á gjöf, verður víða lítið eður ekkjert afgangs til áburðar, að eldiviðnum fráteknnum, og þegar allt kjemur til jafnaðar, mun ekki fara fjærri, að allur helmíngur vetrartedsu fari til eldiviðar, þar sem kúamikju eður sauðataði er brennt eíngaungu; og first nú hefir verið lagt so niður, að úr hvarjum heihesti, sem gjefinn er, verði taðhestur, ætti það, sem á hvarjum bæ er brennt til eldiviðar, að vera að kapla tali helmíngur við það, sem á sama bænum heísðist. Af þessu má sjá, hvað mikið jarðarræktuninni riður á, að móriun sje tekinn, þar sem til er. Vest jeg nú, þegar móriun er nefndur, að þessu tvennu verður skjótt svarað: að hanu sje víða ekki til, enda sje hann víða tekinn. Það er satt, að mórinn er víða ekki til, ef lítið er eínungis til þeirrar laðareígnar, sem eínhverri eínni jörð eður fleírum kann að filgja; eun sje stærra svæði haft firir augunum í eínu, verður annað upp á, og ekki verða þær sveitir margar að tiltölu um landið, sem ekki meígi sinna mótak í, so víða vita menn nú af mó, sem áður var fortekið hann væri, þó óvída sje hann enn tekinn; og so leugi sem komist verður af að fara 3 eður 4 ferðir á dag, kjennir ódugnaðar, að mórinn sje ekki tekinn. Það blæðir mönnum þó ekki í augum, þegar verið er að sækja heískapinn; enn til að komast hjá heísókninni, til að minda, er óskarðið, að sækja móinn, so maður gjeti varið mikjunni til að auka grasið hjá sjer, sem eíngum þikir ofmikið; móiun má lika nálgast á hvurri árstíð sem er, og hvurgi væri önnur eíns þörf á að laga so vegu, að akfærum irði við komið, eíns og þar, sem so líggur við, að mótekja er góð, sem margir gjeta til náð; enda mætti víða vinna sjer til hægri verka með sleðum eður drögum, þegar færi er gott á snjó eður ísi,

og örðugleski er þá mikill á að nálgast móinn, ef ekki er til þess vinnandi, heldur enn að þurfa að brenna því, sem hafa má til teðslu. Enn so framarlega sem mórinn er víðast til, þó ekki sje hann undir handarjaðri hvurs bónda, verður það ekki rekið, að óvíða sje hann tekinn, og trauðlega mun til jafnaðar um allt landið vera brennt einum hesti af mó, þar sem 9 er brennt af mikju; og jeg vona til, eingum þiki ofmikið tiltekið, þó gjört sje, að so mikilli kúamikju og sauðataði sje nú brennt öld-úngis að óþörfu, þar sem hafa mætti so mikið annað til brennslu, að það jafnist við helmíng alls þess, sem haft er til eldsneitis á öllu landinu, eða með öðrum orðum: að það taki so miklu, sem brennt er í taði, þar sem eingu taði hefði þurft að brenna, og sinna má annað til eldsneitis, að það að vögstum til sje helmíngur við allt það, sem í landinu er brennt til eldiviðar. Nú er áður gjört, að til eldiviðar, þar sem brennt er mikju, þurfi til jafnaðar helmíng af öllu vetrartaðfalli fjenaðar, sem að notum verður haft, enn það verði allt víðlíka að kapla tali, eins og hesið sem fæst af hurrri jörðu, og er nú vandi að sinna það, so fundið verði, hvað mikilli teðslu sje brennt, og hvað mikill áburðarsparnaður þetta gjæti orðið árlega. Árið 1833 eru í Rángárvallasíslu taldir 567 verkfærir karlmenn, og er það miklu færra, í samanburði við allt fólkið, sem var 4447 manns, enn víða annarstaðar, eður sosem $\frac{1}{8}$, og so er því háttað um allt suðurumdæmið, í samanburði við hin umdæmin, sem vera mun af því, að ekki er alstaðar metið með einu móti, hvað verkfær karlmaður sje, er sínir með öðru fleiru, hvor þörf á því er, að ritað sje um það til leiðarvísis almenningi, og einskorðað, hvurnig eigi að semja búskapartöflurnar, so sama aðferðin sje höfð alstaðar. Það er undir eins tortriggilegt, að bíli eður heimili (*Familier*) sjeu fleiri, enn verkfærir karlmenn, þegar þó varla er nokkurt það heimili, að ekki

sje verkfær karlmaður á, og aptur á mörgu bíli 3 eður 4 vinnumenn. Enn því síður, sem verkfæru karlmennirnir kunna að vera taldir of fáir, er ofætlan, að eptir hvurn þeirra hafi feingist af heiti til jafnaðar 300 hestar, þar sem annarstaðar kinni vera nóg í lagt 200 eður minna — og sumarheisabli síslunnar væri 170100 hestar; og ef stúngið væri fram af taði til brennslu með moupptektinni (eins og ráð er fyrir gjört, so það samvaraði helmíngi alla eldiviðar) um $\frac{1}{4}$ úr þessarri tölu, þá væru það 42525 taðhlöss á ári, er með þessu sparadiast til brennslu, enn bættist til áburðar. Má enn so á þetta líta, að til brennslu allri sísslunni eru ætlaðir 85050 hestar eldiviðar; og þegar allt fólkið var sama árið að tölu 4447, bera hvurjum manni ekki fullir 20 hestar eldiviðar, og mun það reínast ekki fjarri veígi.

Með moupptektinni hafa bættst í áburði 42525 hestar í einni Rángárvallasíslu; og með innilegu

1748 kúa, eins og þær voru árið 1833

(að slepptum meir enn 1600 kvígum,

nautum og kálsum), þegar eptir hvurja

fást 18 kaplar 31464 —

enn fremur með innilegu sauðfjár í færi-

kvíum, ef 6 ær af 13542 (enn ekki fjórar

— þó Magnus Kjetilsson álfíti það nóg)

eru lagðar móti einni kú, eður allar

saman jafngildi 2257 kúa 40620 —

og með tröðun 3308 hesta (að slepptum

meir enn 2000 ótemjum), ef 6 hestar

áburðar feingjust eptir hvurn 19848 —

þá eru með þessu móti feíngnir 134463 hestar

af áburði fram ífir það, sem áður var til. Þessum áburði

gjöri eg nú að varið sje eíngaungu til að bera á sljettunar,

sem búíð er að afgirða, og verða eíga, með ræktuninni, úr

hagbeítarlandi að slægjulandi. Er þá fírst að leggja

níður, hvað mikíun áburð þarf til eíns eírísvallar; og

það vil jeg telja girðingunum til gildis, og meðfram sljettunni, að þegar hvur eírisvöllur er afgirtur fyrir sig, komist hann eins vel af með þriðjungi minna áburð, eins og ef hann væri það ekki; og met jeg þá, eins og áður er sagt, að þá sje fullvel á hann borið, er komnir eru 36 hestar, þar sem öðrum eins bletti óumgirtum veitti ekki af 54; og ber því nú saman við það, sem áður var gjört, að 10 faðma lángur garður jiki gras utan og innan við sig so sem svaraði einum heihesti, og girðingin kringum eírisvöllinn, eður 120 faðmar garðs, öðru meigin við sig og að innauverðu jiki það einúngis um 6 hesta, því jeg gjöri enn framar, að af einum eírsvelli, þegar sona er á hann borið, fáist 18 hestar töðu, enn af tveimur 36 hestar af góðum vættarböggum, og legg jeg þetta í kírfóðrið, eður so sem 1 hest til viku hvurrar, í 36 vikur, sem jeg ætlast til að gjefa þurfi; verða þá með áburðinum, sem aukist hefir, ræktaðir 3735 umgirtir eírsvellir, og ættu þá að fást af þeim fóður fyrir 1867 kír, enn óumgirtir 2490, og fóður fyrir 1245 kír, og telst þá so til, þegar í kring er komið, að með því að umgírða 3735 eírsvelli, hafi unnist hei fyrir 622 kír, og með móupptektinni og innilegu búfjárins, sem að framan er til greint, fóður fyrir 1245 kír. Búast má nú við, að einhverjum þiki áburðuriun vera látinn aukast ofmikið með innilegu búfjárins, með því að víða um landið sjeu bæði kír og ær látnar liggja inni og hross tröðuð, og ber jeg ekki á móti, að so kunni að vera; og að því leíti sem það verður leitt í ljós, er jeg til með að láta skarða í þá grein af reikningum þessum so mikið sem því nemur, ef þeir ættu í sama jöfnuði að ganga ifir allt landið, í samanburði við fjárstofninn; enn þó ber þess að gjæta, hvað miklu er sleppt í kúm og hrossum, sem ekki er talið til innilegu fjenadarins, og líka er vel í lagt til að bera á hvurn eírsvöll, og heldur ekki talið neítt annað, sem gjöra mætti til aukn-

íagar áburðinum; eru þar helstar forírnar, og verður varla á það giskað, hvað mikið land má með þeim rækta, ef þær væru hafðar alstaðar við fjós og bæi, og notaðar eins og best verður. Á eingjum hjá oss gjetur að líta allvíða, hvursu jörðin ræktar sjálfa sig með einstórnari mold, og það er skoðunarmál, hvort ekki er alstaðar tilvinnandi, að bera mold á tún á haustum, þegar ekkji er annað til, og moka úr, einukum þar sem mikill mosi er í jörðu.

Nú er að taka saman það sem feingið er, og vil jeg nú jafna því niður á 16 ár; irði þá af 3735 eírisvöllum að girða hjer um 233 á ári; enn með því að í kringum 16 eírisvelli, ef hvor er afgirtur sjer í lagi, þarf, eins og áður er sánt, 1200 faðma lánagan garð, þarf kring um 233 ($\frac{1200}{16} \times 233 =$) 17475 faðma, og eru það 2184 dagsverk, ef 8 faðmar eru hlaðnir á dag, og feingjust af því 1747 heiðestar, þegar hvorjum 10 *) föðmum garðs er ætlað að auka gras um einn hest, og er það föður firir 48 kír; enn til að umgirða 3735 eírisvelli þirfti 280125 faðma garðs, og irðu það 35015 dagsverk. Til að sljetta 233 eírisvelli þurfa alls 5825 dagsverk, ef hvor er metinn til 25 dagsverka, enn til að sljetta 3735 eírisvelli 93375 dagsverk, enn umgirðing og sljettun 233 eírisvalla er alls 8009 dagsverk.

Þetta er nú að vísu mikið að kostnaði, þegar líka bætiast ofan á erviðisaukinn, sem leiðir af innilegu fjárlas og mósupptektinni; enn þá er að skoða betur ávinninginn, og þarf þá ekki leingra að fara, enn til

*) Ef að gjörðir eru 6 hestar heis firir hvura eírisvöll af 233, irða það raunar ekki nema 1398 hestar; því þá er einungis metið það sem liggur innan girðinga, enn ekki neitt af því, sem firir utan þær er, so þegar girðingar eru metnar með þeim hætti, má ætið gjöra nokkuð firir því, til uppbótar, til þess að 10 faðmar garðs sjou metnir að grasaukningu, so sem svarar einum hesti.

sljettunariunnar; því þegar einn eírsvöllur sljettadur hlífir á ári við 3 dagsverkum *), er hann í 16 ár búinn að hlífa við 48, og 233 eírsvellir á eins laungum tíma firir 111848, og er það 3173 dagsverkum meir, enn kostað var til, að umgírða og sljetta, og þíki mjer nóg að leggja það firir þann tafnað í verki, sem flotið hefir — fram ífir það, sem áður var — af móupptektinni og innilegu fjárins. Er þannig allur kostnaðurinn, sem þirfti til þessarrar jarðarbótar á 16 árum feinginn með þeim tímasparnaði einum, sem af sljettuninni flaut, og jarðarbótin þaðan af einber ávinningur, ásamt öllu grasinu, sem bættist hefir, síðan á jarðabótinni var birjað. Sje nú líka á þetta lítið, er kostnaðurinn lángtum firir endurgoldinn, eður — sem niður kjemur í sama staðnum, — ávinningurinn er orðinn so miklu meiri að 16 árum liðnum (jeg hefi valið 16 ár meðfram af því, að sá, sem fæddist, þegar verkið hófst, er þá orðinn verkfær að þeim liðnum), þar sem eru af 233 eírsvöllum 48 kírfóður á ári, og 125, sjeu þeir jafnframt ræktaðir, og bættist enn við jarðarendurbótin, sem þessum fjenaði gjetur framfleitt og allt af þaðan af nitur við; og ef hana ætti að meta til verðs, svarar hún eptir gömlu lagi nálægt því eins mörgum jarðarhundruðum, eins og kúgildin eru mörg, sem túnið er ræktað handa, og mun

*) Hjer er að minnsta kosti ekki ofnikið til tekið firir menn, sem í þessum efnum hafa hvað mesta reíslnu. Síslu-maður E. Sverrisson og bændurnir Jón á Ellibavatni og Sæmundur á Ausholti, hreppstjóri í Ölvessvelt, hafa so sagt: hinn firsti, að í Mírasíslu mundi einn maður komast af að slá á sljettu, þar sem ekki veitti af 6 mönnum jafnláangan tíma, áður enn sljettad var; Jón gjörir hjá sjer, að á sljettu þarfi einn, þar sem 4 þurfi í þífi; enn Sæmundur selgir, að á sljettu vinnai einn í slætti eins og þrir í þífi. Það er kunnugt, að þeir Sæmundur og Jón hafa unnið manna meat til bóta ábúðar-jörðum sínum af öllum í Sunnlendingasjórdungi, og ef til vill þó leitað væri á öllu landinu.

þá einngan löra, þó hann verði að leggja kostnaðinn fram á undan — sem ætíð verður að vera, þar eð ávögsturinn kjemur ekki flr enn verkið er gjört — er hann endurgjeldst so ríflga.

Með girðingum 233 eírsvalla, eins og nú var sagt, feingist fóður flrir 48 kír, og með áburðaraukanum fóður handa 77, og með sömu framför í jarðarræktuninni eíkt ár eptir ár heíafinn, so sem samsvarar fóðri flrir 125 kír, eður so miklum fjenaði, sem á þessum heíafíla gjetur framfærst. Ef jeg nú gjöri, að fjenaður aukist að tiltölu af hverri tegund eins og hann var í Rángárvallasíslu 1833, so að, þegar allur kúpeníngur var 3373, sje allur sauðfjenaður 41173, og hross öll 5498, so að eín kír mæti 12 sauðkindum og hjerum 1½ úr heati; og jeg ætla enn fremur kúnni sama fóður og 36 sauðkindum, eður 6 hrossum, þá mætti á þessu heíi koma fram í kúm 78 kúgildum, í sauðfje 156, og í hestum 130; eru það í ávagatarfjenaði 234 kúgildi; og þegar 10235 kúgildi í ávagatarfjenaði nægja til framfæris 4447 mönnum, eins og þá voru hjer, nægir eíunig 234 kúgilda viðbót af ávagatarfjenaði árlega til framfæris 100 mönnum. Jeg hefi hjer tekið árið 1833 til undirstöðu reíkníngnum, af því búskaparskírslur amtmannsins ná líka fram á það, ef eíuhvur vildi teígja reíkníng þenna út íflr allt landið, enn nífri skírslur, sem ná íflr það, eru enn ekki prentaðar; það er líka því heldur óhætt að leggja penínginn, sem var þetta ár, til grundvallar, sem fjenaður var með flesta móti í samanburði við sólkið, eins og sjá má af hjer eptirflgjandi búskaparskírslu Rángárvallasíslu árin 1826—37. Þessi 12 árin er meðaltala alls fólks 4324, enn kúa að öllu samtöldu 3302, og sauðfjenáðar 36021, so að árið 1833 er 123 mönnum fléira, 71 kúm, enn 5152 í sauðfjenaði, eður 858 ásauðarkúgildum, og hafa þessir menn þetra stofn, að tiltölu, er næstum því 8 kúgildi koma á hvurn þesírra.

Búskaparaksirur þær, sem nú koma, eru teknar úr brjefabókum síslumennanna í Rángárvallasölu, 52 og eru hjer prentaðar til frekari glöggvunar þeim, er girnast kinnu.

	biggðar jarðir	bíli	fólkstaf	verkfærir karlmenn	húsfólk	kír	kvígur	naut	kálfar	ær	sauðir eldri enn vetur- gamli	veturgamalt fje	lömb	tamdir hestar	ótémjur	fóld	átæringar og tíæringar	segsæringar og minniskip	bátar	kálgarðar	skurðir	túngarðar
1826	371	600	4147	466	34	1665	590	507	146	9500	1983	8006	9454	2880	1501	209	20 ³ / ₈	14 ³ / ₈	¹ / ₂	1451	1658	24594
27	374	616	4217	473	39	1724	618	170	523	10527	1034	6719	10468	4166	1493	425	17 ¹ / ₈	15 ¹ / ₈	4	314	1728	32026
28	384	634	3989	520	48	1695	587	407	519	12347	2999	7454	12362	3003	1726	324	19	14 ³ / ₈	2	489	1660	32236
29	441	617	4025	550	49	1768	543	185	682	12430	3411	9471	12420	3002	1886	421	17 ¹ / ₈	16 ¹ / ₈	-	456	2640	40645
30	474	654	4162	560	48	1834	643	552	692	14294	4183	10462	14295	3095	2061	278	16 ¹ / ₈	18 ¹ / ₈	2 ¹ / ₈	471	2032	46736
31	490	666	4366	587	67	1898	760	614	678	16010	5175	11774	16020	3391	2088	336	26 ¹ / ₈	19 ¹ / ₈	5	490	1997	49255
32	213	373	726	4396	584	36	1767	781	493	12095	5858	9123	10654	3388	1994	299	17	14	-	461	1608	51667
33	180	416	685	4447	567	42	1748	557	508	13542	4568	9514	13549	3308	1827	363	18 ¹ / ₈	16 ¹ / ₈	-	527	2318	50929
34	235	377	705	4646	559	34	1885	624	446	13593	4823	9668	13593	3449	2286	551	19	19 ¹ / ₈	-	602	11278	14302
35	219	321	684	4572	521	53	1593	622	449	275	9088	7702	9087	3169	1751	136	14 ¹ / ₈	17 ¹ / ₈	2	599	1460	50981
36	226	304	679	4490	553	51	1419	534	257	166	8651	3861	8477	2959	1256	255	16 ¹ / ₈	15 ¹ / ₈	-	548	-	-
37	232	293	668	4439	555	43	1502	558	206	372	2346	6138	9730	3028	1203	118	15 ¹ / ₈	15 ¹ / ₈	-	624	-	-
Medaltali þessi 12 ár												8307 ¹ / ₈	11678 ¹ / ₈									

er þá í móti 4324³/₈ manna, þessi 12 árin, að meðaltali í öllum kúpeningi 3302, enn í öllum sauðfjænaði 30021.

Ef jarðarræktinni færi eins mikið fram og til er ætlað hjer að framan, værum vjer ekki verr farnir firir því, þó móti hverjum 4447 mönnum bættust við að tiltölu 100 manns á ári, og ætti eptir því fólkið að gjeta meir enn tvöfaldast á 50 árum, er þikja mundi einhver frekasta fólksfjölgun. Árið 1825 töldust hjer eptir búskaparskírslunum 4176 manns; og má því sjá, að þegar í Rángárvallasíslu voru 4439 menn 1837, þá hefir síðustu 12 árin 1826—37 fólkinu í Rángárvallasíslu einungis fjölgað um 263 menn og eru það $21\frac{1}{2}$ firir hvurt af þessum 12 árum. Eptir árlegum embættis-skírslum prestanna fæddust og dóu á sama tímabili eins og hjer grefair:

ár	fæddust	dón	fleiri fæddir	fleiri dánir
1826	160	158	2	-
27	168	229	-	61
28	207	129	78	-
29	208	139	69	-
30	218	90	119	-
31	225	120	105	-
32	230	120	110	-
33	215	106	49	-
34	214	189	25	-
35	169	124	45	-
36	205	150	55	-
37	139	128	11	-
2358	1751	668	61	

Ætti eptir því í þessi 12 ár fólketalan að hafa aukist í síslunni um 607 menn, eður að meðaltali um $50\frac{7}{12}$ á ári, ef hún hefði notið mannfjölgunarinnar; má af þessu sjá, að hvurutveggju skírslurnar ágreinir mikið eins og kunnugt er, og ef hvurutveggju tölunum er slefngt saman, og tekið af meðaltal — eins og reindist að nærri fór því sanna, þegar fólketalið var gjört — ætti fólkið í Rángárvallasíslu að hafa aukist í þessi 12 ár um 435, eður

til jafnaðar á ári hvurju um 36½ manns*); og þar sem meðaltal alls fólksins var þessi sömu árin 4324, lætur nærri, að móti hvurjum 120 sje 1 fæddur í Rángárvalla-
síslu þessi ár, fleira enn þar dóu um sama leitið, og ættu, eptir sömu tiltölu, að fæðast á ári í öllu landinu 464 fleiri, enn þar deía, ef að fólkið teldist þar 55737, eins og það var, þegar það var talið við birjun ársins 1835. Með því þessi árin voru flestöll góð, er þessi fólksfjölgun í frekara lagi. Ef borin eru saman við þetta árin: frá aldamótunum til árslokanna 1834, eður 34 firstu árin af þessarri öld, sem telja má allgóð, þegar á allt er litið (því hvurki hafa eldgos nje stórsóttir

*) Eptir það þessi rekningur var gjörður, sjekk jeg skírteini um manntalið í Rángársvallastelu, þegar sólikið var talið í febrúarmánuði 1835, og voru þá í sislunni:

karlmenn, giptir	690	kvennsólk, gipt	685	alls	1375
ógiptir	1111	ógipt	1550	2961
ekkjumenn	81	ekkjur	192	273

med öllu og öllu 2182 2427 4609.

Hafi þá árið 1835 ekki verið hjer fleiri menn, enn 4176,

þá hafa í næstu 9 árin (1826—31) bættast við í sisluna 433 menn; og sje við það bætt þeim 111, sem fæddust fleiri enn dóu um nættiliðin 3 ár — þó að raunar, eptir því sem ségir í búskapar- skirslunum, fólkinu ségi að síður fækkaði í sislunni um 207, er leiddi af því hinu mikla áfalli, sem síslan fjekk á útmánud- unum 1836, þar sem mörg bili í tveimur efstu sveitunum fóru af, og fólkið flúði út úr sislunni — so það irðu alla í 12 ár 544, þá ætti til jafnaðar að hafa fjölgað á ári hverju í þessi 12 ár um 45½ manns; og þó jeg gjöri það til hægri verka að 50, eins og fólkefjölgunin raunar er eptir fæðinga- skirslunum, ætti síslan að gjeta risið undir þessarri fólke- aukningu, þótt ekki væri unninu nema heimíngur af þeim verkum til jarðarbóta, sem áskilin eru hjer að framan, eður að á ári hverju bættust við það sem til er 116½ vel ræktaðir eiris- vellir, og virðist það ekki ofvageið síslu þessarri, hvurki með tilliti til verka nje landþreíngala.

gjört hjer stórmeln, eður nærri því eins og á undanfórnum öldum, og ekki hefir heldur fólk fallið úr harðrjetti, þó bág ár hafi komið öðru hvurju, og er Ísland farsælt, ef það þarf aldrei að venjast verri tímum hjeðan af), þá átti með birjun ársins 1807, þegar fólkíð var talið að undirlagi stjórnarinnar, að hafa verið í landinu 47207 manns, enn 34 árum seinna, eins og sagt er hjer að ofan, 55737, so í þessi 34 ár hefir fólkíð aukist um 8530, eður á ári hvurju um 250 $\frac{1}{7}$ m. Ef þessi árlega fólksaukning er nú lögð til grundvallar, og ætlað so til, að hún haldi áfram að sama ekapi framveigis, so að 1000 bætiast við á hvurjum 4 árum, þá er auðsært, að ekki þarf framför jarðirkjunnar að vera so óhóflega mikil, til þess að menn skorti ekki viðurværi, og að bíða miklu má þá slá aptur af því, sem ætlast var til, að unnið væri árlega.

Búast má við, að ótal mart verði fundið að reikningum þessum, enda gjefa þeir ótal mart til fhugunar, og verður hjer bent á fátt eítt að þessu sinni, með því hvurki er hjer leingur rúm firir mart, enda leifir ekki tíminn að bæta miklu við. Má vera, menn finni sjer first til, að hjer sje haft nægast tillit til einnar síslu landsins, þar sem best og blíðast sje, og bæði meigi mestri jarðarrækt við koma og með mestum ávinningi; enn sje það samt við hæfi, að nokkur ein sísla á landinu sje lögð til grundvallar, til þess menn af henni gjeti rennt grun í, eður komist nálægt því, hvað koma mætti öllu landinu með góðri nitni, er einmitt Rángárvallasísla best til þess fallin; þeim framförum, sem hún gjetur tekið, mundi allt landið tekið gjeta, þegar allt kjemur til jafnaðar; og so hagar þar landslagi, að ekki er hægra að koma þar ræktun við, enn víða annarstaðar, enda er minnst að hienni búið, heldur að því, sem miklu er stopulara — útigangi, og flóðefingi, sem þeim mun er erviðara tildráttar víða hvar, sem minui þarf að hafa firir-

höfnina, þar enn annarstaðar, til þess grasið spretti, og heiskapurinn er fljótar tekinn enn á þurrlendinu. Þó þar sjau blíðviðri einhver mestu í sumum sveitum og frjófsemi jarðar og grasvögstur, eru aptur aðrar so harðviðrasamar, að þær gjefa ekki eptir hörðustu útkjálkum landsins, og að því skapi so harðbalaalegar og slægjulitlar, að varla verða hafðar þar kír nje hestar, enn sauðfjenu, sem þær eiga nægast að að búa, er að kalla má fleitt fram á tómun útigangi. Hafa þessháttar sveitir hjer um bil sömu kosti og annmarka, hvar sem þær eru um landið: að fjenaður verður ekki varinn felli, þegar hörðu veturnir koma, enn er heldur góður til sumaravagstar, frálaga og þkurðar, af því útrímið er meira, og seigar eru þær til útigaungu, af því jörðin er með kvisti og graslagið eins og sauðfje geíngat mest firir; verður, þar sem so til hagar, lítilli eður augri jarðarræktun við komið, og skiptir varla öðru, enn að menn annaðhvort eru alls þurfar, eður eínkis, eptir því sem árin skipta sjer. Miðaveitirnar í síslunni eru hinar bestu, þó kallaðar sjau þær megurstar og verstar undir bú. Eru þær með sömu eínkjennum, eins og flestar sveitir eður jarðir, er liggja mitt á milli fjalls og sjáfar, að sauðfje og kír er þar haft til jafnaðar, og því meira af kúnum, sem meir hnígur til sjáfar; eru á flestum þeim jörðum allgóð tún, enn úthei, sem tekið er á eltingarkjennu þísisvallendi og rimum, eður þjóttumírum, sjaldan kúgjæft; á þessum jörðum verður lángmestri jarðarræktun við komið, með því líka víðast hvar hagar so til, að mótak má finna. Heldst fjenaður heldur illa við á jörðinni, af því hún er kraptlaus og útrímið lítið, og hættir við horfalli á vorum, af því það sem upp úr jörðinni er, verður því þróttminna, sem meir líður á veturinn. Enn vetrarbú eiga að sjer að vera í betra lagi, þar sem bæði að tiltölu eru marger kír, og líka taðan til að gjefa þeim; eru lítil faung á, að afla mikils fjár á þeim jörðum, þó

árferðil sje gott, af því ætíð kreppir að öllu meigin; enn
 lánghest komast þær af í vondu árunum, af því grasið
 er þar minnstum misbrestum undirorpið, og undir úti-
 gangi gjeta menn aldrei átt mikið; þessvegna er aldrei
 mikið fyrir framan höndina, enn velmeíganin heldur jöfn,
 þegar að lagi fer, og er sá búskapurinn óhultastur og
 stöðugastur; hefi jeg helst litið til þessháttar jarða hjer
 að framan, og jeg ætla þær muni finnaest í margri stölu
 fleiri að tiltölu, enn í Rángárvallasíslu. Þá eru sveit-
 irnar, sem liggja við sjóinn; eru þær að mestum hluta
 láglendar, með mírum, voteingi og dömmum sumstaðar;
 þær eiga og aptur mikið undir árferði, og ber tvennt til
 þess; first það, að ef á vætneumrum geingur, gjetur so
 farið, að mirarnar náist ekki, þó þær hafi sprottið, sem
 bregðst líka stundum, ekki síður enn vallendið, og
 tekur þessvegna margopt fyrir slátt, eínkum þegar á fer
 að líða, ef miklu vatni hefir steipt niður, enn á veturna
 leggur allt undir, so hvur skjepna verður leingst af að
 vera á gjöf. Það er annað, að þessar jarðir eru bæði
 til sjávar og sveita, og bregðist sjórinn, er landbúnaðurinn
 ekki eínhlitur til að rísa undir því, sem í þær þirpiat;
 er því dauða von, þegar í árinu harðnar, enn í góðu
 áranum eru mesta uppgrip bæði til lands og sjávar. Með
 þessum kostum og annmörkum eru sveitirnar í Rángár-
 vallasíslu, og má í sömu þrjá flokkana skipta öllum
 sveitum eður jörðum, hvar sem eru á landinu, þó tak-
 mörkin sjeu óglögg í millum þeirra; flestar þær jarðir,
 sem liggja til fjalla og í afdölum, eru útigaungu-eður
 fjár-jarðir, og best er þá með þær farið, þegar hagkvist-
 inu er hlíft, sem mest verður, enn fjönu haldið að
 jörðinni, og víða má þar hindra blástur og árennslí,
 líka hafa nitsemi af túngörðum og færíkvíum; í þessu
 gjetur jarðarræktunin sint sig, þar sem sona til hagar.
 Í miðjum hjeröðum koma slægju- og túna-jarðirnar: má
 hjer alla jarðarræktun við hafa, og er opt gott færi á, að

vinna sjer í hag á veturna, er hvurki er tafist við sjárgeímslu nje sjósókn; enn þær, sem næstar eru sjó, eíga ætíð mikið undir gjæftum og fiski, þó stundum hafi þær margskonar landuitjar; þar sem hætt er við, mírarnar fillist vatni, ríður ekki hvað minnst á skurðum, því víðast hvar gjetur þó vatnið haft einhverja afrás. Á sjávarjörðum, þar sem margir sækja að sumar og vetur, er þörfin ekki hvað minnst, að girða vel um túnin, enda er opt hægt að fá sjómannahendurnar til að sljetta þau, enn fiskurinn ræktar þau á eptir, þó sjenadinn bresti; eru þess og óræk merki sumstaðar í Gullbringu-síslu, að nú á seinustu árum hefir þrífðiliga verið atorkað í þessarri grein. Undir sjó mun Rángárvallasísla eíga viðlíka mikið að tiltölu, eíus og landið, þegar allt er saman tekið; því næstum hvur verkfær karlmaður fer til sjávar vetrarvertíðina, frá því einhvurn tíma í febrúar- eður mars-mánuði til 12. maí, enn hinn tímann er lítið tafist við sjó, og hefir síslan nærri 30 mörg skip úti, sem hrikkju handa þeim, er fara til sjávar. Enn er það með Rángárvallasíslu, að eíngin nema Skaptafellssísla er öðrum eíus skjemmdum undjörpin, þar sem sandur sjávarmeígin færist ætíð leíngra og leíngra upp eptir; í uppsveitunum er allur helwingur bæa af firir öskunni og vikrinum úr Heklu, og míuka þar biggðir ár frá ári. Enn mestum skjemmdum veldur þó Þverá, sem fer, úr því hún tekur sig vestur úr Markarfljóti, eptir endilángri síslunni, þar sem best er landið, vestur í Þjórsá, og til skamms tíma hefir Markarfljót að sama skapi fleígt sjer í hina áttina, austur með öllum Eíafjöllum. Rángárvallasísla hefir eíngin hlunnindi til muna, hvurki t. a. m. selveíði, lags- nje sílúnga-veíðar, eggvarp, fugla-nje dún-tekju — ekki happasælar sjörur, litla skóga, ekki sölvatekju, meltak nje fjallagrös, ekki selstöður, og hvurki nægilegan nje gagulegan afrjett; þar að auki er so mikið sett í grösugu sveítirnar, að hvurgi er

þjettbílla til sveita á landinu, enn t. a. m. sumstaðar undir Eíafjöllum, í Fljótshlíðinni og Hvolhreppnum, að jeg ekki minnst á það sem ifir tekur — þjettbílíð á flæð-eíngisjörðunum, sem því heldur er mikils til ofsett í, sem þær, firir utan þá anumarka sem áður er sagt að loði við allar mírarrjarðir í vætusumrum, eður þegar illa vill til með einhverju móti, gjeta ekki tekið á móti neínni jarðarræktun (nema ef til vill því eínn, að víða mætti auka heífeíngiun, með því að tvíslá, ef að nógu enemma væri tekið til sláttar), þar haugarnir verða ekki brúkaðir, nema ef til vill þegar fram í líður firir bæarstæði, vegna þess sandleíran, sem í kring er, tekur ekki neínnum áburði, og líka skolar vatnið honum jafnsnart burtu; enn það gjörir þó bjargræðið, þar sem sona til hagar, enn stopulara, að ekki veít firri til á stundum, enn öll grasrótin er orðin undir sandi eður vatni, sem ekki gjetur hlaupið af, þegar vötnin, sem grasvegstínum olla, taka sjer nía farvegu, enda er hinsvegar útsjeð um grasið, ef vatnið hverfur algjörlega frá, eður hættir að hlaupa ifir, so að leíngri tíma skíptir, so þessháttar bíli, so góð sem þau gjeta verið stundum, eru þó raunar á sandi, þegar á allt er lítið, og gjeta orðið sveítunum, sem þau gjerast upp á, til lángtum meiri vandræða, enn svari hagnaðinum, sem menn hafa af fóðratöku þeirra, þegar vel lætur í ári. Með þessum hætti eru að nokkru leíti Holtshverfið og Mírabæirnir undir Eíafjöllum, Bakkabæirnir (so kallaðir, af því þeir standa á suðurbakka Þverár og tilheira Rángárvallasveít), enn þó eínkum hinn nafukjennði Þikkibær. Bakkabæirnir eru 60 hundruð að dírleika, og eru það 16 bíli með 113 mönnum, sem hjerna um árið, þegar best ljét, tífunduð 122½ hundruð í lausafje; er það allgóður stofn, því heldur sem fjenaður gjörir þar mikið gagn, eínkum síðan menn eru komnir á það búskaparlag, að hafa á mírarrjörðum sem mest sauðfje, í

stað kúa, sem alstaðar mun refnast miklu arðmeíra, þar sem ekki þarf að hafa kírnar vegna áburðarins; það gjefur líka að skilja, þegar menn á kírfóðri gjeta komið fram 20 ám eður 30, og þær gjöra besta sumarávögit í dömmunum, enn að sama skapi skjerst allur fjenaður vel, sem geíngur í so góðu haglendi, eínkum haí sumarið verið þurkasamt. Sje því ekki ærin látin lembast seínasta veturinn, verður hún til frálags jöfn bestu sauðum, enn tvisínt er samt, að tilvinnandi sje að missa firir það lambið og sumarmjólkina. Er þetta búskaparlag níupptekið á mírarjörðum í Rángárvallasíslu, og hafa allir brátt komist í góðar álnir, sem það hafa haíft. Þar að auki hafa Bakkabæarmenn laungum fóðrapeníng úr öðrum sveítum á vetur, so þeir lifa við alle nægtir meðan veltiárin eru. Þíkkibærinn er í mörgu tilliti eínhver eptirtektaverðasti skíki á landinu, og ekki mun annar reitur í sveit sinnast fjölbigðari; má af honum renna grun í, hvurnig fer, þegar ofsett er í eínhvorstaðar, og lesðir það af ásigkomulagi hans, enda hefur hann og með þessu í sjer fólgið sæðið til eíðleggíngar sinnar. Þíkkibærinn allur er eín 60 hundraða jörð, eíns og Bakkabæirnir, og eru þar nú 36 bæir, enn 46 bíli og 238 manns, sem núna góðu árin töldu til tíundar 165 hundruð í lausafje; er auðskílið að ekki gjeti so margir menn á þessum fjenaði lifað, og að þeir verði að hafa sjer til bjargar eítthvað, sem minna kostar, enn mjólk og skir, og koma búsafleífum ánum í þá aura, sem miklu óðfrari eru; þeim er því eín kostur, að lifa af öllu því, sem minnst kostar, af því er menn leggja sjer til fæðis, so að þeir fái so mikið að vögstum, sem nægt gjeti til að verjast húngri, því heldur sem þeir hafa minna af sjónum, enn flestir aðrir í Rángárvallasíslu, því þeir sækja lítið aðrar veiðistöður, enn útræði sjálfra þeirra er ærið stopult; sílúngavefði hafa þeir nokkra með köflum; eru þeir afskjekktir af

vötnum, sem ganga ífr mestallt land þeirra á vetrum, og taka sjer farvegu hjer og þar; og leðir af því, að eingjum verður ekki skipt milli bæanna, og verður því hvor að hafa það sem hann nær, bæði til bestar og slæga, enn túnstæði eru lítil sem eingin. Þegar sona er nú á statt, verður þeim, sem til að minda býr á 1 hundraði úr jörðinni, ekki hamlað að afna so mikils heilakapar úr óskiptunni, sem hann hefir dugnað til; enn þá þikist hinn, sem aptur hefir 5 hundruð, hafa af þeim oftil not, og fer að herða sig, gjörir úr þeim 3 eður 4 bíli, og sona kjeppist hvor við annan að kljúfa sundur hundruðin sín, meðan allt er látið í sjálfraði, því heldur sem allir, sem ekki nenna að vinna, og vilja þessvegna fara að gipta sig, gjeta komið sjer þar niður; þeir eru þar betur afskjekktir, enn víðast annarstaðar, og gjeta farið að ráðlagi sínu eins og gjed þeirra bíður þeim, án þess að verða littir af nágrönnum sínum. Það er auðsjeð, að við þessu verða ekki skorður reistar með öðru móti, enn að tekið væri undir skoðun, hvað miklum fjenaði þar irði framfleiðt, og gjöra so skipun á, hvað mörg gjætu orðið bílin á jörðinni — enn leggja hin niður. Alíka er háttað búnaðinum á Eirarbakka í Árnessíslunni, því þar er líka mikils til ofsett í, og sama verður reindin á alstaðar, þar sem fólkið þirpiast saman að útverunum, og einhver vandhæfi eru á að komast út á sjóinn, eður fiskur sjaldhittar; því menn láta ginnast af því, að þar sínist nokkur lífsvegur, og það heppnast endur og sinnum að menn bjargist, þó optast fari öðru vísi á endanum, sem líka er von, þegar grundvöllurinn, er so valtur, og biggíngunni fer þar eptir. Enn einna lakasti ókosturinn á Rángárvallasíslu er örðugleikinn með allar kaupstaðaraðfærslurnar, og að vortíminn fram undir slátt eíðist nægast til að komast til Vestmaunaeia eður suður á Suðurnes, eptir hlutum útróðrar-mannanna, eður því sem menn þarfust úr kaupstöðum;

er einginn hlutur jarðirkjunnar til annars eins hnekkis og þessi. Þó mun Rángárvallasísla, ef hún er vel notuð, vera allilega óhætt með, þó fólkið fjölgi þar fyrst um sinn áþekkt því sem fjölgað hefir nokkur ár núna að undanfögnu; og ef hinar síslur landsins, með betraðri jarðarrækt, gjætu ekki aukist að fólki eins að tiltölu og hún (sem mjer þikja þó mikil líkindi til), þá er það þó af sem af er, þar sem hún á hlutinn að; og ef sannað verður, að miklu meira meigi koma í hana enn þar er enn, þá er líklegt, að viðlíkri aðferð, sem jeg ætla til þess meigi hlíta og að framan hefir list verið, meigi sumstaðar annarstaðar við koma, og ávegstirnir verða nokkuð áþekkir.

Ekki er samt til þess ætlað, þó dæmið sje helst tekið af girðingum, þúfnasljettun og áburðaraukningu — af því að þetta þrennt verður ætíð aðalundirstaða jarðirkjunnar hjá oss — að þessu verði alstaðar við komið; eður þó því líði við komið: að ávinningurinn líði samt ætíð eins mikill, eins og hjer var ráð fyrir gjört; sumstaðar verður einu af þessu við komið, sumstaðar öðru, sumstaðar öllu, og sumstaðar ef til vill aungu, heldur einhverju öðru í þess stað; og jeg ætlast því ekki til, að lodað sje í þessum reikningi alstaðar, heldur sje hann lagaður eptir því sem hverjum stað er samkvæmast. Hann er miklu fremur ætlaður til að vera sínishorn þess, sem hjer átti að sanna: að hvar sem ekki stendur á verkinu, þar standi, meðan ekki er orðið þreingra í landinu enn enn þá er, ekki so á ávinningnum, að unnið sje fyrir gíg, so að sá, sem verkið hefir fram lagt, þurfi að fara á vonarvöl með hiski sínu. Þó mart gjeti orðið fundið að reikningnum, má þó so mikið af honum sjá, eins og ætíð var við að búaset, að hjer hagi til viðlíka og annarstaðar í því, að ávinningurinn fari eptir verkonum. Enn ef ekki er unnið, gjetur einginn ætlast til með sanngirni, að hann hafi uóg til viðnrhalds lífinu, þar

það tekst hvurgi í heiminum, hvað góð sem löndin eru. Því stítttra sem sumarið er hjerna í samanburði við veturinn, þá lítið verður aflagð, því meir áriðandi er, sem von er, að því sje ekki eitt í aðgjörðaleisi, og því heldur skildu menn verja sumartímanum til erviðis, sem hvíldartíminn er leingri, sem kjemur á eptir. Enn væri nú einhver sá staður, þar sem til að minda ekki væri árángur að girðingum eður sljettum, er þó alstaðar nóg tækifæri til að erviða, og alstaðar eru einhver þau gjæði ónotuð, að erviðið irði manni endurgoldið, ef því er með góðu ráði hagað, þó ekki hafi jeg látið niðurjöfnun þessa, milli erfðis og ávinnings, ná til þeirra. Jeg hefi t. a. m. af ásettu ráði ekki vikið á garðaræktunina, og er þó kunnugt af órækri reínslu, og það jafnvel á útkjálkum landsins, hvað mikils ávinnings von sje af henni. Sje ekki hagur við jarðirku; má garðirkuinni samt víðast við koma. Eíns er t. a. m. með ullina: ef allir tækju sig til, þó ekki væri nema að vanda til meðferðar á henni áður hún er látin í kaupstaði, mundi hún verða í þeim mun hærra verði þegar í kríng er komið, að sú firirhöfn irði vel borguð, og líklegt er, meðan hún fer öll að kalla ótætt út úr landinu, að tilvinnandi sje að auka verð hennar með því að tæta hana áður, sje ekki þarfara að gjöra annað; enn á meðan nóg er að gjöra, sem meiri arður verður að, er aptur líklegt að takist að vinna firir sæði. Af þessum rökum held jeg að reíkníngurinn, sem gjörður er með tilliti til jarðirkuinnar, gjeti að miklu leíti, í tilliti til jafnaðarins milli verka og ávinnings, náð heím víðast um landið, þegar á allt er lítið.

Enn kinni mönuum að hugkvæmast, að graslendið sje ekki so mikið í landinu, að fljótt færi að gánga á það, ef tekið væri so mikið til ræktunar á ári, í hverri sveit til jafnaðar, að mörgum eírsvöllum skipti. Enn ekki þarf að kviða því first um sinn, á meðan sólkinnu fljölgar ekki örara enn verið hefur í síðustu 34 ár, eður

um 250 á árl; sje so, að með 233 umgirtum, sljettum og ræktuðum eirissvöllum, aukist grasbirgðir til vetrarforða so miklum fjenaði, sem nægir til árlegs framfæris 100 mönnum, þá þarf 582½ eins meðfarna eirissvelli 250 mönnum til framfæris, sem bæta irði við árlega, meðan fólkid fjölgar ekki óðar; nú fara í eina ferhirnda mílu danska 17777½ eirissvellir, og endist hún til ræktunar í 30 ár; fara þá til viðlíka ræktunar í 300 ár so sem 11 ferhírningsmílur, og er auðsært, að ekki verður skjótt vandræði með land til ræktunar, meðan að graslendi og biggð í öllu landinu verður að minnsta kosti 200 eður 300 fernhirndar mílur; þó mætti bera það fyrir sig, að heldur irði hagbeitarlandið að færa saman, þegar það er ræktað til slægjulands, enda þreingi so í högum, þegar fjenaður fjölgaði, að bæði irði ávagstaraemi hans minni, og líka væri minna að treista vetrarbeitinui, þegar allt væri rótugað uudan sumrinu. Með tilliti til hins fyrsta, þá er ekki ætíð víst, að það sem tekið er til ræktunar, sje áður merkilegt hagbeitarland, og má, ef til vill, eins þegar so á stendur, hlíta til þess troðningum, flögum og pælum, enda mundu gírdingarnar víðar draga so miklu drjúgar til að auka grasið, að sama svæðið irði haft til hagbeitar, úr því búið er að hirða af því grasið, sem sleigið er, með því ætíð er nokkurt gras eptir á teignum, og líka sprettur hann þegar snemma er farið að slá, miklu skjótar enn önnur jörð, og má það verða til stórmikilla nota, helst haustbeitinui, þó ekki verði það notað nokkrar vikur um hásumarið; er því hagbeitarlandið bætt, undir eins og slægjulandið. Þar að auki kinni, eins og að framan er á vikið, hagbeitarlandið að meíga bæta með mörgu. Enn til að ljetta í högum, til enn meiri dráttar, er aðalatriðið, að fækka hrossunum, sem einginn mun gjeta varið að sjeu óþarflega mörg, þar sem þau eru að öllu samtöldu miklu fleiri enn kírnar, og slaga að tölu hátt

upp í mennina; eru þau mesta eftur í öllum búnaði manna, og fara fáar sveitir landsins af því varhluta; aðrir gjeta metið, hvað miklu mætti bæta við af sauðfjenuði, ef hrossum væri fækkað til þriðjunga, sem vel mundi takast meiga; því meira ríður á því, sem heldur skortir, að þau hrossin sjeu dugleg, sem til eru, og ætíð höfð í góðum holdum, enn þau sjeu mörg. Hvað enn framar viðskur árángur hrossanna firir búmanninn, þá er hann fólgin í erviðisljettinum og verkasparnaðinum; enn undir því, hvað mikill tími verður afgangs til jarðirkjunnar, höfum við aptur sjeð að komið er grasið og búfjenuðurinn.

Enn er að mæta þeim, sem vera kunna margir, er ætla, að ekki verði komist af með að starfa so mikið á ári til umbótar jarðirkjunnar, sem hjer er áskilið. Enn ekki er hjer til so mikils mælst, að mjer gjeti virðst það áhorfsmál að leggja það fortakslaust ofan á önnur störf, sem gjörð eru á ári hverju. Hjer er að visu heimtad mefra í verknæði árlega, enn að undanfögnu hefir töðkast, enn varla gjet jeg ætlað, nokkrum virðist samt ógjörningur, að koma því til leiðar. Enn það gjetur orðið með tvennu móti, annaðhvurt: að betur sje haldið á þeim kröptum, sem til eru, eður að kraptarnir aukist. Í tilliti til hins firra vona jeg eínginn diljist þess, að mikið vanti á hjerna enn þá, að sú fasta regla sje á komin, að eínginn virkur dagur sje látinn hlaupa úr hendi, so ekki sje eitthvað að hafst, sem þarfindi eður manntak sje í, og að eínginu heilbrigður maður leggist so að kvöldi til hvíldar, að hann hafi ekki lokið af dagsverki sínu áður. Hvað margar stundir eíðast ekki í slóri eður gugti, eíns og ekkjert verði fundið sjer til að starfa! og aptur er stundum verkunum óhaganlega firir komið og ljelega filgt, þó lafað sje við þau. Vjer erum ekki komnir til nærri nógu glöggrar þekkíngar á því, hvað mikil auðlegð að verkin eru, og að undir þeim er

komin öll mannanna velvegun. Enn verkin, sem að framan hafa verið áskilin, verða ekki so ákaflega mikil, þegar á allt er lítið. Ef að t. a. m. þirfti árlega að taka til ræktunar og sljettu 582 eírisvelli, og gjört er, að kríngum 16 eírisvelli þirfti 1200 faðma garðs, þá væru það 150 dagsverk, þegar 8 faðmar eru hláðir á dag; þarf eptir sömu stölu

5456 dagsverk til að umgírða 582 eírisvelli og

14550 dagsverk til að sljetta þá, ef hvur er sljettur á 25 dögum eður á ári 20006 dagsverk, enn í 16 ár 320096 dagsverk. Ef að nú hvur verkfær karlmáður, eins og boðið var í tilskipaninni um garðlögina og þúfnasljettanina, hlæði garð 1 dag á ári og sljettaði annan daginn, so að eptir hvurn mann lægi árlega þó ekki væri nema 8 faðmar torfgarðs og 6 faðma ferhírníngablettar sljettunar, þá vantar lítið til, að þessu verki irði af lokið á ári; því t. a. m. árið 1833 voru hjer 8827 verkfærir karlmenn, og hefðu þeir, eptir því sem úr var sagt, átt að leggja til 17054 dagsverk, so þau 2352 dagsverk, sem á vantar, er óhátt að leggja firir þá verkfæra karlmenn, sem undan eru felldir í búnaðarskíralunni, þó til sjú. Má af þessu bæði sjá, að það er eínginn ní þraut, sem hjer er stúngið upp á, og líka hvað þessi tilskipan var nærfærin ásigkomulagi og þörfum landeins, og hvað miklu meiri þörf var á, að geíngið væri eptir því, að eptir henni væri breítt, so sem því lögmáli, er vjer gjetum ekki án verið, enn að henni væri hrundið úr gildi, so líklegt er, þessu verði bráðum kippt aptur í sama lagið og áður var, því heldur sem hjer hagar til eins og firir hefir verið á vikið um ásetninguna (í frjettabálki þriðja árs Fjölnis á 12. bla.), að framsíni og dug verður ekki við komið, og góðu ráðlagi verður ekki ágeíngt, meðan óframsíni og dáðleísi er lofað að fara sínu fram; þó eínhvur vildi leggja garða um landareígn sína, og hafa stjórni á fjenaði sínum, þá hefir hann þess lítil not, því annarra fjenaður veður lífr hjá

honum og rífur niður girðingarnar, meðan fleiri gjöra ekki hið sama; og þó einn fari að taka mó, meðan fleiri gjöra það ekki, þá er búið, ef til vill, að hirða hann fyrir honum, áður hann sje þurr orðinn, því heldur ef leingur biður að draga hann að sjer. Þetta eru sannindi, sem ekki so fáir hafa reint, þó skömm sje frá að seigja. Þar sem þjettbúið er, þar er ervitt að hafa góða stjórn á, sjaldan hollt að gjöra sig mjög úrkinja, enda þó það væri í því að taka öðrum fram í því einu sem til góðs má horfa; því þá fer opt so, að sá sem það gjörir, hefir alla firirhöfnina, enn ávinnuþinginn taka aðrir frá honum; þessvegna er það so ervitt, þegar aldarhátturinn er spilltur orðinn, að verjast því að draga dóm af sínum sessunaut; vaninn og eptirdæmin koma ótrúlega miklu til leifar, hvurt sem er til illa eða góðs; það eru til hefir þorp, er ekki tjónkast að hafa kálgarð, firir því að hvor rætir upp firir öðrum áður enn sprottið er, og heilar veðistöðar, er ekki verður hirtur fiskur firir stuldum og óreglu. Landið ber þess hriggilegar menjar, hvað ervitt hefir verið að verja skógana; og það er óvist, hvorjum heist er að trúa — fjöruvagtaranum, eða þeim, sem er að telja til tíundar sje sitt. Margar þesskonar landplágur gánga ár eptir ár, og olla meiri óhamingja landi voru, enn jarðeldarnir eður haffsinu; enn því meiri nauðsin er á, að fara með þessháttur eins og aðrar plágur, og lesta allra bragða í móti þeim; og með sama hætti, sem jeg ætla að hafa þurfi hönd í bagga með þeim, sem láta sje sitt horfalla ár eptir ár, af því þeir setja á óviturlega, so ætla jeg og, að ekki veiti landi voru af, að lög sjeu til um túngarða og þúfnasljettanir, og þeim sje so alvarlega framfílt, að ekki tjái mörgum að skorast undan að breita eptir þeim; og sje ekki stærra á stað farið, enn áskilið var í seinustu lögunum um þetta efni, sínist mjer, eins og áður er á vikið, það meigi vinnast með þeim mannafla, sem nú er á hvorju heimili til sveit-

er. Enn kjæmu menn ekki með heimamannafla sínum þessu verki af á ári hverju, þá er víða hægt að fá þá til verka, sem koma frá sjónum að sala kaupavinnu, og margur bóndi er so fær, að gjeta lagt út verkakaupið fyrir fram; enn áður er vikið á, að honum endurgjeldist það bráðum aptur, þó ekki væri nema í tómum verkasparnaðinum. Enn verði þessu ekki af komið með mannaflanum, sem nú er til, ber að því, að það er dágott að fólkinu fjölgi: landinu bætist mikill mannafla á ári hverju, og er nú á að líta, hvað miklu hönu gjeti áorkað, af því sem gjöra þarf. Jeg hef gjört ráð fyrir, að í landinu fjölgi á ári um 250 manna, og so sem hvor sjetti þeirra væri verkfær karlmaður, eður að liðugum 40 verkfærum mönnum bætti við árlega; og væru þeir allir hafðir á sumrum til þessarra verka, fyrir so mikið kaup, að þeir gjætu t. a. m. haft af fyrir sjer og sínum hinn tíma ársins eptir venju sjávarbænda, og hvor þeirra feingi af lokið 100, hjer að framan umgjjetnum, dagsverkum á ári, þá væru það aile 4000 dagsverk, á næsta ári tvöfalt, og margfaldadist so ár frá ári, eptir því sem mennirnir og árin margfölduðust, so að á 16. ári væru verkamennirnir og verkið 16falt við það sem var fyrsta árið, og að þeir þá kjæmust af með 64000 dagsverk, enn hefðu í öll þessi 16 ár unnið 544004 dagsverk; þá væru þessir menn sem bætast við á ári hverju búnir á 16 árum að vinna 223094 dagsverk meira enn á þessum 16 árum vinna átti, so hinir allir, sem fyrir voru, gjætu reindar haldið kirru fyrir, eins og verið hefir. Enda væru þeir nú og orðnir fulltíða, sem fyrsta árið fæddust, hvurt sem þeim heldur væri til þess hlítt, að setjast að jörðunum, sem búnið væri að færa so í lag fyrir þeim, eður halda áfram verki hinna, að lagfæra þær; því með öllu móti má þessu saman koma, og á sama stendur, hverjir vinna að verkunum, ef að þess einungis er gjætt, að þeim verði framgeingt, og ekki gleimist að nota sjer þau.

Ef einhverjum virðist, að ekki sje nú mikill sigur
 unninn eptir allt þetta — því fyrst sona sje ástætt, sje hollast
 að ekki fjölgi mikið fólkinu: þá svara jeg því, að þar
 gjet jeg ekki að gjört; mjer þikir hann nógur, og
 jeg vil ekki reina til að auka hann með því að geípa
 eitthvað, sem hvurgi nær niðri; Fjöltnir hefir hvurgi fátíð
 þá ætlun í ljósi, að landinu væri hagur í því, að fólkinu
 fjölgaði, nema jarðarræktuninni færi fram að sama skapi,
 og til þess vildi jeg, lífrvöldin stuðluðu fyrst og fremst,
 og hur hinna undirgjefnu eptir sínum mæsti. Mjer
 þikir hjer mest undir því komið, að sem flestir verði
 að sanna, að ekki sje hjer í neinu stærri á stað
 farið, enn staðist gjetur með eðli og ásigkomulagi lands
 vors, og líkindi eru á, að komið verði til leðar;
 enda virðist mjer það liggja so í augum uppi, að ekki
 meigi slaka til með neitt af því, í tilliti til jarðirkj-
 unnar, sem hjer er áskilið, í samanburði við fólka-
 fjölgunina: að jeg girnist eínga fólksfjölgun meðan á það
 skortir, nje gjet vænt hún komi oss að góðu. Enn ekki
 verður það varið, að þó nokkuð hafi jarðarræktunin farið
 fram með ári hurju, þá hefir þó fólkinu fjölgað langtum
 örar, so að við stöndum allt af tæpar og tæpar. Það er
 ekki að þakka fullkomnun landbúnaðarins, að fólkið er
 orðið mart, heldur góðu árunum; og þessháttar fólksafl
 stendur á viðlíka völtum fæti, eíns og fjenaðurinn, sem
 komið er fram á útigangi; það þarf ekki nema so sem
 meðalár, til þess hvarutveggju liggi við falli. Aðalbú-
 skaparreglan okkar verður, eptir framansögðu, þessi: að
 verja öllum kröptum, eíns og best gjeturorðið,
 til skinsamlegs erviðis, og að allt það, sem
 erviðinu flitir, eður hægir það, eður hleipir
 því fram af manni, so tímanum verði varið til
 annars, eíkur undir eíns ávögstinn. Af þessu
 má sjá t. a. m., hvað mikill feingur það er fyrir einhverja
 sveit, þegar móflutningar, skreiðarflutningar, kaupstaða-

flutningar, eru gjörðir henni hægari með þiljubátum, o. s. fr., so að, ef til vill, 10 hendur þarf til þess, sem áður þurfti mörg hundruð til, og einn dag, þar sem áður þurfti viku. Gjörum, að ekki veitti af kornhálfstunnu á ári til jafnaðar handa hvarjum manni um allt landið, enn að mala hvarja tunnu er aptur so mikið verk, að ekki er ofgjefinn sírir það ríkisdalur, og hleipur þá ervið að mala korn á ári handa öllu landinu á 25000 ríkisdala, og er eflaust hálfu fleiri dagsverk. Nú vitum við allir, hvað mikið er af lækjunum hjá okkur, og hvað lítinn kostnað þarf til að setja við þá mölunarmillnu, og hvað litla töf og erviðleika það kostar að nota hana og gjæta hennar; væri so erviðinu varið til einhvers annars, þó ekki væri nema að tæta ull, er ekki að vita nema með því mætti ávinna landinu annan eins sjóð, sem þá væri efnabær ávinningur. Enn það er audsært, að ervitt verður að koma jarðrjúkunni áfram, eður fá tíma afgangu til hennar, meðan vinnumennirnir haldast ekki í vist, ef þeim er ætlað, þegar milli verður með annað, að leggja garð eður taka upp þúfu, hvað vel sem að öðru leiti með þá er farið, og þeir eru orðnir so fákunnandi í öllum moldarverkum, hjá því sem forfeður vorir, að húsia sem verið er að hlaða, hrinja aptur ár eptir ár, og tímuna geingur, meðan jörðin er þíð, leingst af til að hrófa þeim upp aptur. Enn sá sem ekki eírir í vistinni, er undir eins gjefinn í hjónaband, hvurnig sem á honum stendur — þó hann eígi ekkjert til, og þó hann hafi ekkjert að ætla upp á, þar sem hendur hans eru, eður þó hann skorti alla kunnáttu í búskap, og hann sje við alíka óreglu bundinn, að ekkjert gjeti við hann loðað, þó hönum tækist að afla einhvers — og handa þessháttar mönnum er verið að kljúfa sundur bílin, hvurt af öðru, þángað til þeir með nokkrum börnum gjörast upp á sveitina. Það kinnar að meíga líta á það með tvennu móti, hvurt betra sje, að fjölga bílum á jörðinni, eður í þess stað að fjölga

hjúnum á billun; og það er sjálfsgt best í þessu efni sem helst gjetur aukið verknaðin. Reinslan kjennir, að í góðu árunum fjölga allt af bílin, af því hjúin tolla þá ekki í vistum, so bóndinn verður nauðugur viljugur að sleppa úr jörðinni, og kinni það að sínast ávinningur verknaðinum, eptir því sem menn gjörast, af því hvor sje þá viljugri til að afkasta nokkru, er hann vinnur fyrir sjálfan sig, heldur enn meðan hann var hjá öðrum; enn varla verður sú raunin á með þann sem braust úr vist, áður hann væri orðinn farr til búskapar; því til þess gjekk honum optar það, að þann hugði til meira frjálsræðis og minna ónæðis, er hann væri orðinn sjálfs síns herra, og starfar þá heldur minna eptir enn áður. Það er líka mart, sem einirkjanum tefst við, af því hann er fálldadur, þó lítið verk sje reindar í, so sem að fara í ferðir, fara á milli (með hefi) o. s. fr.; so þó margur einirki afli ef til vill meiri heia, enn hvor karlmaður að tiltölu á stærri bæunum, so mun það þó aptur reínast, að stærri jarðirnar sjeu betur hirtar, og þessvegna sje það jarðirkjunnui til bóta, að ekki þurfi að kljúfa bílin, eður að þeim fækki aptur, eins og fer þegar harðnar í árunum. Enn um þetta má mart seigja; því hjúastjórnin og óultjunga giptingarnar hjerna núna, og jarðar sundranirnar, sem af þeim leida, munu reínast einhverjar okkar verstu óhamingur; og ekki veitir af, þó hugsað sje betur um, hvurnig því verði í lag komið.

Við þetta læt jeg nú lenda að sinni, því jeg þikist með þessu hafa gjeft í skin, hvað við höfðum fyrir okkur, er við ljetum í ljósi þá ætlun, að landið gjeti fleitt fram fleirum, enn enn þá eru hjer, og hvor aðferð jeg vil að brúkuð sje, þegar efni eru tekin undir álit, eins og þau sem vikið er á í bæklingnum, sam þessi þáttur hefir út af ríði; enn frágangurinn var líklegt að hefði orðið þeim mun betri, sem reindari og kunnugri menn hefðu átt í hlut. Að líktum verð jeg að gjeta þess, að

Sunnanpósturinn (II., 186. bls. og eftirflgj.) virðist að hafa ekki tekið eftir því, þar sem hann líklega hefur haft fyrir sjer Fjölni (II., 48. bls. í almenna flokknum), sem þó var grundvöllurinn undir öllu því, sem þar var sagt: að þegar búið er að sína okkur, hvursu fólkið fjölgi, reði okkur á öðru meira, enn farið væri að sína okkur, það mætti ekki gjöra það. Í þessu fer nefnilega ekki að því, hvurs ífirvöldin óska, eður álíta landið fært með; fólkið er að aukast, hvað sem þau seigja, og first það tíðkast ekki leingur að bera út börn eður aflísa gamalmenni, og okkur er varla lofað að lesta bjargræðis á þiljubátunum, heldur Fjölnir enn sem sirr, það sje auðsært, að ekki stóði hjer að láta nema við óskir eíunar; því sje ekki annarra bragða við lestað, þikjumet við sjá í anda, að hættan vagsi með hverju ári, eftir því sem fólkið verður fleira, þángað til að hún fær þau endalok, sem orðið hafa hingað til, að menn verði húngurmorða; og okkur sínist það þessvegna skilda ekki einúngis þeirra, sem útgjefa Fjölni, heldur eínkum og sjer í lagi ífirvalda landsins, að finna þau ráð við hættunni, sem að haldi gjeti komið, og gjöra þessi ráð almennúngi kunnug; því við höfum sirr satt, að þau fá ekki eíns miklu áorkað, ef eínginn veft af þeim, nema þeir sjálsir — ífirvaldsmennirnir.

BÓKMENTIRNAR ÍSLENSKU.

Þjer súdda drúnga daufr andar,
sem dragist gjegnum mirkra loft!
Þjer þokuhleggða vofur vandar,
sem vofkar þjóðir kveljið opt!
hvað leingi Garðars hólma þið
higgist að trilla fárútt lið?

Búnaðarbálkur.

Éinginn hlutur sáir betur, hvað uppfræðisgunni sje ábótavant í landi voru, og hvursu ótamt mörgum af oss enn sje, að beita skinsamlegri ihugun einmitt í þeim efnum, er ekki verður komist áfram í, se að not verði að, án þess skinsamleg ihugun sje við höfð — heldur enn það, hvursu fúslega menn hvíla huga sinn við hið gamla, og hvursu litlar misfællur þeir sjá á því, sem leingi hefir úðkast, þar sem það, er nútt er, mætir laungum erviðri mótspirnu. Manninum er innrætt físn til fullkomunar; og þar sem skinsemin nítur sin, kann maðurinn ekki við sig, nema hann sje að taka framförum. Hvar sem öðruvisi fer að, er óhætt að ætla á, að hið andlega eðlið sofi; enn á meðan alíku fer fram, er aptur auðvitað, að þó maðurinn beri mannsmið, er hann ekki mikið annað enn dír, þar sem þess gjætir so lítið, er lífrburðir hans lífr skínlausu skjepurnar eru einmitt í fólgnir, sem er skinsemin. Hjer ætla jeg efnoúngis að renna augum til bókmenta vorra nú á hinum síðustu tímum, til að sjá, hvað skinsemin fer halloka sírir vananum. Það verður ekki varið — þó ljótt sje frá að seigja, að þær bækurnar (af þeim sem árlega koma á prent) hafa nú um hríð átt mest láni að fagna, er aumar hvurjar væru verst farnar, ef þær ætti að meta eptir skinsamlegri og kristilegri upplísingu. Þetta meina jeg til rim-

nanna, hinna nýu og hluna gömlu, og til gömlu guðræknisbókanna. Til að færa sönnur á þenna dóm, þarf ekki annað, enn athuga, hvursu mikið oss hefir verið boðið af þessháttar bókum seínustu árin; því það mun óhætt að reíða sig á, að sömu mennirnir hefðu ekki ár eptir ár verið til efnum og tíma, að koma á prent þessháttar bókum, ef þær hefðu ekki geíngið þeim út, og þeir hefðu brekkjast á þeim. Þetta hefir verið umborið leíngi eíns og annar kross, og eínginn til orðið að kveða upp úr; enn nú virðist mál komið að rjúfa þögnina; því árið sem leíð hefir gjörst í bókmentasögu vorri merkari atburður enn so, að hann sje ekki eptirtektaverður, er Missiraskiptaoffrið hefir birst á þrem stöðum í senn; má af slíku glögglega marka, í hvorju horfi bókmentirnar eru hjá oss. Er hjer komið í líkt efni með Missiraskiptaoffrið, eíns og með ífirráð pápísku kirkjunnar forðum, er þrír voru orðnir páfar í einu og hvor bannfærði annan, eíns og von var. Er þetta ekki ílla, ef hjer tækist eíns til og þar, að það irði firirboði þess, að endir vanbrúkunarinnar væri þegar kominn. Jeg tel það heímskumerki landa minna, að sumar þær bækur hafa verið keíptar, sem hafa boðist þeim á síðustu árum, enn ílla meðferð á þjóðinni og prentverkinu, að þær hafa verið fram boðnar. Samt er ekki verið að niðra bókunum sjálfom, að því leíti sem gömlu guðræknisbækurnar snertir. Sá tíminn er líðinn, er best átti við, að taka undir álít kósti þeirra eður ókosti í sjálfu sjer. Hjer ber eínúngis þess að minnast, hvurt þær sjeu fallnar til almenníngs brúkunar á þessarri öld; þeim var nóga mikið hallmælt um aldamótin; og það væri fífiska, að álasa þeim eíns ósvífið og óvitrir menn löstuðu Messusaungabókina, þegar hún var níkomin á prent, og ímsar nfar bækur síðan. Það er ekki tiltökumál, þó bækurnar hafi á sjer á þá annmarka, sem loddu við þá tíma, er þær voru skráðar á, og þær sjeu óhæfílegar firir þessa öld, sem á við marga aðra

annmarka að stríða, eptir því sem tíðarnir umbreiftast, enn ekki nærri alla hina sömu; þær gátu verið gagnlegar, góðar og hrósverðar einu sinni, enn sjú þær það enn til daglegrar brúkunar, er það merki þess, að vjer höfum allt af síðan höggvið niður í sama farið. Enn hvur skinsamur maður hlítur að telja það ógjæfu, og vilja stuðla til af öllum mætti, að ekki fari so leingi. Það er von, að hvur, sem ann mentum og framförum þjóðar vorrar, andi í mót ofurveldi því, sem gömlu bækurnar hafa öðlast aptur víða um landið og uni illa við so búld, með því það sínir þekkingarleisi vort, og bækurnar eru farnar að hnekkja upplýsingunni, þar sem þær eiga að sjer að vera öflugasta stoð hennar, þegar að lagi fer. Einmitt þetta, að gömlu bókunum er vísað til sætis í öndveigi, sviptir hinar níari aðstoð þeirri og virðingu, sem þær þurfa á að halda, og þær eiga skilið, þegar viðleitni þeirra er sú, sem viðleitni allra bóka á að vera, sem er: að vera til nitsemi öld sinni, og — ef verða mætti — ættjörðu sinni og mannklaínu til gagns og sóma, þó leingra frá líði. Efnum vorum er ekki þannig varið, að hvur maður gjeti miðlað miklu til bókakaupa árlega; og þegar nú hið eldra situr firir því, sem miðlað er, hlítur hitt að verða á hakanum, og þeir mennirnir fara þá ókjænlegast að ráði sínu, sem mest leggja í sölurnar, til þess að efla framfarir í landinu.

Það er tvennt, sem athuga þarf, þegar verið er að tala um, hvurnig haga eigi bókmentum, og ákveður og afskamtar hvurtiveggja, hvurnig bækurnar skuli vera. Fírst eru það þeir, sem bækurnar eiga að kaupa — sem þær eru ætlaðar handa — sem hafa eiga gagn af þeim og lesa þær; og því næst þeir, sem sjá eiga firir og ráða eiga úr lestrarþörfum almúga — þeir, sem velja bækurnar til prentunar eður rita þær. — Hvurutveggja þeirra eru komnir upp á aðra. Þeir, sem bækur láta prenta, eður taka þær saman, eiga undir högg

að sækja með kaupendur; þeir þurfa þess með, að rit þeirra sjeu keypt; ef þeim bregðst það, gjeta þeir ekki risið undir kostnaðinum, og því verr eru þeir þá farnir, sem bókin hefir verið vandaðri að efni og útliti; því eptir því hefir hún orðið að verða þeim kostnaðarsamari. Þar sem því alþíða er so ófróð, að hún geingst firir óúftum og vitlausum bókum, gjeta ekki aðrar enu ónítar bækur á prent komið; þar sem hún kaupir ekki aðrar bækur, enn þær, sem eru með góðu verði, er einginnu kostur á, að níar bækur, sem til er vandað, gjeti komið á prent; þar sem menn aðstoða ekki önnur firirtæki, enn þau, er menn hugsa að bæti þegar upp aðstodina með nitsemi sinni, hvurt sem er í bókmentunum eður öðru, þar verður fáum góðum eður nitsamlegum firirtækjum framgeíngt — því nitsemin er þá stundum hvað mest, þegar á allt er litið, er hún síst liggur í augum uppi. Nú er það sjálfsagt, að first láti menn sje firir þær bækur, sem álitnar eru nauðsinlegar; enn það er nú first hefðög ritníng, og so þær bækur, sem hafðar eru til hússlestra og virðast til þess einhlítar, nú sem stendur: 3 bindin af Stúrmshugvekjum, Víðálínspostilla og Árnastilla, Bjarnabæfir, Messusaungabókin og Passíusálmarnir. Allar aðrar bækur eru keyptar af sjálf-ráðum vilja til nitsemi, skjemtunar eður víðhafnar; kjósa menn þær helst, sem þeir treista sje til, að hafa mesta nitsemi eður skjemtun af, og reínslan hefir sínt, að menn hafa metið mest rímurnar og þenna mikla grúa af gömlu guðræknisbókunum; og vegna þess er varla annað prentað; og sje það prentað, þarf varla að búast víð, menn gjeti orðið skaðlausir. Það er auðsjeð, að þetta verður ekki álitíð öðruvísi, enn til marks um smekkleísi og vaufekking þeirra, sem lesa; því bækurnar eru ætlaðar til andlegrar nautnar: enn hvurnig gjetur nokkur bók verið það, nema að nafninu einúngis, þegar einginn andi er í henni, eins og eru rímurnar allvíðast. Bækurnar eru ætlaðar til

fróðleiks skilningnum: þessvegna eru þær bækurnar bestar og samsvara best því, sem þær eiga að vera, sem mest er vitið í: þær eru ætlaðar til að sína mannkininu, hvort það stefni, og hvort það eigi að stefna — enn það er nú allt af til nírre framfara. Þar af er auðskilið, að kunnátta þeirra manna, sem nú eru uppi, muni eiga betur við þessa tíma, enn þeirra, sem voru fyrir hundrad árum eður tvefmur öldum. Það er líka hlutfall bókaanna í öllum síðudum löndum, að þær lifa alþíðu úr minni, þegar þær eru farnar að eldast og verða ekki prentaður upp og aptur, nema einstöku snilldarverk; enn menn sikkjast í það, sem nítt er; og það sínir hefmsku vora, að hjer skuli fara gagustætt því, sem reinslan hefir kjennt á öllum tímum, að sje manulegu eðli samkvæmt. Það er óhátt, að hafa það traust á eðlilegum framförum manukinsins, sem einugri mannlegri orku hefir tekist að aptra til leingdar, þó það hafi tekist um stundar sakir, að tímarnir hvað af hverju brefti þessu líka hjá oss, og komi því á sama reksþöl, sem hjá öðrum, so að alþíða vor fari að álíta sjer eins mikið gagn í, og hafa eins mikið gaman af, að lesa andans ávegsti þessarra tíma, eins og ómerkileg og einiskisnít rit hinna eldri tinnanna, og henni fari að verða andleg nauðsin á, að alla sjer þeirra. Þó stundum verði ekki þegar á því þreifað, sem bækurnar, koma góðu til lesðar, heldur enn öðrum framkvæmdum orðsins, er það eigi að síður allopt ærið mikið; og þegar allir ujóta ávagstunna, er það ekki ránglega metið, að sá, sem vinnur í hag manulegu fjelagi með ritgjörðum, eigi skilið, eins og hvor annar, að öðlast stirk annarra til aðstodar firirtæki sínu. Hvor, sem skinsamur er, hann virðir so: að til sjeu líka andlesgir fjársjóðir, sem eiga sje í, og álitur það skildu, eins fyrir sig og aðra, að stuðla til eptir mætti, að láta þá ekki verða fyrir mestum hallanum, sem verja æfinni til að leita þeirra, og gjöra þá aðgefingl-

lega sem flestum; og so eíga menn, þegar að rjettu lagi fer, á það að líta, að því sje, sem þeir verja til að kaupa góðar bækur, sem mikið hefir kostað að koma á gáng, sje varið til almennings þarfa með sama hætti og hvurju öðru, er síðaðir mennu og göfuglindir leggja fram af frjálsu vilja og ekki af nauðung, til aðstodar nítsemligum firirtækjum. Það er öllum ókilt, sem lifa í mannlegu fjelagi og hafa af því indi og not, að efla heflir þess, og það, sem vel er ráðið eður vel að hafst í ríki andans, á tilkall til liðveíslu þeirra, sem ávegstirnir koma niður á, eíns og það er aptur skilda þeirra, sem auðgir eru af fjársjóðum andans, að miðla þar af fátækari bræðrum sínum. Menn hafa jafnast til afsökunar sjer, þegar haldið er að þeim einhverri nírrí bók, að hún sje þeim til eíngra nota, þeir gjeti ekkjert af henni lært, eða þeir hafi ekki efni á að eígnast hana, ellegar þeir hafi aldrei tóm til bóklestra; og að vísu er mönnum vorkun, þó þeir hlíðri sjer hjá, að kaupa þær bækur, sem þeir trefsta sjer ekki til að hafa nítsemi af; því eptir nítseminni er rjett að meta hvurn hlut. Enn á hinn bóginn fer raunar aldrei vel á því, og það er manninum jafnan illa sæmandi, að meta alla hluti eptir þeim stundlegum ávinníngi, er hann hefir af þeim; enn þó meta ætti bækur, sem víturlega eru samdar, með þessum hætti, eru þær eíngu verr farnar. ef vel er að gáð, enn margir aðrir hlutir, sem menn gángast firir vegna groðans, er af þeim meigi hafa. Því frá viti skínseminnar og fjöri viljans hefir flest það upptök sín, sem með góðu ráði er stofnað, og með kappi framkvæmt og til líkta leítt. Í veraldlegum efnum hagar hvur forsjáll maður firirtækjum sínum, eíns og hann hefir best vit á; enn so best nær sálin þessum þroska skíuingsins og viljans, sem leiðbeínir henni að hlitta það, sem best fer á og fara því fram, að maðurinn hafi meðfram notið tilsagnar og uppfræðingar annarra; og er þá ervítt úr

að skjera, hve mikið maður smátt og smátt kanu að hafa
 numið af bókum, eður þeir, sem hafa átt mestan þátt í
 mentun hans; og ekki verður í móti mælt, að þeir fari
 mikils góðs á mis, er ekki skeiða þeim. "Blindur er
 bóklæus maður", seigir máltækið; og þó mörgum virðist
 þeir lítið hafa að notið bóka til framfara sinna, af því
 þeir hafa lítil mök við þær haft, þá hafa flestir notið
 að kunnáttu annarra; enn öflugasti máttarstofn þessarrar
 kunnáttu voru bækurnar, þegar vel er lestað; einstakir
 menn gjeta því að eins verið án bóka, að mannkinið allt
 skorti þær ekki; eun manukinið gjetur ekki án þeirra
 verið, nema með skaða sínum; og tækist so illa til, kjæmi
 það stjótt niður á hvorjum einstökum, til hnekkis almenn-
 ings velferðar. Bækurnar eru annað augað mannsins;
 þær eru kjennendur heimsins. Ilvur einstakur maður
 reisir lítið, sjer skammt, nær til fátta; bækurnar bæta
 úr þessu öllu: þær færa honum heim til sín það sem
 hugsað hefir verið og talað — það sem fram hefir farið
 og menn hafa reínt á nálægum og sjarlægum stöðum og
 á öllum tímum, og hann gjetur valið úr því það, sem
 hann vill og hann higgur helst til nitsemi og ánægju af.
 Þar að auki eru það optast hinir skinugri meðal manu-
 anna, er verða til að taka saman bækur, og flestir vanda
 meir til bóka, sem koma eígu fyrir almennings sjónir,
 eun þegar þeir eíga tal við menn. Þeir fá bókunum það,
 sem þeir eíga best, það, sem þeir vita áreiðanlegast, vits-
 muni sína og skilning; og traudlega mistekst nokkrum
 so, að hann setji á bækur einbera vitleísu. Nitsemi
 sú, er menn hafa af mentum og bóknámi, er margháttuð;
 og þeir koma tímar, að ekki verður af komist, nema
 því að eins að mentun sálarinnar hafi ekki verið látin
 sitja á hakanum; auðlegð nægir hvað af hvorju ekki til
 að afla þeim virðingar, er stæra sig af heímsku sluni,
 og það fer að verða algeíngara, að meta menn líka nokkuð
 eptir vitsmunum og annarri fullkomnuu andans. Þeim

verður laungum betur til hjá vitrum mönnum, sem vel eru að sjer og síðaðir, og gott uppeldi er sú mesta auðlegð og affarabesta, sem nokkurt foreldri gjetur eptirskilið barni sínu í arf; það er — þegar á allt er litið — óhultasti vegurinn jafnvel til hinnar stundlegu velgeingni. Veraldleg auðlegð er ekki veitt nema einstökum; gott uppeldi stendur flestum innanhandar að láta í tje, ef þeim er um það hugað. Enn eg læt ekki að þessu sinni fleira um rætt, hvað það fái að gjört til framfara sálarinnar sjer í lagi og fullkomunnar mannsins að hafa um hönd fróðlegar og góðar bækur. Það gjetur einginn lítile metið, sem kannast við, að það sje mesta þríf skinsemi gæddrar veru, að hún sje skinsöm, og að hún komist sem næst því takmarki, er skinsemin og samviskan bíður hvorjum einum að kjeppast að.

Hvað því viðvíkur þessu næst, er menn opt bera firir: að þeir hafi ekki efni á að kaupa bækur, þá er það opt á góðum rökum biggt. Efnin skanita víða gánginn, þó að viljinn sje góður og laungunin mikil til að fræðast; og það ber stundum við, að þessi laungun kjemur sumum til að verja meiru sje til að afla sjer bóka, enn þeir gjeta misst frá öðrum þörfum sínum, so þeim er firir það á hálsi leigið. Er það að vísu satt, að til eru þeir menn, sem til hættir, að taka flesta vöru jafngóða, og ekki eru nógu varkárir með að kjósa þær einar bækurnar, sem nokkuð er á að græða, enn hleípa hinum hjá sjer — sem þó er því meiri nauðsin á, sem bækurnar verða fleiri. Enn næsta munu fá þau dæmi meðal vor, að bókakaup hafi til muna svipt nokkura velgeingni. Það verður leit á þeim almúgamönnum sem meíra hafi látið út firir bækur, enn nokkurra ríkisdala virði (að fráteknium hússlestrabókum, sem flestir eiga); og þessum peningum er ekki að öllu leftri burt sóað, því bækur gjeta verið við líði marga mannsaldra, ef vel er með þær farið, og stundum haldið allt af verði; enn

það sem þær rírna í því, er rjettast að álíta so, sem það hafi eiðat til ánægju þeim, er sjer hafa skjemt við bækurnar. Mun það opt reínast, að bókavinum verði lítið fyrir að draga við sjálfa sig í öðru, þar sem efni eru lítil; og — hvurnlg sem á því stendur, mun það ekki fjarri: að þeim mönnum sje ótamt að falla til þeirrar óreglu, sem mest fær að gjört, til þess að firirfara velgeíngni manna. Þó eínustöku gáfumanni og mentamanni búniat miður enn skildi (því ekki nær það nema til fárra eínna að tiltölu), þá er það ekki mest því að kjenna, að þeir hafi varið ofmiklu fje til að kaupa sjer bækur, heldur hínu, sem miklu fremur er vorkjennanda, enn álasvert: að náttúran hafi þá heldur til annars ætlað, enn búskapar, þótt óhægar kríngumstæður hafi ollað, að þann kost irði upp að taka; og það ætti að minna þá, sem þekkíngu hafa, á það, að taka eptir únglíngum, og leístaast við að leíðbeína þeim, sem öðrum taka fram að skarpleíka, til þeirra iðna, sem helst eru eptir eðli þeirra, so að ættjörðvor fari ekki á mis við gagn það og sóma, sem af þessháttar mönnum er von á, þegar rjettilega er með farið. Eunn miklu eru þeir fleíri, sem berja efnaleíslu við, þar sem viljaleísi er raunar það sem bagar; því fáir, sem eru við bú, hafa so lítið í höndum, að ekki gjeti þeir ráðið við eítt eða tvö kver á ári; sá er ekki ætíð fátækastur, sem mest hliðrar sjer hjá að gjefa, og flestra leístar rjettlætínga, til að koma sjer undan því, og fá því fagurt ífríkin, sem lítilmannlega er við orðið. Bókakaupin — eínkum ef ekki eru keíptar aðrar bækur, enn þær, sem skilið eíga að þær sjeu keíptar — verða ekki landi voru of útráttasöm; og af öllu því, sem menn eíða til skjemtunar sjer, eru þær skjemtánir, sem fást af bókunum, með lángrínnstum kostnaði firir hvurn sem þeirra gjetur notið. Mörg dæmi munu til þess finnast, að mennu kaupi brennivín, tóbak, og annað, sem að nokkru leíti má án vera, firir 20 rdd. eður 30 á ári,

enn þikist þó ekki meíga missa 1 rd. fyrir bækur; það er þó sannast, að mennu gjætu hæglega miðlað so til: að dreígið irði við annað, so hvorugt irði algjörlega út undan. Enn hægt er að sjá, hvort útdráttarsamara verður, þegar á allt er lítið; því það, sem etið er og drukkið, hvort sem heldur er að þörfu eður óþörfu, er horfið, þegar búið er að neíta þess einn sinni, so þess þarf að aflla á hverju ári aptur að ný; bókunum þar á móti má optast nær, með litlum viðurauka, koma í aðrar skjemtilegar bækur, þegar árið er líðið. Og þegar einhver lesir í ljós með so órækum rökum, hvað lítill jöfnuður sje á milli hinna líkamlegu og andlegu nauðsinja hjá honum, er hann gáir hinnar kostnaðarmeíri líkamlegu ánægjuunar: má hinn sami maður ekki kippa sjer upp við, þó skinsamari menn gjeti ekki mikið við hann haft, og þeir, sem merkara hafa að leggja hugann við, vilji koma sjer hjá, að hlíða á markleisuhjal og þvættíng slíkra manna, so tímum skípti. Það er þó eflaust ekki af ráðleisu eíntómri, eður að óþörfu, að mentaðar þjóðir og stjórñendur þeirra hafa kostað ærnu sje til, að stofna skóla og bókasöfu, launa kjennendum og efla listir, og vísindi; og ekki er það tilgángslaust, að þeir, sem upp eru að vagsa, eru látnir búa sig undir á slíkum stöðum köllun þá, sem þeir ætla á sðan að takast á hendur. Enn eíns og það er verðugt og nauðsinlegt, að nokkru sje kostað til góðs uppeldis og mentunar á æskualdrinum, eíns má og ekki óníta það, sem þá var numið, þegar á því á að fara að halda, þó til sje ætlanda, að maður hafi tekið þeim framförum, að ekki þurfi leíngur að halda því að honum, og að hann gjöri það af samvitkusemi, sem áður var gjört að lagaskildu.

Þeim er stjótast svarað, sem teljast undan bóka kaupum sirir þá sök, að þeir hafi ekki tómi til að lesa þær. Þessu berja þeir aldrei við, sem sirir bækur eru gjefnir; enda er það mála sannast: að eínginn,

sem læs er á bók — og sje hann það ekki, þarf hann að venjast við það, þar til hann gjetur lesið viðstöðulaust — þarf að slökkva miklu niður, þó hann öðra hverju taki sjer bók í hönd, og skjemti sjer og öðrum með lestri; laudið væri sælt, ef einum tíma væri verr varið, enn þeim sem hafður er til lesturs, og öllum öðrum stundum væri varið til þarflegra athafna.

Með athugasemdum þessum er ekki verið að gjöra lítið úr námfisi Íslendinga. Það gjetur aldrei orðið þjóðinni til áfellis, þó einstöku menn kinnu að fara meir að hleðpidómum, enn skiusamlegri fhugan, og leiddu þessvegna hjá sjer að afla sjer þeirrar mentunar, sem hjer er færi á að öðlast; því slíkt brennur við í öllum löndum og minna hjer, enn annarastaðar, þar sem þjóðir eru viðlíka mentaðar. Enn miklu fremur skortir hjer hagualegar bækur til að lesða menn á rjetta götu, enn að þær, sem til eru, sjeu ekki notaðar, eður alþíða hlíðri sjer hjá að leggja sínu skjerf til þess að afla sjer þeirra. Það hefir ætíð verið besti kostur þjóðar vorrar, hvað hún hefir verið hneígd fyrir fróðleik og metið hann; hún mun að náttúrunni til reínast með gáfubustu þjóðum. Þetta er ekki smjaður. Allir útlendingar, sem ferðast hafa hjer um land, ljúka sama munni upp um þetta; og það sanna firr og síðar þeir atburðir vor á meðal, sem ekki verða hraktir. Það sanna sögur vorar, sem víðfrægar eru orðnar um allan heím að maklegleikum. Um það vottar núna, hvað mikið út geíngur af rusliu, sem verið er að bjóða almenníngi. Um það vottaði firir aldamótin, hvað margir almúgamenn geíngu í landsuppfræðisugarfjelogið og síðan á þessarri öld íslendsku bókmenta- og biblíu-fjelögin, og norræna fornfraðasfelagið, og hvað góðar viðtökur ímsar níar bækur hafa síðan feíngið hjá almenníngi. Ef ekki irðu hjá oss fleiri af ólærða flokknum til að kaupa bækur, enn títt er hjá öðrum þjóðum, gjæti hjer ekki svarað kostnaði að gjefa neína

bók á prent. Enn því meira sem gjöra má úr námfsi landa vorra, því skildara er hverjum þeim, sem gjetur, að sjá þeim fyrir einhverju, er hún gjeti stuðst við og aukist af — því meiri skömm er að nýðast á henni og vanbrúka hana, með því að baka almenníngi kostnað og hepta þó undir eins framfarir hans og leiða smekk hans í gönur, einúngis til þess, að leiða sjálfum sjer hagnadar. Það er skilda almúgans að leggja sinn skjerf því til aðstodar, að þeir, sem efla vilja mentir í landinu, með því að taka saman eður gjefa á prent nitsamar og góðar bækur, gjeti orðið skadlausir af þessháttar firirtarkjuni; enn að því skapi, sem þeim, er ráðast í að koma bókum á gang, er ætlanda, að hafa meira vit, enn hinum sem af þeim eíga að fræðast og hafa nitsemi, er þeim og miklu skildara að koma þeim einum bókum á gang, sem til þess sjeru hæfar, so hverki svíki þeir kaupandann í von hans, nje í því, að teígja hann til sjárútláta fyrir einberan hjeóma.

Híngað til hefir verið talað um þá, sem bækur eíga að kaupa; nú er að víkja málinu til hinna, sem bækur láta prenta, eður taka þær saman, og þeirra, sem uppi eíga að halda mentun í landinu. Ef farið er að bera saman þessa tíma við þá sem voru so sem fyrir 40 árum — þegar landsuppfræðingarsfjlagið hófst og þar eptir — og þær bækurnar, sem taldar eru á rollunni, er út gefugur um landið frá innlenda prentverkinu, eður þær, sem flitjast híngað úr Kaupmannahöfu, við þær, sem prentaðar voru um aldamótin og taldar eru upp til og frá í minnisverðum tíðindum, hljóta þeir að firirverða sig, sem mestu gjeta um ráðið til að efla mentirnar, og þeir fillast gremju og hriggð, sem láta sjer um hugað um framfarir þjóðarinnar. Þá risu menn upp til verka með fjöri og anda; fjelaginu var alvara að stuðla til uppfræðingar landsins, með því að útbreiða nitsamlegar bækur, eins og það hafði lofað; allir mentamenn

lögðu fram sinn skjerf til þess ásetninginum irði fram-
gefngt; lærðir menn og atorkusamir stjórnuðu athöfnum
fjelagsins, ráku verkin áfram, töluðu máli fjelagsins, hvar
sem þurfti, og gefngu sjálfir best fram í því að skrásetja
þær bækur, sem mest var þörfin á, og best samsvöruðu
tilgáningum. Aldrei hefir uppfræðingunni í þessu landi
verið filgt með þvílíku kappi síðan á dögum Guðbrands
biskups; aldrei hafa eíns margir orðið samtaka í því að
stiðja hana; aldrei hafa eíns margbreittar og góðar
bækur verið boðnar almenníngl. Hinar veraldlegu bæk-
urnar í flestum aðalgreínum mannlegrar vitsku sættu
þá — hjá því sem áður hafði tðkast — annarri eíns
athigli og hinar andlegu; því mönnum var farið að lærast:
að lesðin til himinsins liggur um heíminn. Þá var haft
minna við, að halda fram gömlu bókunum, enn að biggja
þeim út, smátt og smátt, með því að láta aðrar betri
koma í stað þeirra; af því menn í það sinn höfðu ásett
sjer, að þjóna heldur guði enn mammon, var síður
grennslast um, hvað útgeíngilegt væri, enn hvað næst
kæmist hinu sanua og góða. Á fáeínum árum, þar til
stríðsöldin hamlaði öllum aðflutningum, birtust þessar
útleggíngar (meðfram hinna nafukjenndustu alþíðlegu
kjennslubóka úr Danmörku og Þískalandi) og frumrit —
allt úr eína prenthúsinu landsins á Leírárgörðum:

Útleggíngar:

Skáld- } eptir *Gellert*: Sá kristni.
skapur } eptir *Pope*: Tilraun um manninn.

Náttúru- } eptir *Suhm*: Náttúraskoðari.
fræði } eptir *Martinet*: Eðlis útmálan
manneskjunnar.

Frumrit:

Messusaungsbókin.
Sigurljóðin. (Eínnig
nár útgáfur af *Kross-
skólasálmum* og
Passíusálmum).

Útleggingar:

Frumrit:

Sagnafræði
og
heimsspeki
alþjóðleg
ásamt
barnabókum

eptir *Galletti*: Kjennslubók.
Sálarfræði.
eptir *Campe*: Siðalærdómur.

Tíðindi, 3 bb.
Eptirmeli 18. aldar.
Heimskringla Snorra
Sturlusonar, 1. b.

H. Fianssonar,
Æfi- Margrjetar
saga Fiansdóttur,
Bjarna Páls-
sonar.

Lögþingiabækur.
Landsfúrrjettar *acta*.
Konunglegartilskip-
anir og opin brjef.
Gaman og alvara, 1. h.
Kvöldvökur, 2 bb.
Sumargjöf.
Matreiðalukver.
Stafrosakver.

Gubrékni-
bækur

eptir *Balle*: Biblíulestrar.
Lærdómsbók
ásamt
opurníngum til
hennar.
eptir *Bast-
holm*: Höfuðlærdómar.
Hugleiðingar
firir altaris-
gaungufólk.
eptir *Sturm*: Hugvekjur, 3 bb.

Anonymi Föstuprje-
dikanir.
Sunnudaga- og há-
tíða-bætur.

Enn smátt og smátt fór að draga úr þessum góða andanum, sem var ífir bókmentunum hjá oss um alda-
mótin: sumir mentavinirnir fóru að tínast burtu, og hinir
að þreftast og eldast; fáeinir standa enn eptir, so sem
handlæknir vor Sv. Pálsson og sra. Jón á Möðrufelli, og
hafa allt til þessa varðveitt lærdómshefðir sinni, til kinn-
roða hinum ingri; enn þó má so kalla, að þessi góði
andi hirsfi burt með árinu 1833, er Magnús Stephensen
andaðist. Nú fór smátt og smátt að bera á skólauppála-
ingunum 19. aldarinnar; eg hlífi mjer við, að nefna
marga þeirra á nafn. Það mun ekki gleismast í sögu
vorri, þó þagað sje um það að þessu sinni, hvorjir uppi
hafi verið, þegar farið var að vekja upp aptur gömlu
bækurnar, og hlaupið var að mestu leifti fram ífir 2 eður

3, og stundum fleiri, mannsaldra til að ná í þær, og það mun í mínum haft, hvað þá hafi gjört verið. Það er dauflægt að líta til bókmentanna á síðustu tímunum. Meðan M. Stephensen var á upprjettum fótum, slæddust enn þá nokkrir með honum sömu leiðina, og hann fór sjálfur (t. a. m. í öðrum parti Gamans og alvöru); og hvað illa sem þeim kom það, er ekki gátu sjeð vanþekking sína, og hvað hann bar af þeim í lærdómi, að fá ekki, að rit sín væru prentuð, nema þeir tækju viturlegum lagfæringum, þorði þó leiingi vel eínginn að tala nema í hljóði, hvað honum bjó í skapi. Íslenska bókmentafjelagið var á stofn sett; enn merkilegra er það, hvað bókavínirnir um landið tóku vel undir að stírkja það með peningum, enn með góðum ritgjörðum. Flestallt, sem fjelag þetta hefir látið gánga á prent, var ritað áður enn fjelagið hófst, og þessvegna ekki handa því, eður fremur af tilviljun, enn af nokkrum föstum ásetningi; það er eíns og ervlitt gáangi, að koma góðum bókum á stofu. Landaskipunarfræðin, sem eínkanlega var samín handa fjelaginu, sjá allir að er fremur óskipuleg, og þeir þættirnir í firstu deíldinni, sem best sínist frá gefingið, eru þó ekki nema útleggíng úr landaskipunarfræðinni miklu þeirra *Hassels* og *Cannabichs*, sem landfræðafjelagið í Veímar fór að gjefa á prent 1819, og enn mun tæplega til líkta leidd, þó meíra enn 20 stór bindi sjeu prentuð. — Heíma fór öllu smátt og smátt hnignandi; Árnastílla var að miklum hluta samín laungu áður enn hún kom firir alþíðu sjónir. Enn útleggíngin nía testamentisins, sem var sameíngínelegt útleggíngarverk hinna lærðu á árunum firir 1826, er nærri því úr minni líðin í landinu sjálfu, þær sem hún fæddist. Þeir, sem skoda það vel, gjeta samt af því ráðið, hvað vel muni takast að snúa hínu gamla úr hebreskunni, eínkum þegar farið er að því með litlu ráði; það er því heldur ekki til-tökumál, þó þetta firirtæki sje nú dottið í blessaðan

værðarblund. Doði og aðgjörðaleisi er eínkjenni þessarga tíma á landi hjer, og hinar síðustu tilraunir, sem gjörðar hafa verið á prenti, sanna það nógsamlega, að sá andlun, sem það sje lagið, að fræða almenning, sje hjer um bil útkuluður, og lifni trauðlega aptur hjá þessarri kinslöd. Enn sá neistlun, sem undir skólafarginu hafði verið hulinn, fór loks að lifna smátt og smátt, þegar það heppnaðist, að hann niti so góðrar aðhlúníngar, sem núna fæst við háskólann í Kaupmannahöfn. Má telja, að þá færi fyrst á honum að bridda, er Ármann fór að tala; og þó hann sje enn lítt magnaður, tekst hjeðan af trauðlega að slökkva hann. Enn áður enn sá tíminn kjæmi, birjaði þessi rímna- og postillu-öld, sem nú er snöggvast á að líta.

Þessi öld, sem leíngi hafði verið að sækja í sig veðrið, og leíngi hafði birgt niðri í sjer gremjuuna ífir umbreistíngunni, sem ritin urðu firir í Víðef, fór að gjósa, rjett þegar Eíafjallajökull var farlun að komast í lag aptur eptlr eldgosið 1822. Það fór eíns og nærri mátti gjeta, að fyrst var ráðist að konferensráði Stephen-sen, sem þessum nía anda var gagnstæðilegastur á öllu landinu. Undir vorið 1826, er hann hafði dvalið í Kaupmannahöfn um veturinn, og um það bil hann fór að losa sig þaðan, var farið að ávarpa hann í dagblöð-unum, heímta af honum reíkníng ífir sjárefni gamla landsuppfræðíngarfjelagsins (sem heíma hafði varla verið nefnt á nafn í mart ár), og láta drjúgt um þann ávinníng, sem hann mundi hafa haft af ífirráðum prentverkeins í so lángea tíma. Um sama leítið var farið að bjóða oss Víðalínspostillu. Konferensráðið vildi koma í veg firir að hún írði prentuð, og tíndi saman nokkrar greínir úr bókinni til sönnunar því: að þetta meistaraverk væri orðið heldur gamalt til hússlestra firir þessa tíma, og sendi kanselfínu; varð Örsted, lögvitrínginum, að orði það sem síðan er í minnum haft, er sínishorn þetta kom honum

firir sjónir: *at det lod til Djevelen spillede der en betydelig Rolle*; enn ljét jafnframt á sannast, að það listi stakri mælsku. Þessi framhleipni konferensráðsins sárnaði útgjefendum postillunnar mjög, og sat það í þeim leingi síðan; var það út lagt næstum eins og landráðasök við ættjörð sína; og sjá má það af formála bókarinnar, sem tekinn er saman á pálmásunnudag, að þessir umkomulitlu Íslands sínir, sem tekið höfðu ráð sín saman, til að bæta úr hinni andlegu nauðsin landa sína, þó ekki brúki þeir stórirðin, ætla þeir hafi ekki til öllu minna þakklætis unnið af landmönnum fyrir stórvirki það, að koma, með konúngsins allranádugasta stírk, bók þessarri á prent, með öllum prentunarljóma höfuðborgarinnar, enn þó þeir hefðu frelsað ættjörð sína frá harðstjórn og undirokun; og það álit höfðu menn þá á verðleiknum Magnúsar Stephensena, að honum var tvisvar á sjelagsfundum hrundið frá að verða hefðurslimur bókmentasjelags vors, sem forseti vildi að hann væri til kjörium, að maklegleiknum, þar eð hann hafði í mart ár stírt sjelagið fremur mörgum hefðurslimi þess; var þess og skammt að bíta, að hann gefingi úr sjelaginu, sem von var. Enn hvað mikið þeir hafi lagt í sölurnar, til að “gagna og gleðja landsmenn sína, sem sú gjæfa hlotaðist”, að koma postillunni á gáng, gjeta þeir, sem ekki þekkja til, ráðið af því: að þegar bodeblöðin komu að heíman optur, munu menn hafa ráðist í að láta prenta 4000; má so til ætla, að nú sje það út selt, first sömu mennirnir ætla enn að fara að bæta úr andlegum þörfum vorum og prenta bókina að ný; og hafa þá feingist fyrir hana 12000 ríkisdala, er hver var seld á 3 rdd. — því ekki voru gjefin nefn sölulauu, líklega af því, að útgjefendunum hefir ekki þótt meíra enn skilda, að allir, sem gjætu, hlipi undir baggana með þeim, sem ekki voru allir ljettir, þegar t. a. m. einn maður hafði sumstaðar útvegað 60 eða 70 kaupenda; nú má gjöra, að

til bókarinnar, sem er 77 arkir, hafi þurft 65 balla papp-
fra, og hvur hafi kostað 30 rdd. = 1950 rdd.
enn prentunin á örkiuni 10 rdd. eður, á 77 örkum = 770 —

eru það alla 2720 rdd.;

legg eg þar eun ofan á 1280 rdd. í vanhöldin og firir
leiðrjettíngar prófarkanna, sem vel má þikja í lagt, þar
sem ekki þarf að kosta neinu til handritsins, og eru
samt eptir óskjertar 8000 rikisdala eður 4000 spesfur
í eintóman ávinning. Það er auðsjeð, að konferens-
ráðinu var eins hægt að taka við þessu, eins og hvurjum
öðrum, heldur enn að verða firir álassi og ofsóknum; því
hægt var að sjá, að af firirhöfn þessarri — eða
rjettlara að seigja: firirhafuarleisi — var gróðavon, hefði
hanu verið so skapi farinn, að meta mefra hagsmuni sína
— sem honum var so opt brugðið um — eun mentun
og framfarir ættjarðar sinnar. Þegar þetta firirtæki
heppnaðist so vel, var von, að haldinn væri áfram sami
ferillinn og fleiri færu að herma þetta eptir. Þegar
búið var að koma frá sjer postillunni, eru hvurutveggju
föstuprjedikanir Vídalíns reknar á stað. Eptirmálinn,
ritaður á skírdag 1832, lísir því, að útgjefendurnir telja
sjer, eins og í postilluformálanum, enn helst til gildis,
að öllu sje óbrjálað — orðatiltækjum og grefnum, so bókin
sje sem best löguð til hússlestra. Þar næst komu Vig-
fúsarhugvekkjur, sem kallaðar eru. Nú var farið að hugsa
um saunginn. Enda var hans ekki langt að biða; því á
föstudaginn lánga árið eptir standa enn sömu nöfnin í
rjetttri röð framan á sálmaabókinni, sem á eru Kross-
skólasálmur og Hugvekkjusálmarnir, Fæðingarsálmarnir og
Sigurljóðin; hefði þessi bókin flogið út eins og sumir
af sálmaflokkum þessum eíga skilið, ef hún hefði ekki
farið í bága við sálmaabók úr annarri átt, hjerna nær, sem
hafði 2 sömu sálmaflokkana á boðstólum, enn í stað Sigur-
ljóðanna Upprisusálma Steíns biskups, og í stað Kross-
skólasálmanna Daglega iðkun guðrækuinnar; sá var nú

munurinn; þetta var samt upphaf hörmúnganna, þó það jafnaðist með góðu í þetta sinn. Einn koma Hugvekju-sálmur Hjaltaíns 93, eins og hugvekjurnar, sem kvæðin eru um gjörð. Nú komu Fæðingarhugvekjurnar 1836, og seínast Missiraskiptaoffrið, “eínkánlega ætlað guðræknum mönnum fyrir norðan, sem hafa mælt til að útgjefendurnir ljētu það slæðast á prent með öðrum andlegum bókum, er þeir höfðu í huga að gjefa út” — hvurjar þær eru, gjefur tíðin að vita; enda hefði þessarra tilnála varla við þurft, þar sem útgjefendurnir “höfðu tekið upp hjá sjálfum hjer, og voru áður leingi búnir að hafa í huga að gjefa þau út”; því nærri mátti gjeta, ekki væri gott, að hafa þessa firirætlan í hámaelum. Þetta er úr formála bókarinnar, sem tekin er saman á föstudaginu lánga (líklega sama ár, sem upphaflega greinir). Þessar bækur voru margar búnar að vera á gáangi nærri því hundrad ára, og sumar leíngur, þegar þær köstudu elli-belgnum.

Nú voru tímarnir farnir að breítast helma: Magnús Stephensen var dauður; seínasta kverið, sem hann ljét koma á prent, so prentverkið hefði eitthvað að starfa, var Herslebs biblíusaga, íslendskuð. Mjer er ókunnugt, hve leíngi menn hafa verið að velta fyrir sjer málefnum prentverksins. Það stendur almenníngi ekki heldur á miklu. Einn um hitt varðar hann, hvað af er ráðið að lokunum. Það hefir sjálfsagt verið álit mönna, first brugðið var af hinum gamla vananum, og tekið var upp á því, að setja prentverkið á leígu — að það mundi ekki svara kostnaði, að það gjæfi sjálft út bækur, og annaðist þarfir sínar, eins og önnur mentastíptun, undir tilsjón eínhverra fyrir almenníngs hönd. Einn reínslan hefir nú leíft í ljós, að ekki þurfti slíkt að óttast; og áregstirnir sína, að ekki hefir tekist að hitta á það, sem landinu var hollast. Prentverkið hefir ætið verið álitíð eitthvað það helsta hjer í landi til að halda uppfræðíngunni við;

það hefir ætíð verið undir umsjón einhvorra lærdóms-
manna, sem hafa haft gjætur á, að það væri haft til að
prenta góðar og þarflegar bækur. Nú hefir það á síðustu
árunum verið mentuninni befulinis til niðurdreps, og til
að steipa öllum sirrtækjum henni til eflingar. Þetta
verður ekki rekið; prentverkið er hætt að láta sig nokkru
skipta, hvurnig fari um mentun landsins. Það er leiðt
út, so sem væri það konúngsjörð, sem ábúandinn má
fara með eins og hann vill, ef hann einúngis gjetur
greitt afgjaldið í góðum og gildum landaúrum. Ísfrvöldin
láta sig eingu varða, hvurnig það er brúkað, eður hvað
prentað er, ef að einúngis hússlestrabækurnar (gömlu)
eru til; enn það þurfti síst að áskilja; því nógir mundu
verða til að koma þeim á gáng, þó eingiun væri skild-
aður til þess. Enn ef ísfrvöldin hætta að hafa nokkur
afskipti af prentverkinu og því sem prentað er, þá er
líka að mestu úti um að skipta sjer af því, hvurnig fer
um almúgauppfræðinguna í landi þessu; og gjeti landið
án þess verið, þarf það ekki heldur ísfrvalda við í mörgu
öðru, sem þó er látið koma til þeirra. Það er auðvitað:
að einuskis þarf landið framar, enn að þeir hlutir, sem
öll mentun þess er undir komin, sjeu á góðum stofui,
og þeim sje með viti ráðið. Enn ekki er þess von, að
hjer verði það uppi á, sem haganlegast er, meðan allt er
látið fara eins og verkast vill; og er þesskonar prent-
unarfrelsi raunar ófrelsi. Af þessarri ráðstöfun á prent-
verkinu hefir það leitt, eins og við var að búast, að sá,
sem prentverkið hefði undir höndum og væri látinn gjalda
eptir það, ljeti kvíldið mjólka sjer, eins og annar maður
hefir til orðs tekið, og hugsaði ekki um annað, enn hvað
honum gjæti orðið ábatasamt, hvurt sem það væri mentun
landsins til lnekkis eður framsfara; og með því allur
þorri alþíðu geíngst helst sirir gömlu guðræknisbókunum,
meðan þær eru fáanlegar, og so rímunum, var von, að
ferið væri að ólmast í að riðja þessu á prent, því heldur

sem við var að búast, að þeir itra ella mundu "koma og stela frá honum orðinu", meðan útgjefendaflokkurinn þar dreifðist ekki — og ekki var árennilegt, að verja kostnaði til að koma á gáng nírri bók, meðan því fór fram. Er von, að hvur fari það, sem hann kjemst, eins og hann er maðurinn til, þegar honum er látið það frjálst, og hvurki eru að utan neinar skordur við því reistar, nje hann virðir so mikils það, sem betra er, að honum þiki til vinnanda, að leífast við að eíla það, þó minna væri tekið í ávinníng. Allan þann lánga tíma, sem konferensráðið hafði prentverkið undir hendi, kom ekki nokkur eín óþörf bók á gáng, og fátt af gömlu; því hann neunti ekki að mannsþilla sjer á því, að hafa ávinníngavonina í firírrúmi firir því, sem orðið gjæti til nitsemi og sóma ættjörðu vorri. Af Klausturpóstinum, so mikilli firirhöfn og kostnaði, sem til hans þurfti að verja, mun aldrei hafa verið prentað nærri þúsund, heldur enn núna af Sunnanpóstinum, og gjetur andvirði þeirra varla meir enn svarað prentunarkostnaði — hvað þá ef borga ætti verkið á handritinu; enn af gömlu bókunum er núna varla prentað færra í Víðei, enn 2000; og má af því ráða, hvurjir mest hafi ábatast. Það stoðar ekki eptir ásigkomulagi þessa lands að láta neinn komast að slíkum ávinníngi, nema honum sje að því skapi lögd birði á herðar til eílingar mentanna. Það, sem gömlu eða lögbodnu bækurnar gjefa í ávinníng, er skildast að gáangi til þess að koma níum á fætur. Það er talið prentverkinu helst til gildis núna, að þar meigi fá allar bækur prentaðar; enn hvað kjemur þá til, að eíngin ní bók, sem gagn er í, er það prentuð? mun það ekki koma til af því, að það er nokkuð arðmeíra, að prenta gömlu bækurnar á sjálfs síns kostnað, enn hinar nírri firir borgun? því allt er metið eptir ávinníngavoninni. Það er so mikið að gjöra, að þó tvær pressurnar sjeu á gáangi, kjæmust ekki níu bækurnar að, þó þær væru á bodstólum;

því það gjefur að líta af þessu, að hinar eldri standi langtum nær. Sunnanpósturinn virðir það til vorkunar, þó eingar níar bækur komi á prent, meðan óvíst sje, hvurt aðrar bækur verði seldar, enn þær, sem áður sjeu hjer kunnugar — og lætur í ljósi ánægju sína með það, hvað prentverkið gangi rösklegar, síðan farið var að gjalda eptir það. Hvurtveggja þetta állit er efns og við var að búast af honum. Hvursvegna mundi það vera örðugra núna, að koma á gang nium bókum, enn það hefir verið frá aldaöðli? Allar þessar bækur, sem verið er að prenta, hafa þó einu sinni verið prentaðar fyrst, og líklega þá verið ókunnar. Hann á firir mikilli náð að verða, sem prentverkið hefir undir höndum, að honum skuli nú vera vorkjennit meirs, enn nokkrum mauni hínagð til, að koma nium bókum á gang, þegar hann fær að stíðjast við ávinninginn af þeim eldri, sem bestar og útgeingilegastar eru. Sunnanpósturinn gjetur fagnað því, hvað rösklega prentunin gangi — er nú eru 2 pressurnar, sem aldrei hefir verið firr — og að prentið sje gott; enn jeg gjet ekki tekið þátt í þeim fögnuði með honum; mjer væri þekkast, að pressan væri annaðhvurt ein edur eingin, og að heflar arkir væru stundum tómar eiður og slettur og klessur, so einglun lifandi maður gjæti lesið þær; og jeg fer ekki leingra, til að færa sönnur á mál mitt, enn að telja upp ímislegt, sem jeg hefi gjetað snapað saman af því, sem núna seinast hefir verið prentað í Vlöef:

Jóhönnuraunir	Númarímur	Þíslarþánkarnir
Úlfarsrímur	Jómsvíkingarímur	Þórðarbænir
Andrarímur	Fertrams og Platós	Missiraskiptaoffrið
Svoldarrímur	rímur	Vikuoffrið
Frans Donners	Flokkabókin	o. s. fr.
rímur	Þorlákskver	

Þetta er dáfallegur bókahópur, sem állita mætti prentaðan eptir opiuberri tilhlutan, fyrst að það prentverkið

er til þess brúkað, sem landið á, og er undir opinberri tilsjón! Ílárín rísa á höfði manna, og hvur, sem nokkurt hjarta er í, fillist gremju, þegar hann sjer af bókatölu þessarri, að landið væri miklu betur farið, ef eina prentverkinu, sem það á, væri sökkt niður á fertugu djúpi, og það ætti ekkjert, enn að því sje sona varið, þjóðinni til skammar og til að mirða mentun hennar. Á þessu tímabili hefir eingín nítileg bók komið á gang frá prentverkinu, sem úr þessu gjeti dregið; öll firirtæki, sem miða til að rjetta hluta bókmentanna, hljóta, eptir ásigkomulagi voru, að koma firir ekki, meðan þessu fer fram, og það verður mentamönnunum til falla, er þeim ætti að verða að trausti.

Þá er prentverksmálefnum hjer í landi rjettilega firir komið, ef að first og fremst er hlutast til, að ekki meigi aðrir enn innlenda prentverkið láta prenta gamlar guðræknisbækur eður aðrar af þeim eldri bókunum, sem alþjóða geingst firir og nokkur ábatavon er við; því sje öðruvísi með farið, verður gömlu bókunum ekki hamlað frá, að koma á prent; og efus og vaninn nú einu sinni er og verður ætíð ríkur, taka menn við þeim báðum höndum, so nírrí bækur gjeta ekki á gang komist, er fáir skeíta þeim, meðan hinar eru fáanlegar; og það er sannast að seigja, að landsfirrvöldin hafa gjört sjer far um, að útvega prentverkinu eínkaleífi hjer til, og að stemma stiga firir prentun bóka þessarra utanlands, er það fór að verða ljóst, hvað miklu illu hún hefir til lesðar komið; enn stjórnnarráðin hafa ekki skeítt því, líklega af því það kjemur ekki, meðan sona stendur á, prentverkinu að notum, heldur þeim, sem hefir það undir hendi, þó það hefði eínkaleífi til að prenta þær; því auðráðið mun þeim vera, að hollara muni oss, að í þessum efaum sje farið eptir kríngumstæðum vorum, enn löggjöf Dana. Eunn þegar so er komið, að ekki verður hlaupið í að prenta gömlu bækurnar annarstaðar,

er þessu næst eftir: að haga prentverkinu, efus og annarri mentastíptun, til eflingar bókmentunum; og mætti þá, hvort sem vill, eftir því sem á stendur, á þess kostnað láta prenta nýjar bækur, sem keiptar irðu, þegar aðrar eru ekki á boðstólum, eður prenta hinar gömlu, sem mikil ávinningsevon er að, enn verja aptur ávinninginum til að koma nýjum bókum á prent. Sona hefir þessu verið til hagnað hjer í landi að undanfögnu; og þetta hefðu landsförföldin átt að ráða af, heldur enn að láta prentverkið til bíggingar. Þau hefðu átt að áskilja sjer, að eiga hlut að því, hvað prenta skildi, eður ákveða nefnd manna, sem hefði undir umsjón málefni prentverksins, og hefði auga á prentuninni og tilhlutun með, að þær bækur væru settar á stofn, sem þarfar væru landinu og fróðlegar. Þá var raunar við að búast, að það irði að flitja burt úr Víðei; enn það liggur nú líklega firir, hvort sem er, þegar fram líða stundir, eftir það menn verða orðnir þrestitir á, að vita það sona slíta sjer út á tómri vsnbrúkun, og það er búið að koma tölverðu íllu til leiðar með því að hepta mikið gott. Prentverkið hefir haft efnaleifi til að prenta þær guðræknisbækur, sem lögbodnar eru: Lærdómsbókina og Messusaungsbókina, og so hinar hússlestrabækurnar, sem so eru komnar inn hjá alþíðu, að þær eiga vísa eíne marga kaupendur og hinar, so sem eru: Stúrmshugvekjurnar, Passíusálmarnir og Bjarnabænar; þó ekki ætti það annað við að stíðjast enn þetta, er hjer að vísum að gánga so miklum ávinningi árlega, að með því væri hægt að koma á gánga ærið mörgum góðum bókum öðrum*). Núna seinast 1837 var t. a. m. prentað af Messusaungsbókinni 4000; og þó jeg sleppi enda helm-

*) Sona lifir í Danmörku munadarleisingjahúsið að nokkru leifi á því að prenta biblíur, fræða- og sálma-bækur; og mun það vera eína prentverkið í Danmörku, sem stendur undir tilsjón af almennings hálfu.

Ingium sifir kostnað og sölulaun, eru eptir 2000 ríkisdala eíuber ávinningur, þegar bókin er seld á 1 rd. Gjeta nú allir sjeð, að með þessum sjóði mætti koma einhverri góðri bók á gáng; því so stendur á margopt, að erviðast er að leggja til kostnaðinn sifir fram, þar sem bókin, til þess prentun hennar svaraði kostnaði, þegar frá líður, þirfti ekki nema lítinn stuðning í allt, og minna eun aungvan, ef hún væri so löguð, að hún gjæti fljótt komið sjer inn sjálf hjá alþíðu.

Á meðan á þessu gjekk á innra nesinu, fór suður á á Álptanesi að bera á manni, sem búinn hefir verið að taka eptir því, hvað góður atvinnuvegur það var orðið, að prenta bækur, eptir þeim rekspöl, sem kominn var á í landinu. Eptirtakasamir lesendur hafa eflaust rekið augun í, að neðst á firstu blaðsíðu sumra níprentaðra bóka, þar sem vant er að gjeta um, hvur bókinni hafi komið á prent, stendur: “Þorsteinn Jónsson, studiosus Theologiæ” (seinna hefir hann tekið sjer danskt nafn og kallar sig: “Kuld”). Þó er minnst af því andlegt, eður guðfræði, sem þessi maður hefir látið gánga á prent. Það kann samt einhver að telja til þess Postulasögurnar, og eflaust margir Missiraskiptaoffrið, er hann ljet prenta núna seinast, eíunlg laungu bærnirnar, sem prentaðar munu eptir hans tilhlutan. Hann mun líka vera frumkvöðull að Fæðingarsálmunum í litla brotinu, sem laumað var á prent um sama leiti og sálmar þessir voru prentaðir í stærra broti utanlands, og í Víðes; og mikið hefir verid keípt, af sálmum þessum, því þeir eru nú í Víðes upp geíngnir, og, ef til vill, hvurgi leíngur til sölu; er þess gjetið, ef einhverjum útgjefendanna kinni lífast að láta prenta þá í fjórða sinn — þó ekki þurfi slíkum mönnum ráð að kjenna, því sjálfir hafa þeir gjætur á, hvað til hagar. Enn lángtum mefri hluti þess, er herra “Kuld” hefir prenta látið, eru veraldlegar bækur, og helst í hinum fögru mentum, er aungvum lærdómi

í guðfræði varð að komið. Hefir hann komið fótunum undir rímurnar af Andra jarli og Frans Donners rímur, og Blómsturvallarímur; hjer að auki kvað hann hafa útlagt Ráðgjafasögurnar, og hann hefir látið prenta Lækn-ingabók Jóns Pjeturssonar; og mart kann það að vera fleira á prenti, sem nafn hans stendur á. Auk hjer að framan taldra bóka, hafa einstöku verið prentaðar utanlands og innan. Meðal þeirra er áður vikið á Úlfars-rímur, Jóhönnuraunir, Arnljótarímur, og kvæðabókina, sem Þórarinn Sveinsson hefir komið á prent. Tistrans-rímur eru að nokkru leíti gjefnar út á opinberan kostnað; því þær eru prentaðar með peningum þeim — 300 rdd. — sem rentukammerið gaf handverkssveini einum, er hann átti að fara heim til Íslands úr Kaupmannahöfn, so hann gjæti útvegað eður feingið sjer verkfæri, enu hann mun hafa ætlað til meiri ávagstar af, ef þeim væri þannig varið.

Þegar farið er að skoða bækur þær, sem nú hafa taldar verið, og huga að, hvursu það hefir verið af hendi leist, sem útgjefendurnir áttu til að leggja, er það að vísu nokkuð misjafnt og ekki öllum útgáfum þessum jafnmikið lánað. Er kannskje nærri lagi að seigja, að hvor útgáfa hafi sína kosti og anumárka, bæði í samanburði hvor við aðra, og í samanburði við eldri útgáfur þeirra meðal bóka þessarra, sem áður eru prentaðar; enu þó eru aptur aðrir eiginleikar, sem þær hafa allar til að bera sameiginlega, eun það eru einukum þessir: að útgjefendurnir hafa ekkjert til lagt af eigin forða, nema leiðrjettíng prófarkanna, formálann og prentvillurnar. Það má gjeta nærri, að hið firsta sje optast nær illa og hirdulauslega af hendi leist; því það útheimtir nokkra uákvæmni og ifirlegu; af því má aptur ráða, að ekkjert blaðið í bókum þessum sje eíns dirmætt, eíns og það, sem prentvillurnar eru á, eíns og heldur ekkjert hefir aðra eíns firirhöfn kostað, eíns og það, ef þær væru

upp taldar til hlítar. Hvað hefði, til dæmis, orðið úr saungum á bls. 24. í 15. stúrmshugvekjusálminum, þar sem versið vantar, hefði útgjefendunum ekki hugkvæmst, að klína stóru prentvillunni þar við stúfinu, so allt sje eins og heilt, nema hvað blaðsíðan er orðin sirir það nokkuð leingri, og sona meira hneigslid orðið umflúid með hinu minna. (Annað minnilegt dæmið er í Ögmundargjetu, þar sem rímnastakan hefir hreítt inn í mitt versið á lofsaungnum á 96. bls.) Enn optast er eins kastað höndum til prentvillnanna eins og leiðrjettíng-anna, sem og reindar er vorkun; því líklegt er, að sá, sem hefir haft það starf á hendi að leiðrjetta alla bókina, sje búinn að fá nóg af að lesa hana í bráð, þó ekki eigi hann aptur að birja á upphafinu, þegar hann loks er kominn til enda. Formálarnir eru það þó sjer í lagi, sem útgjefendurnir hafa lagt til af eigin forða og vandað sig á, og eru þeir mikils áridandi þar sem þeir eru (því sumstaðar vantar þá líka); má af þeim sjá — frst: hvurjir bókina hafa útgjefið, þar næst: hvurt állit þeir hafa á bókinui og starfa sínum, og að síðustu: hvurnig farið er að leiða hana inn hjá góðfús-um lesara. Optast eru þeir stuttir; enn þó er við suma þeirra, helst þá, sem standa framan eður aptan við andlegu bækurnar, mikið haft, og er niðurlagið optast einhver hátíðleg bæn eður ósk. Ef trúa má undirskript-inni, eru þeir líka teknir saman á einhverjum helgum deigi. Það er vikið á það að framan, að formáli post-illunnar er ritaður á pálmásunnudag, sirir Föstuprjedik-ununum á skirdag, sirir Sálmaðókinui á föstudaginn lánga, Missiraskiptaoffrinu á föstudaginu lánga þremur árum seínna, o. s. fr.

Það er ervitt, að gjöra fullkomlega áreiðanlega skil sirir því, hvað mikið fje hefir nú á síðustu árum farið sirir ónitju-og þarfleisu-bækur þessar, og hvað mikinn ávinning útgjefendurnir hafa haft af að láta prenta þær;

og að vísu má ekki ætla, hann gjeti að tiltölu eptir arkafjölda komið til jafns við ávinninginn af postillunni; því traudlega hefir af nokkurri bók verið seltannað eins. Þó mun ekki of mikið tiltekið, að af hverri bóka þessarar til jafnaðar hafi prentað og selt verið 1000; af viðeíarbókunum eru opt prentaðar 2000, eður meira, eins og áður er á vikið; og mun það vera miðað við það, sem reísland hefir kjennt, að af einhverri bók hafi út geingið. Þóðarbæñirnar eru eíngan veíginn útgeíngilegasta bókin; þó hefir — eptir því, sem jeg gjet næst komist — geíngið út af þeím mikið á annað hundrad í einni Rángárvallasíslu, og með því 11 eður 12 sinnum so margir menn eru á öllu landinu, lætur nærrí, eptir sama jöfnuði, að 2000 þirfti til að birgja það upp með Þóðarbænum. Jeg hefi tint saman þær bækurnar, er jeg hefi við höndina, með arkatali og verði, og eru það 235½ arkir prentaðar, sem seldar eru á 15 rdd. og 6 skk., eins og sjá má af þessarri grein:

		rdd.	skk.
Tistransrímur 1831 . . .	6 arkir	„	32
Ögmundargjeta 1832 . . .	10 —	„	80
Arnljótsrímur 1833 . . .	4½ —	„	32
Svoldarrímur — . . .	4 —	„	20
Vígfúsarhugvekjur 1833 .	22 —	1	32
Andrarímur 1834 . . .	9½ —	„	64
Frøns Donners rímur . . .	6 —	„	48
Blómsturvallarímur . . .	6 —	„	48
Úlfararímur	8½ —	„	48
Flokkabækur	44 —	3	„
Fæðíngarsálmar (í 18 blaða broti)	4 —	„	24
Númerímur 1835 . . .	7. —	„	42
Hjaltalínssálmar	6½ —	„	48
Píslarþáñkar	12 —	„	72
	150 arkir	10	14

		rdd.	skk.
	150 arkir . . .	10	14
Jónsvíklingarímur	}	1836	8 — . . . „
Fertrams og Platós rímur			
Þorláksskver		10½	— . . . „
Þórðarbæknir		7	— . . . „
Fæðingarlugvækjur		8	— . . . „
Tíðavisur		11	— . . . „
Díralækuíngabók 1837		8	— . . . „
Vikuoffur		13	— . . . „
3 Missiraskiptaoffur		20	— . . . 1

Alls: = 235½ arkir . . á 15 6

Ef einhverjum kinnir virðast, ekki hefði átt að telja so sem ónítar allar þær bækur, sem hjer eru talðar, þá er aptur mörgum sleppt, so sem Jóhönnuraunum, rímum af Hákonni norræna, Eleúnórurímum, bókinui með Láka-bragnum, laungu bænnunum, Föstuprjedikunonum, sem ekki þurfti meira af í bráð, enu til var. Ef gjört er, að so sem einum fjórðungi af verði einhurrar bókar þurfi að kosta til að koma henni í band, þá hefði ein af hurrri þessarra bóka — því meiri hluti þeirra er óinnbundiun — orðið, þegar saman komu, allar innbundnar, 20 rdd. (er óinnbundnar voru 15 rdd.). Verður þá kostnaðurinn, sem landið hefir haft af bókun þessum, um það búið er að koma þeim í band, ef þúsund hefir selst til jafuadar af hurrri, alls: 20000 rdd. Ef eun fremur ½ af andvirði bókenna óinnbundinna er sleppt firir prentunarkostnað og umstáung, hafa útgjefendurnir eptir — sem tekið er í ávinning — 10000 rdd., eun aðrar 10000 rdd. hafa lent hjá þeim, sem prentuðu og bundu bækurnar. Eun hafi 2000 bækur seldar verið, sem ekki er firir að sinja, hefir landið haft af þessu 40000 rdd. *)

*) Firir það hefðu féngist 2000 tunnur af brennivíni, þegar potturinn er seldur firir 16 sk., og er það nú að vísu sopið á skjemmri tíma; eun þó ótrúlegt sjá, er valt að seigja, hvurt

kostnað, enn útgjefendurnir 20000 rdd. ávinning. Er þetta so mikið fje, látið út firir verra enn ekkjert og til hnekkis öðrum góðum firirtækjum og afdráttar þeirri aðstoð, sem þau áttu skilið, að einginn maður með viti ætti að láta sjer það linda, að það lenti í sjóði einstakra manna; væri það með nokkru móti takandi í mál, að þvílíkar bækur mættu koma á prent, ætti allur ávinningurinn af þeim að vera landsins eign og standa undir opinberri ráðstöfun; og væri það so sem skattur, er menn gilda firir heímsku sína, og sama eðlis eins og lukku-spillið (*Lotterie*) og annað, sem ekki verður komið af, þó skaðlegt sje, vegna fásinnu og óráðsú manna, enn kjemur því góðu til leiðar, að það eikur tekjur ríkjanna og dregur að ærið fje án nauðungar, sem aptur er varið til almenningsþarfa og til stirktrar nauðsinlegum og góðum firirtækjum.

Það mun eingum virðast, að of snemma sje farið að hafa í umræðum á prenti ósóma þenna með endurlífgan gömlu bókanna, nje að ofdjúpt sje tekið í árinni hjer að framan um þetta mál; þvílíkt hneígsli hefir mikils til of leingi komist af; hjeðan af mun þvílíkt aldrei höndlaast. Það er því verr, sem því er leíngur lofað að fara sínu fram umtalslaust — því meiri skaða gjetur það til leiðar komið, og því harðara áfellis eíga þeir von, sem honum hafa ollað. So mikið er nú að gjört á þessum síðustu árum, að það er orðið til eilífs athlægis í bókmentasögu vorri: það er so skoplegt, þegar útgjefendurnir reka sig að líktum sona hvur á annan, og það er so nístarlegur atburður, að sama óníta bókin sje prentuð á þremur stöðum á einum vetri, að ekki má

meíru kjemur illu til leiðar; því aldrei er það lítils að meta, sem af ónítum eður vondum bókum hlotuast, er þær eíla heímsku og hleípidóma, enn hindra framfarir til hins betra, enda þó ekki villi þær álit manna á því, sem gott er og heíðarlegt, eíns og stundum fer.

við öðru búast, enn hæð verði nítt tímabil frá árinu því, er þetta gjörðat. Þessháttar uppátæki gjeta ekki átt sjer lángan aldur; þau eiga sírir sjer að detta um koll seint eður snemma, og hvur sá heðursvarði, sem á so völlum grundvelli er hlaðinn, hrinur, hvunær sem einhver verður til að koma við hann. Það er ekki tilvinnandi, að tæla sjálfan sig eður aðra, með því að telja þar til verðleika, sem einginn er; það gjetur glapið sjónir einfaldra um stundar sakir, enn leingi verður aldrei að því búið. Það vill líka so vel til, að sumir þessarra manna hafa samt nokkuð að stíðjast við, þó þeir njóti ekki að gömlu bókana. Þeir hafa á ímsan hátt verið ættjörðu sinni til nitsemdar og bókmentum hennar; jeg vil ekki draga dulur á, að þarflegar og góðar bækur hafa þeir líka samantekið eður látið koma á prent: má til þess telja Lesðarvisirinn til nía testamentisins, Orðabókina eptir Oddsens, Ármann, Atla, Lækningabókina Jóns Pjeturssonar, og aðrar meínlausear að efninu til, ef útgjefandinn hefði loíst vel af hendi það sem hann átti til að leggja, eins og eru Postulasögurnar, Ráðgjafasögurnar, o. s. fr.; og er þetta gott að bera sírir sig, eður hlífa sjer með, það sem það nær; enn það, sem á vantar, og meira er inn lagt, enn búið sje að svara út á, verður sjálfsagt að álíta eins og skuld, sem ættjörðu vorri sje enn þá ógreidd, og vonanda er að borguð verði við firstu hentugleika. Enn það áskil jeg fortakslaut til sátta, að þeir smáni aldrei hjeðan af sjálfa sig nje landa sína, með því að láta spirjast, að þeir noti fáfræði þeirra sjer til ávinnings. Alþíða rennir varla grun í, hvur að sje hín sanna undirróttin til alls þessa; og þeir, sem mest fíkjast í gömlu bækurnar, kalla þesskonar sírirtæki næsta lofsverð, og þíkjast þar þreífa á ættjardarást útgjefendanna; og ef einhver lætur sjer lítið til slíkra bóka flinnast, og ætlar að mæla fram með þeim nírrí, er vant að slá hann af

laginu með því: að “þessir háttupplistu, hálærðu, menn ljeti þær ekki gúnga á prent, framar enn aðrar, nema þeir hefðu það álit á þeim, að þær væru betri”. Enn þessir “háttupplistu hálærðu menn” sjálfir bera sínmeigin aptur fyrir sig, að þeir gjafi þær á prent eptir tilmælum sinna heiðruðu og elskuðu landsmanna. Það er allt af viðkvæðid, að almenningur biðji um þetta; enn hvursvegna biður hann? er það ekki af því, að hann, fremur enn flest önnur alþíða, þarf andlegra meðala við; og hvað á hann að biðja um, annað enn það, sem hann þekkir og til er? og ef hann veldi heldur af verri endanum, enn hinum betri, þá ætti ekki við því, að fá honum vondar bækur í hendur, og láta hann eíða tíma og efnum til þess að verða heímskari, þegar hann ætlaði að leita vitsku, heldur kjenna honum, í þessu eins og öðru, að gjöra mun á góðu og illu, first hann er ekki fær um það af eígin ramleík; það verður að fara eptir alþíðuþörfum í að rita og prenta, enn ekki á hún að seígja til, hvað prenta eigi; í því eíga mentamennirnir að hafa vit fyrir henni; það má ekki fá henni þær bækur í hendur, sem stirkja hleipidóms hennar og eru framföllum hennar til hindrunar, þó hún síkist í þær og þó ábatavonin sje fljótari.

Að líktum ber þess vel að gjæta, að þegar allt er vel skodað, er ávinningurinn ekki meíri, þó komið sje á fætur gömlu bókunum, enn þó níar sjeu settar á stofn, ef að þær eldri að eíns ekki standa í dirunum — og lángtum minni, ef til vill. Allt það, sem gjæti fist menn til að halda á lopti gömlu bókunum, ern tómar missínugar í þokunni, sem núna liggur ífir bókmentum vorum. Undir eíns og bókin er þarfleg, og vel af hendi leíst, gjetur aldrei hjá því farið, að hún gáangi út með tímanum. Það er ekki skadleg kúgan, sem almenningur verður fyrir, þó gamalli bók sje

bægt frá, að standa í dirunum fyrir annarri nírri, sem að visu má ganga um, að almenningur unni langtum betur við, þegar hann er orðinn henni kunnugur, og það er óhætt að prenta þeim mun fleiri af níu bókunum, en hinum eldri, sem af hinum eldri kunna að vera margar undir. Sú bókin verður mönnum ljúfari, þegar í kring er komið, sem nær liggur tímanum: hún gefur út að lokunum, og munurinn er ekki annar, enu hún þarf að hafa leingri tíma fyrir sjer*); enu andleigi ávinningurinn verður sá: að uppfræðingunni miðar áfram, enu það er einmitt það, sem bókunum er ætlað að koma til leifar. Af Messusaungsbókinni hefir t. a. m. því minna orðið selt, sem meira var keipt af flokkabókunum; því þar sem gömlu sálmaflokkarnir eru brúkaðir í heimahúsum, þarf hennar ekki; og vísast er, að grallaranum takið að bola hana sumstadar út úr kirkjunni líka; ef tekið verður upp á því — sem farið er að kvíast — að prenta hann, þá verður vinningur að bera það fyrir sig, að alþíða hafi beðið um hann, því nógir bjóðast kaupendur að honum; en eíngiun verður fjárávinningurinn, þegar á allt er lítið, því þá gefur minna út af Messusaungsbókinni; 2 bækurnar verða á gáangi í stað einnar, so kostnaðurinn tvöfaldast annaðhvort fyrir þá, sem kaupa, eður þá, sem sjá eíga um prentun bóka; og þá er ekki orðið fyrir öðru að gáangast, enu því, hvað uppfræðingunni hnígnar við þetta, og þeim deslum og flokkadráttum, er af því

*) Það er kunnugt, hvað snauður sjera Hallgrímur Pjetursson skildið við heiminn, þó Passíusálmarnir væru prentaðir í lifanda lífi hans. En þeir, sem síðan hafa látið prenta þá, hafa tekið í ávinning margar þúsundir ríkisdala. Ritgjörðir konferensráðsins áttu ekki miklu líni nje aðstoð að fagna, meðan þær voru að koma út; en nú er farið að unna þeim og honum sannmæli; og so fer það laungum, enda þótt eíthvort verk hafi heppnast vel, að sú nítur ekki ávagsta þess, sem maklegastur var, heldur þeir, sem lifa eftir hann.

eru vanir að rísa meðal þeirra, sem eru með hinu gamla, og þeirra, sem halda fram hinu nía. Þá virðist betur eíga við, að leitast við að bæta um hið nía, þángað til ekki verði stórvægilegt að því fundið; og þess þarf Messusaungsbókin við; því hún er varla annað, enn frumvarp til messusaungsbókar, tekið saman á fáeinum árum, og einmitt þeim, sem til þess voru hvað verst löguð; það mátti ekki hætta við so búíð, því þessháttar verkum verður aldrei lokið til fullnustu; það verður að laga þau eptir því, sem vísindin breiðast (sem þau hafa lifið frá), og þau gjeta ætíð tekið meiri fullkomnun. Til þessa var nú ætlað, þegar viðbættirinn kom við messusaungsbókina; síðan var hætt að hafa afskipti af þessu eins og öðru í mentunarfrámförum vorum. Umkvartanirnar aukast og dag frá deigi um það, hve fátæk bókin sje; í messusaungsbókum Dana og Svía eru þriðjungi eður hálfu fleiri sálmar, eg í þisku sálmabókinni þrefalt fleiri eður meir; og það veitti ekki af, að hlutast væri til þessa, að skáld vor tækjust á hendur, að leggja út úr þessum bókum þá sálma, er best ættu við þarfir vorar, og frumkveða aðra, og að því væri haldið á og bætt inn í bókina, þángað til hún hefði aukist að minnsta kosti so, að sálmar væru til, er hlíddu upp á flestöll algeing efni, er í ræðum koma til umtals. Hvaða bók sem er, verður eínkaráðið, að vanda hana, sem mest; og þá er að því vísu að gánga, að nógir verða til að kaupa hana, þegar þeir fara að kinnast henni.

Allir vita, hvað mikil ekla er nú orðin á biblíunni í landinu, þar eð nærfelt hundrað ár eru síðan, að Mun- aðarleisíngjahússbiblíán kom á prent í Kaupmannahöfu; og er það eina biblíán, sem prentuð hefir verið á íslendsku, sem hæg er meðferðar, og með so viðkunnanlegu lettri og niðurskipan, að hún sje löguð til að vera höfð um hönd. Hinar 3 eldri útleggíngar biblíunnar, sem prentaðar eru — þeirra Guðbrands, Þorláks og Steíns

biskupa — eru meiri firirferðar og óviðráðanlegri, og þar að auki farnar að verða sjaldhittar; enn hin eina, sem seinna hefir verið prentuð — sú sem enska biblíufjelagið ljet prenta — er, eins og kunnugt er, tæplega læsileg firir almenning, firir því, hvað slæmur er á henni stíllinn, og þó enn heldur vegna þess, hvað rángt hún er prentuð, og hvað orðfæri og efni hefir verið rángfært. Nú hefir verið haft í ráði í Víðef að prenta biblíuna að níu eptir biblíu munadarlefsingjahússins, og hefir einginn sint viðleitni á að reisa við því skordur eður aptra því; og er það ótrúlegt; því first biblíufjelag er til í landinu, þá er auðvitað, að því tilhefir og eingum öðrum að gjefa biblíuna á prent, hvurt sem heldur er eptir hinum eldri útleggíngum, sem til eru, eður eptir níu útleggíngunni, sem að fjelagsins tilhlutun gjörð irði; og það er að öllu leíti ófirirgjefanlegt, að fjelagið láti hrífa þetta frá sjer. Það væri von, þó menn gjæfu aldrei frammar til nefns fjelags á Íslandi, eður söfnuðu tillögum því til stirkar, ef í biblíufjelaginu, sem komið er umdir af gjöfum (er í so mart ár, med so mikilli firirhöfn, frá so mörgum, hafa verið saman dreígnar), væri það dæmi gjefið, að það med einu tilviki gjæti orðið svipt — so mörgum þúsundum ríkisdala skipti — þeim tekjum, er það á tilkall til, án þess nokkur irði til að mæla í móti; því ef einhverjum hjeldist uppi að prenta ólagfærða einhverja eldri útleggíng biblíunnar, færú first í prentunarkostnadinu, á að glska, 3 eður 4 þúsundir ríkisdala, sem eingum væri til ávinningu, enn drægi þó sona mikið frá biblíufjelaginu, og þar við bættist, sem einnig drægist frá því, allur ávinninguriun, hvurt sem hann irði mikill eður lítill. Því biblíufjelagið verður að láta prenta biblíuna, hvurt sem er, so því er einginn ljettir að, þó hún sje prentuð annarstaðar, af því það gjetur ekki stúngið því fram af sjer að heldur; enn það hefir af því allan skaðann, er það kjæmi því minnu út af bókinni,

sem því munar, er selt irði annarstaðar. Því meira kvæði að þessu tjóni fyrir sjelagið — er það, eins og sjálf sagt er, refnir til að koma nírri útleggingu á gáng — ef gamla útlegginguin væri prentuð annarstaðar undir eins; því þá er að búast við, að færi eins og vant er, að einigiun liti við hinu nía, á meðan hið gamla fæst, og sjelagið irði að sitja næstum með allt upplagið, þángað til það, eins og lög gjöra ráð fyrir, fínæði sundur, eður irði etið upp af völskum og músum; og hliti þetta að ríða sjelaginu að fullu, því sjóður þess er enn ekki orðinn meíri enn so, að hann hrekkur traudlega til að koma á prent biblíunni. Það er líklegt, að haft verði gát á því, hvurnig farið verður með efni biblínsjélagisins; því landið hefir skotið sje saman handa því, og á aðgáungiun með það að embættismönnum sjélagisins, ef það steipist fyrir ránga hentisemi, eður af því þeir slá slöku við að efla sjelagið, með því að reísa skorður við því, er því gjeti orðið að tjóni. Þá kastadi að visu tólfunum, ef gömlu útleggíngunni biblíunnar væri lofað að koma á prent hjeðan af frá annarri hendi, til að standa í dirum fyrir nfu útleggíngunni, og gjöra út af við sjelagið. Hvað ætti að gjeta dreigíð menn til þess, að láta það uppi haldast? Að það irði að gjöra það af tilhlíðrunarsemi við almúgann, sem heldur vilji gömlu útleggínguna, enn nía, er þvílík heímska, að varla er nokkur so óvitur, að láta það detta sje í hug. Til þess hefir þó biblíán líklega verið útlögð, og til þess ætti þó að prenta hana að nfu, að almenningur gjæti haft not af henni; enn hann hefir ekki mikið meíri not af gömlu útleggíngunni víða hvar, enn þó biblíán væri feíngin honum á hebresku og grísku; því þó maður ætli hann sje hjer að lesa móðurmál sitt, kjemst hann opt að eíngri meíningu, eður sú meíningin, er honum finnst hann komist að, er öll önnur, enn sú sem er í ritíngunni; til þess að sannfærast um þetta, bið jeg mennu, til að

minda, að líta á: lagfæríng útleggíngar spámann-
anna, sem er í Fjelagaritunum, og bera þar saman
eldri biblíuútleggínguna við þá lagfærðu níari. Þegar
nú fjelagið hvurki má láta aðra komast áfram með að
gjefa á prent eldri útleggíngar biblíunnar, nje heldur
gjetur verið þekkt að, að láta þær koma frá sjer ólag-
færðar, þá er hjer ekki annars úr kostur, enn að nirri
útleggíngu sje komið áfram, efns fljótt og orðið gjetur,
og álit fjelagsins liggur við því, að til hennar sje vel
vandað; enn hvurugu gjetur orðið framgeíngt, meðan
fjelagið tekur ekki annað ráð upp, enn það sem línagð
til hefir haft verið. Eða er til þess að hugsa, að góð
útleggíng biblíunnar fáiast með því móti, að bókum hennar
sje skipt til útleggíngar á þá til og frá um landið, sem
kunna að hafa lært hebreska stafrofið? með því móti
er ekki til þess að hugsa, að eitt samsvari öðru, eður
útleggíngin sjálfri sjer; og að ísfrara þessháttar útlegg-
íngabrot, og koma einu til að samsvara öðru, sem nefnd
manna mundi verða kjörin til, þegar allt er búið, er
meíra starf, enn að gjöra nía útleggíng. Það er meíra
vandaverk að útleggja biblíuna, enn að margir sjeu færir
um það; vjer þurfum ekki að dílja sírir sjálfum oss,
hvað fáiir það eru, sem nokkuð kunna í hebresku, og
líklega ræðst eíniginn í það, að leggja út biblíuna, nema
hann hafi til umráða nokkur hjálparmedöl til verksins.
Enn hinn bestu hjálparmedöl til biblíunnar eru fæstum
kun að nafninu hjer á landi, því síður að þau sjeu hjer
til. Eða er reíndar nokkurt vlt í því, að fara að leggja
út biblíuna, og hafa ekki í höndum þær bækurnar, sem
gjöra verkið undir eíns hálfu ljetlara og fullkomnara,
so sem eru: *de Vettes* biblíuútleggíng, *Gesenii*
minni orðabók ífir gamla testamentið, og *Ros-
senmüllers* stítri útskíríng (*scholia in V. T. in
compend. redacta*), ásamt annarra bestu útskíríngum ífir
torveldustu bækurnar, so sem: *de Vettes* ífir sálm-

ana, *Gesenii* ífir *Esaias*, o. s. fr.; enn einglun vinnur nú til að kaupa þessi hjálparmeðöl, þó honum væri úthlutað ein bók til að útleggja, og er það líka vorkun, ef hann að öðru lesti hefir ekki laungun til að kenna sjer þau. Raunin sínir líka, að ekki hafa þau verið notuð til þess, sem búid er; þeir sem nokkuð hafa að hafst, hafa látið lenda, hvor við það, sem hann hefir haft við höndina, og eínkum dónaku útleggínguna, og heldur gíakað sjer til meíníngarínnar í frumrítinu, enn að þeir (ekki betur útbúnir) gjætu komist að fullri vundirstöðu á, hvað hebresku orðin þíddu; mun og eínginn þeirra vera ánægður með starfa sinn. Aðrir hafa enn ekki snert á verkinu, sem nú er næstum algjörlega slotað, so auðsært er, að með sama áframhaldi, verður útleggíngin ekki búin í næstu 100 ár; og með sömu aðferð, verður hún ekki frambærileg, þegar hún kjemur. Hjer er eíuka ráðið, að hafa ekki marga í verkinu, heldur fáa, sem til þess þættu hæfastir, og feringjust til að takast það á hendur, og útvega þeim, að tilhlutun fjelagsins, hjer að framan umgjetnar bækur til aðstodar; er þá meíri von, að verkinu miði eítt hvað áfram, og það lrdi heldur af hendi leíst eíns og verðugt er. — Læt jeg hjer með úttalað um eldri bækurnar, og er nú optir að minnast lítið eítt á hinar nírrí.

Það er vorkun þó alþíða blaupl ekki á að taka níu bækurnar; því þeim er næstum öllum hroðað af, og allur þorri þeirra er hvurki hæfur til að ávinna sjer hilli almenníngs, og ríma út gömlu bókuuum, nje að eílla so uppræðínguna í landinu, eíns og tilgángur þeirra er. Enn þó verður að líta á kríngumstæður vorar, til þess dómurínn verði ekki of harður. Þeir sem níar bækur setja á stofn, eíga ervitt uppráttar, bæði í tíllíti til veraldlegu meðalanna, sem til þess þarf, og hinna andlegu. Þeir eíga þeim mun mínni aðstodar von af alþíðu —

að minnsta kosti í lifanda lífi, allra helst ef þeim tekst ekki að þóknast henni — sem þeir hafa erviði og kostnað meira enn þeir, sem einúngis láta prenta bækur, optast áður prentaðar; og erviðleikinn hjerna með öll hjálparmeðöl til ritgjörða og tímaleisid utanlands — að jeg ekki tali um kunnáttuleisi sjálfra þeirra sem skrifa, er opt brennur við — veldur því, að verkið að líktum verður ófullkomið. Það er undir eins mesti munur að gjeta notað bók, sem áður er prentuð, til þess að prenta eptir, eður að þurfa að láta skrifa handrit undir prentun, hvað þá heldur að þurfa að skrifa það um tvisvar eður þrisvar sinnum, eður optar, eins og þeir verða að gjöra, sem eru að taka saman bækur. Enn þar við bætist öll firirhöfn sú og ífirlega, sem verja þarf til að koma því saman, er koma á firir almennings sjónir, þegar ekki er kastað til þess höndunum. Ef maður vildi meta þann tíma, sem hann kann að sitja ífir einni örk, þángað til so er frá henni geíngið, að hann gjetur sleppt henni frá sjer — eins og hann metur önnur verk, sem hann á hendi hefir, og tímanum er varið til: þá mundi gjefa á að líta, að það er ekki kostnaðarlaust. Þar að auki eru í för með því so margskonar umsvif önnur, og til þess þarf margra annarra hjálparmeðala, sem stórum auka kostnaðinn. Eínginu býr, t. a. m., annað eins rit til eins og Klausturpóstinn, nema hana hafi bækur — jeg vil tiltaka firir 3 eða 4 hundruð rdd. til umráða. Ef einhver vildi taka saman sögu Íslands, irði hann að eíga allar íslendingasögur, alla annála, öli lög og tilskipanir, sem Ísland áhræra, frá elstu tímum til þessa dags, allar lögþíngisbækur, allt, sem á seinni öldum hefir ritað verið til upplisingar söguuni — í stuttu máli: allar helstu bækur, sem um Ísland eður á Íslandi eru skráðar, og gæti það skipt mörgum hundruðum ríkisdala; so kostnaðurinn er opt margfaldur frá því farið er að koma saman einhverri bók, til þess búid er að koma henni á

prent, við það, sem við þarf, til að reísa hinar gömlu á fætur — þó ekki bættist ofan á, að eldri bókiu írði fyrir öllum kaupunum, enn um hina hirti eínginn.

Bókmentirnar eru grundvöllur uppfræðingarinnar í hverju landi sem er; þeirra verður hvurgi án verið, og þeirra verkanir til gagns eður ógagns koma alstaðar í ljós, eptir því sem bókefnum er komið fyrir vel eður illa; enn eínkum ríður á að til þeirra sje vandad, þar sem fólkið verður nærri því að hlíta þeim eíngaungu til eflíngar sinni andlegu framsför og fullkomnun; almúga-skólum verður ekki við komið hjá oss, og vjer látum oss línna, þó so sje, ef hefmillisuppeldið fer í lagi, og það skortir ekki bókleg stírtarmeðöl og hentuga líðveitslu prestanna til að hagnísta þau og tilajón með að þau sjeu hagnítt; þegar allir hinir fullorðnu þurfa að kjenna, þá er síður hætt við þeir líni niður; enda láta foreldrar og góðir fósturforeldrar sjer ekki síður hugað um gott uppeldi barna síinna, enn skólakjennendur; og það verður eíns affaradrjúgt og ánægjulegt, að hlífa börnunum við þeirri nauðung og foreldrunum við þeim kostnadi, er skólagáugan so mart ár ollir. Jeg hef stundum orðið híska á að lesa, hvurnig skrifað er um almúgann utanlands, og hvurnig fara eígi að fræða hann; mjer síniat, þrátt fyrir alla skólauppfræðínguna, sem hann hefir notið í uppvegstínum, optast vera gjört ráð fyrir honum eíns og næstum andlega blíndum — skilníngslausum og hugsunarlausum. Næstum allar ritgjörðir þíkja of torveldar og þúngskíldar handa honum, sem rjett hvor maður híer á landi, þó mínna hafi reínt, sjeð og heírt, gjæti hæglega komist fram úr, og haft gagn og skjemtun af, væru þær á voru máli; og af því hefir mjer skílist, að í þessum efnum muni laungum náttúran náminu ríkari; vinnuna, sem hvor á að gjöra, verður að kjenna öllum, so þeir gjeti haft af fyrir sjer; enn hana gjeta líka allir lært, þar sem so er varíð, að þeim verður so

hægast komið inn, að náttúran sje þeim ekki mótstæðileg, og so verður þeim bezt haldið við, að hún knúi menn áfram, til að taka sjer fram um það sjálfir á fullorðinsárnum, sem einum verður þá framar þraungvað til. Enn það er í valdi mentamannanna, og þeirra, sem ráðin hafa á hendi, að láta haganlegar almúgabækur í veraldlegum og andlegum efnum vera til á prenti í landinu; og það tjáir aldrei hjá oss hjeðan af, að láta slíkt úr skordum ganga; og eins og fyrir 40 árum voru útlagðar á vort mál hinar bestu almúgabækur, sem þá voru til utaulands, so vil jeg og, að hlutast sje til, að þær komi á prent á vort mál, sem núna eru í mestu álit; má til þess telja þessar og þvílíkar:

A, almenn kjennslubók: *Birch: Naturen, Menne-sket og Borgeren*; 8 sinnum prentuð.

B, kjennslubækur í sjerstöfum greinum:

1. Í náttúrufræðinni: *Vieth: edur Kries: Naturlehre für Bürgerschulen* (hin fyrri er í 5. sinn prentuð í *Leipzig* 1823; hin síðari í 5. sinn í *Gotha* ári síðar).

2. Í náttúrusögunni: *Schubert: Lehrbuch d. Naturgeschichte*; 6. útg. *Erlangen* 1832; edur: *Stein: Naturgesch. für Bürgerschulen*, 3. útg. *Leipzig* 1829.

3. Í sagnafræðinni: *Bredow: Merkwürdige Begebenheiten der allg. Weltgeschichte*, edur: *Umständliche Erzählung der wichtigsten Begebenheiten aus d. allg. Gesch.*, eptir sama mann (sá fyrri er prentuð fyrir víst 18 sinnum í *Altona*, og hin síðari 10 sinnum); edur:

Pöhlitz: Weltgeschichte für Real- und Bürgerschulen, 4. útg. *Leipzig* 1825.

4. Í mannfræði: *Pöhlitz: Populaire Anthropologie*, *Leipzig* 1800.

5. Í heímsspeki: *Matthiä: Lehrbuch für den ersten Unterricht in d. Philosophie*, 2. útg. *Leipzig* 1827;

edur: *W. G. Schirlitz: Propädeutik zur Philosophie, Cöslin 1829.*

6. Í trúarbragðafræðinni: *Niemeyer: Lehrbuch für die obere Religionsclassen in Gelehrtenschulen, 17. útg. Halle 1835.*

Væru þessar bækur lagðar út á vort mál, gjætu þær bætt úr þörfum vorum í bráð, þar til við irði komið, að taka saman áþekkar bækur einumitt handa oss, sem sjálfsgagt kjæmi sjer best og feingi mestu góðu til leiðar komið.

Enn þó að margir ajeu örðugleikarnir, og tækisfærið aje illt hjá oss til þess að rita góðar bækur, verður þó ekki við dulist, að bókasmiðar Íslendinga nú á síðustu árum eru langtum verri, enn faungin á að búa þær til. Það er nú first, hvað hörmulegt er orðfærið á þeim flestöllum, so varla hittast nú menn, sem kunna málið, nje hafa hirtni á að læra það; enn eins vandræðalega geingur optast að fara með efnið. Það er upp talið nokkuð áður af ónitu, nú edur í firsta sinni prentuðu bókunum, so sem eru: rímurnar, líðavísurnar, Þigmundargjeta, díralækningabókin — sem einúngis er prentað í ávinningss von; öðrum er flaustrað af, eins og bókmentafjelagsbókunum sumum, t. a. m. Landaskipunarfræðinni og Skírni á stundum; aðrar hafa mistekist í einu edur öðru tilliti, þó til þeirra hafi verið vandað, so sem Árbækurnar, þar undirstaðan sjálf hefir verið illa lögð, Grasafræðin, útleggíng nía testamentisins, o. s. fr.; og fáar eru þær, sem ánægjanlega eru af hendi leistar, so sem eins og æfissaga Jóns Eiríkssonar, og verk þeirra Bessastaða kjennendanna, og má þar til helst telja, af því sem prentað er, Sveinbjarnar Eígilssonar snilldarlegu Hómersa útleggíng. Flesta skortir gáfu og lag til að rita handa alþíðu, og lærdóm til þess, að fara so með efni sitt, að upplístum edur lærdum mönnum gjeti líkað. Meðal þeirra, sem nú eru uppi, er samt stíptprófasturinn Árni

Helgason sá, sem lánng-mest og best hefir skrifað handa alþíðu; því eptir hann liggja — auk þess, sem hann á í annarri deild Sagnablaðanna og öðrum parti Gamans og alvöru, og í Ármanni — að mestu leftri tvær bækur þær, sem mest hafa verið lesnar og helst eru eptirtektaverðar meðal níu bókanna, þar sem er: Sunnanpósturinn og postillan. Fjöltnir hefir áður látið í ljósi álit sitt á Sunnanpóstinum; og þó mjer gjeti ekki þótt mikið til hans koma, verður hann samt ætíð eitthvurt merkilegasta ritið, sem eptir þessa tíma liggur á Íslandi; því, að undan skildum ritgjörðum M. Stephensens, er hann sú bókin, sem skráð er innanlands, er best lísir því, hvorju landið nú orkar í andlegum efnum, og menn gjeta haft til samanburðar við fjelagsritin, kvöldvökurnar og aðrar þær bækur, sem skráðar voru undir lok 18. aldar, er menn vilja grenslast eptir, hvurt bókmentunum hjerna hafi síðan farið fram eða aptur. Hann verður ætíð óhvikult skirteíni um lag og kunnáttu þeirra, sem nú vilja fræða alþíðu vora og vera landinu að gagni með ritgjörðum; og til þess er hann ekki síður hæfur flirir það, þó að þetta skirteíni hnígi til neftunar. Það er að visu raunalegt, að vjer skulum ekki orka meftr; og þó aldrei sje mikils von af oss, so fámennir sem vjer erum, og so ervitt uppdráttar sem vjer eigum í öllu, í samanburði við stærri og voldugri þjóðir: er þó eigi að síður ótrúlegt — og hörmulegt, ef satt er — ef land vort á ekki meira vit til, enn látið hefir verið í Sunnanpóstinum, sem raunar gjetur ekki hulið fátækt sína, nærri því hvar sem á hann er litið, og er enda drjúgur af því að vera so, eins og betlaramúnkarnir, sem mestur þiklr sóminn í, að vera nóturlegir og óhreinir, so þeir sjeu foremádir af heíminum. Ef Sunnanpóstinum væri ekki áþekkt háttað í þessu, ljeti hann sjer annara um, að lagfæra á sjer spjarirnar. Enn um það tjáir ekki að barma sjer, first að so er komið; og við Sunnanpóstinum má það ætíð

virða, að tilgangurinn er góður, þó mátturinn samsvari ekki viljanum, og hann leitar ekki eigin hagnaðar, því ávinningur ritsins var þegar í öndverðu ætlaður bókmentasfjlagi voru, og á hann af þessu hvurutveggju skilið, að menn greiði gaungu hans eptir megni. Það tekst aldrei að rita góðar bækur, eður halda állti fyrir lærdóm til leingdar, nema maður jafnt og þjett gángi áfram með tímanum og affi sjer, jafuótt og við bætist, hiuna helstu bóklegra hjálparmeðala um þau efni, sem hann ætlar að rita um, og noti þau með allri ástundan. Jafnvel mestu gáfumeann verða að aungu, ef þeir slá slöku við því; vitinu fer huignandi og sálin verður skjótt kraptþrota, eins og líkaminn, ef hún öðlast eínga fæðu að utan, helst þar sem til hagar eins og hjerna, að einn dagurinn er öðrum líkur, maður reínir lítið, á við fáa að skipta, í litlu að standa, og gjetur lítið á sig reínt; andleg deífð kjemur að líktum ífir allt saman. Þá verða hugmindir mannsins, sem von er, ærnum mun ljósari, ef að ljósin, sem aðrir hafa kveíkt, er líku voru að velta fyrir sjer, bera þángað birtu; hinar hálfsofandi hugsanir og tilfinningar vakna þá, þegar við þær er komið; ótölulegur grúi hugminda blasir þá við augum skilningsins, hann gjetur valið úr þeim og samskeítt þær að vild sinni. Sjerhvur visindamaður er upp á þetta kominn; ella gjetur hann ekki verið samferða tíð sinni, og verk hans bíða ætíð tjón af því, sem hann lætur sjer verða áfátt í þessu efni.

Síra Árni er sá firsti, sem núna í 100 ár hefir haft þor til, að láta sjá á prenti eína umferð af ræðum sínum, og á hann skilið fyrir það þakklæti ættjardar sinnar; því öllum er suðsært, að það er langtum minni vandi, að láta þessháttar fara með sjer í gröfina, enu að láta það koma fyrir sjónir manna, og allra helst að gánga so frá, að öllum gjedjist að og ekkjert verði að fundið. Margar bækur eru og til stórrar nítsemi, þó íunislegt

meigi að þeim finna, og ekki verði ætíð að þeim búið; og er að vísu ræðum síra Árna í ímsu ábótavant, hvort sem þær eru heldur bornar samæn við þessa tíma og þarfir þeirra, eður þær eru skoðaðar út af firir sig, eins og þær í raun og veru eru; það mátti undir eins gjeta í vonirnar, eins og líka reinslan hefir síst, að ekki mundi þeim vinnast að bola út hjá alþödu 100 ára eldri aistur sínar með öllu, þar sem eru ræður Víðalíns, þó sumt sje þeim miður gjefið. Er þó almenningadómur um þessháttar að miklu marki; og þá hefir bókin aldrei heppnast vel, ef hún gjedjast ekki, seint eður suemma, þeim, sem hún er ætluð. Sú ræðnaðferð, sem í Árna-postíllu er við höfð, er ekki löguð til að fá á tilfinningar alþödu, og ræðurnar gjeta ekki rutt sjer til ráms, þar sem litill skilningur er firir, og mest er farið að tilfinningum. Upplístir menn, sem hafa hugana við það, sem þeir heira, fella sig aptur vel við þær; enn þó meiga þeir ekki vera so glöggskignir, að þeir reki sig á það, sem að ræðunum er, og ekki dilst þegar vel er að gæð; því að því slepptu, sem orðfærinu er samstaðar áfátt, og mörgum voundum orðum og orðatiltækjum er stráð innan um að úþörfu (t. a. m. augnamið, persóna, gjefa til kinna, verka á, mínir meðbræður, tilleggja, grípa um sig, til forgjefins, o. s. fr.), þá er bæði skipun (*Plan*) bókarinnar og vali efnisins sjálfu og meðferðinni á því áfátt ekki síður. Ræðurnar eru óhrekjanlegur vottur um mannsins náttúrugáfur, skínsemi, smekk og lipurlefk; og þeirra aðalkostur verður það ætíð, hvað nærri þær fara mannlegu lífi, sem jafnan verður að leggja til grundvallar, og sníða allt eptir; og nærfærnar athugasemdir eru víða í þeim gjörðar um sálarásigkomulag manna og gjedshræringar; einginn gjetur dullist við, að t. a. m. ræðurnar á 2. og 3. sunnudag í föstu, og 14., 16. og 24. eptir trínitatis, sjeu í flestu tilliti vel af hendi leiðar. Enn sjá má það aptur á allmörgum ræðunum,

að höfundinn skortir heldur mælsku, kröptugar tilfinningar og kristilega andaglt. Þegar aðgjætt er, að ræður þessar eru úrval úr margra ára þjedikunum, sirir þeim söfnudum, sem siðaðastir eru og best að sjer hjer á landi, þar ekki eru frambærilegar aðrar ræður, enn þær sem nokkuð eru vandaðar, og þær eru eptir þann mann, sem so mikið álit hefir á sjer haft, er bæði von að nokkuð sje af þeim heimtað, og að þeim sje mart betur gjefið, enn algefingum ræðum; enn hægt er að sjá, eins og líka á er vikið í formála bókarinnar, að ekki eru þær saman teknar í þeim tilgáangi, að þær prentaðar irðu; af því hefir þann anumarka leitt, að í bókinni er efnagin stöðug niðurskipan. Iljer eru ekki, eins og til að minnda í *Drs. Mynsters* makalaus þjedikunarbók (sem prentað er í Kaupmannahöfn 1826) útskið í ræðum hin helstu atriði trúarbragðanna, í þeirri röð, sem eðlilegast er, og liggur þó næst við, þegar litið er til gudspjalla þeirra eður pistla, sem hvurjum helgum deigi kirkjuársins eru ákveðin, heldur eru ræðurnar teknar inn í bókina að handahófi, og fremur til þess litið, hvur af þeim ræðunum, sem til voru til einhvurs helgidaga, best hafi tekist, enn hvur best ætti við þá ræðuumferð, sem ætluð var til að fara á prent til hússlestra; margar af ræðunum eru því í lausu sambandi við bókina, þegar til hennar er litið so sem í heilu lagi, og þær bera með sjer, að heldur er verið að treína sjer efnið, so tækisfæri verði til, að leggja aptur út af sama gudspjallinu, enn að láta ræðuna ifirgrípa sem mest, og haga so til, að hvað samsvári sem best öðru; margopt er þessvegna efnið, af ásettu ráði, ekki skoðað nema að nokkru leíti; sömu atriðin koma stundum sirir fleirum sinnum og kassar sem líkir verða hvurjir öðrum. Með þessu móti er að miklu leíti sama umtalsefnið á 2. sunnudag eptir þrettánda og 1. sunnudag eptir trinitatis, sem báðar eru um misbrúkun íeimsins og brúkun hans, og best hefði farið á að hafa

í eíunni ræðu, úr því það sama að miklu leiti er tekið upp aptur í seíunni ræðunni; á 3. sunnudag eptir þrett-
anda og 2. sunnudag eptir páska eru báðar um að sigra
heíminu og hið illa. Það átti betur við, að koma því
efni í eínu lagi undir seínna guðspjallið; því er líka
þraungvað undir firra guðspjallið, þar sem þó best liggur
við að taka til umtalsefnis kraptaverkin eður trúna; í
hinni ræðunni, þar talað er um að sigra hið illa með
góðu, er þar að auki sleppt hinum hættulegasta flokknum
hins illa, sem kjemur innan að frá hugskoti mannsins,
er seinast hefði átt að vikja á, so uíðurskipunin hefði
náð lífr öll þau efni, sem hjer áttu jafaskilt að koma
til umtals; það er nokkur bót í máli, að um þetta síðasta
atriði er aptur vel talað í tveimur ræðum á 3. sunnudag
í föstu og 6. eptir trinit. Um íðran og síndafírlírgjefuínu
er talað á konúngabænadaginn, og 3. og 19. sunnudag eptir
trinit.; enn eíngiun gjetur að því fundið, þó til þess-
háttar efnis sje aptur horfið. Í ræðunum á 2. sunnudag
eptir trinit., 9. og 26., eínnig 3. í aðventu og sunnu-
daginn milli jóla og nía, huígur umtalsefnið jafnan að
því, að lesta fírat guðsríkis, og gjætir þess lítið, að
höfundurinn hafí gjefið gaum að því, er hann tók ræð-
urnar saman, að þær ættu allar að standa í sömu bókinni.
Ekki er hægra að ráða við trúna: so margar ræður
sem eru um hann að nokkru eður öllu leiti, t. a. m.
á 1. sunnudag eptir páska (2. dag páska) og á uppstign-
íngardag, o. s. fr., hefi og þó hvurgi orðið var við,
að útlistað sje eðli hennar, og veldur það miklum
ruglíngi, að ekki er greitt í sundur, í hvorjum merk-
íngum orðið er brúkað í nía testamentinu; það er
optast hin almennilega guðrækilega trúin sem verið
er að mæla fram með í bók þessarri, enn ekki hin
kristílega sálhjálplega trú (sem líst er í lærdóma-
bókinni, 5. kap., 4. §); á trúna í þessarri meíníngu er
minnst rjett snöggvast I., 123. (þar sem gjetíð er þeirra

heilræða, sem Jesú lærdómur gjefur sindugum manni, til að komast hjá maklegri hegningu), og aptur á 125. bls. Um hegðan og eptirbrestni frelsarans er talað á pálmásunnudag, föstudaginn lánga, og aptur með líkum hætti á 12. sunnudag eptir trínit.; og so eru þessar ræður á lopti, eins og höfundurinn vilji draga dulur á, hvor hans sanufæring er í þessarri trúargrein; og ef við þær er borið saman, að andsvör Jesú, sem kjennifeðurna í musterinu furðaði á, eru I., 35. talin einungis sem vottur um það, að hann hafi hlotið guðrækilegt uppeildi, kinni mörgum að koma til hugar, að í þessarri bók væri meir haldið fram Krists manndómlegri náttúru, enn samkvæmt er skirum lærdómi ritningariunnar. Enn so vill samt vel til, að ræðan á 18. sunnudag eptir trinit., hrindir þessarri efasemd; og þó henni sje ekki sem alþölegast firir komið, er hún samt eptirtektaverð; því hún er í því so frábrugðin öðrum í bókinni, að þar er ekki fariinn krókur til að sneiða hjá þeim trúarlærdómunum, sem erviðastir eru, og meiningar mauna hafa helst verið mismunandi um, þó að guðspjall gjefi til þess ástillu; og þó þetta sje nú galli á bókinni, þá er aptur hitt kostur, að ekki er talað á huldu um það, er menn treista sjer ekki til við, eður um það, sem þeir seila sjer við að gjefa sannfæringu sína til vitundar um, eins og mörgum var tamt á efasemdaröldinni. Hvar sem á annað borð snert er við einhverju efni, sem ágreiningur er um, eður hefir verið, er hægt að sjá, hvor höfundarins meining er, og hún er optast nærri veigi, eins og t. a. m. í inngáginum til ræðunnar á 6. sunnud. eptir þrett., I., 91.—92., og 2. sunnud. í adventu, II., 432.—33. Enn þar sem hann að hinu leitinu vill hafa sig og lesendur sína þeigna undan því, að rannsaka eins þau efni, sem manulegum skilnáingi er erviðara að komast að undirstöðu á; og brúkar um það so óvirðuglegt orð, að kalla það hufsi (s. I., 93.; II., 266.), líkast til af þeirri sannfæringu, að “sú fulla

vissu" — sannlefskurinn — "sje ekki ætíð á marga fiska" (Sunnunpóst. II., 66.), þá ætti hann að minnast þess, a þessi húsnin er mannlegri sálu innrætt í einhverjum tilgáangi, enn ekki til búln af manni sjálfum, so honum verði gefnu sök á henni. Ef til að munda stiptprófasturium hefir hníst eptir því, sem fram hefir farið í guðfræðluni síðan um aldamótin, mun hann núna hljóta að vera eins sannfærður um það, að það er ómögulegt fyrir nokkra skínsemi leingur annað enn gánga úr öllum skugga, og fá fullkomna vissu, um sumt hvað, sem fyrir 30 árum var eins ómögulegt annað eun vera í raunalegasta efa um, af því eínginn var þá orðin so fær, að hann gjæti komist í skilning um það; og hann mun ekki telja með skaða sínum þó með húsninni hefði það á unnist, að öðlast fullkomna vissu í stað óvissunnar; það sem torvelt er að skilja, er ekki ætíð minnst þörf á að vita (II., 206.); og það er til eínskis að bera fyrir sig orð postulans, að manni sje ekki ætlað að gánga í skoðuninni, heldur í trúnni — því hann ætlast alstadar til, að trúin sje skínsamleg, og álitur trúarsjónina um hið ósínilega eins áreiðanlega eins og hin líkamlega skoðunin er um það, sem með líkamans augum sjed verður.

Nú hefir verið á það vikið, að sumum ræðum sje ofaukið, af því þær fara um sama efni og aðrar, og það heldur af tilviljan, enn að efn sje ætluð til skilningsauka annarri, og koma af því færri umtalsefni á góma í bókinni, enn annars hefði orðið til leifar komið. Hefir það viljað til af því, að ræðurnar eru gripnar að handahófi. Þessu er það eínnig að kjenna, að ræðurnar eíga stundum lítið skilt við guðspjöllin, er standa fyrir framan þær, eður við dagana, sem þær eru ætlaðar, so lesendurnir fá ekki að heíra það, sem þeir helst vildu heírt hafa, eður væntu eptir. Víðalín hefir verið langtum heppnari með að hitta þau umtalsefni, sem best áttu við í hvurt sinn, hefði hann þær eptir verið fastur við

efnið. Opt birjar hjer ræðan með — eður guðspjallið er sveigt að — eíuhvurri ritningargreín, sem stundum kaun að eíga nekkuð við það skilt, stundum aptur lítið; og er hún þá lögð til grundvallar undir alla ræðuna, og stundum loðað so smásmuglega í orðum hennar, að eínföldum veítir torvelt að filgja því, t. a. m. á uppstigningardag. Mestur söknuðurinn verður að þessu — að ræðuefnið á ekki nógu vel við — á aðaldögum kristindómsins, t. að m. á skírdag, föstudaginn lánga, páskadaginn, hvítasunnudag; virðast mjer þær 3 síðast nefndu eínukum hafa stórlega mistekist. Jeg bið hvurn, sem nokkuð má ætla upp á tilfinningar sínar, að freísta, hvurt hann verður eíus til sinnis, og hvurjum þessarra daga er sambodið, þó hanu lesi ræðurnar, sem til þeirra eru ætlaðar — hvurt hann verði hátfðlega sinni fariinn, þó hann fari með ræðuna á páskadaginn eður á hvítasunnudag. Þegar ekki var nema í einui ræðu talað um kvöldmáltíðarsakramentið, reið á að tala fríst um eðli þess, og þá í annan stað, hvursu það gjeti búíð menn undir digðugt og guði þóknanlegt líf; er þó þessi ræðan miklu best. Ræðan á föstudaginn lánga er varla sunað, enn köld frásaga; þar átti við, að tala um dauða Jesú, og nauðsin og ávegsti hans. Allur sá kraptur og hátign, sem fólgin er í endurminningarhátíðinni um upprisú frelsarans og sigur ífir dauðanum, er öldúngis fariinn í páskaræðunni; þess er líka von, fríst hún er til þess ætluð, að staðfesta (nl. með skínseminni) þá trú, sem endurlausnariinn hefir gjefið heíminum, að líf sje til eptir þetta, í stað þess að láta upprisú Kristu staðfesta þessa trú, sem hvurs manns skínsemi er af náttúrunni innrætt. Útleggíngin er því næstum öll með þeím hætti, að hún gat eíus vel leígið eptir heíðinn mann, eíns og kristinn. Það eru nægast skínseminnar algeíngu ástæður fífir öðru lífi; og að þær voru ónógar síndi reínslan best, áður enn Kristur leíddi í ljós lífið og ódauðlegleikann. Ef þessa aðferð

hefði hjer þurft að hafa, lá þó næst að haga eins orðum sínum, eins og Páll gjörir, er hann átti tal við Korintumenn, sem nilega höfðu iðrgjefið heðnina, 1. Kor. 15., 35. og 29., og eptirff., til að beina leið höfuðástæðunum í 12. v. og eptirflgjandi. Hvítasunnudagarnir eru hátíðleigir fyrir alla kristna; því á þeim var hin sínilega kristliga kirkjan á stofn sett, og í þess minningu er hátíðin tilsett. Það er ekki að sjá af ræðunni á hvítasunnudag, að til þessa hafa verið hugsað; efuinn, sem hjer átti við, er að nokkru leiti búið að eða fyrir sig fram á 4. og 6. sunnudag eptir páska; og þessi hvítasunnuræða er ein af þeim, sem eg skil ekkert í — niðurskipuninni er óhönduglega, fyrir komið, og jeg sje ekki, hvurnig haft er tillit til hennar, eður farið er að flgja henni aptur í útleggíngunni; það fer ekki vel á því, að koma so fyrir orðum sínum eins og hjer er gjört: “að hafi guð ljeð sinn anda, til að útbreiða Krists lærdóm um heíminn, gjetum vjer verið vissir um, að lærdómurinn sje frá guði” — því það liggur beint við, að hafi hann ekki gjört það, stundi ekki stefinn ífir stefni af því, sem á því var grundvallað; það verður að vera fullkomin víska um hið firra, og að talað sje um það eins og óiggjandi, ef að hinum síðara liðnum á ekki að verða hrundið, so sem ef að hjer hefði staðið “first að”, sem ekki verður miskilið, þar sem stendur “hafi”. Enn hjer er í innángínginum það ekki talið nema líklegt, að forsjónin hafi verið í verki með, sem þó allt var undir komið að sannfæra lesendur og heitendur um. Mjer þikir líkast, þessi ræða sje útlögð, eins og sumar fleiri, helst þær, sem koma undarlega við. Með þessu móti er ræðan til að minda á sunnudaginn milli nífars og þrettánda, sem eg kunni undir eins illa við, er eg í firsta sinn hefrði hana fyrir 3 árum; ræðuefnið er so óhægt meðferðar, þar sem verið er að sína, “hvað vjer eígun að læra af fávítsku vorri eður vanþekkingu um það, hvað oss sje

í þessu lífi hollt af því tímanlega", að seínustu orðunum er stundum sleppt til hægri verka, og að eíus vikið á, hvað vjer eígun að læra af fávitsku vorri; og verður þá lesandinn jafnan að hafa í huga, að hjer er ekki so verið að meína til fávitskunnar ífir höfuð, eíus og þeirrar eínu greínar hennar, sem í því er sólgín: að vjer sjáum ekki, hvað oss er hollt í þessu lífi af hinu tímanlega. Hjer að auki er í þessarri ræðu borið miklu meíra mál á þessháttar fávitsku manna, heldur enn hún reíndar er; og það verður fleatun, að þeir heldur af eptirlátsemi við sjálfa sig velja hið nálega og tímanlega í stað hins, sem fjær er, enn að þeir álíti það óbrigðula farsældarveíginn, þegar á allt er litíð, eður renni ekki grun í, að öðruvísi verði að leíta hinnar sönnu farsældar. Þessi ræða er líka þriðji og síðasti hluti úr ræðu eptir *Hugo Blair* (sjá *Hugo Blairs Geistliche Reden aus dem Englischen, Leipzig 1777, á 159. bls.*); enn þar hagar allt öðruvísi málum á undan; þar er áður búið að gjöra það vel ljóst, hvursvegna mönnum mistakist so opt, þegar þeir eru að leífast við að eíla lukku sína, eður sína tímanlegu velgeíngni (enn lukka eður tímanleg velgeíngni er allt annað, og innibindur lángtum minna, enn velferð eður farsæld); enn síður er þar til þess litíð, hvað manningum af hinu tímanlega sje hollt til eílingar hans velferðar, þegar á allt er litíð — eður hans sönnu farsældar, því þar um er hann ekki í eíus miklum vafa; og ekki er þar verið að sína, hvursvegna manni af fávitsku verði það á að taka hið jarðneska fram ífir hið himneska, eíus og hjer er gjört í inngáginginum. Í inngáginginum til ræðunnar milli jóla og nífárs er sagt maður meígi ekki álíta guðrækni vott skinhelgi; og kjemur lesandanum þetta orðatiltæki óvart, því ekkjert sem á undan var gjefur áttillu til að detta upp á það; enn þetta er þá líka seínasti hluti úr 10. ræðunni (í ofannefudri bók) hjá *Blair*, og þar er í firri hluta ræðunnar búið að tala um skin-

helgi. Það er ervitt að koma vel fyrir samsektíngunum, þegar sona er tekinn kaffi úr bók. Með ræðurnar á 1. sunnudag í föstu og 3. sunnudag í aðventu, sem teknar eru úr sömu bókinni, hefir tekist betur; því niðurskipanin er látin halda sjer, þó miklu sje úr þeim sleppt. Það eru ætíð líkindi til, að það sje útlagt, í hverri bók sem er, þegar orðatiltækin eru nístárleg, og eíga illa við málið, so sem t. a. m. þar sem í ræðunni á 10. sunnud. eptir trinit. er lagt út af því, "hvursu að ofsi mannsins vegsami drottin"; ólíkt er, nokkrum hefði hugkvæmt, að taka so til orðs, ef hann hefði hugsað sig um á íslensku, og annarlegt tungumál hefði ekki stírt orðfærinu. Hvað því að öðru leíti við vikur, að leggja út úr öðrum bókum, gjetur það verið eíns firrhafnarmikið, og eíns þakkarvert, þegar það hefir vel tekist, eíns og að rita upp úr sjer; og ekki er það áfelliðvert, þegar frjálslega er að því farið. Af þeim dæmum, sem talin eru hjer að fram- an, virðist mjer sjá meíga, að skipuninni í bókinni, vali efnisins og meðferðinni á því er í sumu áfátt. Til frekari sönnunar hinu síðasta má enn telja nokkur dæmi; er niðurskipunin efnisins opt öðruvísi, enn eg vildi vera láta, þó henni meígi nú koma fyrir með ímílegum hætti; enn því betri er hún jafnan, sem hún er auðveldari og greínilegri, og hittir betur á þau atriðin, sem helst eíga að koma til umtals í hvurt sinn. Enn meífra kveður að, þegar útskríng einhvurs aðalatriðis í trúarbrögðunum verður afbrugðin frá því, sem vísindamennirnir koma sjer saman um, að sje meíning rituíngrinnar, eíns og t. a. m. það sem l., 365. sagt er um eðli bænarinnar — eptir hvorju að hin guðrækilega bænin ekki ætti að vera annarrar tegundar, enn þær bærnir, er mennirnir bera hvor fram fyrir annan. Í guðs orði er þó talað um þakklætis- og lofgjörðar-bænar, af því að sjerhvor upplíptíng hjartans frá jörðinni til himinsius og til guðs er kölluð bæn, eíns og líka í faðirvori er segurst dæmið gjefið. Á öðrum

stað, II., 60., er sagt, að kjærleikans boðorð kristindómsins innibindi þetta tvennt: góðsemi og umburðarlindi. Það er þó miklu fremur aðalorð kristindómsins, sem ekki innibindur eina eður tvær digðir einungis, heldur allar digðir og hið gjörvalla kristilega hugarfar. Víska skortir orðfærið fjör og stirkleska, eins og áður er á vikið; og ekki fær það mikið á tilhefrendurna, nje gjetur vakið hjá þeim guðrækilegar tilfinningar, þó birjað sje eins og t. a. m. á sunnudaginn milli níðs og þrettánda: “í vísdomsfullum tilgáangi hefir þú, h. f.! látið alla menn vera í miklum vasa um það, hvað þeim væri gott eður ekki gott í þessu lífi”, eður (sjá 5. sunnud. eptir þrettánda) “þú — a. dr.! hefir víst ekki sleppt hendinni af handaverkum þeim, þegar” o. a. fr.; eins er með niðurlögin, að víska voru góð tækisfæri til að herða áhrif ræðunnar, þó ekki sje þeim sætt, t. a. m. í síðasta kafla ræðunnar á 5. sunnud. eptir þrett., og á bænadaginn, hvar guðspjöllin eru so til þess löguð; því það er óhult, að ritningargreín verður best að hlíta, þegar til þess er miðað, og þá helst þeirri, sem verið hefir verið að leggja út af, ef það tekst að koma henni hentuglega við; og ekki hefi jeg hitt í bókinni unnan eins mælskukaffla eins og I., 287. og 8.; orðfærið verður allt öðruvísi vegna hitans, sem niðri firir er. Það er bagi, að slíkir kaflar eru ekki nógu margir. — Jeg vík, að so mæltu, frá þessari bók, sem eg hefi dvalið leíngur við, enn aðrar níðar bækur — að því skapi, sem eg álít hana markverðari, enn þær; það er auðvitað, að ekkjert manlegt verk er so fullkomið, að það gjeti ekki tekið bótum; og það vildi eg, að höfundurinn ljeti sjer ekki þikja læging að, þegar bók hans — væntanlega um skammt, — verður prentuð í annað sinn, að fella úr so sem þriðjung af ræðunum, og láta koma aðrar í staðinn, sem betur eíga við ákvörðun hennar, og hann eíflaust á firirliggjandi, nema því að eins, að hann vildi heldur láta koma á prent nokkrar ræður eður eina um-

ferð til, sem allir mundu helst kjósa, og tvöfalda með því verðugleika þann, sem hann hefir áunnið sjer með bók þessarri, og einginn gjetur frá honum tekið.

Með því stiptprófasturinn hefir verið prestur skólans, og hefir haft þar álit á sjer eptir verðúngu, er ekki við öðru að búast, enn að nokkrir, sem út skrifast hafa frá skólanum, hafi orðið til að stæla eptir ræðuadferð hans og framburði; og einstöku þekki eg, sem það gjöra; enn öllum fer þeim það illa, og eingum vil eg til þess ráða; því eg held það verði erviðara, að ná honum með þeim hætti, enn að komast til jafus við hann, þar sem hæfileglesska ekki skortir, með því að fara eptir iunblæstri síus eigin anda, og laga hann með kunnáttunni; og það vildi eg eingum irði að taka upp eður herma eptir hússvitjunaradferðina, sem tíðkast hefir þarna sudur um nesin. Með níu síðunum um aldamótin fór það líka að komast í venju meðal prestanna að hafa öll embættisverkin sem stíttat, so menn gjætu komist sem fyrst frá þeim aptur; prestarnir vildu hafa hlífðarsemi við tilheifrendur sína þær stundirnar, sem ætlaðar voru til að sitja undir guðs-orði, so þeir færu ekki að sofa eður fængju lesða, eins og þeir sjálfir þóttust reínt hafa, er þeim gjörðist að hlíða á ræður hinna eldri prestanna; og þeim virtist frækleskur í, og hjeldu það lísa ífirburðum sínum, að þeir væru sem stuttorðastir, so að ræður þeirra með öllu saman urðu stundum ekki öllu leingri, enn bænin á undan ræðunni hjá þeim eldri; þeir hugðu ekki að því, að eingum lesðist að sitja undir ræðu, þó hún sje laung nokkuð, ef henni er sírlr komið eins og vera á; og átti því miklu betur við, að laga hana eptir þörfum tilheifrendanna í öðru, enn að stíttta hana mjög; það síndi einga ífirburði hinna ingri prestanna fram ífir hina eldri, að þeir væru stuttorðari — því hægast er að seígja ekki neítt — heldur hitt, ef þeim hefði tekist að tala betur; ræðan er aðalhluti guðþjónuustugjörðarinnar, eptir frum-

ástæðum vorrar kirkju, og þessvegna fer ekki vel á því, að minnst sje við hana tafist; algeingast er í öðrum löndum, sem sömu trúarreglu hafa, að þrjá fjórðunga úr klukkustund þurfi til að flitja meðalræðu, þegar framburðurinn er með þeim hraða, sem almenust tíðkast, og best á við ræður; því það hefir líka optast lefitt af því, er ræður voru gjörðar mjög stuttar, að það varð að tína þær fram so hægt og varlega, að þær treindust betur, og ekki irði til ásteitningar, hvað skjótt þær væru á enda; mjög seinn framburður á betur við í skólum, þar verið er einkum að vekja menn til eptirgrenslunar, og að leiðbeina skilningi þeirra til sannleikans, og gjefa þeim nokkurt tóm til að átta sig, eun í kirkjum, þar einkum er ætlað til að koma við hjartað og tilfinningarnar og að fá á viljann. Ef einhvers á í að missa, so að þjónustugjörðin verði stilttri, þá er nær að draga úr saungnum, heldur enn ræðunni, so ekki eðdist til hans tvöfalt eður margfalt leingri ími, enn hennar — sem við mun hætt, þar sem gamli saungurinn enn tíðkast; því þegar saungvar verða oflángir og hinir sömu kannskje dag eptir dag, hættir mörgum til að fara með þá hugunarlítið, og sumir eru þann tímenn að spjalla utan kirkju, til að koma sjer undan þeim. Eun mjög stuttar ræður, að nauðsinjelausu, eru optast til marks um andlega fátækt; tilheirrendurnir meíga ætíð að líkindum gjöra sjer í hugarlund: að presturinn gjeti sagt eitthvað áheirilegt um flest þau efni, er hann sjálfur hefir valið ræðu sinni, og fleira enn þeir almennt vita sjálfir; og ef hann þá slær í botninn sírr enn þá varir, og er þeir hugðu hann níbirjadan, merkir það raunar sama, eins og þó sagt væri með berum orðum: “að hjer sje ekkjert um að tala”.

First að í þætti þessum hefir verið borið við að líta á hin helstu uppfræðingarmedöl, sem hjá oss eru nú um stundir, og hvurnig þeim er varið, til að menta

fólkið, á hjer við, áður skillist er við þetta mál, að renna auganu snöggvast til skólans, til að sjá, hvurnig kjenuelunni og undirbúningi þeirra er háttað, sem ætlaðir eru til prestsembætta, eins og þeir koma frá skólanum; því að þeim á Ísland nægast að búa (og aldrei verða þeir margir að tiltölu, sem auðnast að koma til háskólans) og ætíð dregur sú uppfærðingin almúgastjettinni drjúgast, sem þeir verða færir um að velta henni. Jeg nefni ekki það sem skólanum er áfátt í því sem vjer gjetum ekki við ráðið, og biða verður þangað til stjórnan gjetur snúist við að ráða úr því, og gjöra skólann samsvarandi þörfum og uppfærðingu tímanna, eins og hún hefir heitið; til þess tel eg, að hjer skortir tilseögn í ímsum íþróttum, sem kjennudar eru í dönsku skólunum, so sem líkamaæfingar ímislegar, saunglist og annað, sem góðu uppeldi nú á dögum þikir hlíða; enn eínkum það, hvað fáum stundum er verið til kjennslu í móðurmálinu, og til að kinnu oss ættjörð vora og sögu hennar (ávegatírnir verða og þeir, sem vonlegt er, að þekking vor er óglögg um allt þetta, og skeiðinginn minni, enn vera bæri); og þessu næst, að hjer skuli enn ekki vera innleidd kjennsla í þisku, so að lærdómsritgjörðir útlenskra gjætu hjer kunnar orðið. Ekki þarf hjer heldur að efða orðum að kjennslunni í gömlu málunum, nje hinum flesta skólavísindagreinum: Íslendingar hafa gjefið so marga raun á því, að þeir eptir ástæðum sínum gjeti staðið öðrum jafnfættis í þessu; og þeir missa varla þetta álit sitt, meðan kjennslunni hjer í er so vel komið, eins og nú er; hefir henni og ærið fram farið á seinustu árum, sem meðfram er að þakka biskups vors góðu tilhlutun og frábæra lagi í öllu, sem til kjennslu nær. Af skólanum vorum er ætlað til meíra, enn af latínuskólunum í Danmörku; hann á að tilreiða presta undir tilvonandi köllun þeirra; hann á að ganga í háskóla stað í því að leggja hinn firsta og nauðsinlega grundvöll í guðfræðinni, þar sem í

dönsku skólanum ekki er lífrferið annað enn helstu atriði trúarbragðanna eptir sínum tilskipuðu kjennslubókum; og í þessu hefir skólinn litlum framförum tekið og kjennslan næstum staðið í stað núna upp í næstum 30 ár; þetta væri nú sök sjer, ef henni í firstunni hefði verið haganlega firir komið; enn á það vantaði; og það er ekki of hart að kveðið, að hún samsvari nú ekki tilgáginum og þörfum landsins. Þetta má bæði sanna af reíslunni og röksemdum skínsemínnar. Þeir sem nú útskrífast frá skólanum, eru til jafnaðar í eíngu eíns tæpir, og því sem við guðfræðina á skílt. Það þarf ekki annað enn að sjá, hvurnig geíngur að svara árlega spurníngunum, sem eru sendar til úrlausnar lærdómsíðkurum, sem bíða eptir vígelu, ef þeir hafa ekki sjálfir átt særi á að taka framförum frá því þeir fóru úr skólanum. Það er algeíngt, að heílli spurníngu er svarað með tveímur eða þremur línum, þar sem til ætlað var, að greítt írði úr henni, og opt verður úrlausnín fjarstæð því, sem vera átti: menn gjeta sjer til eíthvad út í loptíð, af því so lítið er að atíðjast við, og stundum er nærfelt eíns margháttuð úrlausnín, eíns og þeir eru margir, sem svarað hafa, og það stundum í þeim eínum, sem algeíng eru og raunar ekki er nema eín meíning um; það væri hægt að sanna þetta með dæmum, ef rúmið leífdi, og undir eíns gjefa sínishorn af því, hvurnig úrlausnín hefði átt að vera. Sama verður uppi á, þegar eínhver kjemur til háskólans; þó hann hafi ífírgjefíð skólans með allgóðum orðstír firir kunnáttu sína í guðfræði, tekst honum varla að leísa úr þeim spurníngum mínkunarlaust, sem honum eru þar settar firir í trúarbragðafræðínín, sem eru þó so míklu auðveldari, og þeim gjæti ekki fállíð ervítt að losast við, sem annars hefði komist að nokkurri undírstöðu í guðfræði; hefir Íslendíngum á síðustu tímum reítt eínna lakast af að tíltölu í þessarri vísíndagreín í firsta lærdómsprófinu við háskólann.

Það er andæst, að kunnáttan í guðfræði væri ekki hjerna síðri, enn í öðru, ef grundvöllurinn væri eins lagður; því ekki eru menn hjer síður náttúraðir með hana, enn annað, og mest þurfa þeir að halda á henni. Enn í því held eg líka allir, sem skín bera á, sjeu samdóma mjer, að heldur sje lærdómurinn í guðfræðinni lítil hjerna núna, og margan gáfumann meðal hinna íngri prestauna hefi eg heírt barma sjer um það, hvað lítið hann kunni, og að hann ekki einusinni skildi testamentið. Það vottar líka sálmafsjöldinn og andlegu bókauna frá firri tímunum, að þá hefir, í samauburði við tímana, verið betri fótur undir þessháttar iðnum, enn nú er; og að minnum er það haft, hvað gömlu prestarnir hafi verið biblíufastir. Enn skiljanlegt verður það, þó ervitt gáangi að læra guðfræðina núna, ef vjer litum snöggvast á, hvurnig farið er að kjenna hana. Tíminn er ekki lángur, sem ætlaður er til guðfræðiskjennslu í skólanum; því meíra er undir því komið, að honum sje verið haganlega; væri í neðra bekk farið ífir biblíusöguna og skjennslubókina í trúarbragðafræðinni, sem til grundvallar er lögð — *Kr. Meyers* eður *Fogtmanns* með munnlegri útsakíringu, þá væri því af lokið, sem til þess þarf, að menn viti greíu á trú sinni, og þá mætti í efra bekk taka til á guðfræðinni, með því first í nokkrum lestratímum að gjefa ífir lit ífir hauna og síðan ífirfara jafnsíðis hinar 3 helstu greínir hennar: nía testamentis útsakíringuna, kirkjusöguna og trúar- og síða-lærdómana, þá 3 veturna, sem algeíngast er, að hvur einu lærisveínn tesji í efra bekk; þessa munar á trúarbragðafræði og guðfræði er nú lítið gjætt í skólanum, þó hann sje eptirtektaverður; og í stað þess að gjöra aðskilnað hvurutveggju, hefir því að nokkru leíti verið saman sleíngt í eítt, sem á að vera mergurinn úr hvurutveggju. Að vísu er ekki birjað á útsakíringu nía testamentisins firr enn kjemur í efra bekk; og af því hún er grundvöllur allrar guðfræði, reið

hjer á að gjöra lærisveininum núa testamentið vel kunnugt, með því að gjefa honum ágrip af hinum so kallaða inn-gangi til þess, og þar næst að útskíra honum hina 3 firstu guðspjallamennina alla ásamt eptir tímaröð frásögu-anna, þá Jóhannesar guðspjall, postulanna gjörninga, og hin helstu brjefin; og má því hæglega koma af á þremur vetrum, með munnlegri útskíringu, ef ekki er oflángt ífir farið. Við háskólann er langt dragt farið ífir núa testa-mentið á þremur árum, og er lestratíminn þar — þó árinu sje skipt í tvo hluti: vetrar- og sumar-missirið — ekki miklu leingri, enn hjerna á vetrarmissirinu, þó sum-rinu sje sleppt. Enn öll er nú önnur aðferðin hjerna: það er tekinn einhver guðspjallamaður, og verið með hann einstakan stundum hefsla tvo vetur, enn 3. vetrin-um og þeim tímum, sem verða kinnu afgangs, er varið til að fara ífir einn eður tvo pistla, eður so sem rúm-lega því svarar; verður því útskíringin ífir þetta langtum leingri, enn við háskólann; enn um hitt fær maður ekkjert að heíra. Má hjer af ráða ífirferðina á núa testamentinu, því heldur, sem menn eru ókunnugri biblí-unni undir, þar eð í skólanum ekki eru ætlaðar stundir til að ífirfara biblíusöguna.

Nú er að minnast á hina guðfræðislestrana í Bessa-staðaskóla; sem máskje enn meíra er vandað til, enn sem þó aungu betur eiga við. Hjer er í einni áfastri runu ætlað til að greiða í sundur hinar helstu greinirnar í sálarfræðinni og trúarbragðaheimsspekinni, kirkju-eður kirkjulærðóma-sögunni, hinni kristilegu- trúar og sið-fræði — allt eptir því, sem *Meyers* eður *Fogtmanns* kjennslubók, hvurjum þetta á að véra til útskíringar, gjefur átillu til; og eru þessar útskíringar tvær, önnur stittri firir neðribekkinga, hin leingri handa efra bekk, sem ekki veítir af 3 eða 4 vetrum til að komast fram úr. Margar vísindagreínir, sem allar heíra til heimsspeki eður guð-fræði, eru hjer slæktar saman í cítt; og er það nú venja

annarstaðar, að útekíra hverja sjer; og til þess að gjeta í því komið sjer vel við, er í þessum, eins og sjerhvarjum öðrum vísindagreinum, sú aðferð höfð (ef ekki eru hagar legar bækur á prenti, sem farið verður eptir), að sá, sem kjennir, tekur saman í nokkrum greinum helstu atriði þess, sem kjenna á, er lærisveinarnir skrifa upp; og þessar greinirnar, sem lærisveinunum eíga að vera til leiðarvísis og þeir meíga aldrei missa sjónir á, út-skírir hann nú fyrir þeim munnlega; leiðir í ljós, hvaða skildugleíki sje með þessarri vísindagreín og öðrum vís-indum, og hvurnig eína greínina eður lærdóminn leiði af öðrum; fer lífr sömu atriðin með öðrum orðum, út-þíðir hvurt orð og færir dæmi til skilníngsauka af því, sem lærisveininum er kunnugt, so honum verði það minniastætt og skjemtílegt, þar til hann gjetur ætlað á, að honum hafi skilist mál sitt til fullnustu; og kjemur því so fyrir, þegar með þarf og so á stendur, að það, sem hann er að fara með, fái ekki síður á hjarta og vilja únglíngsins, enn það uppfærðir skilnínng hans. Í þessu er fólgið ágjæti hinnar munnlegu tilsagnar, að hún er lífandi og gjetur lagað sig og snúid sjer eptir því, sem til hagar: hið skrifaða orðið er eínskorðað fyrir fram; hið munnlega mindast first, þegar á að fara að halda á því, og þá verður því komið við að tala sitt við hvurn eptir því sem mennirnir eru margvísleigir sem verið er að eíga tal við. Sona er kjennslunni hagað, þegar verið er að seíggja börnunum til í heímahúsum; sona er henni hagað, þegar verið er að koma inn hjá þeim sann-indum trúarbragðanna eptir lærdómsbókinni — sona er kjennslunni hagað í öllum almúgaskólum, öllum lærðum skólum, öllum háskólum, öllum þjóðskólum, um alla veröldina: kjennaranum er ætlað að útþíða, lærisveininum að heíra og nema. Hinn tefur sig ekki á að lesa fyrir nema í stuttum greinum höfuðatriðin, er hann síðau gjæti lagt út af, þegar ekki er kjennslubók til, sem hann

gjetti til þess hlítt; og lærisveinninn tefst ekki stórum frá eptirtektinni með því að vera að skrifa, nema, ef til vill, helsta þráðinn, sem hann þá hripar upp með sínum eigin orðum; enda gjetur hann þá rifjað hann upp fyrir sjer, þegar kjennslutímanum hættir, ef hann hefir vel tekið eptir, og skrifað þá hjá sjer, sem enda verður affarabest. Þessarra hagsmuna nítur ekki í Bessastaðaskóla, meðan kjennslunni fer fram eins og núna; kjennslan er dag eptir dag, ár eptir ár, að ísfrheirslutímanum frá teknum, nægast fólgin í að lesa upp það sem heíma hefir verið skrifað á blöðin; einstöku muunlegum dæmum eður útskíringum er skotið innan um til afbrigðis, og lærisveinninn er allt af sokkinn niður í að hrefta því, sem talað er, á pappírinn, so ekki slitni sundur, og fær lítills annars gjætt; og eptir það tímanum er lokið, þarf enn lánga stund til að bera saman við aðra og lagfæra það sem rángskrifast hefir, ef komist á að verða fram úr þessu, þegar frá líður. Þeir gjeta allir borið um þetta, sem lært hafa í Bessastaðaskóla, hvurt þeir tímarnir voru ekki flestum til lítilla eður eingra andlegra framfara, sem þeir sátu við að hripa upp þenna lestur — þeir tímarnir sem varið var til að leðrjetta hann og komast fram úr honum; elskan til vísindanna glæddist lítið, og þeir komust ekki niður í guðfræðinni fyrir það, þó þeir lægju niðri í því, sem fáir líka höfðu þol eður eiru til; flestir misstu sjónar á aðalatriðunum innan um so mikinn orðafjölda; þeir kviðu fyrir og hlífðu sjer í leingstu lög, að leggja út í þessi miklu bindini, sem so óskilmerkilega voru upp hripuð, og so sltt var að muna og ífrlita; þeir urðu feignir að losast við so þúngan bagga, sem þar að auki mátti ætla að fyrir laungu væri kominn um allt land, og tóku sjer hann aldrei framar í hönd, þegar þeir voru lausir orðnir úr skólanum.

Íljer af ætla eg auðsært, að mistekist hafi að kjenna guðfræðina í Bessastaðaskóla; aðferðin þessi á ekki við;

og meðan hún er höfð, verður ætíð tilgáningum erviðlega framgeíngt; úr hvaða höndum sem hún kjæmi, írði jafnan kjennslan með mestu erviðleikum og tímatöf, bæði fyrir þá, sem eiga að læra, og þann, sem kjennir; hvað ætla, til dæmis, írði úr barni, sem undirbúa ætti til staðfestingar, ef farið væri að fara með það innan um alla Baðhólms höfuðlærdóma, í stað þess að fara eftir lærdómsbókinni. Enn einginn skildi ætla, að kjennarinn í guðfræðinni hefði ætlun á að gjöra sjer hægra fyrir með þessu; það er fullkunnugt hvað hann er samvitskusamur og ástundunarsamur í embætti sínu, og að hann hefir góðan vilja; ekki þarf heldur strags að draga hjer af þá áliktun, að hann sje ekki fær um að koma tilsoðn sinni öðruvísi og betur við enn sona; þegar hann er að hlíða ífir lærisvefnunum, tekst honum so vel að greiða í sundur það, sem verið er að tala um, að líklegt er, að hann gjæti hæglega haft þessa sömu aðferðina, þegar ætti að ífirfara greinirnar með lærisvefninum á undan. Eíns er því vel fyrir komið, þegar hann er að leiðrjetta úrlausnirnar lærisvefnanna, er þeim eru feíngnar eínhvurjar spurningar til að svara skriflega. Ilvurnig að öðru leífti sje gefið frá lestrum þessum, þegar á allt er lítið, kjemur ekki þessu máli við; því hjer átti eínúngis að leiða í ljós, að þeir gjeti ekki verið til þess gagns fyrir lærisvefnana, sem til er ætlað, og að þeir bæti ekki að fullu úr þörfum tímanna.

Þá væri guðfræðiskjennslunni í skólanum rjettilega til hagað, ef að lagðar væru til grundvallar í efra bekk sömu kjennslubækurnar, sem hafðar eru við háskólann, og þær væru útskírðar í stuttu máli munnlega; eru flestar so auðveldar, að ekki þarf lángrar útskíríngar með, ef ekki er ætlað til annars, enn að menn gjeti skilið þær, og eíngu eður litlu á við að bæta; og hæglega má koma þessu af á þremur vetrum, því það verður eínhvurstaðar niður að koma, er tilsaguartímarnir verða bestu lær-

dómetímarnir. Lærisveinarnir irðu þá að vísu að útvega sjer: *Sibberns* eður *Mynsters* sálarfræði (til undirbúnings), *Scharlings* inngang til nía testamentisins; *Clausens tabulae synopticae* (til að þræða eptir guðspjallamennina), *Hases* eður *Münshers* kirkjusögu, og kjennslubækurnar í trúarfræðinni og síðafræðinni eptir biskup sál. *P. E. Müller* (eður *de Wettes* kjennslubók, sem *Scharling* hefir út lagt á dönsku, í stað hinnar síðari). Enn þetta eru nú þær bækur, er hvor, sem guðfræði idkar, á að eiga hvurt sem er; enda losast hann við firirlestrabaggann, sem nærri því annað eins kostar, þó ekki sje tekin til greina öll firirhöfnin að skrifa hann; enda þarf ekki að fara fleirum orðum um, af hvorju mestur mundi verða ávögsturinn, eður hvurt til leingri frambúðar sje. Sje nú kjennslunni hjer eptir ekki hrundið í lag, verður það sínu fram að fara, meðan verið er í skólanum; og er þá best að verja sem mestum tíma til að festa sig í biblíusögunni og *Fogtmann*, — sem raunar lærisveinarnir firir laungu hafa tekið upp hjá sjálfum sjer; enn þegar komið er úr skóla, má hæglega vinna það upp aptur, ef rjett er að farið og hvor um sig sjer um það að eiga fáeinar haganlegar bækur. Þær sem eptir okkar kríngumstæðum eru haganlegastar er vikið á í Skírni 1832, og nægir hjer að rifja þessar upp aptur, sem bestar eru allra og hvor prestur ætti að eiga.

Sibberns Psychologie, Kh. 1819—28; 2 bb.

Hagenbachs Encyclopädie, der theologischen Wissenschaften.

Schotts Nov. Testum. græce et lat.

Bretschmeiders lexicon in N. T.; 2 bb.

Winers biblisches Realwörterbuch.

Olshausens eður *de Wettes: Erklärung des N. T.*

Hases Kirchengeschichte (nú út lögð á dönsku).

Gnosis oder evangelische Glaubenslehre eptir sama mann, eður *Twestens Dogmatik*.

De Wettes Vorlesungen über die christliche Sittenlehre (eður hin stittri bók, sem út er lögð á dönsku og gjetíð var hjer á undan).

Niemeyers Handbuch für christliche Religionslehrer (af eldri útgáfu bókarinnar er til útlekking á dönsku með góðu verði).

Tidsskrift for udenlandsk theologisk Litteratur, besta bók (eru á ári prentuð 4 hefti, hvurt fyrir 48 skk.).

Þó allar þessar bækur til samans kinnu að verða 20 eður 30 rdd., þá þikir ekki ofætlun, að flestallir íngri prestarnir bæru sig að eignast þær, og hafa not af þeim; því það er auðvitað, að prestarnir verða að róa öllum árum að því, að eignast fáeinar bestu bækurnar í guðfræðinni; og það væri til einskis og ætti hvurgi við, að kostað sje til skólagaungunnar 100 rdd. á ári, enn síðan eíngu upp frá því, til að halda því við, sem lærst hefir, og bæta við það — eins og væri lærdómurinn tilgángslaus í sjálfu sjer, og einúngis meðal til þess að komast í embættin, enn í þeim þirfti aldrei á honum að taka. Það er fjarri því, að prestarnir hjerna sjeu þannig skapi farnir; og menn hafa dæmi fyrir sjer í Rángárvallasíslu, að ekki var firr í firra stúngið upp á því, að setja hjer á stofu lestrafjelag, enn allir voru á það fallnir, og tillögurnar voru á reiðum höndum, so strags urðu pantadar bestu og níustu bækur frá Danmörku fyrir meir enn hundrað ríkisdali, ekki so til þess, að losa sig við að eiga algeingustu bækur, heldur til að gjeta nálgast hinar, sem einn ber ekki af, eður þær, sem þörf er á að gjeta lesið, þó ekki sje kostandi til að kaupa þær fyrir hvuru einnu. Leggur hvur fjelagslimur þrjár spesjur til í firsta sinn, enn síðan eína spesju á ári; enn bækurnar fara á milli í lokuðum trjestokkum; eru þær valdar helst úr þeim vísindagreinum, er öllum liggja jafnu-nærri

og allir gjeta haft skjemtun af, so sem hinum sögru mentum, sagnafræði og alþíðlegri heimsspeki, enn þriðjungi eður meiru af tillögunum er varið til að kaupa guðfræðisbækur *).

Áþekk fjelög eru áður komin á í Skaptafells- og Múla-síslum, og lítil firirstaða irði firir, að koma þeim á í hverri síslu á landinu; er og best að hafa sviðið ekki öllu stærra enn eina síslu, því mestur er erviðleikinn með milliför bókanna. Ef vísindamennirnir í Reikja-

*) Það kinni að vera til studnings þeim, er áþekk fjelög stofna vildu og útlenskum ritgjörðum eru miður kunnugir, að víska hjer á nokkrar þær bækur, sem við first höfum aflað okkur eður bætum við okkur í sumar, af því okkur þikir mest að þeim kveða; enn það eru:

Í bókvísí:

Maanedsskrift for Litteratur í 16 böndum (og er mest af því að læra af öllum dönskum bókum, og einginn má missa sjónir á því, sem sigja vill gángi bókmentanna).

Í hinum sögru mentum:

Molbeck: dansk poetisk Anthologie og Forelæsninger over den danske Poesie. Ímíalegt, sem liggur eptir Oehlenschläger. Heibergs Noveller; Vessels Digte. O. s. fr.

Í sagnafræði:

Rottecks Verdenhistorie (út lögð á dönsku). *Andersens Midelalderens og d. n. T. Historie. Riises historiske Skildringer og Blandinger. II. Bustholms Indledn. til Historiens Studium. Molbecks Reise i Europa. Fengers Reist i Grækenland. O. s. fr.*

Í heimsspeki og guðfræði:

Tidsskrift for udenlandsk theologisk Litteratur. Scharlings Indledning til det nye Testament. de Weltes Commentar (og fleira, sem áður er talið). *Hornslyds Betragtninger over Bibelen. R. Möllers Veiledning til Læsning af det gamle Testament. Rothes danske Kirkeaar. Tage Müllers og Münsters kristelige Troeslærdomme. J. Möllers Haandbog for Præster. Rosenkranss Encyclopædie. Hases Leben Jesu. Usteri Entwicklung des paulinischen Lehrbegriffs. O. s. fr.*

vik og þar í kring á nesjunum kjæmu sjer ásamt um að setja lestrafjelög á stofn, enn ljeti landabókhlöðuna í Reikjavík eiga allar bækurnar og hefðu einúngis brúkun þeirra, væri það góður viðurauki fyrir bókhlöðuna af nium bókum árlega, þar sem nú er litill eður einginn; það höfum við líka hjá okkur að lögum gjört, að gjefa meigi úr bókunum hvað eptir, eins og fjelagslimir koma sjer ásamt um, til bókhlöðunnar í Reikjavík, þegar so er komið mikið að erviðast tekur varðveitslan; og ef í hvarri síslu væru áþekk lestrafjelög og sama aðferð á höfð, mætti landabókhlöðunni verða að því mikill stuðningur; gjörum t. a. m., að í landinu væru alls 250 prestar og aðrir mentamenn, ef nú hvar þeirra ljeti af hendi á ári 2 rdd., þá færur þar 500 rdd. árlega til opinberra bókakaupa, og irði það einhvarstadar fram að koma við mentirnar í landinu, þegar slik hægd væri orðin á að ná til bókanna; og líka safnast fjótt so til, að í bókum þessum verði ærlinn opinber sjóður, þegar einginn fær annað fyrir tillag sitt, enn að hann má lesa bækurnar; því þó eg gjöri enn fremur, að bækurnar með tímanum geingju af sjer til helmínga af brúkuninni, þá væri þó hinu helmíngurinn á einni öld að kaupverði fyrir 25000 rdd., sem annaðhvurt væri í geimslu til og frá um landið, eður á einhvarjum stad, t. a. m. í hvarju umdæmi — eður þá selt út um landið og andvirðið í sífelli látið aptur gánga til að afla nírra bóka; má af þessu sjá, hvað mikið er í það varið fyrir mentir okkar, að þessu verði alstadar á komið.

Jeg hætti sona við bókaefni að þessu sinni, því um málið sjálfst verður ekki út talað. Það er so mart hjerna sem viðgjörðar þarf með; einkum vantar andlegu stjettina enn þá að koma mörgu í lag hjá sjer; so eru aumleg kjör hennar, að ekki veitti af, þó skodast væri um, hvursu þau bætt irðu, og enn þá vantar ákvörðun fyrir aukatekjum hennar, og bíður hún af því tjón mikið á

hvorju ári. Þessu væri þó hægt að koma í lag, og er ekki mikið meiri firirhöfn, enn t. a. m. að skipta einu sínni uppbótarpeningum prestakallana meðal braudanna, sem til þeirra ná, eður annað þvílíkt, sem gjört er á hvorju ári; því hjer þarf eingra annarra aðgjörða við, enn að leggja gamla fiskatalið til grundvallar og meta til peninga eptir verðlagsskránni árlega, og er ekki þingra að svara því nú, enu verið hefir frá alda öðli. Hefir biskup vor margsinnis leítast við, að fá þessu framgång, og eins tveir næstu biskuparnir á undan, og lagt hið besta til og sanngjarnasta, og seinast er því farið á flot í brjefi til stjórnarráðanna af 18. ágúst 1837, að stiptsifirvöldunum irði falið á hendur að semja reglugjörð fyrir aukatekjur andlegu stjettariunnar; og æfinlega verður það merkilegt, hvað þeir lögðu til amtmennirnir, og miðar það, eins og vant er, til að andmíkja andlegu stjettina og þraungva enn betur kosti hennar án hlífðar og nærgjætni. Það skal verða skodað við hentugleika, hvað góðar og gildar ástæðurnar eru, sem þeir bera fyrir sig. Enn tjónið, sem andlega stjettin biður af því, að það dregst so leingi, að koma aukatekjum andlegu stjettarinnar í það lagið, sem vera á, gjæfi að líta, þó ekki væru tekin nema eitt eður tvö dæmi af einhverju. Árið 1834, t. a. m., fæddust á öllu Íslandi 2552, enn 2445 dóu (sjá Sunnanpóstinn I., 120. bls.). Ef fiskatalið væri lagt til grundvallar þannig, að metið sje so sem á 15 fiska skírn og kirkjuleiðsla til samans, þar sem reglugjörðin ætlast til, að 24 skk. sjeu greiddir fyrir skírn, enn 12 skk. fyrir kirkjuleiðslu eður 36 fyrir hvurtteggja, enn það sje gjört að 9 fiskum, sem reglugjörðin metur á 21 skk. hvurtteggja, enn að 6 fiskum það sem hún metur á 15 skk. fyrir hvurtteggja, og þessum 2552 fæddu væri skipt í 4 jafnstóra flokka, so að einn greiddi hið hæsta fiskatalið, annar hið næsta, þriðji hið lægsta, og fjórði flokkurinn ekkjert: þá irði reiknúngurinn, eins og

af greininni hjer neðan undir má sjá (fiskatalið metið til peninga eptir sama árs verðlagsrá: 1 stórt hundrað = 16 rdd. 70 skk., og 1 al. = 13 skk.):

eptir verð- lagsrá:	eptir pen- ingareikn. reglugjörð- arinnar:	mismunur:
rdd. skk.	rdd. skk.	rdd. skk.

firir skírn og kirkjuleiðsla firir

2552 fædda 1832. 39. 478. 48. 853. 87.

líksaungsefirir firir 2445 dóna (á 12

fiska og 27 skk.). 1986. 54. 583. 47. 1403. 7.

Þó að laga-átilla sje firir að meta líksaungsefiri til peninga eptir verðlagsrá, þá gjetur þess ekki almennt notið, meðan legkaup eru rjettilega goldin með 54 skk., sem þó eptir gamalli venju eru hálfu meiri að verði, enn líksaungsefirir. Legkaup kirknanna hefðu orðið ofan talið ár, ef jeg gjöri, að þriðji hvur dauður hafi verið tannleisfingi, sem goldið er hálf legkaup firir (legkaup á 24 fiska, og hálf á 12 fiska — og á 54 og 27 skk.). 3310. 90. 968. 47. 2312. 43.

Hafa þá prestarnir þetta efna ár misst í skírnartolli og líksaungsefiri (eptir því sem hjer er gjört) til samans 2256 rdd. 94 skk., enn kirkjurnar í legkaupum 2342 rdd. 43 skk. — sem líka að miklu leiti má telja til hnekkis tekjum prestanna, er þeir hafa so margar kirkjur undir hendi og eiga að halda þeim við á kostnað prestakallanna, ef tekjur kirknanna sjálfra ekki hrökkva. Hallinn, sem prófastarnir verða firir árlega, er þó enn stærri að til- tölu; og ef farið er að rekja meðferðina á þeim niður eptir tímunum, þá hefir ekki verið geingið annað efns á hlunnindi nefnna embættismanna hjer á landi, eins og þeirra, og sungvir eiga við eins ill kjör að búa, nema hreppstjórnir. Þegar gjafstollurinn var frá þeim tekiun

og lagður til síslumanna, og þess vegna fjekkst eínginn til að verða prófastur, var það boðið, að hvur sá prestur er biskup kisi til þess, væri skildur að taka við því undir embættistöpun. Þeím er gjört að skildu að fara um prófastadæmið eínusinni á ári hvurju, álíta kirkjurnar og hafa tilejón með uppfraðingu úngdómsins; og lögin ætlast til, að þeir hafi ekki neínn kostnað af ferðinni, og taki fyrir skoðunargjörðina sjálfa af hvurri aðalkirkju 1 rd. eður $\frac{1}{2}$ spes., enn 48 skk. af hinum; samsvaraði þá optast í viðskiptum manna á milli 24 álnir eínum ríkisdal, enn spesíu 30 álnum, so að 1 hundrad á landsvísu var jafnt 4 spesíum eður 5 rdd.; væntanlega bæði af því, að prófastar hafa hjer ekki feíngið neínn ferðakostnað að aukl, og af því að máskje 24 álnir í algeíngum landaurum ekki hefir fullkomlega jafnast við 1 rd. spesíu, hafa þeir í kirkjurefkníngum, að því sem jeg hefi gjetað fundið, frá því kirkjubækurnar voru innleiddar til þess nía verðlagsskráin árið 1776 kom, metið hvurja skoðunargjörð fyrir 30 álnir á aðalkirkjum, og á hinum 15 álnir; ber ekki á, að biskupar hafi að því fundið, og hefir það líklega verið komið upp í lánga venju. Enn eptir þetta, þegar landaurarnir fóru að verða hærri í samjófnuði við peníngana og rímká tók um höndlunarefnin, er látið sitja við, að prófastur taki 1 rd. í dönskum smáskildíngum af hvurri aðalkirkju, enn 48 skk. af hinum, fyrir starfa sinn, sem þá aptur núna, eíns og aðrar þesskonar tekjur, sem ekki er búið að kippa í lag aptur, er gjört að silfurverði, so að ríkisdalur mæti ríkisdal. Skipti eptir andlegrar stjettar menn eru nú og frá próföstum tekin undir síslumenn; og sona hafa smátt og smátt öll hlunnindin geíngið undan þeím, so nú er ekki eptir nema nafnið og fyrirhöfni; og þeir gjeta, eíns og nú er komið, ekki staðið í köllun sinni, nema með mesta tjóni fyrir sjálfa þá. Það mátti ekki miuna vera, þegar þeir áttu sjálfir að standast allan kostnað ferða sinna, enn þeir hefðu enn feíngið

í laun af hverri aðalkirkju 24 álnir, og af hinum 12; og ef jeg gjöri aðalkirkjurnar eittíhvað 200, og hinar 100, væru það (1 alin á 13 skk.) 791 rd. og 64 skk., enn eptir því sem lög nú standa til: 250 rdd. Til að álíta allar kirkjurnar í Nordursíslu, t. a. m., veitti ekki af heilum mánudi, og irði það að vera, þegar hæst er sumars, því annars er ekki fært lífr hesðar þær, óvegu og vötn, sem lífr þarf að fara; þó jeg nú meti ekki að neinu þenn. mikla бага og tjón, sem það öllir firir þá, sem þurfa að vera við búskap, að missa sig að hefman so lángan tíma, einmitt þegar flest kallar að, og sem í þeim hjer-öðum er margfalt bagalegt, hvar vetrinum ljettir so seint af og hann dettur so fljótt á aptur, er hið minnsta í lagt, í ferðakostnað firir sjálfan sig og filgdarmann og 4 hesta, 3 dalir firir hvurn dag og í 28 daga 84 rdd. Í þessu sama prófastsdæmi munu vera 27 kirkjur, og 17 af þeim aðalkirkjur; og bæri prófasti firir skoðun á þeim, ef haldið væri við bókataf laganna, 22 rdd., og er það nú allt, sem hann fær firir þenna og annan starfa sinn. Það er að visu satt, að þetta prófastsdæmi, eins og síslan sú, er hið erviðasta á öllu landinu; aptur eru hvurgi í einu prófastsdæmi kirkjur eins margar, first að þó allur slægurinn er kominn undir fjölda þeirra. Enn þó hjer sje tekið dæmi af Nordursísluprófastsdæmi, þá ætli einginn so, að það vegna örðugleikans sje miður stundað enn önnur; það átti ekki síður að koma hjer til umtals, af því hvað góð forstaða hjer eigi að síður er veitt embættinu; því prófasturinn, sem þar er núna, er, eins og kunnugt er, maður vel að sjer og hinn samvitskusamasti í embættisatörfum sínum; er það einn vottur þess, að hann hefir tekið einn af prestum sínum sjer til aðstoðar í prófastsverkum, so þau hefðu ekki halla af þeim örðugleikum, er embættinu filgja, þegar sona er átatt. Menn kinnu að, seigja að það væri óþarft að fara árlega lífr þessháttar prófastsdæmi, þó lögin áskilji það;

og að því skapi er firrhöfnin minni, sem sjaldnar er farið; og það er sjálfsagt, að einginn einn maður endist til að leggja þvílíkt á sig ár eptir ár. Enn hvunær sem í það er ráðist, eru þó ætíð útgjöld í sama jöfnuði við tekjur; og sjerhvor maður veit, að það er í einu hæfi. Sje líka farið að hlifa próföstum fyrir þessum ferðalögum á annað borð, þá liggur ekki miklu nær að skilda þá til þeirra annað hvurt ár, enn þriðja hvurt, fjórða hvurt, o. s. fr., þar til þessar ferðir að liktum verða álltnar öldungis óþarfar. Það er þó eflaust með þær, eins og hvað annað, að gagnið er komið undir því, hvorsu við þær er skiliat, og meiri von, að hæfilega væri staðið í þessu embætti, ef það eins og önnur borgaði það, sem fyrir því er haft; og það mun reínast — að jeg minnist ekki á annað — að kirkjunum sje skaðlaust að launa prófastinum fyrir komuna, ef þær fá að njóta síns á eptir, og hann hefir gjætur á því, að sje þeirra ekki sje eitt hvað eptir og kjemur í óuistu káki; enn þar til út-heimtist aptur, að hann sje árlega á ferð og seigi fyrir, hvað gjöra þarf, og það munar kirkjunni eður þeim, sem þær hafa á hendi, lítið, sem stungið er fram af þeim í þessu, þegar það á að jafnast á þær allar, hjá því sem prófastinum, er það allt kjemur niður á honum einum. Tekjur kirknanna í Rángárvallasíslu, 24ra að tölu, voru 1832 hjer um bil 750 rdd., og hefði prófasti borið fyrir að álíta þær 18 rdd.; enn þó í stað 18 rdd. væru teknar 18 sinnum 24 álnir, eður 3 hundruð 72 álnir, er auðsært, að það er minna á kirkjunum, að láta það úti, enn á prófastinum að missa af því, er þeir so leingi höfðu að notið; enda þirfti að endingu varla að gjöra ráð fyrir því að heldur, þó prófastar feingju sona mikið fyrir að álíta kirkjurnar, að þeir entust til að gjöra það á hvurju ári, so kirkjunum gjæti orðið það of kostnaðarsamt. Þetta hefir sona leitt hvað af öðru: prestarnir hafa misst í tekjum sínum — kirkjurnar í sínum, og prófastarnir

aptur af sínum, vegna þess geíngið hefir af kirkjunum þessu þarf öllu að koma í lag. Ef að kirkjur, prestar og prófastar ná því aptur, sem þeir höfðu einu sinni og geíngið hefir undan þeim, mætti þeim hægra veita að fara so með kirkjur og prestaköll, að ekki lrði að fundið. Eru þetta so sem dæmi; því eínginn gjetur dullist við, að það er mart fleíra, sem firir liggur að koma í annað lag, enn nú er, og ekki síst, að vakað sje betur ífir meðferðinni á kirkjunum og prestaköllunum; og ekki var það nema birjun lagfæríngarínnar, þó nauðsinlegt og gott væri, að hindrað var, að útskrifa menn úr heíma-akóla — sem so hörmulega hafði verið vanbrúkað — first öllum er hleípt inn í prestsembættið, fávísum og vísum, andlegrar og veraldlegrar stjettar mönnum, góðum og misjöfnum, og eíngum er þaðan aptur burt vísað, sem eínu síuni er kallaður. Enn að þessu sinni leífir eígi tíminn að fara hjer um fleírum orðum; og verður það að bída annarra stunda.

(Ritgjörð þessi er saman tekin veturinn 1837—38, og atti að koma í fjórða ár Fjölnis, enn varð þá eptir af brjofaduggunni.)

II.

FRJETTA-BÁLKURINN.

EPTIRMÆLI ÁRSINS 1838,

eins og það var á Íslandi.

Þó að árið 1838 gjæfist nokkuð misjafnt á Íslandi, eptir því sem sveitum og hjeröðum hagar, og það írði með köflum fullervitt sumstaðar, má þó kalla, þegar á allt er litið, að það hafi verið fagurt og blöðviðrasamt og affaragott í flestu. Veðuráttan, sem um suðurland víða hafði verið fádæma góð, hjelst við, að kalla mátti, fram ífir miðja góu; því þó eptir níárið um so sem hálfe mán-aðar tíma væri nokkuð hriðju- og umhleypinga-samt, gjekk þó hinn tímann leingst af á hægviðrum með stillingu til loptsins, so að hvurki voru stórkostleg hrök nje frosta-flaup; stéð vindur opt af austri eður suðri, og loptið ljett og fagurt, þar sem þessum áttum eru miklu algeing-ari sliddur og stórrigningar, eínkum á þeim tíma ársins. Þessi veðurátta var algeing um suðurland, enn þó kom veturinn þar harla misjafnt ífir; því til og frá — eínkum í þeim sveitunum, sem hærra liggja og heldur til fjalls — lagði jörðina undir að nokkru lesti, og tók ífir eður skjemmdi haga, þegar eptir níárið, sem seint vildi taka af eða lagast aptur, af því veðuráttan var heldur aðgjörðalsítil; þó komu á þorranum slíkar þíður, að víðast munu þá

hagar hafa komið upp aptur fullkomlega, og sumstaðar tók enda að mestu leíti klaka úr jörðu; hrakadi útifjennadi sefnt vegna góðviðrauna, og var hann þar sem best ljét fram ífir miðgöu í haustholdum, þó lifað hefði þángað til eíngaungu af jörðunni. Frá því í seínustu viku góu til þess komið var af sumarmálum, so sem í 6 vikur, var fullkomið hagleísi og jarðbann að kalla alstaðar, nema máskje á fúcinum bestu hagajörðum, og þó mátti kalla, að allt af hjeldist sama góðviðrið — sáldraði snjónum mest niður í logni, og lá laungum við frostleísu, og tók upp mestan snjóinn með sólbráði og þiðvindum. Eptir sumarmálinu, nær því hálfan mánuð af sumri, gjörði aptur mikið fhlaup af norðri í 3 daga; enn þaðan af tók að batna algjörlega, og tók upp snjó og ísa, enn klaki leíð úr jörðu smátt og smátt. Fjenaður gjekk undan vel til fara, og voru víða ærnar heífirningar, fjell og vel um sauðburðartímannu. Heldur var seínt um gróðurinn fram eptir vorinu, og varð það grasvegstinum að nokkrum hnekki, að á hvítasunnunóttina og fram eptir deígínum þeítti niður snjó með so miklum kulda, að hann var sumstaðar ekki tekinn upp að kvöldi, og aptur á trínitatishátíð gjörði norðanveður með allmiklu frosti; enn úr því var og veður ætíð blítt og hagstætt.

Nirðra var veturinn erviðari; því þó veðurreíndin væri lík að því, að vera heldur hæg og góð, þá tók þó sumstaðar firir jörðu þegar með veturnóttum, og kíngdi þá niður slíkum fjarska af snjó, eínkum í Norðursíslu og á eínstöku útkjálkum víðar, að varla sá til jarðar firr enn á þorra, að víðast komu upp snöp nokkur tímakorn, enn tók þó firir þau bráðum aptur, so sumstaðar mun hafa dreígist að því, að hafa irði allan fjenað á gjöf í nærfelt 30 vikur, þar til leíð af sardögum. Þikir það allri furðu gjegna, hvað vel menn komust af, að óvíða varð fellir til muna, og mannu þess trautt dæmi í árbókum vorum eptir slíkan vetur. Má það eigna allgóðum heífla undan sumrinu, enn heldur fjenaðarfátt undir; það

er þessu næst, að heldur eru menn farnir að sjá að sjer með ásetninguna og láta leiðast til að fella fjennaðinn, einkum þegar veturinn leggst snemma á; enn helst hefir þó stutt að þessu góð og viturleg meðferð á fjenaðinum, og lag það og kunnátta, sem norðlenskir hafa fram ífir sunnlendinga á því, að koma fram fjenaðinum skjemmdalaust með litlum heifaungum. Hafís varð landfastur firir Ströndum vestra þegar í nóvember-mánuði, enn losnaði þó aptur; og á flókti var hann norðanlands öðruhvorju vetrarins, enn ekki lagðist hann um kirrt þar, nema í Þíngesarsíslu, og þó ekki firr enn undir sumarmálin, og var hann nokkuð fram eptir vorinu; enn ekki varð hann aflabrögðum manna til mikillar hindrunar, nema helst hákallaútveg-unum.

Þegar vetrinum var af ljett og vorið hjá liðið, tók við so gott og blítt, fagurt og indælt sumar, að fáir muna annað eins; og kom það að kalla jafnt ífir allt landið; voru laungum hægviðri og hitar, stundum dump-úngar og smá-álesðingar, enn þó miklu optar hefðskírt og hjart veður, einkum sunnanlands. Grasvögsturinn varð og víðast í meðallagi, og sumstaðar betur; einna lakast mun hafa sprottið á þjóttumírum vegna langvar-andi þurka; ávögstur fjenaðar var með betra móti víðast hvar; allar síslanir manna, ferðalög og aðdrættir, urðu því hægar og ánægjulegar og lefstust vel af hendi. Eíns var með sláttinn, að hann gjekk með æskilegasta móti, nema hvað ervitt þótti að vinna á um miðju hans, þar sem ekki var annað að ganga út á, enn valllendi; enn því betur veitti þeim, sem höfðu votlendar mívar eða damma, því allt var að kalla veltipurt, so að kostur var að flekkja þar sumstaðar, sem sjaldan eður aldrei hafði sleigði verið að undanfögnu firir vatni; enda var laungum kostur á að taka eptir ljánum það sem losað varð. Studdi allt þetta til þess, að erviðið irði sem drjúgast og firirhafnarminnst og aflinu sem mestur og bestur; ræður það af því, er varla nokkurt handarvik er unnið

firir gíg, og veðuráttan hamlar aldrei að standa að verki, enn grasið fölnar í seínasta lagi og allt sem tekið er af heimum er ómætt, þegar í garðinn kjemur. Hjá oss er ætíð mikið feingið, þegar vel er sprottið, enn allir vita, að ekki er það nærri efnahlítt. Góð rekja, sem flitir slættinum, eða gjörir það að, að fljótar verður lífr farið, gjetur komið því til leiðar, að grasið verði jafnt að vögstum, sem losað er, þó jörðin væri miklu sneggri, og er því eins mikils verð eins og góður grasvögstur til að auka heifslann, þar sem ekki brestur undanfærið. Aftur gjöra tafningarnir við heifurkana — snúningar sem að sungu haldi koma, sæting, sem breiða verður á eptir, og margvíslegt gugt, sem hafa verður, þegar veðuráttan er tvíseín, það að verkum, að aflannum seínkar, þó gras væri mikið, og úr mörgu dagsverkinu verður so lítið, eins og það hefði aldrei unnið verið. Enn þó ekkjert af þessu verði til hindrunar, þá er þó allur munur á því, hvursu hefði er til reika, þegar heím í garðinn kjemur, þar sem það stundum verður að taka heím hrátt, so það soðnar í garðinum og ljettist að því skapi; aftur dofnar það stundum í teigunum, þar til að kalla allur kraptur er úr því. Það væri máskje vinníngur, að meta kraptinn sem er í grasinu og hesinu og í hverri fóðurtegund sjer í lagi, og so aftur, hvað mikið það missir af þessum krapti með hverjum deiginum, sem það hrekst leingur eptir það búið er að losa það, þartil máskje ekki er eptir meir enn so sem 6. eða 10. hlutinn af þeim kraptinum, sem það hafði, ef því hefði orðið náð heím þurru, meðan það var grænt. Því gjetur so farið stundum, að það hefði, sem er þrefalt minna, verði eins áhaldagott til fóðura, eins og hitt, sem er þrefalt meira að vögstunum, þar sem tveir hlutirnir af kraptinum eru farnir, eður annað eins var sína í öndverðu, og verði þá sá krapturinn jafn eptir, sem fólginu er í hvorutveggju, álíka og einn pottur af brennivíni fær ekki meira aðgjört til að gjöra mann drukkian firir það, þó búið sje að blanda hann með

tveimur pottum af vatni, og mjólkinn ekki verður betri til manneldis fyrir það, þó búið sje að gjöra úr henni flautir og hún hafi aukist að helmíngi af eintómum vindi. Það væri til mikillar aukningar búviti manna og ærinnar nitsemi, að menn væru kunnugri krapti grasanna og hefsins, og tækju betur eptir þessu, enn almennt gjörist; menn vissu þá betur grein á, hvur grösinn hentast er að rækta til fódurs, hvurt hentara er að fara snemma að slá eða vera leingi að því fram eptir haustinu; menn vissu þá margopt betur grein á, hvursu haga ætti heilverkum — hvurt ábatasamara væri að sæta og hirða eða að taka orfið og fara að bæta nýu við, og að endingu kinnu menn þá betur að meta fódurbirgðir sínar og haga með viti ásetningunni, er þeim skildist, að ekki dígði að fara mikið eptir því, hvað hefin eru firirferðar í gördunum. Það reindist so enn í sumar, að hollast er að taka snemma til sláttar og eíga sem minnst undir haustinu; undir gaungurnar um miðju september-mánaðar brá til rosa, sem snmatsðar gjörði heisafinn nokkuð endasleppan; því þeim sem ekki heppnaðist að ná undan firstu dagana eptir það fór að bregða, varð bið á því næstu 6 eður 6 vikur, þartil seínast í október-mánuði, að liðið var af veturnóttum og tókst þó enn, og þótti so betur enn ekki. Var þessi kaflinn, so sem 6 vikna tími fyrir veturnætturnar, hretviðrasamur mjög og umhleípíngasamur sunnanlands; gjekk mest á stórrígníngum af landsuðri og austri eður fefknarlegum útsínníngshríðjum, so varla fjekket þurr dagur, og það so, að ekki varð hlaðið úr böggum nje lagfærð heí, so að vikum skipti, enn að síðustu hljóp í norður með gadd og nokkurn snjó; varð af því að taka kfr á gjöf og enda lömb með firsta móti, enn öðrum fjenaði hrakaði mjög; varð og fyrir þessa sök lítið um öll hauststörf manna. Enn eptir veturnætturnar kom aptur góðviðrakafli viðlíka lángrur seínni hluta október-mánaðar og nóvember-mánuð allan; var þó stundum nokkurt fól á jörðu, enn optast gott til haga, lígt og

gott veður til léptsins og hægt veður, hvurki frost til drátta — so enda lá nærri stundum, að klaka dræi úr jörðu aptur — nje heldur rigningar. Enn með desember-mánuði brá aptur til hrakviðra og umhleipínga, og kvað því meira að því, sem leingra leif á mánuðinn; var mánuð þenna veður leingst af austri, suðri eða út-suðri með sliddum eða rigningum, og hafði snjórinn sjaldan viðnám deigi leingur. Verður mönnum leingst í minni sjálfur jóladagurinn: varð þá messufall so að síslum skipti; stóð veður af austri eður landsuðri fram eptir deiginum, enn gjekk til útsuðurs, þegar á leif; geingu þá þrumur og eldingar, so að undrum geingdi og ofanfall að þvílíku skapi, þar til minkaði undir kvöldið. Einni skruggunni sló niður í Árnessíslu í lambhús, og fórust af því nokkur lömb. Var þetta undanfari harðindanna, sem tókust algjörlega undir níarið og hjeldust við fram eptir vetrinum þaðan af. — Níðra varð níting á hesti hin besta að lokum hefanna; var haustið þurt og gott og tíðin góð fram undir lok nóvember-mánaðar. Seifuna hafa ekki þaðan frjettir borist.

Ár þetta var næsta rekasælt; því hinn firra veturinn urðu einhverjir mestu trjárekar víðast kríngum landið bæði af rekaviði og aptur annarstaðar, helst síðra, af stórtjáum tilhöggnum. Var í sumum þeirra ljósaviður, í öðrum beiki eður asktegundir, og í fáeinum esk; mörg höfðu þau tekið skjemmdir af sjómaðki, og mátti það ráða af ímsu, að leingi mundu þau hafa í sjó leigði; líka báru að landi 2 eða fleiri siglutrje hafskipa og önnur smærri þessháttar brot, og þó optast maðksmogi; 3 hollenskar fiskiduggur rak og á land í Skaptafellssíslu. Síðra komu á land hvalbrot eða flíkki á nokkrum stöðum — og einn stórhval rak á Suðurnesjum í haust og þrjá eður fleiri á Vestfjörðum.

Í október-mánuði haustið 1837 varð vart við hræringar nokkrar firir norðan land — og aptur á útmánuðunum síðra hjer, enn ekki varð meint að því; ena í

júní-mánuði gjörði so mikla hræring nírðra, nóttina milli 11. og 12. júní-mánaðar nokkru firir fótaferð, að bæir högguðust, og einstöku hrundu að mestu; varð mest að því í Fljótum í Skagafirði, og á þeim kjálkunum landsins þar í nánd, sem skaga leingst norður. Þóttust menn verða þess varir, að hræringin kjæmi að norðan, og þeir, sem úti voru staddir, ljetust sjeð hafa álíkt bilgju nokkurri, þá aðalhræringin gjekk að, úr norðurátt — er þess og gjetíð, að vikurkol hafi fundist þar við sjó, og hafa það sunnir menn firir satt, að eldsumbrot nokkur hafi verið undir sjónum einhvarstaðar gegnt norðri þaðan. Um sama leitið þóttust menn verða varir við öskufall á nokkrum bæum á Rángárvöllum, og að vísu var á hvítasunnukvöld og stöku sinnum þar eptir loptíð harla líkt því, þá vikur og ösku miðtur hefur fillt það og eldur er uppi, og enda veðurreindin leingi síðan, þar sem varla kom dropi úr lopti, hvað líklega sem þar til virtist horfa, enn hlíndi og hitar með mesta móti. Ætluðu menn að eldur mundi kominn npp í Örafajökli, og drógu það til þess með fram, að Skeiðará, sem allt vorið hafði verið þurr, að kalla, ruddist um það bil fram aptur með miklu jökulflóði, og komst eptir það aptur í eðli sitt. Enn ekki eru, so heírat hafi, fleiri líkindi til þess, eldur hafi uppi verið sumar þetta. Er þetta helst eptirtektavert, ef reínast kinni, að eldsuppkoma hefði átt einhvern hlut í veðurblíðunni, sem í sumar var, og stundum mátti kalla að furðu gjegndi.

Þegar leíð á haustið, fór að verða kránksamt nokkuð bæði firir sunnam og norðan, helst af kveflandsfarsóttinni, og dó af því ekki allfátt manna. Ímisleg slisatílfelli hafa og viljað til þetta ár, og væri ekki ílla að slíkum tilbúrdum væri á lopt haldið stundum, so menn því heldur gjætu varaast sumt hvað, sem öðrum verður að tjóni, og þeir vendust heldur á að líta í kríngum sig. Það eru ekki mörg ár síðan mönnunum var bjargað úr skjerinu vestra eptir 9 dægur, og hefðu þeir þar látið líf sitt allir,

ef ekki hefði so happalega viljað til, að einn maður í landi var gjætnari enn aðrir. Sona fórst merkur bóndi frá Refni í Mírdalsveft fyrir ekki fullum tveim árum, og olli því frábært athugaleysi margra, er so vildi til, að hann, eins og fjöldi annarra, var um kvöldið á heímlæsi frá Dírholaeli að afloknum róðri; þeir sem á ferð voru, heírðu hvor af öðrum — og so kvað ramt að því, að þar á meðal voru sínir haus fullþroskaðir — að verið var að kalla um hjálp aptur og aptur fram eptir nóttinni, og hljóðið bar heím á bæina til og frá um dalinn, enn aungum varð að veigi að gánga á það. Daginn eptir fannst maðurinn dauður í pitti, enn beltisknífur hans og vetlingur á bakknum, og er það ætlan manna, að hann hafi haldið sjer á knifnum leingi, þar til fór að draga af konum. Í sömu sveftinni vildu þetta ár þau óhöpp til, að barn hjer um 10 vetra, sem var á leið til kirkju með móður sinni, flaut af hestinum og drukknaði í Hafursá. Annað barn fjell niður í grantarpott á eldhússgólfi, og voru margir þess sjónarvottar, og var barnið þegar dauðt, er það var upp dreigið. Það vildi og enn til, að merkur bóndi úr sömu sveft fór út ífir ár í firra vetur að leísta lækninga dóttur sinni; enn þegar hann var kominn á leíðina heím, gjörði leísingar miklar, flóði þverá á bakka er hann kom í Fljótshlíðina, og tók hann það ráð, eins og næst lá við, að ætla sjer náttstað á bænum næsta þar við ána, sem helst eru líkindi til að komist verði ífir hana, þegar fjara tekur, enn hvarf frá þessu aptur undir rökkrið og ásetti nú að fara leingra inn eptir sveftinni og hafa gistingu að svila síns í Fljótssdal — innsta bænum; enn sem maðurinn nú var lítt kunnugur og mirkrið datt á, enn allir lækir bakkafullir, lagði hann þar, sem síst skildi, að litlu þverá, sem kjemur ofan af fjallinu fyrir utan Hlíðarenda — er þar tæpt vað og illfarandi á sumardag, enn fossar miklir fyrir neðan; mun hann hafa steipst fram af hestinum þegar er út í fór, og borið niður eptir fossunum og fannst hann deigi síðar niður á

eírum í þverá ærið langt þaðan. Svila þessa sama manns, þeim sem ferðinni var hestið til kvöld þetta, var og líka sem stefnt í dauðann missiri seínna; því á áliðnum alætti tók hann sjer ferð með dóttur sinni 15 eða 16 vetra inn í óbiggðir í álptalest, og daglesið úr biggð, þar sem hesta Laufalestir, afrjettur Rángvellínga; þau koma að vatni nokkru, og tekur hann þá undir sig þann hestinn, sem lítt nstur var, og ríður út í vatnið að elta álptirnar, og ríður lesingi áfram jafndípi, so hesturinn grinnir niðri, þar til ekki vissi firr til, enn hestinum stefpir á höfuðið og manningum fram af, og kom hann ekki upp aptur, og ekki varð honum náð þaðan firr enn á áliðnu hausti að farið var með bát og krækjur, tókst þá hæglega að slæða manninn upp, og var hann þá enn sem nídáinn, þó 5 vikur hefðu líðið síðan; urðu menn þess varir að hildípi var í miðju vatninu áþekkt gjá og bratt að báðu meigin. Sniður nokkur eístra varð undir grind húss nokkura, sem hann var að reísa og varð það hans bani; og annar sniður fórst á förnum veigi, so eigi fóru fregnir af, og fannst gaungustafur hans og kjetfílkki nokkurt af manningum. Brjesamaður milli Skaptafellssíslu og Suðurmúlasíslu varð og úti á vesturlesið sinni í haust. Bræður tveir urðu enn úti eða firir snjóflóði í Kjelduhverfi á hefmslesið úr Húsavskurkaupstað. Enn svíplegar fórst bóndi nokkur úr Skriðuhverfi í Þíngesarsíslu; hann var að höggva við hjá Tjörn í Aðalreskjadal með öðrum manni skömmu firir sláttinu, og þegar hinn vesk sjer burtu, kom honum til hugar, er hiti var mikill og hæst stóð dags, að reína sund í tjörn nokkurri þar í túninu, ljetti klæðum á sjer og festi kút einn undir bríngu sjer, ætlaði so til, að sjer mundi af því veíta hægra að fljóta; enn þegar í vatnið kom og fótanna missti, valt hann út af kútnum, eíns og við var að búast, og drukknaði hann þar frá konu og börnum. Nokkrum algeingari slisföllum mætti hjer enn við bæta, þó hjer sje látið staðar nema að sinu.

Það var helst landi voru til óhæginda þetta ár, að sjáfarafllinn var líftill og kaupverslunin ervið. Vertíðarhlutirnir voru víðast sunnanlands með lægra móti. Firir Eíðasandi og í Vestmannaeyjum voru algeingastir hlutir 2 hundruð eða minna; var þó vertíð í Eíðunum einhver hin hægasta og hættuminnsta að veðrum til, og gjæftir góðar. Á Suðurnesjum voru hlutir víðast áþekkir þessu, þó í einstöku vesfistöðum geingi betur, so sem í Höfnum, Þorlákshöfn, Selvogi, Grindavík og Njarðvíkum, hvar hlutir munu hafa orðið almennt 3 hundruð, og stöku skip þó komist í 4 hundruð. Á Innesjum, Akranesi og Mírum náðu menn óvísða hundraði; enn vorafllinn rjetti úr þessu nokkuð. Þiljubáta útgjörðirnar í Vestmannaeyjum hafa aldrei betur gjefist enn nú, og urðu nú hásetahlutirnir, þar sem best ljet, frá því á góu, að bátaruir fóru að gánga, þar til á áliðnum slætti: 200 dalir að verði eptir reikningum kaupmanna, og mest í hákallslísi; væri ekki líftill gróði af þessháttar útgjörð, ef að skútunum, sem aflinn er tekinn á, og sama fólkinu írði hlítt til að flitja hann burt hjeðan, þegar fer að líða á vertíðina og halla sumri, og kjæmu so heím aptur áður enn veturinn dettur á með eitthvað það sem manni væri þarfamest. Það er gleðilegt, að í sumar hafa síðra tveir dugandismenn innlendir keípt sjer duggur, til að hafa úti til fiskifanga, og er þá hið næsta, sem við þarf, að þeir komist á að senda öðru hvarju afla sinn til næstu landa og ná sjer því þaðan, sem þeir þarfnast til útgjörðarinnar, so ekki þurfi þeir að vera með það á bónbjörgum kaupmanna eða þá hafa skort á því þegar mest á liggur.

Kaupverslanin hefir ekki að nýngu verlið eins ervið landsmönnum og í þetta sinn; bar first til þessa, að íslensku vörurnar höfðu ílla selst utanlands — enn þó gjörði mest að verkum, eínkum sunnanlands, breítung sú, sem orðin var á versluninni, er kaupmönnum hafði fækkað, so þeir feingu meiri ráð, sem eptir voru, aðrir biðu af því skaða mikinn, enn nýir komu í stað hinna eldri. Brjefa-

duggu landsins hlekkst á, og hafði hún hjer so skamma viðstöðu, þegar hún kom loksins, að brjef mauna náðu henni ekki enda úr sumum næstu sveitum; kom fyrir þá sök eíngin lausakaupmannasíglíng á Eírabakka; annarstaðar var hún með minnsta móti, og um kauptröðina var skortur hjá mörgum á flestu því, sem hafa þurfti — enn hávaðinn af fiskinum feínginn kaupmönnum áður verðinu var upp sagt, og gátu þeir síðan skapað leskinn eíns og þeím líkaði. Urðu og kaupin so almennast, að fiskurinn saltaði var borgaður 10 dölum, sumstaðar 12, hinn herti 12 dd., tólg og ull bæði hvít og mislít víðast 16 skk., öll tóvínna þessa verast; rúgurinn var látinn í móti fyrir 7 dali, meðan best ljæt, og á þarfavöru flestri var skortur mikill, utan í Vestmannaesum. Íslendíngar hafa ekki að nýngu fundið annað eíns til annmarkanna á kaupverslan þeirri, sem nú tókast hjer, og þeir eru orðnir so vanir, að þeím kjemur ekki annað til hugar, enn að hún sje sjálfsögð, og gjeti ekki verið öðruvísi, nje orðið öðruvísi hagkvæmari landinu. Firstu viðburðir þeirra, sem vilja landinu vel, og láta sjer hugað um, að hafa vír fyrir því, eru þessvegna: að gjöra verslunina nítilega eíns og hún nú er, á þess að hreíffa við undirstöðunni, sem hún stendur á. Það urðu því úrræði helstu mannanna í Sunnlendíngafjórðungi í sumar, þegar sjeð var, hvursu að fór, og hvurju um var að kjenna, að senda bænaraskrá fulltrúafínginu í Hróarskjeldu, hvar í ærlíð laungum formála leíddir voru fyrir sjónir helstu annmarkarnir, sem á kaupversluninni voru í sumar, og að endíngu var þess beíðst, til þess menn gjætu heldur verið óhultir fyrir, að so tækist optar til, að fulltrúafíngið bæri fram fyrir konúnginn þá nauðsin landsins, að kaupmenn, sem hjer hefðu fasta verslun, væru jafnan skildir að hafa í landi hjer nóg af því, sem landið eínukum með þarf, so sem kornfaungum, timbri, salti, stefnkolum, jární, tjöru, hampi og veíðarfærum; þessu næst, að ekki mætti sami kaupmaðurinn hafa meír enn eína verslun á sama verslun.

erstaðnum. Af báðum þessum rökum varð verslanin efn-
anlegast so erfið í sumar var; því það verður first ekki
tekið, sem ekki er til; og er landinu betri eingin kaup-
verslan, enn slík, sem ekki hefir annað á boðstólum, enn
brennivín og óþarfa — enn það er annað, að þegar fer
að verða skart um það, sem landmenn þurfa helst með,
og ekki hefir það orðið nema einn, og þó með treiningi;
gjetur sá kaupmaðurinn þaðan af, meðan eins stendur á,
sett mönnum þá kosti, sem honum líkar, því aðrir gjeta
þá ekki leingur hlaupið í kapp við hann, og verða menn
þá að flísa til hans um þarfir sínar, með hvaða kjörum
sem þær eru látnar þeim falar, og er slíkt að vísu háttur
kaupmannna víðar enn hjer. Af sömu rökum er sú freist-
ingin firir kaupmenn mikil, að eíga fleíri enn eína
verslun á sama staðnum; og sínir reínslan, að margir hafa
fallið firir henni leínt eða ljóst, því með þeim hætti
tekst kaupmanninum helst að verða eínráðum í þeim versl-
unarstaðnum, hvar hann er so búinn að koma sjer niður,
og koma því af, að þar sitji margir aðrir að, til að spilla
firir honum kaupnum. Að síðustu var þess farið á leit
í bænaraskránni, að Norðmenn mættu flitja híngað, án þess
skattur væri greiddur af, smíðuð hús ekki síður enn
annað timbur. Það verður skjemtílegt og eptirtektavert,
að heíra, hvursu bænaraskrá þessarri reíðir af — hvaða
rómur verður að henni gjörður, og hvað af henni leíðir;
og skal það gjört álmenníngi kunnugt, þá tími er til. Á
annan ávögst kaupverslunarinnar síðra skal nú og lítið
stuttlega. Reskjavíkíngar höfðu átt að sæta af henni
þíngetum búslífum, þar sem handverksmennirnir urðu að
flísa burtu, er þeir hvurki gátu feíngið hjá kaupmönnum
timbur, járn, steínkol, nje annað, eins og þeir þurftu með,
til þess að gjeta haldið áfram iðnum sínum, og þeir
borgararnir, sem hafast við á verslun, voru flestir alla-
lausir, af því lausakaupmenn brugðust; og fór mönnum
nú firir þá sök að skiljast betur, hvur nauðsín sje á því,
að eíga nokkuð meíra undir sjálfum sjer — og tókust um-

ræður að fara að eíga skip í förum, sem geingi hjeðan af landi og væri að öllu laust við kaupmenn. Voru margir embættismannanna straga fúsir til að stirkja borgarana til þessa firirtækis og leggja þar fje til; boðsbrjef voru látnin ganga út undir árslokin til helstu mannanna í Sunnlendingafjórðungi, hvar í þeim er gjörður kostur á að eíga hlut nokkurn í skipinn, og var að máli þessu gjörður góður rómur alstaðar, og margir hafa þegar beiðst þess, að þeir mættu eíga hlut (*Actie*) í skipinu fyrir 100 dali, því minnu er ekki viðtaka veitt (enn ekki gjetur mönnum fyrir því orðið meín að, að vera fleírum saman í að skjóta saman hundrað dala tillagi þessu, ef einn vestir forstöðunna); er nú til ætlað, að á skipi þessu, sem fari so opt milli landa sem tekist gjetur og sje undir eíns brjefadugga, gjeti menn sjálfir komið kaupeíri sínum til annarra landa og nálgast þaðan þarfir sínar, eða að menn eígi so mikið rúm til flutnínga í skipinu, eíns og því nemur, sem þeir hafa lagt til að kaupa það, enn beri aptur kostnaðinn útgjerðarinnar að sínum hluta, eíns og tala rennur til. Enn hafi þeir nú ekki so mikið að láta í farið, eða þurfi ekki so mikils með, eíns og flitja má í því, eru tveífr kostir — annar, að hleípa so mörgum, sem næstir eru, í það með sjer, að nóg verði að setja í það, eða leígja það eínhvurjum borgara til flutnínga, þar til hann gjetur eígnast so mikið rúm til flutnínga sjálfur, eíns og hann þarf með, þar sem tilgángurinn fírst og fremst er, að stirkja borgarana til að koma þessu á, og láta skipið hafa eítt-hvað að flitja, meðan þeim er að vaggja fiskur um hrigg. Er þá þess að vænta, að ávinníngr verslunarínnar lendi í landinu; og reiði firirtæki þessu vel af, mundi margur vilja eíga hlut í því, og kostur verða á að fá tillagseírin so fullu borgaðan; kinni þá og hjá landsmönnum að glæðast laungunin að ráðast í annað eíns, og rjeðist þá ærið vel ef hvur fjórðungur ætti 2 eða 3 þvílsk skip í förum, þó ekki væri meíra. Enn irði þessu miður framgeíngt, enn skildi, þá er og líka nokkuð til þess vinnanda, að

gjeta lært af eigin reínslu, hvað helst hamlar því, að landsmönnum ekki tókst að eíga sjálfum hlut í versluninni, so hvurnig sem þessu líkur, eru þetta eínhvurjir merkilegustu viðhurðir, sem tímar þessir í ljós leiða. Fjelagaskap þessum verður ekki greínilégar list að þessu sinni, því það er enn ekki ákveðið, hvunær hann skal hefjast, og skal til þess fundur haldinn í Reískjavík þann 20. þessa mánaðar, og undir eíns tekið ráð um það annað, sem í þessum efnum er eínkum athugavert.

Nú er að víkja frá bjargræði landsins og athöfnum í líkamlegum efnum og þeim stjettunum, sem að því eíga mestan hlut, enn verja þeim blöðum sem eptir eru fírat og fremst til að líta nokkuð á atgjörðir embættismannanna og stjórnarinnar, að því leífti sem oss varðar — og hefir að vísu ár þetta ekki verið ófegra í sumum hlutum, þegar þángað er lítið, enn veðuráttufarið var leíngt af, þegar horft var til jarðarinnar og loptsins. Það má sjá á mörgu, að menn eru almennar farnir að hugsa um hagi landsins, enn verið hefir, og láta sjer hugað um að kippa því í lag, sem helst fer í ólestri. Það hefir eíftt verið landi voru til meína leíngi, að vanskapnaðurinn hefir verið heldur stór á heimilis- og sveíta-stjórninni, hjúa ráðríki og ódígð, útaláttarsemi, lausamennska, gíptíngar öreíga og uppfíosnan, bónbjargir og fleíra þvílíkt hefir leíngi ómjúkt við brunnið og erviðað búendum kostina. Aldreí veíft eg síslumenn hafa orðið betur samtaka í, að hafa upp lausamenn og stemma stíga fírir slíkri varmennsku, enn á seínasta vori, og mörgum búenda ætla eg það hafa að haldi komið, að vinnumenn höfðu ekki eíns í fullu trje að brjótast úr vístum, af því lausamennskan virtist þeim heldur viðsjárverðari, enn að undanfögnu. Það er kunnugt, að gíptíngum manna verður ekki hamlað, hvurnig sem á þeim stendur, eínkum ef að jörðin er feíngin, og sveítarfjelagið má láta sjer línna, að teknir sjeu í flokk búendanna, þegar so ber undir, eíns og væri það fullgíld vara, öreígar,

ónitjúngr, ráðleisíngjar, óreglumenn, letimagar, flisjúngr, og þeir sjeu nú gjörðir að bændum, sem einnginn gat tjónkað í vist, og látnir í fullu sjálfræði, sem einngum tókast að stjórna, meðan þeir áttu að vera öðrum undirgjefnir, eða allir leiddu hjá sjer, til þess að kafna ekki undir barnahrúgunni, sem slíkum mönnum er támt að hafa dreigið saman til búans. Enn þegar búíð er að hefja búskapinn, fer so laungum, að bændur þessir flosna upp eptir fáein ár, og sveitin, sem var so óheppin að hafa slíka gjesti í tölu búenda sinna, tekur nú við allri ómegðinni. Þegar nú slíkur búandi er þannig kominn, er gripið til lausamennsku, húsmennsku eða að hafa kú í hefum einhvursstaðar, og þíkir að so komnu ekki meíga að finna, er það er látið í veðri vaka, að með þeim hætti takiast að leggja með fleírum af börnunum, eður halda einhverju frá sveit; og af þessum rökum hefir máskje fleírum fleíttst af að vera árinu leíngur lausum, enn almennt er eptir tekið. Enn það gjefur nú að skilja, að þá verði vinníngur að koma upp lausafólki, þegar befnasta ráðið til þess er, að eíga eítt eður fleíri börn í lausaleík, eða að búa þannig, að menn flosni upp; og því er það óskarad, eíns og eínstöku síslumenn hafa upp tekið í þessu óefni, að bjóða slíka menn á þíngum, eíns og lög eru til, og fá þá þeim, sem mest bíður, eða með öðrum hætti setja þá þar niður, sem með þarf; því þegar ómegð þeirra er orðin einhverri sveit til þíngsla, er þeim reíndar ekki leíngur frjálst að ráða vist sínni, og með því sveitin á að taka hlut í því, sem þeir taka í kaup, er eínsætt, að sú meðferð sje höfð á vistarráðum þeirra, að það gjeti orðið sem drjúgast, eða sveitinni með einhverju móti til þess hagnaðar, er mest má verða. Enn þegar hinir, sem komnir eru á líkan rekepöl, sjá slíka útreíð þessarra, leggja þeir heldur allar árar út að verjast uppflosnun — enda síkjast öreígar því síður í búskapinn, sem þeir hafa fleíri slík dæmi til viðvörunar; og verða ávegstir þessarrar ráðstöfunar ekki fjarlægir því, eíns og

þó spornað hefði verið við giptingunni í öndverðu, þó þessa mundi líka við þurfa, so hvað stiddi annað. Þegar lausamennskan tjónkast hvurgi og ráðleisugiptingum er hamlað, eins og kostur er á, irði heldur vinningur að koma lögun á heímlisstjórnina, þar sem hún fer í ólagi (því ekki er það alstaðar eins og betur fer, og víða eru digg og ráðvönd vinnuhjú — helst í kveunlegginn); verður þá ekki hlaupið nema frá einum húsbóndanum til annars, og mundi mönnum þá virðast um lakara að velja og minna fyrir að gangast, þó höfð væru vistaskipti, og sættust heldur að verða kirkir hvor þar sem hann væri kominn — enda væri þá hjúæklan ekki nærri önnur eins.

Það er sanarefnt, að únglingar og vinnumenn taka mestar skjemmdir í verinu við sjóinn þar sem útræðið er stundað; því þeir venjast þar á iðjuleysi og sjálfræði; ríður mikið á því, að sjávarbændur gjörðu sjer að skildu að vera sveítamönnum til liðsinnis og sjá um hag þeirra, er þeir eru sjálfir langt undan, því sjávarbændur eru aptur upp á sveítamenn komnir í so mörgu. Það fer ekki hjá því, að þeir, sem hafa ódigga vinnumenn til húsa — sem sendir eru til sjávar, af því ekki verður fátæð við þá heima, eða annars vegna — verði opt varir þessa, hvursu þeir leska við húsbændur sína, taka lókustu skiprúmin, sitja af sjer, feigja skinnklæðin og annað sem þeir hafa meðferðis, eíða af blötinum að óþörfu, eða láta stela honum úr höndum sjer af slóðahætti og láta hann skjemmast af vanhirðingu. Þetta er almennt umkvörtunarefni sveítbænda, sem gjörir þeim sjávarútveguna ervíða og leíðinlega; og sumir hafa fyrir þá sök ráðið af að selja sjávarbóndanum fyrir fram hlutarvonina þeirra hússkarla, sem gjörðir voru í verið, so hann ætti sjálfur allt í hættu, ef hann ljetti sjómennina fara fram í sjálfræði, og hann irði að leísta laga, að hafa einhver not þeirra, fyrir eígin hagsmuna sakir; er þessu vel á komið, þar sem við menn er að eíga, sem ekki verður fátæð við, þegar húsbóndinn

sleppir af þeim augunum, og gjetur bæði orðið sveftabændum að góðu og sjávarbændum; því hjer stendur so á, að sjávarbændur þurfa manna við, þegar þeir eru helst afgánga og óþarfir í sveftinni og hvorugur ríður í бага við annann. Líklegt væri og, að sjávarbændur ljettu sjer skiljast, hvað áriðandi þeim er að spilla ekki sjávarútvegnum firir sjer, með því að láta sig of litlu skipta, hvað sveftabændum gjegnir vel, og væru til þess stuðlandi, að sjávarútgjerdin irði þeim til hagnaðar, sem þeir verða so miklu til að kosta. Ef sjómenn væru hafðir við vinnu, þirftu allir minnu til að kosta; og ekki dregur nauðsin til þess, að sjómenn og búðsetumenu sjeu iðjulausir jafnan, þegar ekki er verið á sjónum eða að starfa að hlutum. Sjávarbændur gjeta feingjó ullina úr sveftinni eins og annað, og komið sjálfir upp fótum sínum; og ef ekki feingist nóg ullin, mætti refna að fá hjá kaupmönum hör til að vinna ljerept úr, þegar á milli verður, so þeir gjeti látið þau firir tóvinnuna sveftarbændanna, og skiptin sem þeir eísgast við gjeti sem mest orðið.

Sá brefting hefir orðið á síslumannsembættinu, að eptirgjaldið hefir verið sett upp í mörgum síslum; og skal því víðast verða á komið smátt og smátt eptir því sem þær losna*. Er með því að vísu í vændum, að konúngstekjurnar aukist nokkuð, og þó eígi allmikið sumstaðar, þar sem hundraðsskatturinn skal niður falla, þegar

*) Konúngsboðið hjer um er dagsett 26. dag septembers og skal þannig goldið eptir síslurnar:

Húnavatns-síslu	300 dalir	Barðastrandar-síslu	100 dalir
Rángárvalla —	300 —	Míra og Hnappadals	100 —
Árness —	300 —	Ísafjarðar —	100 —
Norðurmúla —	280 —	Snæfellsness —	80 —
Skaptafells —	250 —	Dala —	80 —
Suðurmúla —	200 —	Borgarfjarðar —	70 —
Vabla —	200 —	Kjósar —	20 —
Þingelár —	200 —	Stranda —	10 —
Hegraness —	100 —		

búið er að koma á þessu eptirgjaldi; og raunar sætir sísulumannsembættið ekki þíngri kostum fyrir þessu, enn tíðkaðist, að minnsta kosti mestalla 18. öldina, þar sem nú skal, til að minda, gjalda eptir þær sísíurnar 300 dali, hvar áður voru goldnir 63 dalir; því árið 1717, þegar sú ákvörðun var gjörð um eptirgjald sísíuanna, sem til þessa hefir verið í gildi, mun hundraðið í landaurum hafa verið jafnt 4 dölum, og 15 hundruð í landaurum þirfti þá til að borga 63 dali í peníngum; enn þegar, eins og núna er, að 1 h. er = 18 dalir, verða 16 hh. að 288 dölum í peníngum; og má af því sjá, að minnst er á mununum. Var þó hundraðsskattinum bætt við þetta sísíueptirgjald, áður enn það fór að verða ljettars, og minna þurfti í landaurum til þess að komast frá greiðslu þess; líka ætla eg skattbændur nú til jafnaðar fleiri, enn á þeim árum, og aukatekjurnar hafa heldur ekki farið minkandi eptir þeim lögum, sem þar um hafa út gefingið á seinni tímum. Eru því öll líkindi til, að sísíumenn hafi trautt í annan tíma átt betri kjörum að fagna heldur enn nú; þó afgjaldið eptir sísíurnar aldrei hafi hærra komist að nafninu.

Með annarri konúnglegri ákvörðun, dagsettri 14. dag júlí-mánaðar, eru landsífrvöldunum úthlutaðir 1000 dalir árlega núna í 3 ár fríst um sinn til útbítingar meðal brauð-anna, þar sem helst þikir þurfa; og er þeim jafnframt falið á hendur, ásamt amtmönnum, að gjefa álit sitt um það, hvurt kostir prestanna í landi hjer gjeti tekið bótum með öðru móti, og sjer í lagi, hvurt ekki irði jafnað niður á landið það sem þirfti að leggja brauðunum til endurbóta. Jeg er fullviss um, að einíngum presti þætti tilvinnandi, að almenníngi irðu níar aukaálögur gjörðar fyrir þeirra sakir; og með einíngi irðu kostir prestanna hagan-

Í Borgarfjarðar-, Míra- og Hnappadals-, Snæfellsness- og Dala-, Kjósar- og Stranda-síslum er konúngstíundin lögð við hinar fóstu síslutekjurnar, og skal þetta goldið eptir hvurtteggja til samans í einu lagi.

legar bættir, og undir eins með miuna kostnaði fyrir stjórnina, enn með því að konungstfundin væri lögð til brauðanna, eins og hverri sókn ber, hvað eptir að sislurnar losna. Mælir það first fram með þessu, að tíund þessi hefði í upphafi vega sinna andlegu stjettinni til, nefnilega biskupunum — þessu næst, að konungsfjárhirðslan hefði litið af tíund þessarri, þar sem so kostnaðarsamt verður að tína hana saman og koma henni í peninga; enn allt þetta verður hægðar kostur fyrir þann, sem í hreppnum er á hverjum stað. Árið 1833 mun í sjóð konungsins, að öllu samtöldu, hafa komið fyrir tíundina 378 dalir úr 8 síslum, nefnilega Ísafjarðar-, Barðastrandar-, Árness-, Rángárvalla-, hvurutveggju Skaptafells- og hvurutveggju Múla-síslum; enn úr hinum öllum síslunum — að undantekinni Norðursíslu, Eísfjarðar- og Skagafjarðar-síslum, í hverjum þremur konungstfundin þetta ár var metin hjer um 680 dali — er ekkjert sjer í lagi borgað fyrir konungstfundina, þar gjaldið eptir hana er sólgíð í síslueptirgjaldinu, sem ekki er þeim mun hærra, sem tíundinni er bætt við hinar föstu tekjurnar af síslunni, og með því traúðla mun verða efast um, að síslumenn sjeu ekki upp á konungstfundina komnir, og hafi nóg að stiðjast við, þó hún gangi undan, mundi konungssjóðurinn ekki öðruvísi með minni útlátum gjeta bætt kosti prestanna, so þeim drægi eins drjúgu. Væri nú aukatekjum prestanna hjer að auki komið aptur í gamla horfið, eins og vikið er á annarstaðar, væru þeir nokkuð betur farnir, enn þeir nú eru, án þess konungi bökuðust af því stór útlát, eða almenníngur irði fyrir nsum álögum þeirra vegna.

Til þess meðfram að fá sem greinilegasta vitneskju um kjör prestastjettarinnar og tekjur nú sem stendur, hefir biskup vor látið út gánga merkilegt umburðarbrjef, dagsett 18. dag desembers, hvar í hann æskir, að sjer sjeu gjefin áreiðanleg skírteíni um ásigkomulag prestasetranna og tekjur brauðanna í öllum greinum, sömuleiðis að filgja sjeu látið afskrifuð skjöl og skilríki, dómar,

vitnisburðir og lögfestur, sem vera kunna til firir eignum og ítökum brauðanna, so að þessháttar geimist hjá biskupsdæmisskjölunum, hvar öllu slíku er óhættast. Er það ekki að eíns umvarðandi í bráð, meðan efni þessi eru höfð undir meðferð, heldur er það og fróðlegt þegar frá líður, að öðru hvorju hafi heímtar verið og til sjeu órækar skírslur um allt þesskonar, so menn gjeti borið saman tímana niður eptir, og sjeð verði, hvurt slíku heldur bregður til framsara eða hnignunar, og eru nokkur skírtefni um þetta frá næstliðinni öld. Enn þá ríður líka á, að allir gjöri sjer að skildu, að rannsaka allt sem best, og seíggja frá sem sannast, so það gjeti orðið að því gagni, sem til er ætlað.

Annað umburðarbrjef útgrekk í sumar var, og kvað þannig að, að prestar gjefi síslumönnum til vitundar jafnóðum, þegar eitthvurt hórdóms-eða lausaleíks-brot verður bert í sóknum hvurs um sig; því þó efni þetta sje í sjálfu sjer ekki so umvarðendi, er það eptirtektavert, að síðan 1820 hafa 4 amtsbrjef hjer síðra komið út um þetta sama efni, og biskuparnir hafa eíns opt lagt ríkt á við prófasta og presta hvurn í sínu lagi að fallnægja þessu boði ífirvaldanna, so það mætti nú kalla að í fjórða sinni sje fullrefnt. Þeír sem eptir so sem eína öld rækju augun í, að so opt hefði þurft að ítreka sama hlutinn, til þess prestar þekktu skildu sína, að gjegna ífirvalda sinna löglegu skipunum, mættu ætla, að annaðhvurt hefðu prestarnir framan af 19. öldinni verið öllum mönnum gleímnari, eður frábærlega ónáttúraðir með að gjegna skildum sínum; öðruvísi mundi verða ervitt að skilja í þessu. Til þess að slík atvik kosti sem minnst hefslabrot, þegar frá líður, og leiði þá ekki á villugötur of lángt frá sannleíkanum, sem skrifa vildu sögu okkar seínna meír, er best að greíða úr þeím, áður þau gleímast almenníngi; og vil eg því gjeta þess hjer, að því sem þetta atriði snertir, að það raunar ekki er prestum eínum að kjenna, sem áfátt hefir verið í þessu; og eíga að vísu síslumenn

hlut í með þeim: hefir þeim virðst tómur óþarfi mörgum hvurjum, að sjer væri aukib ónæði með skírslum sjer í lagi um hvurt lausalefsbrot, jafnsuart og það varð heírum kunnugt, og áskilið sjer einúngia, að slíkt irði þeim sent í einu lagi við hvur árslok. Þeir hafa því einmitt vanið presta af að senda þessháttar skírteíni hvað eptir, eíns og firir hefir mælt verið. En þegar af reglunni var brugðið í einu, var búið við, að hún hjeldist ekki í öðru. Taki nú einhver, sem vill hafa aðra háttu, síslu þar, sem slíkt ólag er á komið, má vera strags sje hlaupið í að ákjæra prestanna hiruðeísi firir amtsifirvöldunum, og af slíkum toga hafi brjef þessi spunnist. Það er mjer að öðru leíti ókunnugt, hvaða óhægindi kunna að hafa leítt af því, að boðorði þessu ekki hefir verið filgt, eíns og vera ber. Góðri reglu eða sem standi á stöðugu verður er- viðlega komið á, meðan sín meðferðin er boðin í hvurjum fjórðungnum, eíns og verið hefir, til að minda í öllum lauslætismálum núna í nokkur ár; því þegar menn berast so úr einum fjórðungnum í annan, hvurt sem heldur eru síslumenn eður prestar, er búið við þeir haldi í sumum greínum gamalli venju og veíti ekki eptirtekt öllu sem firir skipað er í þeim efnum, sem minnu varðar.

Enn tvær eru þær ráðstafanir stjórnaínnar þetta ár, sem mestrar gleði hafa feíngið öllum, sem láta sjer aunt um framsfarir lands þessa, og líklegt er, að til mikils dragi, sem enn er ósjeð. Með annarri þeírra er kreðinn á höfðingjafundurinn í Reskjavík, enn hinni breítingin á skólanum. Er hvurtteggja þetta enn í fæðingunni; og þessvegna er enn ekki leíngra komið sögu þess, enn að hvurtteggja er so á stofn sett, eíns og viturlegast er, og menn mundu helst óska. — Með konúngsboðorði, dagsettu 22. dag augústí-mánaðar í sumar eru 10 landsíus helstu embættismenn kvaddir til að koma saman núna first um sinn í Reskjavík, annaðhvurt ár, til að bera ráð sín saman um íms þau málefni, sem landinu varða mestu og borla verða undir þá, og meðal þess, að semja frumvarp um

það, hvursu haganlegast verði komið fyrir fulltrúasvali til þjóðfundarins, eins og til er miðað í tilskipaninni um fulltrúafélagin, dagsettri 15. dag maí-mánaðar 1834 l. §. Er þeim borgaður ferðakostnaður, sem langt eru að komnir, og öllum meðlimum eru veittir 4 dalir, til að lifa við daglega, meðan á fundinum stendur; er það að vísu blána ríflegt, og ættu menn að láta sjer lenda með helmálginn eður minna, því ekki fá síslumenn meira enn einn dal um dag hvurn í opinberum málasóknum, og eru þó optast þau málefni harðsóktari, enn að sitja í mækindum að ráðstefnu þeirri, sem fáir ama að. Það fer betur á, að Íslendingar venjist við að láta sjer ekki verða fyrir því, að þjóna ættjörð sinni stundum, þó ekki sje til mikils fjár að vinna, nje brín lagaskilda dragi þá til þess, allrahelst þegar þeir hafa nóg laun önnur við að stíðjast; og er líkast menn álitir þetta eins og önnur umsvif eða störf, sem bætt er við embætti þeirra. Þannig er nú komið í líkt horf aptur því sem á var hjer, meðan alþing okkar var við líði, er þannig fórst, að flesta tregaði. Enn nú horfir við, að andinn vekjist, þar sem meira gjefur til að hugsa um gagn og nauðsinjar landsins, og því heldur sem fleiri merkismenn eiga þar hlut að. Álit manna fer þá ekki eins mismunandi, þegar hvor hefir færi á að heíra og meta ástæður annars, og einn brítur þá ekki niður það sem hinn biggir, þegar menn eru búuðir að koma sjer saman áður enn farið er að gjöra nýjar uppástungur. Líka eískt skilningurinn ótrúlega í meðförunum, þegar menn gjeta borið sig saman, og hvor leggur sitt til, uns búíð er að velta málinu fyrir sjer á allar síður. Þegar slíkt færi er á að kinnna sjer sakir út í hörgul og ekkjert er af ráðið firr enn vit allra er saman komið, eru helst líkindi til að það verði uppi á að lokunum, sem best hlíðir. Mun og helst með þessu móti takast að koma einni skipan á í öllum fjórðungum landsins, þar sem so má verða.

Nú er að minnast á breiðingu skólans; og verður ekki dult við, að á henni sje þörf, þar sem so mikið vantar á, að hann gjeti jafnast við aðrar samkinja stiptanir í ríki Danakonungs: og varðar þó miklu mefra um skólann hjer enn þar; því hjer verður nægast að búa að þeirri mentun, sem í honum er færi á að öðlast, þar sem slíkar stiptanir eru erlendis ekki nema einn áfángastaðurinn á veiginum til kunnáttunnar. Hjer eru margir erviðleskar á því, að únglingar gjeti í skólanum, efus og nú er hann, feingíð þá lögun, sem til er ætlað, og so margháttaða fræðingu, sem nú þarf að halda á, efgi menn að gjeta loðað í tölu mentamannanna á þessum tímum. Efuin hafa skamtað gánginn í þessu sem öðru, og fátæktin í líkamlegu efnum hefir verið þess olandi, að meðölin skorti til eflingar mörgu því, er til andans framfara horfir. Þetta hefir stjórnnin vitað leingi, og leingi hafa menn verið að velta firir sjer, hvursu ráðin irði bót á því. Núna á síðustu árunum hafa menn verið að undirbúa lagfæringuna með því, efus og helst lá við, að komast niður í því, hvað efnum skólans líður; og þegar því var lokið, og menn höfðu tekið ráð sín í þessu, hefir skólástjórnnin í Kaupmannahöfn heímt af landsisfrvöldunum nú í sumar frumvarp til breiðinga þeirra, er skólinn þirfti við; hafa þau og gjört það sem í þeirra valdi stóð, til þess að mál þetta irði grandgjæfilega skoðað, og kvöddu til ráðs með sjer helstu mennina sem til varð náð; var að vísu þess von, að tillögurnar irðu nokkuð mismunandi og sltt litist hvurjum, þar sem so áriðandi máli var að skipta. Þó lefst öllum, að skólinn þirfti lagfæringa, og ekki irði komist hjá að verja til þeirra nokkrum kostnaði; enn í því helst urðu menn ekki á eítt sáttir: hvurt þessu væri kostandi til skólans þar sem hann nú er, eða hann bæri að flitja til Reskjavíkur — nje í því, hvur samastaður væri honum hentugri, þegar ætlað er til lángrar framhúðar. Þeir, sem voru með því, að skólinn sje látinn vera kír, færa helst til síns máls, að á Bessastöðum sje meiri

hægð á ímsu, sem hann þarf að halda á til viðurlífs; aptur er vera hans þar með nokkurri óhægð, einnig í þessarri grein, sem meiri líkindi er til að komist irði hjá í Reiskjavík, eins og líka ráð mundi meiga finna við þeim helstu vankvæðum, sem breiðinginn irði ollandi, þegar á allt þetta er litið; og raunar varðar hjer mestu, og eptir því verður að fara eins og kostur er á, hvar skólinn á hægast með að ná tilgáangi sínum; enn eínkatilgángurinn er nú sá, að tækifærið verði sem best til þess þeir lagist og fræðist, sem í hann eru settir. Þetta á að gánga á undan öllu öðru, og eptir því á allt hitt að lagast eins og verður. Enn þó skammt sje milli Bessastaða og Reiskjavíkur, þá er þó eins mikill munur á báðum stöðum þessum í þeirri grein, þegar litið er á eðli hvurstveggja, (ef búið væri að koma sjer í horfið, sem vera á), eins og mikill er munur á sveitarbúa lífernisháttum og staðarbúa. Í sveitunum er hægra að draga fram lífið, þar sem menn sitja firir ágóða jarðarinnar, enn minna er þar tækifæri til allra andlegra framsfara; listir og mentun og allur gróði andans og skilningsins á eínkum heíma í stöðunum, og eins og þeir þurfa ímsra líkamlegra nauðsinja við úr sveitunum, so taka og sveitirnar í staðinn iðnir staðarbúanna, veraldlegar og andlegar. Af þessu skilist nú, að í reíndinni eígi skólinn, hjer eins og annarstaðar, heíma þar sem helst er von að staðarlögun verði komið á, og firsta umhugsunarefnið í þessu máli sje að komast niður á, hvurt ekki sje kostur á að ífirstíga þær tálmanir, sem firir verða hjá oss, ef miðað er til að koma skólanum þar niður, og sleppa þessarri firirætlan ekki firr, enn sjeð er til fullnustu, að á henni sjeu so mörg tormerki, sem ekki verði sigrast á. Það er eínmitt af neíðinni, að híngeð til hefir orðið að sættast við að láta skólann vera í sveit, eða á slíkum stöðum, er sæta varð þeim hlunnindum og hagsmunum, sem sveitirnar og sveitabúnaðurinn fær hjargræði manna, þar sem að eínu lestinu skólinn var of fátækur til að fæða sig og kjennendur sína so nægi-

lega, að ekki þirfti að hafa sveitarbúnaðinn til stuðnings — enn að öðru lestinu kaupstaðarlífsháttunum var so skammt á leið komið, að þeir voru með sömu annmörkum, eins og þó verið væri í sveit, enn fóru þó á mis við marga þá hæð í efnum bjargræðisins, sem notuð verður í sveitum. Annað verður frammi á, þegar þess verður á leit farið, að skólinn sje so út gjörður, að ekki þurfi þeir, sem að honum standa, að stiðjast nje tesjast við sveitabúnaðinn; enn landsins efna kaupstað hefir so fram farið, að nokkur von er, bæði að vankvæðin verði ífirstigin, sem af flutningnum leiða, og að þeirra hlunninda njóti við, sem til er miðað með honum. Hafa þeir því valið þann kostinn, sem er víðari er og vandara er ár að ráða, sem með eru flutningnum; enn þeir berjast þá og líka fyrir því, sem til meiri horfir eflingar framsfaranna og nær liggur þörfum tísmanna og tilgáangi skólans. Hvað af verður ráðið, verður kunnugt þegar stundir líða.

Af bókiðnum vorum er fátt að selgja þetta ár, og brestur mikið á það, að þær fari jöfnum fetum og annað; að þeim stiðja enn heldur fáar hendur, og því verður litlu afkastað. Elgi þeim vel að farnast, þarf þar, eins og anuarstaðar, hagkvæmar kríngumstaður og forgaungumenn, sem veigur og vit og framkvæmd er í. Af eldri bókum hafa þetta árið verið prentaðar að ný: *Harmonia*, *Herslebs* 7 orða bók, siðalærdómur eptir *Campe*, Bjarnabæinir, Hallgrímskver og annað og síðasta bindið af Stúrmelugvekjum. Af nýum bókum eru prentaðir hugvekjusálmar, kveðnir út af þessu síðasta bindi af bóndamanni á suðurnesjum, sem enn ekki hafa borist mjær í hendur. Líka eru prentaðar utanlands æfimmíngar Gunnlaugs Oddssonar, Gunnlaugs Briems og Guðmundar Schevings; og er það ætíð vel, að minnngu merkra manna sje þannig á lopt haldið, þó æfimmíngum þessum sje reindar ekki sem sögulegast fyrir komið. Sunnanpósturinn er að vísu aðalritið, sem hjer hefir verið búið til og prentað þetta ár; og með því haun hugsaði ekki hærra

í fyrstu, enn að verða ekki fólki til ama nje nefnum til meins, held jeg honum hafi tekið hvurttveggja, ef menn taka ekki upp þikkjuna fyrir málið okkar, nje kippa sjer upp við, þó lítið verði úr efninu stundum. Það er öllum nokkur vorkun, sem rita eíttíhvað á íslensku, þó þeim verði á að grípa til útlendra orða eða nota orðskrípi, þar sem ervitt er að finna innlend eða góð orð, eða þau eru ekki til, og að orðaskipanin verði dönsk, þar sem ervitt er að gjöra mun á því, hvað heíma eígi í málinu, eða sje að komið. Meðan ekki eru fleiri hjálparmeðöl almenníngi í höndum, til að greiða mönnum götuna, þar sem þeir eru í efa um, hvað halda eígi íslensku, og málið sem talað er í landinu, er orðið so blandað, að ekki er óhátt að fara eptir því nefnstaðar athugalaust, gjeta menn, þegar so ber undir, ekki verið vissir um, að það sje íslenska, sem þeir tala eða setja á bækur, nema því að eíus, að þeir viti jafnan að finna orðum sínum stað í eínhverju af fornitum okkar (og á þeim þó er aptur mikill munur); enn til þess þarf so mikinn kunnugleika á málinu niður eptir öldunum, og þeim ritum, sem á það eru skráð, að ekki eru nema tveir menn á landinu, sem so eru að sjer, að ekki skjátlist töluvert í þessu. Enn öðru máli er að gjegna, þegar þar eru valin raung eða útlend orð og orðaskipan, sem góð íslensk orð eru til, er allir þekkja, og þar sem menn gjeta undir eíns orðið varir, að orðaskipanin er ekki íslensk, enn gjetur þó með lítilli breítingu orðið það.

Hjer til mundi meíga telja, þar sem í Sunnanpóstinum, til að minda, orðið kassi er haft fyrir fjárhirðsla eða sjóðnr, bílæti f. mind, auction f. uppboð, stönd f. stjettir, næringarvegur f. bjargræðis- eða atvinnu-vegur, befalíng f. skipan eða boð, partur f. hluti, verelsi f. herbergi, inntekt og útgift f. tekjur og útgjöld, tímanna teíkn f. bendíng tímanna, að klaga ifir f. að kvarta um, o. s. fr.; allt af er höfð orðaskipanin danska, t. a. m. minn kjæri lesari fyrir: lesari góður, "miun

bróður þú veist minn missir og mína þörf, eg bið þig ljá mjer þína ögsi", sem á íslensku væri: bróðir minn! þú þekkir missir minn og þörf mína, láttu að bæn minni og ljáðu mjer ögsi þína. Þó slík breisting sje ekki stór, gjeta þó allir fundið, sem samrínðir eru nokkuð anda íslenskunnar, að þessi orðaskipan á betur við hana. Við slíkum málvillum gjeta allir spornað, því þær liggja so í augnum uppi; og ótal fleiru er hægt að vara sig á og snefða hjá, með því að hugsa sig dálítið um, so sem þessum orðum: að forsóma, ifirvega, dempa, passa uppá, launna sig; að ógleimtum orðunum: að gjefa til kinna, meðdeila, o. a. fr., sem látin eru ganga sjer til húðar alastaðar, þar sem þeim verður komið að.

Það er flrat af öllu, að þeir, sem læra vilja íslensku, beri sig að komast að því, hvað hún á til af góðum orðum og orðsháttum, og slægjast ekki hjer, heldur enn annarstaðar, eptir hinu útlenda, meðan hið innlenda endist; mun það virðast, um það allt er fram komið sem hún hefir til, að ekki sje hún so fátæk sem ætlað er; og eins og það væri gott, að til væri orð um hvurn hlut, so aldrei þirfti sama orðið að vera nema í einni merkíngu, so er það ekki nema til erviðleika, að mörg orð þíði sama, og er þá best að ríma út lakari orðunum, sem ofaukið er, eins og óþarfa bókstöfunum, so þau sjeu ekki í graut á milli hinna, sem betri eru, og merkja hið sama. Þannig hefir Sunnaupósturinn á sömu blaðsíðunni í sömu merkíngu: að betala og borga, útgjöld og útgift, þarsem nóg var að halda á því orðinu einu, sem betra var af hvurutveggju þessum orðum. Enn eins og velja verður orðin með aðgjætni, so verður líka að gjæta þess, að orðaskipanin verði íslenskuleg, og hugsa sig um, hvurnig í fornrítum vorum mundi hafa verið komið orðum að því, sem ekki er grunlaust um, að í daglega málinu sje með nírri tíma hætti; að skjera úr þessu, er miklu erviðast; og þó orðin sjeu viðsjárverð, er þó miklu torveldara að vara sig á orða- og greína-skipaninni útlendu,

og langtum fleira er búið að slæðast í bókmálið af klausum, sem ekki eiga hjer heíma, heldur enn orðum. Mundi hægaast að vara sig á þessu, ef menn bæru saman í huganum íslendakuna og dönskuna; því þar sem auðvelðt er að koma íslenskunni á dönsku, er aldrei grunlausast, að það reíniast danska, sem menn ætla íslensku; og menn gjeta því að eins verið óhultir um, að þetta sje annan veg, að þeir gjeti fundið orðum sínum stað í einhverju gömlu riti íslensku; og verður þá að vísu stundum sú raunin á, að það sem lítur út eins og danska, sje raunar úr íslenskunni runnið í dönskuna; enn ekki úr dönskunni í íslenskuna. Enn að vísu kjemur að því að lokunum, að á góðum íslenskum orðum verði skortur; og er þá first ráð við því, að smíða orð úr frumorðunum íslensku. Er þá aunaðhvort, að menn teigja ur orðinu, sem smíðað er úr, bæta framan eða aptan við það, breiða því í annan orðaflokk o. s. fr.; breiðast þá að því skapi þíðingín, þó hún verði skild í nokkru, eins og orðin voru að upprunanum — þessa aðferð mætti kalla breiðing eða teigíng orða (*Afledning*) — eða menn setja saman orð úr tveimur frumorðum; og það orðið, sem smíðað er, tekur hlut í þíðingu beggja; þessa aðferð mætti kalla samskeiðing* (*Sammensætning*).

Þegar sona orð skal smíða, er það hugmindin (*Begrebet*), sem orðið á að jartefkna, sem kveða skal á, hvurnig orðið á að vera, sem smíðað er, enn ekki þau orð, sem í einhverju máli kinnu að vera höfð um sama hlutinu eða hugmindina; því það gjetur verið, að þar hafi orðið verið gripið að handahófi, og að smíðin ekki sjeu sem happalegust, þó ekki sje tekið eptir því leingur, af því slíkt er komið í venju**.

*) Þetta hvurtreggja er þríflega leitt fyrir sjónir meðal annars í *Rasks málfræði*, Kh. 1811, á bls. 146. — 189.

**) Menn gjeta undir eins rennt grun í, hvað orðin: stjörnufræði og heímsspeki eigi að merkja; því þau eru smíðuð eptir hugmind.

Enn ekki er mönnum með þessu bannað, þá þeir vilja smíða orð, að kinna sjer, hvursu í öðrum málum sje komið orðum að sömu hugmindinni; því opt má hafa af því stuðning mikinn; og hafi þar orðsmíðið tekið vel, gjetur so farið, að menn gjeti ekki komið sjer betur við, enn að minda orð handa sjer, eptir því sem annarstaðar er gjört, þar sem so má verða, so að eðli málsins sje ekki með því misboðið.

Þegar ekki eru leingur innlend frumorð, til að smíða úr, eða að skeíta saman, so að góð orð verði minuð með þessum hætti, er eptir að koma sjer saman um: hvað miklu eigi að halda af þeim orðum, sem komin eru í daglega málið, og auðsjáanlega eru sprottin af útlendri rót; og þar í fer álit manna mismunandi, er sumum þikir málið aldrei nógu hreint, og aldrei nógu mart verða upprætt af illgresinu, sem læðst hefir í málið; og þreingja þeir að málinu af mesta mætti; aðrir taka illt og gott hvað með öðru, eins og hægast geingur, og þeim þikir öll vara málinu fullboðin. Meðalhófið er hjer vandhitt, eins og jafnan; enn að vísu hafa þeir rjett að mæla, sem aldrei þikir málið nógu hreint og aldrei eru ánægðir við sjálfa sig í þessu heldur enn öðru; aptur þegar litið er til einstakra manna, gjetur so að borið, að meiri skaði sje stundum, að menn gjöri eiviðið handa sjer so þraungt, að ekki verði snúið sjer, enn að þeir hafi rímra um sig, so áfram verði komist, þó þeim

inni, sem þau jarteikna; og sór so betur, heldur enn að menn hefðu reint til að smíða orð handa þessum hugmindum, með því að smjúga inni uppruna grísku orðanna: *astronomía* og *filosofía* (sem nokkuð merkja annað í frummálinu, þegar litið er á uppruna orða þessarra, þó þau sjeu hjá flestöllum þjóðum höfð um sömu hugmindina). Þar sem, t. a. m., Sunnanpósturinn selgir um frú *Lenox* bls. 36.: að hún hafi haft tóluvert af þeim so kölluðu háu tilfinningum, þá mun þar vera lagt út eptir orðunum í enskunni; því af íslenskunni er ekki hægt að ráða í, hvaða tilfinningar það sjeu, sem hjer eru kallaðar "háar"

fírir þá sök kinni heldur verða fótaskortur öðruhvurju; því í bókum er raunar andinn meira verður, enn líkaminn eða búningurinn sem hann er færður í, ef hvurutveggja verður ekki komið saman, uema annaðhvort verði út undan. Enn þó síndist mjer, menn ættu jafnan að stuðla til þess af öllum mætti, að láta mál þeirra verða so líreínt, sem hvor er fær um, eptir tækifæri þeirra og gáfum — þó so, að andinu eða efnið sje ekki látinn sligast eða kafna undir málinu (eíns og skáldskapurinn, þegar of dírt er rímað); og so ættu menn að ríma út miklu af útlendu orðunum, sem farin eru að tíðkast hjer, sem uokkur von er að tekist gjeti; og lángtum rjettara virðist mjer að taka upp orð, sem aldrei eru fírr hefð, eða setja saman meíníngarlaus atkvæði og málleísur, til að jarteskna þær hugmindir, sem eíngin flunnast orð að af innlendrí rót, nje heldur efni til að smíða nítileg orð úr, heldur enn að taka útlend orð í málíð; því eíns og bókstafamindirnar eru að handahófi í öndverðu búnar til, til þess að jarteskna hljóðin, sem málíð er búíð til úr, eíns eru atkvæðin eða orðin, sem úr þeim eru til búin, í upphafi vega sínu opt marklaus; og venjan er búin að koma því á, að þau nú merkja eítt heldur enn annað, þar sem þau voru jafn hæfíleg til að merkja hvað sem vera skíldi í fírst-unni. Enn sama venjan er nú aptur þess ollandi, að menn híka við, eða þíkír ísjárverðt, að taka upp málleísur — stafa eða atkvæða samsteípu, sem eínginn skílur — þegar innlend orð bresta; því þeír kunna ekki við öunur orð, enn þau, sem þeim virðist vera eínhvur meíníng í, af því þeír eru vanir því að hafa það álít á orðunum, að þau jarteskni það í raun og veru, sem þau eru látin merkja; og af því þau orðin, sem til eru búin af innlendrí rót, eru þannig smíðuð af eldri frumordunum, þegar verður, að þeír sem orðið heíra, gjeti jafuskjótt af því ráðið í, hvað það eígi að merkja. Enn annað enu venja er þetta ekki heldur; þeír sem fírst taka upp eíttíhvurt útlendt orð, velja það að vísu heldurenn annað, af því þeír skílja hvað

það merkir í því málinu, sem það er tekið úr; enn þeir sem hefra það í fyrsta sinni, so sem allur almenníngur, eru raunar eingu betur farnir fyrir það, þó þetta sama orð sje tíðkað í einhverju landi uti í heími, enn þó það hefði aldrei verið haft neínsstaðar, og þá stendur þessum á sama, hvurt menn heldur smíða orðin heíma hjá sjer, eða sníkja þau út í einhverju máli, sem flestum er óþekkt; enn málinu stendur ekki á sama, hvurt gjört er; því það orðið, sem hjer er fyrst mindað, er kostur að smíða eins og manni lítst, og hafa það sem stíttst og einfaldast, so úr því meígi smíða önnur orð, þegar það er orðið algeíngt; hitt er verra meðferðar, og samlagar sig traúla eins málinu, og þessvegna ætla jeg betur hlíða, að minda orð að handa hófi, eins og manni lítst, enn að auka útlendum orðum í málið. Enn fyrir þessu írðu eins brestíngarnar að lagast eptir eðli íslenskunnar, og orðaskípanin, sem af öllum þessum nígjörvíngsorðum írði mindað. Er allt þetta efni so margbrotið, að það er nóg í ritlíng sjer í lagi; og skal nú hjer frá hverfa að sinni.

Ef lítið er á efnið í Sunnanpóstinum, þá hefir í besta lagi tekist að velja það í þetta sinn, og færri verið til tínt, enn áður, sem ekki á skilt við tímarit; að því leíttinu gjet jeg einna best fellt mig við þetta árið. Jeg skil heldur ekki í, að menn þurfi að verða í vandræðum með efni í so stutt rit, eins og hjer stendur á. Sunnanpóstinum hefir lagst það til á hverju ári, að honum hafa borist ritlíngar í so sem fjórðúng af ritinu, þar sem í fyrsta árinu var ímíselegt um lækníngar, í öðru árinu brjefið borgfirðíngsins, og núna í seínasta árinu er skráð um dómána, og fleírum orðum farið um löggjöfina enn áður, og hefir þetta hvurtíveggja núna bætt stórum fyrir bókinni; annar fjórðúngurinn fer undir það, sem ekki þarf neítt að hafa fyrir nje hugsu um, so sem brauða-veíttíngar, útakríptir úr skóla, prestavígsalur, dáíð heldra fólk, grafmínníngar, auglísingar margskonar, prentvillur, og annað þessháttar; þríðji hlutinn eru frjettir, sem tína

má saman úr brjefum og dagblöðum, og finnst þér ekki að því, þó stutt sje farið ífir útlendu frjettirnar, meðan Skírnisr kjemur með þær hingað, og ekki er meira rúmið; því þær voru raunar óþarfasti hlutinn í Klausturpóstinum; enn þess heldur ætti að tína til um Ísland allt sem verður, og fara að hafa sömu lögunina á innlendu tíðindunum, eins og tíðkað er í öðrum löndum, að hver sísla eða fjórðungur eigi þar dálk nokkurn, sem látið er koma í það helsta sem við ber, að til greindum desgi og mánuði; enn eigi því að verða á komið, þarf sá, sem gjefur út, að eiga brjefaskipti við menn til og frá um landið, eða hafa so um búlið, að honum berist áreiðanlegar fregnir um það sem við ber sona jafnóðum. Í síðasta fjórðungi ritsins, verður, eptir það búlið er að eíða öllu þessu, lítið til, og "so að verði auðn hjer ef" er nú gripið til að tína hingað sögur og annað slíkt. Vildi jeg, eins og næst liggur við, að þessum blöðum væri varið til frumritlinga um einhver þau efni, er ættjörð vora varðar, eða að so teigðist ur hinu, að sögurnar kjæmust ekki firir. Og so hefði Sunnanpóstinum átt að verða drjúgt í höndum efnið, sem nú varla hrökkur í fyrsta mánuðinn, að ekki þirfti slíkrar sögu þegar í 3. mánuðinn, og mátti þó vel una við söguna, hefði öðruvísi staðki á, og þess hefði-nndir eins verið gjetíð, að hún væri eptir einhvurn nafntogaðasta rithöfund og skáld enskra nú á dögum, og ætti að vera Íslendingum lítið sínishorn þess, hvursu hann fer að hugsa og tala. Enn blað þetta er einna líkast blaðinu páfars (*Diario di Roma*), meíslausasta og fátaekasta dagblaði í Nordurálfanni — að minnsta kosti fram að árinu 1835. Hjer er sneítt hjá öllu, sem landið varðar mest um, eins og almenníngur meígi ekkí víta neítt um slíkt, og það sje með öllu þarfianst, eður og þessu ollir misskilníngr sá, að ekki meígi snerta við nefnu, sem baka kunni mótsagnir — eins og nokkur mínkun sje í því, að leiðrjetta aðra, eða að taka ljeiðrjettingu af öðrum, þar sem öllum ífirajest, og þá verður mestu

á gefugt, þegar hvur fræðir annan eptir mætti. Hefir Pósturinn aldrei lagt minna til af sjálfs forða, enn í þetta skiptið; og má kalla, að ekkjert sje frumritað, nema þátturinn um barnauppfóstrið; og þó hann fari ekki orðum, nema um efna grein af uppfóstrinu, og sömu huglidsíngarnar sjeu teknar upp aptur og aptur, meir enn skildi, og allur þriðjungurinn sje látinn vera í skíríngargreinum meðan undir, sem betur hefði farið á, að koma inn í ræðuna, er þar talað hispurslaust um skaðlega ósiðu og löng til vel mefát ráð, so að betur hlíði; írðu mennu því fefgnir, að Pósturinn hefði fleiri slíka ritlínga í meðförum; og þó ekki væri annað, enn kvæðin, sem í honum eru, væru þrjú mörk gjefandi fyrir árið; því bókin er enn, efns og verið hefir, seld með gjafverði.

Skóla-boðritið er enn útleggíng 4 bóka Odysseissdrápu (13.—16. bókar), og þarf ekki að lísa frágáningum á því. Skírniir og seinni hluti af Klopstökk komu í sumar út hjá bókmentafjelagi voru í Kaupmannahöfn. Af atgjörðum fornfræðafjelagsins er það að seíggja, að í sumar hefir birst hjer 12. og síðasta bandið af fornmannasögnum; sínist það við firsta álit heldur fátækt og þurrt ákomu; því það hefir með að fara áratat helsta viðburðanna, sem gjetíð er í sögunum; þar næst víðurnar, sem áður eru prentaðar í sögunum, með þeim mismun, að þær eru hjer færðar til rjetts máls í óbundinni ræðu; og að síðustu er talið upp eptir stafrofsröð í efnu lagi landa og staða þjóða og fljóta nöfn í sömu sögum, þá aptur í öðru lagi hlutir og efni, og að síðustu sja'ldgjæf orð og orðatiltækji í sögum þessum. Enn þegar farið er að higgja að betur, hvursu allt þetta er af hendi leist, verða menn þess með undrun varir, að finna hjer bók undir 30 arkir að stærð, með þjettasta lettri, samda með frábærri nákvæmni og djúpsærum lærdómi tveggja manna, sem best eru að sjer í þessum greinum; er þetta líka sem líkillinn að öllum söguflökknum; og hvað árið-andi bindi þetta sje, gjefur að skilja af því, að efnginn,

sem vill nota sögurnar, gjetur án þess verið, þar sem hjer er úrlausn fundin flestöllu því, sem í þeim er tor-skilið; vísurnar, sem við hlaupum ífir, þegar við erum að lesa sögurnar, eins og væru þær kveðnar á grísku eða hebresku, skiljast okkur, þegar hínagð er litit, viðstöðlaust; stöðunum, sem varla varð gíakað á, hvar vera mundu, er hjer vísað hverjum í sína áttihaga; hjer gjefst mönnum að líta ífir búning, vopnabúnað, skipategundir, átrúnaðargöð seðra vorra, í einu lagi, eins og sögurnar lísa þessu; orðin, sem við gjetum ekki leingur ráðið í, eru hjer öll út lögð á móðurmál okkar, og er okkur jafnframt sagt, hvar alle þessa sje að leíta í sögubókunum. Mætti þeim, sem taka í hönd bók þessa, koma til hugar, að óska sjer, að íslendíngasögur væru ná þegar prentaðar, og settu í vændum annan eins viðbæti, og þeim mun leingri, sem okkur eru þær fremur ársöandi, ena sögur noregskonunga.

Sömualeiðis hafa þetta árið birst frá fjelaginu 2 firri bindin af frásögunum um Grænland (*Grönlands historiske Mindesmærker*), bókin um fornfræði Ameríku (*Antiquitates americanæ*), og 2 firstu hepti af árbókunum um fornfræði Norðurlanda (*Annaler for nordisk Oldkyndighed*). Frásagnirnar um Grænland birja með laungum íangangi, og er þar gjörð grein firir því, hvursu sagnarit vor sjeu undir komin, eínkum hverjir mestan eíga hlut í Landnámu vorri; líka er hjer leítt í gjetur, hvursu ritgjörðir og bókasöfn vorra nafnfrægu gömlu sagnafræðínga hafi fluttat mann frá manni, til þess þau komu í vöralu Árna Magnússonar; enn bækur hans og handrit, sem náð varð úr brunanum 1728, eru, eins og kunnugt er, enn þá geímd á sívala turni í Kaupmannahöfn. Að því búnu er í báðum bindum þessum sögur og ímíslæg brot úr sögum vorum Grænland áhrærandi; og þar á meðal er helst að gjeta sögu Eíríks rauða, og sögu Þorflíns karlsefnis; þá brot úr Eírbiggjasögu, Flóamannasögu, Fóstbræðrasögu, sögu Gísla Súrssonar, Sturlúngasögu, sögum biskupa

vorra nokkurra, og ímsum smærri þáttum; líka eru þar Skáldhelgarímur, sem að því lefði eínkum eru mjög merkilegar, að þær eru með elsta rímum, sem kveðnar hafa verið á landi hjer, og þar að auki eru þær kveðnar út af sögu, sem nú er glötuð; er þeim og ímislegt betur gjefið, enn öðrum nírrí rímum vorum. — Á undan hverri sögu þessarri eða sögu-broti, er ítarleg rannsókn um aldur hennar, handrit, sem prentað hefir verið eptir, og fleira þesskonar; hverju sögubroti er látin fylgja dónak útleggíng öðru meigin á hverri opnu; og síðast koma skríngargreínir ífir hvurt orð, sem vírdast kinni torskilið, eínkum útlendum; hefir vor hálarði landsmaður leíndar-skjalavörður Finnur Magnússon átt mikian hlut í verki þessu, sem so mart er af að læra; er eínkum, þegar íngáginum sleppir, eptirtektavert og skjemtílegt fírir Íslendínga, það sem hjer er skráð um Gunnbjarnarakjer og Krossesjár I., bls. 71. — 149., og aptur, í sama bindi, það sem sagt er í formálanum fírir framan Þóríanns karlsefnis sögu, bls. 290.—342., um það, hvurnig sumar fornsögur vorar sjeu upphaflega teknar saman eptir gömlum kvæðum, eða so nefndum söguljóðum, og þaðan víkur ræðunni til dansleíka feðra vorra; og kvæða þeírra, er höfð voru um hönd á gleðifundum þeírra, og almeáníngi til dægrastíttíngar níður eptir öldunum; og að síðustu er á það víkið, hvursu kvæði þessi hafi smátt og smátt úr-eldst, so nú er varla eptir af. Enn er það fróðlegt mjög, hvursu Þórnessþíngi forna fírir vestan er líst bls. 518. — 528. — Bókin um fornfræði Ameríku er gjefin út með mikilli víðhöfn í stærsta fjöggra blaða broti. Er fírst formáli nokkur á dónaku og latínu, ritaður af prófessor Rafni; þar er vel og skílmerkílega greínt frá tilgángi bók-arínnar, og þeim ritum, sem í henni eru prentað; þá frásaga nokkur um Ameríkufund á tíundu öld, samín eptir fornritunum, sem á eptir koma; þetta ágrip er tekið saman á enska túngu, og ætlað til leíðarvíais enakum í Norður-ameríku, sem verk þetta er eínkum ætlað. Að því bána

tekur við aðalefni bókariunar; enu það eru nú söguþættirnir *Elfríks rauða* og *Þorfinns karlsefnis*, og eru það orðrjett sömu ritin, sem líka eru prentuð í frásögunum um Grænland, eins og áður var gjetíð. Þá koma ímisleg smá söguþrót úr fornritum vorum, sem Ameríku er gjetíð í. Öll íslensku frumritin eru lögð út bæði á dönsku og latínu. Er Sv. Eígfísson höfundur að latínsku útleggíngunni bæði á sögunni og formálanum. Síðan er list nokkrum fornleifum frá öldum þessum, sem fundist hafa á Grænlandi, og í Norðurameríku, og til nýlendumanna þessarra eíga að líkindum kin sitt að rekja. Að endíngu eru talin öll þau lönd og staðir á Grænlandi, og í norður- og austurhlöta Ameríku, sem ferðamenn þessir komu að; og er löndum þeim öllum list eins og frumritin gjefa átíllu til, með skíríngu þess, sem í ritunum er torskíllíð. Þetta flestallt er skráð á latínumáli, og er prófessor Rafn höfundur að því flestöllu. Aptan við bókina eru ættartölutöflur eptir F. Magnússon; nokkur sínishorn letursíns skínubókanna, sem frumritin eru á; sömuleíðis uppdrættir fornleifanna, og rúnamíndanna, sem gjetíð er í bókinní; og að síðustu landa uppdrættir: fírst Íslands með þínga skípan, eins og hún var á ofanverðri tíundu öld, þá Grænlands og Norðurameríku. Er af þessum rökum bókín dír mjög. Árbækurnar um fornfræði norðurlanda eru og mjög vandadar að pappír og letri, og öllum útbúníngi, so bók þessi er fögur á að líta; eísníð er og víða fróðlegt og skjemtílegt, og mest af því eptir þá mennina, sem bestan áttu hlutinn í tímarítunum, um fornfræði norðurlanda, sem fjelagíð ljet út gánga, áður enn árbækur þessar voru settar á stókkana; tel eg þar til fírstan *Petersen*, skrífara leíndarskjalasafnans; *Werlauff*, konferenzráð, og Fínn Magnússon, leíndarskjalavörð. Eptir *Petersen* eru hjer, eins og vant er, lærðir, skarplegir og víðfeldnir rítlíngar um elstu leíðángur Norðmanna til Íslands; æfísaga Gunnhíldar konúngamóður, og upphaf á rítí um herfarir Dana til Víndlands; eptir *Werlauff* er frásaga um kunníngsskap norður-

landabúa við Spáuverja; eptir F. Magnússon er þar ritlingur um leturstólpenn (*Obelisk*) í *Rutwell* á Eínglandi; er ritlingur þessi, meðal fleira sem eptir hann liggur, til marks um furðanlegan lærdóm hans. Auk annarra smærri ritlinga, eru í bókinni skýrslur um ímsar fornleifar, sem fundist hafa til og frá um norðurlönd, og einna merkilegast af því öllu konulíkið, sem menn hittu árið 1835 í feni nálægt *Weile* á Jótlandi, og menn hafa firir satt, að sje lík Gunnhildar konungamóður, sem drekkt var í feni, eptir því sem segir í Jónsvíkingasögu. Aptan við árbækur þessar eru uppdrættir nokkrir fornleifanna, sem gjetið er í bókinni, Vindlands, Írlands, auk annars fleira. —

Það er vonandi, að Íslendingum fari að skiljast, hvað varið er í bókmentirnar, og að hvor stuðli að því eptir mætti, að þær gjeti rjett við hjá okkur; því mest fá þær að gjört, til að koma lögun á, hjer eíns og annarstaðar. Þá eru mönnum helst til mislagðar hendur, ef táfist er við að prenta ónítar eða óþarfar bækur, meðan mart er það óprentað, er landinu er gagn og sómi að; þegar so miklum erviðismunum og kostnaði er varið til að koma öllu í lag sem verður, og traúðla geíngur nokkur framar í efa um, að velgeíngni landa og líða sje komin undir því, að hvor í sinni stjett hafi vit og vilja á, að fara rjett með efni sín, fer ekki vel á því, að það meðalið sje látið afakíptalaust og ónotað, sem hvað mest fær að þessu gjört, þar sem minnstum starfa og firirhiggju er varið til þess, að so sje jafnan um búíð, að almenníngur hafi í höndum nítamlegar, fróðlegar og góðar bækur. Nærri því öll mentun fólksins hjá okkur er komin undir þeísm; og nokkrum blóðum, sem lítið kostar að koma á gáng, tekst opt meíra, enn auð fjár; því sjái menn first, hvað að er, og læri það sem betur hlíðir, er lagfæríngin ekki lángt undan; en meðan andinn sefur, sefur líka framkvæmdin, og hún fer á sig marga króka, þar sem vitið vantar, til að þræða skjemmstu leiðina. Þörfin vega

dag frá deigi á því að fara að hugsa, eptir því sem fleira verður að hafast að; og þá verður það ráðið af sem viturlegast er, þegar hver leggur sinn skjerf til þess, að vjer gjetum orðið öllum efnum vorum sem kunnugastir.

(Skrifað í febrúar 1839).

PRENTVILLA.

I., 112., í neðstu línu: so er les: vísindunum er so.

RETURN TO → CIRCULATION DEPARTMENT
202 Main Library

LOAN PERIOD 1	2	3
HOME USE		
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

Renewals and Recharges may be made 4 days prior to the due date.

Books may be Renewed by calling 642-3405.

DUE AS STAMPED BELOW

JUL 06 1989

AUTO. DISC.

AUG 01 1989

CIRCULATION

FORM NO. DD6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
 BERKELEY, CA 94720

®s

U.C. BERKELEY LIBRARIES

C020912230

